

నిన్నటి ఇతిహాసం

కేతిరెడ్డి కోదండరామరెడ్డి

గాంధీ జ్ఞాన్ ప్రతిష్ఠాన్

గాంధీ భవన్, హైదరాబాదు.

Ninnati Itihaasam—(Telugu)

K. Kodanda Rama Reddy

నిన్నటి ఇతిహాసం

రచయిత : కె. కోదండ రామరెడ్డి

ప్రథమ ముద్రణ : మే 20, 1994

Price : 50.00

ప్రచురణ :

గాంధీ జ్ఞాన్ ప్రతిష్ఠాన్,

గాంధీ భవన్, హైదరాబాద్.

ముద్రణ : లక్ష్మీ గణపతి ప్రింటింగ్ ప్రెస్,
SRT-199, 1.1.379-50, 1, జవహర్ నగర్,

హైదరాబాద్ - 500 020.

భూమిక

ఇది ఒక ఆత్మకథ కాదు. సమగ్రమైన ఒక చరిత్ర కూడా కాదు. ఎదురైన అనుభవాలు, నిరంతర స్ఫురణకు వచ్చే జ్ఞాపకాలు ఇందులో పొందు పరుస్తున్నాను.

ఇరవై శతాబ్ది ఆరంభంలో భారతదేశం జనాభా 30 కోట్లు. ఇప్పుడు మూడింతలు పెరిగింది. ప్రపంచ జనాభాతో పాటు విజ్ఞానం (సైన్సు) కూడా వృద్ధి చెందింది. వివిధ రంగాలలో శరవేగంతో మార్పులు జరిగినవి. ఒకప్పుడు కాలినడకన ప్రయాణం చేసే మానవుడు విమానాలలో తిరుగుతున్నాడు. ఇది "స్పూర్తిక్" యుగము. మానవుడు చంద్రలోకంలో కాలు మోపినాడు. అంతరిక్షంగా వయనిస్తూ ఇతర గోళాల రహస్యాలు అన్వేషించటం జరుగుతున్నది. ఇట్లా మానవ సమాజం కని విని ఎరుగని వేగంతో పురోగమిస్తున్నది. అయితే ఇటువంటి పరిస్థితిలో నగటు మానవుడు ఈ వేగాన్ని భరించలేక పోతున్నాడు.

ఈ శతాబ్దంలో రెండు ప్రపంచ సంగ్రామాలు జరిగినవి. అపారమైన జననష్టం, ధన నష్టం జరిగింది. ఇప్పుడు మానవ సమాజం చైతన్యవంతమైంది. హక్కులు, అధికారాల కోసం పోరాటాలు ప్రారంభమైనవి. నిరంతరం సమ్మెలు, హర్తాళ్లు, బందులు మనం చూస్తున్నాము.

ఈనాడు మూడవ ప్రపంచ యుద్ధం జరుగుతుండేమోనని భయభీతులు వ్యాపించి యున్నవి. వివిధ దేశాల మధ్య సంఘర్షణలు, కలహాలు నిత్యవృత్తి మైనవి. నిత్యావసర వస్తువుల ధరలు అధికంగా పెరిగిపోయి, దేశంలో అకాంతి ఏర్పడటం వల్ల ప్రజలు సుఖశాంతులతో జీవితం గడపలేకపోతున్నారు. దీనివలన అగ్రరాజ్యాలు మారణాయుధాలు ఉత్పత్తి చేయటంలో నిమగ్నమై ఉన్నాయి. అభివృద్ధి చెందని దేశాలు కూడా అగ్ర రాజ్యాలనే అనుసరించటం జరుగుతున్నది. మరొకవైపు లక్షలాది చిద ప్రజలు అధికారంతో జీవిస్తున్నారు. కోట్లాది రూపాయలు అబ్బుస్త్రోలకం ఖర్చుచేస్తూ ఆకలితో అలమటించే మానవుడి వైపు ఎవరూ చూడడం లేదు. మానవుడు కోరేది ద్వేషము, ధ్వంసము కాదు.

సుఖము, శాంతి, సామరస్యములు ప్రధానములై నవి. “సర్వేజనా స్సుఖినోభవంతు” అనేది మానవుడి ధ్యేయం కావాలి. అప్పుడే ప్రపంచంలో మానవులంతా సుఖమయ జీవితం గడవగలరు.

సమాజంలో అభిప్రాయ భేదాలు, సమస్యలు ఉండటం సహజమే. వాటికి పరిష్కార మార్గాలు చూడాలి. ఒక మార్గం హింస, లేదా ఆయుధాల ద్వారా పరిష్కరించటం. రెండో మార్గం చట్టాల ద్వారా అశాంతిని అణచి వేయటం. ఇక మూడవ మార్గం హృదయ పరివర్తన, సద్భావన. భగవద్గీత, బైబిలు, ఖురాను, ధమ్మపథం మొదలైన పవిత్ర గ్రంథాలేకాక బుద్ధ భగవానుని నుంచి మహాత్మా గాంధీ, వినోభాభావే వంటి మహానీయులు బోధించి కృషిచేసిన సత్య అహింసల రాచబాట.

జనరల్ మెకార్థర్ అమెరికా దేశపు గొప్ప సేనా నాయకుడు. ఆయన సత్యాహింసలు బోధించే ఆచార్యుడు కాదు. ఆయినప్పటికీ మహాత్మాగాంధీ నిర్యాణ సందేహంలో “ఎన్నడో ఒకనాడు ప్రపంచవాసులు మహాత్మాగాంధీ మాటలు వినవలసి వస్తుందని” చెప్పినారు. సర్వం ధ్వంసం అయిన తరువాత ఆ మాట వింటే ప్రయోజనముండదు. సర్వం ప్రశాంతంగా ఉన్న సమయంలోనే కృషి చేయాలి. నిప్పును పంట చేయటానికి ఉపయోగించవచ్చు. ఇండ్లు తగుల బెట్టనూ వచ్చు. మంచికి ఉపయోగిస్తే దేశం సస్యశ్యామలం అవుతుంది. చెడుకై ఉపయోగిస్తే సర్వం ధ్వంసం తప్పదు. అందుకే పూజ్య వినోబాభావేగారు విజ్ఞానముతో పాటు ఆత్మజ్ఞానమును చూడాలి బోధించవలయునని పలుమార్లు బోధించారు. ఆత్మజ్ఞానం లేని విజ్ఞానం సర్వ ధ్వంసమునకు దారితీస్తుంది. కాబట్టి సర్వ సమస్యలకు సామరస్యమే చక్కని రూపం.

ఈ గ్రంథంలో హైదరాబాదు పూర్వచరిత్ర, నాటి రాజకీయ పరిస్థితులు, ప్రజా జీవితం, సాంఘిక రాజకీయ ఉద్యమాలు, స్వాతంత్ర్య సమరం, వీర తెలంగాణా సాయుధ పోరాటం, పూజ్య వినోబాజీ శాంతియాత్ర, భూదాన, గ్రామదాన ఉద్యమాల గురించి నేను స్వయంగా చూచి అనుభవించినవి చెప్పాను. పెద్దలనుంచి విన్నవి. నా జీవితానికి, నా కుటుంబానికి సంబంధించిన విషయాలు, గ్రంథముల ద్వారా చదివినవి, శాసనములలో ప్రకటింపబడినవి తెలుపుటకు ప్రయత్నించాను. హైదరాబాదు సాంఘిక, రాజకీయ ఉద్యమాలతో నాకు కొంత సంబంధమున్నది. నేను జన్మించిన తరువాత రెండు ప్రపంచ సంగ్రామాలు జరిగినవి. భారతదేశం స్వాతంత్ర్య మగుటయే గాక హైదరాబాదు సంస్థానం భూదా స్వాతంత్ర్యమైనది. ఎందరో స్వాతంత్ర్య సమరయోధులు, చారిత్రకులు

తమ అనుభవములను వ్రాసినారు. కాని హైదరాబాదు సంస్థాన స్వాతంత్ర్య పోరాటం లేదా తెలంగాణా విమోచనము, హైదరాబాదుపై పోలీసు చర్యతో పూర్తి కాలేదు. అనంతరం మూడు సంవత్సరముల వరకు తెలంగాణములో సాయుధ పోరాటం జరిగింది. ఎందరో యువకులు, అమాయకులు మరణించినారు. ఆ స్త్రీ సప్తమునకు అంతులేదు. నల్లగొండ, వరంగల్లు, జిల్లాలలో సైనిక బందోబస్తు జరిగింది. అయినా ఉద్యమమాగలేదు.

1951 ఏప్రిల్ మాసంలో హైదరాబాదుకు సమీపమందలి "శివరాంపల్లి" అనే గ్రామంలో ఆఖిల భారత సర్వోదయ సమ్మేళనం జరిగింది. ఎందరో సర్వోదయ నాయకులు, మేధావులు యావద్భారత దేశంనుంచి శివరాంపల్లి విచ్చేసినారు. గాంధీగారి ప్రియశిష్యులు, ప్రథమవ్యక్తి సత్యాగ్రహ మహాతపస్వి అయిన పూజ్య వినోబాభావే గారు వార్తా ఆశ్రమం నుండి శివరాంపల్లి సర్వోదయ సమ్మేళనానికి విచ్చేశారు. సమ్మేళనానంతరం నల్లగొండ, వరంగల్ మొదలగు తెలంగాణా జిల్లాలలోని మారుమూల గ్రామాలలో పాదయాత్ర జరిపారు. ఆ యాత్ర సందర్భంలో "పోచంపల్లి" అనే గ్రామంలో ఏప్రిల్ 18, 1951 వ రోజున భూదానగంగ ఉద్యమించింది. ఆ గంగ భారతదేశమంతటా ప్రవహించినది. వారి సందేశాలు తెలంగాణములోని గ్రామ గ్రామమూ, ఇంటింటా ప్రతిధ్వనించినవి. ఆ ప్రభావము వల్ల నల్లగొండ, వరంగల్ జిల్లాలలోని కత్తోలిత ప్రాంతములలో గొప్ప పరివర్తన కనిపించింది. "భారతదేశ ప్రభుత్వపు ఏబదివేల సైన్యము చేయలేని పని ఒక్క బక్కచిక్కిన మనిషి తెలంగాణలో చేయుచున్నాడు" అని నాటి భారత ప్రధాని పండిత జవహర్ లాల్ నెహ్రూ లోకసభలో ప్రకటించారు. వారి ప్రకటన అనంతరం భూదాన యజ్ఞమునే ఉద్యమం ప్రపంచంలో అన్ని దేశాలను ఆకర్షించింది. ఆ కారణంగా తెలంగాణలో మారణకాండ అంతమైనది. 1952 లో శాంతియుతంగా ఎన్నికలు జరిగినవి.

నా జీవితం పోచంపల్లిలో భూదాన యజ్ఞం ఆరంభమైన ఏప్రిల్ 18, 1951 నుంచి శ్రీ వినోబాజీ అంతిమయాత్ర సవంబర్ 16, 1982 ఉదయం గం॥ 9.30 ని॥ ల వరకు వారి సాంగత్యంలో గడచింది. నేటికీని వారి ఆదేశానుసారం ఏ విధమైన అధికార రాజకీయాలకు లోనుకాకుండా సర్వోదయ కార్యక్రమాలలోనే నా జీవితం గడుస్తున్నది. నేను అనుభవించిన సాంఘిక, రాజకీయ జీవితమందలి నా అనుభూతులను వ్రాయవలసినదని నా సహచరులు, మిత్రులు ఎన్నోసార్లు ఆదేశించారు. నేను సాధారణ కార్యకర్తనే కాని రచయితను కాను. రచనా కౌశల్యమొక కళ. అట్టి కళ నాలో లేదు. అయినా నాకు తోచిన విధంగా వ్రాయక తప్పలేదు. నా అనుభవాలు ముందు తరాల వారికి అణుమాత్రమైనా ఉపయోగపడితే నా కృషి ఫలించిందని సంతోషిస్తాను.

భూదాన ఉద్యమం, సర్వోదయ సేధాంతం, వినోబాజీ శాంతియాత్ర ఒక చరిత్రగా నిలిచి ఉంటుంది. ఈ విధంగా ప్రపంచ మందలి సర్వ సమస్యలు శాంతి, సద్భావన, హృదయ పరివర్తనలతో పరిష్కరించబడుతాయని నా దృఢ విశ్వాసం. ఇది తప్ప ఇంతకు మించిన మార్గం ఏ మహాత్ముడూ ఉపదేశించలేదు.

ఈ గ్రంథ రచనకు నా మిత్రులు, శ్రేయోభిలాషులు, ఇతర కార్యకర్తలు ఎందరో తమ అమూల్య సహకారాన్ని అందించారు.

నిరంతర కార్య భారంలో నిమగ్నులై ఉన్నా మేము కోరగానే “నిన్నటి ఇతిహాసం” అనే ఈ గ్రంథాన్ని ఆమూలాగ్రంగా పరిశీలించి తమ అమూల్య సందేశాన్నొసగి, నన్ను ప్రోత్సహించిన స్వాతంత్ర్య సమరయోధులు, రాజకీయ దురంధులు, తమిళనాడు రాష్ట్ర గవర్నరు శ్రీ మర్రి చెన్నారెడ్డిగారికి నా హృదయపూర్వక ధన్యవాదాలు తెలుపుకొంటున్నాను.

ఆంధ్ర మహాసభ కాలం నుంచి నేటివరకు ప్రజాసేవలో నిమగ్నులై ఉన్న నా సహచరులు, మేధావి, రచయిత, మిత్రులు శ్రీ కోదాటి నారాయణ రావుగారు ఈ గ్రంథ రచనలో నాకు సూచనలిచ్చి, నన్ను ప్రోత్సహించినారు. వారికి నా ధన్యవాదాలు.

నేటికి దాదాపు నలభై సంవత్సరాల నుంచి నాతోపాటు భూదాన యజ్ఞము తదితర సర్వోదయ కార్యక్రమాలలో ఎంతో ఉత్సాహంతో, పట్టుదలతో, నిమగ్నులై ఉండి ఈ గ్రంథం నిర్విఘ్నంగా ప్రచురణ పొందటానికి ప్రయత్నం చేసి తమ అమూల్యమైన సలహాలు, అభిప్రాయాలనొసగి, ఈ గ్రంథం ప్రచురణకు సహకరించిన నా సహచరులు శ్రీ సి. వి. చారిగారికి నా కృతజ్ఞతలు. అట్లే నా ఈ గ్రంథ ప్రచురణలో తోడ్పడిన నా మిత్రులు డా॥ అక్కిరాజు రమావతిరావు, శ్రీ ఎం. ఎల్. నరసింహారావుగారలకు నా హృదయ పూర్వక ధన్యవాదాలు.

ఈ గ్రంథ రచనకు నా స్వంత అనుభవమే కాక భారతదేశ చరిత్ర, తెలంగాణ శాసనములు, Freedom Struggle of Hyderabad, హైదరాబాదు స్వాతంత్ర్య పోరాటము, శ్రీ మందుముల నరసింగరావుగారు రచించిన “50 సంవత్సరముల హైదరాబాదు చరిత్ర”, పూజ్య స్వామి రామానందతీర్థగారి ఆత్మకథ, ఇంగ్లండులో “BARRY PAVIER” 1944-51 తెలంగాణ ఉద్యమము మొదలైన గ్రంథాలన్నో ఉపయోగపడినవి. ఆయా రచయితలకు నా కృతజ్ఞతలు.

హైదరాబాదు

MESSAGE

Dr. Marri Channa Reddy
Governor
Tamil Nadu

RAJBHAVAN
MADRAS 600022
14.3.94

My dear Shri Kodandaram Reddy,

I have seen your publication, "Ninnati Ithihasam". Having been associated with various things you have mentioned in the book, your graph of description and narration gives an insight into all the things that had happened during that active period. It is in fact a part of history, ithihas of freedom struggle and subsequent events.

Regarding all such things while they form part of history they also contribute a suitable atmosphere for the country and in particular for the younger generation to not only get an idea of all that has happened but also inspiring achievements for the further development of the nation.

I congratulate you for this achievement and for taking up such a noble cause. I am sure this publication will go a long way in achieving the desired goal.

Yours Sincerely,
(M. Channa Reddy)

To:

Shri K. Kodandaram Reddy,
Bhoodan Yagya Board,
Gandhi Bhavan,
Hyderabad.
Andhra Pradesh.

ఒక పూట

భారతదేశంలో ఉన్న దేశీయ సంస్థానాలన్నింటిలోను హైదరాబాదు సంస్థానం చాలా పెద్దది. విస్తీర్ణం ఇనాబాలో పెద్ద సంస్థానం అయినా అది వృద్ధిలో వెనకబడి ఉండేది. ముఖ్యంగా తెలంగాణ ప్రాంతం అన్ని విధాల వెనకబడిన ప్రాంతం. నూటికి నలుగురు మాత్రమే అక్షరాస్యులు. గ్రామాలలో జాగీర్దార్లు, దేశీముఖ్లు, భూస్వాములు అధికారం చలాయించేవారు. ప్రాథమిక హక్కులు శూన్యం. సాహిత్య, సాంస్కృతిక మత సంబంధమైన సభలు సమాజాలు జరుపుకోవలెనన్న ప్రభుత్వం వారి అనుమతి అవసరమయ్యేది.

అటువంటి పరిస్థితులలో ప్రజలను చైతన్యవంతుల్ని చేసి వారిలో విజ్ఞాన జ్యోతిని వెలిగించటానికి నిజాం రాష్ట్ర ఆంధ్ర మహాసభ స్థాపన జరిగింది. ఆంధ్ర మహాసభ శాఖలు ప్రతి జిల్లాలో ఏర్పడినవి. ప్రజల్లో జాగృతి కలిగించటానికి ఈ సంస్థ చేసిన కృషి చరిత్రాత్మకమైనది. ఆంధ్ర మహాసభ వ్యవస్థాపకులలో ముఖ్యంగా పేర్కొనదగినవారు శ్రీయుతులు మాడపాటి హనుమంతరావు, సురవరం ప్రతాపరెడ్డి, బూర్గుల రామకృష్ణారావు, ఎన్.కె. రావు, కొండా వెంకటరంగ రెడ్డి మొదలైనవారు. ఆంధ్రమహాసభ ఆశయాలు, లక్ష్యాలకు ఎందరో యువకులు ప్రభావితులై ఆనాటి ఆంధ్ర మహాసభ కార్యక్రమాలలో పాల్గొని తమ శక్తి కొలది సేవచేశారు. అటువంటి ప్రజాసేవకులలో శ్రీకేరెడ్డి కోడండరామిరెడ్డి ముఖ్యంగా పేర్కొనదగినవారు.

1951లో శివరాంపల్లిలో అఖిల భారత సర్వోదయ సమ్మేళనం జరిగింది. ఆచార్య వినోబాభావే ఆ సమ్మేళనంలో పాల్గొన్నారు. సమ్మేళనానంతరం ఆచార్య వినోబాభావే తెలంగాణ గ్రామాలలో పరిస్థితులను అధ్యయనం చేసి ఆహింసా, శాంతి సందేశాలను ప్రజలకు అందజేసి ఉద్దేశంతో గ్రామసీమలలో పర్యటనకు ఉపక్రమించారు. శ్రీరామసవమి ఏప్రిల్ 15వ తేదీనాడు ఆయన తన అనుచర బృందంతో శివరాంపల్లినుంచి బయలుదేరుతారా మీరు ఒక శాంతి నైనికుడిగా నేను తెలంగాణాలో శాంతి సందేశాన్ని ప్రచారం చేయడానికి పాదయాత్రచేయ సంకల్పించాను అని ప్రకటించాడు.

ఏప్రిల్ 16వ తేదీ హయల్ నగర్, 17వ తేదీ బాటసింగారం, 18వ తేదీ నల్లగొండ జిల్లా పోచంపల్లి గ్రామం చేరుకున్నారు. వినోబాజీ వెంట ఈ పాదయాత్రలో పాల్గొనేవారిలో శ్రీ కోడిండ రామరెడ్డిగారున్నారు. వారు మొదటినుంచి తుదివరకు అంటే ఏప్రిల్ 15వ తేదీ నుంచి చివర మజిలీ 1955 జూన్ 7వ తేదీవరకు ఈ యాత్రలో ఉన్నారు. ఆచార్య వినోబాజీ బృందం నల్లగొండ, ఖమ్మం, వరంగల్లు, కరీంనగర్, ఆదిలాబాదు జిల్లాలలో మొత్తం 51 గ్రామాలు సందర్శించారు. చరిత్రాత్మకమైన ఈ భూదానోద్యమ పాదయాత్రలో ఆయనకు దాదాపు 12వేల ఎకరాల భూమి దానంగా లభించింది. దానంగా లభించిన ఈ భూమిని నిరుపేదలు భూహీనులలో పంపిణీ చేయటానికి భూదానయజ్ఞ సమితిని ఏర్పాటు చేశారు వినోబాజీ. ఆదిలాబాదుజిల్లా మంచీర్యాల సేవాశ్రమంలో జూన్ 7వ తేదీనాడు జరిగిన సమావేశంలో ఈ సమితి సభ్యులపేర్లు ప్రకటించారు. శ్రీ ఉమ్మైతల కేశవరావు (కస్తూర్), శ్రీ కె. కోదండరామరెడ్డి, శ్రీమతి సంగం లక్ష్మీబాయి సభ్యులు, ఈ సమితి ముఖ్య ఉద్దేశ్యాలు భూదానంలో లభించిన భూమిని పంపిణీ చేయటం, కొత్తగా భూములు సేకరించటం, అంతేకాక గాంధేయ నిర్మాణ కార్యక్రమాలు చేపట్టి గ్రామీణ ఆహ్వాదయానికి కృషిచేయటం.

అనాటినుంచి నేటివరకూ శ్రీ కోదండరామరెడ్డిగారు వినోబాజీ ప్రారంభించిన భూదాన గ్రామదాన ఉద్యమాలలోనూ ఇతర గాంధేయ నిర్మాణ కార్యక్రమాలలోనూ నిమగ్నులై పనిచేస్తున్నారు. దాదాపు నలభై నాలుగు సంవత్సరాల నుంచి వారితో నాకు పరిచయం కలదు. పరిచయమేకాదు అతి సన్నిహితంగా వివిధ ఉద్యమాలలో సంస్థలలో వారితో కలిసి పనిచేసే అవకాశం లభించింది. మేమంతా ఒకే పరివారానికి చెందిన వారమే. ఒక సిద్ధాంతము ద్వారా ఒక లక్ష్యసాధనకు కృషిచేస్తున్న వారము.

శ్రీ కోదండరామరెడ్డిగారు ఇప్పుడు భూదానబోధులలో సభ్యులగా ఉన్నారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ గాంధీ స్మారకనిధి అధ్యక్షులు. అనేక గాంధేయ నిర్మాణ కార్యక్రమ సంస్థలలో సభ్యులుగా వారు క్రియాశీలపాత్ర నిర్వహిస్తున్నారు.

వారు రచించిన ఈ “నిన్నటి ఇతిహాసం” గ్రంథంలో పూర్వపు హైదరాబాదు సంస్థానం యొక్క రాజకీయ, సాంఘిక, సాంస్కృతిక చరిత్ర గురించి వ్రాయబడింది. అనాటి తెలంగాణ ప్రాంతంలో ఉద్భవించిన అనేక ప్రజా ఉద్యమాల గురించి ఇందులో వారు ఎంతో విపులంగా వ్రాశారు. వారు స్వయంగా గ్రంథాలయోద్యమంలోనూ, ఆంధ్రోద్యమంలోనూ, స్టేటుకాంగ్రెసు పోరాటంలోనూ, పాల్గొన్నారు. ఆ తరువాత వినోబాజీ శిష్యులుగా వారు ఆరంభించిన భూదాన ఉద్యమంలో ప్రముఖపాత్ర వహించారు. అందువల్ల వారు

న్వయంగా చూచినవి, అనుభవించినవి ఎన్నో సంఘటనలు, విషయాలు ఇందులో వివరించటం జరిగింది.

ఈ పుస్తకం ఆనాటి తెలంగాణా రాజకీయ, సామాజిక సాంస్కృతిక జీవనానికి దర్పణంవంటిది - ఈతరం వారికి ముందుతరం వారికి ఈ పుస్తకం వల్ల ఎన్నో విషయాలు తెలుసుకొనే అవకాశం కలుగుతుంది.

శ్రీ కోదండరామరెడ్డిగారు ఎంతో పరిశోధన జరిపి ఎన్నో గ్రంథాలు పరిశీలించి ఎంతో సమాచారం సేకరించి నిన్నటి ఇతిహాసం రచించారు.

పూర్వపు హైదరాబాదు సంస్థానంలో ముఖ్యంగా తెలంగాణ ప్రాంతపు రాజకీయ, సామాజిక, సాంస్కృతిక చరిత్ర తెలుసుకోదలచినవారికి, పరిశోధన చేయదలచిన వారికి ఈ గ్రంథం ఎంతో ఉపయోగపడగలదనటంలో సందేహం లేదు. శ్రీ కోదండరామరెడ్డిగారిని నేను హృదయ పూర్వకంగా ఆభినం దిస్తున్నాను.

గోపీభవన్

హైదరాబాదు

18-4-94

సి.వి. చారి

అధ్యక్షులు

ఆంధ్ర భూదానబోర్డు

అభినందన

శ్రీ కేతిరెడ్డి కోదండ రామరెడ్డిగారు రచించిన “నిన్నటి ఇతిహాసం” అనే పుస్తకాన్ని ఆమోలాగ్రంగా చదివాను. కాంగ్రెసునంతో మరుగున పడిపోయిన అనేక విషయాలు వెలికి తీసి లోకానికి తెలియజేసిన వీరి కృషి ఎంతయినా ప్రశంసనీయము. హైదరాబాదులో జరిగిన ప్రజా ఉద్యమాలు ఈనాటి యువకులకు బొత్తిగా తెలియవని చెప్పవచ్చును. ఈ చారిత్రక సత్యాలను వెలికితీసి చూపించే కృషి ఇంతవరకు సక్రమంగా జరుగలేదని చెప్పవచ్చును. శ్రీ కోదండ రామరెడ్డిగారి ఈ రచనవల్ల ఈ రోటు తీరిందని చెప్పలేము కాని చాటిని గురించిన అవగాహన ఈ పుస్తకంవల్ల ఏర్పడుతుంది. వీటికి సంబంధించిన వివరాలను ఆసక్తిగల పఠశోధకులు పరిశోధించి లోకానికి తెలియజేయు పనికి ఉన్నది. పుస్తకం పెరిగిపోతుందనే భావనతో కాబోలు— శ్రీ రెడ్డిగారు లోకానికి తెలియని ఎన్నో విషయాలు దిజ్ఞాత్రంగానే వ్రాశారు.

“నిజాము సంస్థానంలో ప్రజా ఉద్యమాలు” అనే ప్రకరణంలో వారు వ్రాసిన అనేక విషయాలు నా మటుకు నాకే తెలియవు. ముల్లా అబ్దుల్ ఖయ్యూమ్ గారు హైదరాబాదు రాష్ట్రంలో జాతీయ భావాలకు బీజావాపన చేశారనేది ఎవరికీ తెలియని విషయం. అట్లే హైదరాబాదులో 1960 నుండి వెలువడిన పత్రికల పట్టిక కూడా ఇచ్చారు. ఆ కాలంలో హైదరాబాదు వంటి వెనుకబడిన రాష్ట్రంలో పత్రికలు ప్రచురించిన వారు ఎన్ని కష్టాలు సహించ పనికి వచ్చిందో చెప్పనలవి కాదు. 1942 లో స్వామి గజానంద్ సరస్వతి హైదరాబాదులో అర్యసమాజానికి పునాది వేశారనేది ఈ పుస్తకంలో చదివితే తప్ప తెలియదు. ఇట్టివే మరికొన్ని విషయాలు ఈ పుస్తకం చదివినందువల్ల ఈనాడు ప్రజా ఉద్యమాలలో పనిచేసే వారికి తెలియగలవు.

ఆంధ్రోద్యమాన్ని గురించి శ్రీ రెడ్డిగారు చాలా క్లుప్తంగా వ్రాశారు. మరి కొద్దిగా వర్ణిస్తే బాగుండేది. అట్లే తెలంగాణాలో తెలుగు పత్రికలు మొట్టమొదటిసారిగా ప్రచురించిన కీ॥శే॥ సబ్బువీను వెంకటస్వర్నిహారావుగారు ‘సీలగిరి’ పత్రిక సంపాదకులు. వద్దిరాజు సోదరులు తెనుగు పత్రికా సంపాదకులు మొదలయిన పత్రికాధిపతులను సూచిస్తే బాగుండేది.

ఏది ఎట్లయినా ఈ పుస్తకం అమూల్యమైన సమాచారాన్ని పాఠకులకు అందిస్తున్నది. త్వరలో ద్వితీయ ముద్రణకు అవకాశం కలుగుతుందని నేను ఆశిస్తున్నాను.

అప్పుడు గ్రంథ విస్తరణ అయినప్పటికీ, కొన్ని విషయాలు ఇంకా పదిలిచేసిన విషయాలు సూచనప్రాయంగానైనా ఈ పుస్తకంలో ఉదాహరించే అవకాశం కలుగుతుందని ఆశిస్తున్నాను.

లోకానికి తెలియని అనేక విషయాలను పరిశోధనచేసి ఈ పుస్తకాన్ని ప్రచురించిన శ్రీ కోదండరామిరెడ్డిగారిని హృదయ పూర్వకంగా అభినందిస్తున్నాను. పాఠరలోకం వీరి కృషిని అదరించగలదని నా విశ్వాసం.

హైదరాబాదు

18-4-94

కోదాచి నారాయణరావు

మున్నుడి

తెలుగులో ఇంతవరకు శతాధికంగానే ఆత్మకథలు వచ్చాయి. ఆత్మకథ అంటే స్వయంగా తన జీవితంలోని ప్రయత్నాలను వైఫల్యాలను కష్టసుఖాలను ప్రభావాలను నిర్మమంగా తానే చెప్పుకోవటం. ఇట్లా చెప్పుకోవడంలో ఎటువంటి ఉద్వేగానికి తావుండకూడదు. ప్రశాంత చిత్తంతో జరిగిన కథనాన్ని సమీక్షించుకోవాలి. ఈ విధంగా తెలుగులో ఆయా జీవన రంగాలలో గొప్ప కృషిచేసిన ఎందరో మహానుభావులు తమ జీవిత చరిత్రలు వ్రాసుకొన్నారు. కొందరు ఆత్మచరిత్రమనీ, కొందరు ఆనుభవాలు, జ్ఞాపకాలు, అనీ మరికొందరు స్వీయచరిత్రమనీ తమ జీవిత గాథలను గూర్చి పేర్కొన్నారు.

అయితే ఇప్పుడు వెలువడుతున్న ఈ గ్రంథం తెలుగులో వచ్చిన స్వీయ చరిత్రాత్మక గ్రంథాలలో ఆత్యంత విలక్షణమైనది. ఏ దేశంలోనైనా వ్యక్తుల చరిత్ర సమష్టి మీద దేశచరిత్రగా రూపొందుతుంది. ముఖ్యంగా సమకాలీన చరిత్రకు, ప్రాంతీయ చరిత్రకు స్థానిక పుత్రులకూ స్వీయచరిత్ర పరమ ప్రామాణికమైన, అత్యంత సహకారి అయిన ఆధారంగా ఉపకరిస్తుంది. పరోక్ష సాక్ష్యం కంటే ప్రత్యక్ష సాక్ష్యం బలవత్తరం కదా!

శ్రీరామకృష్ణ పరమహంస కూడా చదివిన దానికంటే, విన్నదానికంటే చూసినది మరింత మన మనస్సుకు హత్తుకుంటుంది అని చెప్పేవారుట, జిజ్ఞాసువులకు. అందుకనే తాము కాశీ, బృందావనం చూడాలని అభిలషించారుట. ఇక తాము స్వయంగా పాల్గొన్న సన్నివేశాల ఆనుభవాలు ఆ వ్యక్తే చెప్పుకోవటానికి పూనుకొన్నప్పుడు అవి మరింత ఆకర్షవంతంగా ఉంటాయి. కొంచెం దాపుతత, చిత్తశుద్ధి, ఆత్మ, సౌమనస్యం, దేశభక్తి, చరిత్రరక్తి, సంప్రదాయం; సంస్కృతులవట్ల అనురక్తి, మహాపురుష సంశ్రయం కూడి వచ్చిన వ్యక్తి తమ జీవిత కథనాన్ని వినయంగా సత్యతత్పరతతో వినిపించబూనుకున్నపుడు ఆకథ పూవులో తావిలా ఆకట్టుకొంటుందనటంలో సందేహానికి తావులేదు.

ఇతిహాసం అంటే ఇట్లా జరిగింది అని అర్థం. అంటే చరిత్రకు సమానార్థకమే. ప్రతి మానవుడి జీవిత సంఘటనలు చరిత్రకెక్కవు. తాను ప్రాతనిధ్యం వహించే సంఘాన్ని ప్రభావితం చేయగల సంఘటనలే చరిత్ర అనిపించు

కుంటాయి. 'నిన్నటి ఇతిహాసం' అనే శ్రీ కోదండరామరెడ్డిగారి ఈ గ్రంథం ఈ దృష్ట్యా చరిత్రాధునికమవుతున్నది. చరిత్రాధునికమైన పెద్దలతో వారు కలసి పనిచేశారు. అందువల్ల చరిత్రలో భాగస్వాములయినారు.

నిజానికి ఈ ఇరవయ్యో శతాబ్ది భారతదేశ చరిత్ర ఒక మహాపరివర్తనం. ఇది ఆధునిక భారతం. విశ్వవిఖ్యాత పరమాణు విజ్ఞానవేత్త సర్ ఆల్బర్ట్ ఐన్ స్టీన్ మహాశయుడు అభిప్రాయపడినట్లు తరవాత తరవాత తరాల మనవాళి గాంధీమహాత్ముడి వంటి వ్యక్తి బొత్తికంగా ఈ భూమిమీద మనుగడ సాగించాడా అని ఆశ్చర్య చకితులవుతారు. మానవుడిలో మహిమ శక్తుల నాయన ఆవిష్కరించాడు. సత్యాహింసలాయన రెండు కళ్ళుగా చూసుకున్నాడు. ఉపఖండమైన భారతదేశం పరాయి పాలన నుండి స్వాతంత్ర్యం సముపార్జించటానికి ధీమాగా నిర్దం చేసికొనినవాడు మహాత్ముడు. 'దీపంబు నుండి మరియొక దీపము ప్రభ విచ్చినట్లు ఖేజుం బెసగన్' అన్నట్లు మహాత్ముని మహితాత్మ నుంచి ఆత్మహితం భారతదేశానికి ప్రబోధించటానికి ప్రభవించినవాడు వినోబాభావే. వినోబాను గూర్చి శ్రీ కోదండరామరెడ్డిగారి గ్రంథంలో ఎన్నో విషయాలు తెలియజేశారు. మూడు దశాబ్దాల కాలం శ్రీ వినోబా వెంట పీరు ఉన్నారు. శ్రీ వినోబా ప్రవచించిన రాజకీయార్థిక తత్వవర్ణనానికి సామాజిక సర్వోదయానికి ఒక రకంగా శ్రీ కోదండరామరెడ్డిగారు భాష్యం రచించారని చెప్పవచ్చు. ఆ భాష్యార్థ వివరణం ఇప్పటి జీవిత కథనంలో కనపడుతుంది.

శ్రీ కోదండరామరెడ్డిగారి ఈ రచన ఎంతో సరళ సుందరంగా సాగింది. వారి ఆధర్మాలలో ఒక ఉదార దృక్పథం ఈ గ్రంథంలో అంతస్ఫుట్రత వహించి ఈ గ్రంథానికి ఒక సత్వగుణాన్ని, సజీవమూర్తిమత్వాన్ని ఆవిష్కరింప చేసింది. నిన్నటి తెలంగాణా సాయుధ పోరాటాన్ని తమదైన దృక్పథంతో కీర్తించిన లేదా చిత్రించిన స్మృతి రచనలు ఇటీవల కొన్ని వచ్చాయి. కాని బొమ్మ బొరుసు రెండూ చూపిన చిత్రాలు రాలేదు. కొంతలో కొంత శ్రీకోదండరామరెడ్డిగారు ఆ లోటును తీర్చారు. నిజాం సంస్థానంలో ప్రజా ఉద్యమాల చరిత్రను ఈ గ్రంథంలో ఆసక్తికరంగా సమీక్షించారు.

అత్యంత ప్రాచీన చరిత్రగల తెలంగాణం ఆధునిక కాలాన కూడా చరిత్రను సృష్టించింది. ఈ చరిత్ర అఖిల భారతదేశాన్ని కూడా ప్రభావితం చేసింది. ఈ మాట స్వతంత్ర భారతప్రధాని జవాహర్ లాల్ నెహ్రూ పార్లమెంటు లోనే వినిపించడం జరిగింది. శ్రీ కోదండరామరెడ్డిగారి ఈ స్వీయచరిత్రాత్మక రచనలో ఈ శతాబ్ది తెలంగాణా గ్రామీణ జీవిత చిత్రణ ఉంది. ఆనాటి పల్లె

టూళ్ళ జీవన పరిస్థితులు, విద్యా వ్యాసంగం, పాలకుల, పాలితుల సంబంధాలు, రజాకార్ల ఘోరకృత్యాలు, నిజాం నవాబు అత్యాశ, పాఠకులకు ఉత్కంఠ కలగజేసే విధంగా ఈ గ్రంథంలో చిత్రణమైనవి. రెడ్డి హాస్టలు ఆవిర్భావం, అక్కడి విద్యార్థుల చైతన్యోద్దీపనం, వివిధ స్త్రీల వేళాల విచిత్ర సంఘటనలు చాలా కుతూహలకరంగా చదివిస్తాయి.

శ్రీ మాడపాటి హనుమంతరావు పంతులుగారి నిజాం రాష్ట్రోన్మోద్యమ చరిత్ర రెండు సంపుటాల తరవాత చరిత్రను శ్రీకోదండరామరెడ్డిగారి 'నిన్నటి ఇతిహాసం' సమర్థంగా చక్కగా మన కళ్ళ ఎదుట నిలుపుతున్నది.

తెలుగులో స్వీయచరిత్ర ప్రక్రియ ఆవిర్భవించి ఒక శతాబ్ది అయింది. శతజయంతి జరపవలసిన ఈ ఆధునిక సాహిత్య ప్రక్రియ చరిత్రలో శ్రీకోదండరామరెడ్డిగారి ఈ గ్రంథం ఒక విశిష్ట స్థానాన్ని నిలుపుకుంటుందనడంలో ఏ మాత్రం సందేహం లేదు.

కిందటి తరంవారి స్వీయ చరిత్రలు సాంఘికోద్యమాలతో ముడిపడినవి కాగా నేటి తరం వారి స్వీయచరిత్రలు సామాజిక, రాజకీయార్థిక తత్వవంతంతో, భవిష్యద్దర్శనంతో ముడిపడినవి కావడం గమనార్హం.

ఇటువంటి నేటి కాలపు ఆత్మీయ కథలలో 'నిన్నటి ఇతిహాసానికి' పన్నదగిన స్థానాన్ని కాలమే నిర్ణయిస్తుందని నమ్ముతున్నాను.

హైదరాబాదు

11.04.1994

పావనామ సం॥ ఉగాది

అక్కిరాజు రమాపతిరావు

ప్రస్తావన

పూర్వపు హైదరాబాదు సంస్థానంలో నిజాం నిరంకుశ పరిపాలనలో తెలంగాణా ప్రజల హృదయాలలో చైతన్య జ్యోతులు వెలిగించి, వారిని జాగృత పరచిన ఘనత నిజాం రాష్ట్ర ఆంధ్ర మహాసభకే దక్కుతుంది. అనేకమంది విద్యావంతులైన యువకులు ఆంధ్రోద్యమానికి అంకితమై ఆంధ్ర మహాసభ ద్వారా ఎన్నో నిర్మాణ కార్యక్రమాలు నిర్వహించారు. అటువంటి నిస్వార్థ నిరాడంబర దేశభక్తులలో ప్రముఖంగా పేర్కొనదగిన వ్యక్తి శ్రీ తేలిరెడ్డి కోదండరామరెడ్డి.

వీరు ఎన్నో రాజకీయ, సాంఘిక, సాంస్కృతిక ప్రజాసేవా కార్యక్రమాలలోనూ, ఉద్యమాలలోనూ ప్రముఖపాత్ర వహించారు. గాంధేయ నిర్మాణ సంస్థల స్థాపనలోనూ, కార్యనిర్వహణలోనూ నిరంతరం కృషి చేస్తున్నారు. నిజాం నిరంకుశ పరిపాలనకు వ్యతిరేకంగా ప్రారంభించబడిన పోరాటంలో ముఖ్యంగా హైదరాబాదు సంస్థానం ఇండియన్ యూనియన్‌లో విలీనం కావలెనని జరిగిన ఉద్యమంలో వీరు ముందు నిలిచి పోరాటం జరిపారు.

గత అరవై సంవత్సరాల తెలంగాణా రాజకీయ, సాంఘిక, సాంస్కృతిక ఉద్యమాల చరిత్రకు తమ అనుభవాలు జ్ఞానకాలను జోడించి ఎంతో విలువైన సమాచారంతో కూడిన గ్రంథం రచించారు. "నిన్నటి ఇతిహాసం" అనే ఈ గ్రంథంలో, పూర్వపు హైదరాబాదు రాష్ట్రానికి సంబంధించిన ఎన్నో సంఘటనలు, సమస్యలు వీరు బెలుగులోకి తెచ్చారు.

పోలీసుచర్యకు ముందు తెలంగాణా ప్రాంతంలో జరిగిన వివిధ ఉద్యమాలు, పోలీసుచర్య తరువాత కమ్యూనిస్టు పార్టీ సాయుధ పోరాటాల గురించి వీరు తమ అనుభవాలు ఇందులో ఉల్లేఖించటం జరిగింది. ఆకాంతి, కల్లోలం వ్యాపించి ఉన్న తెలంగాణా జిల్లాలలో ఆచార్య వినోబాభావే శాంతి యాత్ర. దాని ప్రభావాన్ని గురించి ఎన్నో ఆసక్తికరమైన విషయాలు వీరు తమ చరిత్ర గ్రంథంలో విపులంగా పేర్కొన్నారు.

తెలంగాణా రాజకీయ, సామాజిక ఉద్యమాల గురించి, చరిత్ర గురించి తెలుసుకోదలచిన వారికి ఈ గ్రంథం ఎంతో ఉపకరించగలదనటంలో సందేహం

లేదు. ఎన్నో చారిత్రక గ్రంథాలు జీవిత చరిత్రలు పరిశీలించి, ఎంతో విలువైన సమాచారం సేకరించి, ఎన్నో కొత్త విషయాలు ఈ పుస్తకంలో శ్రీ కోదండ రామరెడ్డిగారు పొందుపరచినారు.

గాంధీ జ్ఞాన్ ప్రతిష్ఠాన్ పక్షాన ఈ పుస్తకాన్ని ప్రచురించవలెనని సంకల్పించాము. గాంధీ జ్ఞాన్ ప్రతిష్ఠాన్ అధ్యక్షులు శ్రీ సి. వి. చారిగారి ప్రయత్నము, వట్టుదలవల్ల ఈ గ్రంథ ప్రచురణకు అవకాశం కలిగింది. గాంధీ జ్ఞాన్ ప్రతిష్ఠాన్ పక్షాన ఈ గ్రంథం ప్రచురణకు అవకాశం కల్పించిన శ్రీ కె. కోదండరామరెడ్డిగారికి నా ధన్యవాదములు.

డా॥ అక్కిరాజు రమావతిరావు ఈ పుస్తకం వ్రాతప్రతిని ఆసాంతం చదివి ఎన్నో సలహాలు సూచనలు ఇచ్చారు. వారికి నా కృతజ్ఞతలు.

ఈ పుస్తకాన్ని చక్కగా ముద్రించి ఇచ్చిన లక్ష్మీ గణపతి ప్రింటింగ్ ప్రెస్ వారికి నా కృతజ్ఞతలు.

18-4-94

గాంధీ భవన్,
హైదరాబాదు

ఎం. ఎల్. నరసింహారావు

గౌరవ కార్యదర్శి
గాంధీ జ్ఞాన్ ప్రతిష్ఠాన్

విషయసూచిక

జననం - విద్యాభ్యాసం	1
మా పూర్వీకులు	13
రెడ్డి హాస్టల్	21
చారిత్రక పూర్వరంగం	27
ఆనప్పాహి వంశీయులు - గోలకొండ స్వామ్రాజ్యం	33
నైజాం సంస్థానం	41
నిజాం సంస్థానంలో ప్రజా ఉద్యమాలు	47
ఆంధ్రోద్యమం	58
హైదరాబాదు స్టేటు కాంగ్రెస్	70
తెలంగాణాలో కమ్యూనిస్టు పార్టీ అవతరణ - పూర్వ చరిత్ర	86
క్రిష్ణ రాయబారం	95
నాటి హైదరాబాదు పరిస్థితులు, ప్రజా ఉద్యమాలు	98
హైదరాబాదుపై పోలీసుచర్య	132
భూదానోద్యమం	142
వినోబాజీకి పీడ్కోలు	166
వినోబాజీ వివిధ ఉద్యమాలు	186
ఆంధ్రప్రదేశ్ గాంధీ స్మారక సిధి	191
జయప్రకాష్ సంపూర్ణ క్రాంతి -	
సర్వోదయంలో అభిప్రాయభేదాలు	229
ముగింపు	239

సమర్పణ

ఆదరమొప్ప నన్నని తదంకము నందు జేర్చినంతతా
మోదముతోడ చంకనిడి ముద్దిడి లాలన తీర్చి విద్యలన్
బోధ నొనర్చి యెంతయు ప్రపూజిత వేంకట నర్సమాంబ యౌ
నా దగు తల్లికి కృతి వినమ్రత నంకిత మందజేసితిన్.

కేతిరెడ్డి కోదండరామరెడ్డి

శ్రీ కేతిరెడ్డి కోదండరామరెడ్డిగారి మాతృమూర్తి శ్రీమతి వెంకటనరసమ్మగారు

1933లో - రెడ్డిహాస్ట్ బాలభటుదళసభ్యులు రాజబహదూర్ వెంకట్రామారెడ్డిగారితో
ఇందులో వెంకట వరసలో నిల్చున్నవారిలో ఎడమ నుంచి రెండవవారు శ్రీ కె.
కోదండరామారెడ్డిగారు.

జననం-విద్యాభ్యాసం

శ్రీ నలనామ సంవత్సరం వైశాఖ శుద్ధ పౌర్ణమి, బుధవారం అంటే 1916, మే 17 వ తేదీనాడు నల్లగొండ జిల్లా, భువనగిరి తాలూకా పెద్ద పడిశాల గ్రామంలో నేను జన్మించాను. ఈ గ్రామంలో ఉన్న మా ఆస్తి మా మాతామహుల నుంచి మాకు లభించింది. దీనితో పాటు సూర్యాపేట తాలూకాలోని గొట్టిపర్తి గ్రామంలో ఉన్న ఆస్తి మాకు వంశపారంపర్యంగా లభించినటువంటిది.

మా తండ్రి కేతిరెడ్డి వెంకట్ రెడ్డిగారు. తల్లి వెంకటనరసమ్మ గారు. నా అన్నగారు శ్రీ పురుషోత్తమరెడ్డి. ఈయన కవి, దేశభక్తుడు. మాకు ముగ్గురు సోదరీమణులు. వారంతా బాగా చదువుకున్నవారే. ఆదర్శ మహిళామణులు. అందరిలో పెద్దామె శ్రీమతి సూకల సుభద్రా దేవి. సంస్కృతాంధ్ర భాషలలో ఈమెకు చక్కని ప్రవేశముంది. శ్రీమంతుల కుటుంబంలోని ఆదర్శ మహిళ. గాంధీజీ ప్రారంభించిన జాతీయోద్యమం వల్ల ప్రభావితురాలై సేవాగ్రాం వెళ్ళి నమీతాలిం, చర్చా సంఘంలో తర్ఫీదు పొందిన సంఘసేవా పరాయణురాలు కూడాను. రెండవ సోదరి శ్రీమతి రావుల^{పిమ్మ}లమ్మ. పిళ్ళిద్దరూ నాకంటే పెద్దవారు. మూడవ సోదరి శ్రీమతి రామసహాయం.

శకుంతలాదేవి. ఈమె శ్రీరామసహాయం రామకృష్ణారెడ్డి కల్లాలు. మా బావగారు రామకృష్ణారెడ్డి నిజాం రాష్ట్ర స్వాతంత్ర్య ఉద్యమంలో ప్రముఖ పాత్ర వహించిన దేశభక్తుడు, స్వాతంత్ర్య సమరయోధుడు. సహృదయుడు, త్యాగశీలి. అనేక ప్రజాహిత సంస్థలలో గణనీయమైన పాత్ర వహించిన ప్రజా సేవకుడు.

పెద్ద పడిశాల గ్రామంలో శ్రీ శేషయ్య పంతులు అనే చాత్రాద శ్రీ వైష్ణవులు నాకు అక్షర శ్రీకారం చేశారు. ఆ రోజుల్లో అక్షరాభ్యాసానికి ఒక రూపాయి, శేరు బియ్యం ఆయ్యవార్లకు సమర్పించడం ఆనవాయితీగా ఉండేది. నాకన్నా వయసులో పెద్దవారు, నాతోటి వయసువారు ఆ బడిలో చాలా మంది చదువుకున్నారు. ప్రతి విద్యార్థి ఆచార్యుల వారికి ఏదో కొంచెం డబ్బు, బియ్యం, భోజన సామగ్రి నెల నెలా ముట్టజెప్పేవారు. కూరగాయలు, మజ్జిగ వంటి వస్తువులు ఉపాధ్యాయుల వారికి ఉచితంగానే అందజేసేవారు. ఆనాటి గ్రామ జీవనం ఒక కట్టుబాటుతో ఉండేది. ఉపాధ్యాయులు, పురోహితులు, వైద్యులు, చేతిపనులవారు నిర్విభారంగా జీవించేవారు మొత్తం గ్రామం స్వయం సమృద్ధంగా ఉండేది. గ్రామీణులు ఎవరూ దుబారా ఖర్చు చేసేవారు కాదు. ఆ కాలంలో ప్రభుత్వం నుంచి కానీ లేదా బయటివారి నుంచి, తరత్రా సంస్థలనుంచి గ్రామస్థాయికి మించిన రాబడి ఉపాధ్యాయులకే కాదు, మరే వృత్తివారికయినా ఉండేదికాదు. నాటి చదువు అక్షర శ్రీకారంతో మొదలై క్రమంగా పెద్దబాలిక, సుమతి, కృష్ణ, దాశరథి, నృసింహ శతకాలు కంఠపాఠంగా చదివించి ఆ తరవాత భాగవతంలోని దశమ స్కంధంతో పూర్తయ్యేది.

ఉత్తర దేశంలో తులసీదాసు రామచరిత మానసం ప్రచారంలో వున్నట్లుగా ఆంధ్రదేశంలో ముఖ్యంగా తెలంగాణాలో పోతన భాగవతానికి ఆ రోజుల్లో ఎంతో ప్రాచుర్యం ఉండేది. దానిపట్ల భక్తిశ్రద్ధలు వుండేవి ప్రతి ఇంటా పెద్దక్కరాలున్న భాగవతం అచ్చుప్రతిగాసి,

జననం—విద్యాభ్యాసం

తాళపత్ర గ్రంథంగానీ తప్పనిసరిగా ఉండేది. గొట్టిపర్తి గ్రామంలో మా తాతగారింట్లో తాళపత్ర భాగవతమే చదివేవారు. లెక్కలలో ఎక్కాలు, బొట్టేరును, గిద్దలేరును, గొలుసుకట్టు (జిలుగు) వుత్తరాలు చదవడం, రాయడం, పత్రాలు రాయడం నేర్చుకొనేవారు పిల్లలు. భూమి కొలతలు కూడా ఆ తరగతులలోనే నేర్పేవారు. ఆ తరవాత శ్రీ వీరేశలింగం పంతులుగారు రచించిన వాచకాలు ప్రచారంలోకి వచ్చాయి. వాటిని ప్రభుత్వ పాఠశాలల్లో ప్రవేశ పెట్టారు. ఇట్లా మా ఊళ్లో బడి నడుస్తుండగా ఆ సాతాని శేషయ్య పంతులుగారు కాస్తా పరమపదించడంతో ఇక అక్కడ బడి మూత పడింది. తర్వాత చాలా కాలం వరకూ ఆ ఊళ్లో బడిలేదు. అనంతరం 1940 సం॥ కాలానికి నేను ఆంధ్ర మహాసభలో పనిచేస్తున్న కాలంలో ఎంతో పట్టుదలగా కృషిచేసి, మా సొంత ఇంటిని ఒకదాన్ని ఉచితంగా బడికి ఇచ్చి, ఒక ఉపాధ్యాయుడిని సొంత ఖర్చుతో పోషించి ఎలాగై తేనేమి ప్రభుత్వ పాఠశాలను ఏర్పరచాను. ఆ తర్వాత అది క్రమంగా పెద్దదై 1946 వరకు ఇద్దరు ఉపాధ్యాయులుండే ప్రభుత్వ పాఠశాలగా మారింది. నిజాం పరిపాలన అంతమై హైదరాబాదు స్వాతంత్ర్యం పొందిన తర్వాత నేను ఎంతో కృషిచేసి ఆ గ్రామంలో ఉన్నత పాఠశాల ఏర్పరచ గలిగాను. మా గ్రామ ఉపాధ్యాయులు కూడా ఈ కృషిలో నాకు ఎంతో సహకరించారు.

పెద్ద పదిశాల గ్రామంలోని బావుల్లో సర్వే స్వత్రా ఉప్పునీరే ఉండేది. ఆ గ్రామానికి దగ్గరే ఉన్న 'ఉత్తర వాహిని' అయిన 'బిక్కేరు' అనే ఏరులో చలమలు తీసి సేవ్యానికి నీరు సరఫరా చేసే వారు. ఆ ఏటి కాల్య నీరే తాగడానికి కూడా ఉపయోగించేవారు. ఇక అక్కడ దగ్గరలో వేరే చెరువులు కాని, జలాధారాలు కానీ ఏవీ లేవు. గ్రామం మధ్యలో మాత్రం ఒక దిగుడు బావి ఉండేది. అక్కడే స్నానాలు చేయడం, బట్టలుతకడం, ముఖాలు కడగడం, గిన్నెలు శుభ్రం చేయడం మొదలైన అన్ని పనులూ చేసేవారు. దీని ఫలితంగా

ఊళ్లో ఇంచుమించు అందరికీ నారి కురుపుల బాధ తప్పేది కాదు. 1946 తర్వాత నుంచీ అ బావికి ఇంజన్ ఏర్పాటు చేసి ఎప్పటికప్పుడు నీరు శుభ్రం చేసేవారు. అంతేకాకుండా ఎవరూ బావిలోకి దిగకుండా చుట్టూ బందోబస్తు చేశారు. కాబట్టి ఇప్పుడు నారిపుండ్ల సంగతి ఆ గ్రామాన్ని బాధిస్తున్నదో లేదో తెలియదు.

పెద్ద పడిశాల గ్రామ రైతులు మైలు దూరంలో వుండే ఏరు దగ్గరకి వెళ్ళి ఇసుక తవ్వి తీసి నీళ్ళను తమ మాగాణి భూములకు పారించేవారు. ఒక యకరానికి అవసరమయ్యే నీరు ఒక రైతు ఎంతో శ్రమకోర్చి ఈ విధంగా చలమల ద్వారా పారించేవారు. ఇది చాలా శరీర కష్టంతో కూడిన పని. అయితే ప్రభుత్వం వారికి ఏమీ భాతరు వుండేది కాదు. సానుభూతి లేదు. వారివైపు అంటే సర్కారు వైపు నుంచి సహాయ సహకారాలు అసలే లేవు. ఈ విధంగా రైతులు ఎన్నో యాతనల పాలవుతున్నా నీజాం ప్రభువు ఏమీ పట్టించుకునేవాడు కాడు. ఇసుమంత కూడా కనికరం చూపేవాడు కాడు. ఇది చాలక చెరువుల కింది మాగాణి భూములకన్న ఏటికాల్య కింది భూముల మిషతో అధికపన్ను వసూలు చేసేవారు సర్కారువారు. అప్పట్లో మా గ్రామంలోని ఏటికాల్య కింద మాగాణి ^{దాదా} 'ఉద' ఎకరం పన్నెండు రూపాయలు వలికేది. 1938 దాగా క్వింటల్ ధాన్యం ధర 5 లేదా 6 రూ॥. పుట్టి (6 క్వింటాళ్ళు) ముప్పై రూపాయలు. ఇదీ రెక్కలు ముక్కలు చేసుకొనే రైతు ఆదాయం ఆ రోజుల్లో. ఈ కష్టంతో గిట్టుబాటు కాని ఫలసాయంతో రైతులు శిస్తు చెల్లించలేక నానా అవస్థలు పడేవారు. ధాన్యం మార్కెట్ కు తరలిన తర్వాత నెలకు గానీ డబ్బు వచ్చేది కాదు. ఇంత శ్రమపడ్డా పండించిన ధాన్యానికి ధర రాక, కొనేవారు లేక, సకాలానికి డబ్బు అందక, పండించిన పంట సర్కారు శిస్తుకే సరిపోక ఎందరో రైతులు సేద్యం మాను కున్నారు. రెండో ప్రపంచ యుద్ధ కాలంలో ధాన్యం ధర పెరిగింది. రైతులు స్వేచ్ఛగా ఊపిరి పీల్చుకున్నారు. పరై కాల్యలేకాక రాత్రిం

బవళ్ళు మోటకొట్టి బావి నీరు తోడి సేద్యం చేసిన భూములకు కూడా ఎకరానికి 18 రూ॥ ఉన్న నిదర్శనాలున్నాయి. రైతుల ఆర్తనాదాలు విన్న మహబూబ్ అలీషాషా 1907 లో రియాయితీలు ప్రకటించారు. మోటబావి సేద్యానికి మెట్ట సేద్యపు శిస్తు మాత్రమే వసూలు చేస్తామని ప్రకటించినా ఆయకట్టు లోతట్టు బావులని, వెలుపలి బావులని చిక్కులుపెట్టి మొత్తంపైన పూర్తి పన్ను వసూలు చేసేవారు. ఈ రైతుల బాధ చూసి భరించలేక మా అన్న కేతిరెడ్డి పురుషోత్తమరెడ్డి తన 18వ ఏట ఈ విధంగా స్పందించారు.

చెక్కకు బుక్కెడు నీరు ద్రావుచును

డొక్కల ప్రేవులు గ్రక్కజేయు బిక్కెట కాల్యలకు
ఎక్కువ దారాలేసి, మమ్మలను క్రక్కవలయునని

ముక్కులు పట్టుట కుక్కల పనియని

పలుకు పలుకు పలుకు ఓ రైతు బిడ్డ పలుకు

గమనిక : ఏటినుండి ఇసుక ఒక విధమైన చెక్కలతో తోడుతారు. చెక్కకు బుక్కెడు నీరు త్రావుట అంటే ఒక్క చెక్క ఇసుక తోడి ఆ శ్రమకు బుక్కెడు నీరు తాగటం అని ఆర్థం.

నిజాం రాజ్య పాలనలో పెద్దపడిశాల గ్రామానికి రోడ్డు సౌకర్యం లేదు. మా జీవిత కాలంలో అక్కడికి రోడ్డు వేస్తారని ఊహించలేదు. దేశ స్వాతంత్ర్యంతో మా గ్రామానికి అన్ని సౌకర్యాలు చేకూరాయి. హైస్కూలు, పోస్టాఫీసు, విద్యుచ్ఛక్తి, రేడియో, టెలివిజన్ కూడా వచ్చాయి. హరిజనులకు 50 పక్కా ఇళ్ళు కట్టించడం జరిగింది. గ్రామ పంచాయితీ, పాఠశాల, ఆరోగ్య కేంద్రాలకు కూడా భవనాలు నిర్మించారు. ఇప్పుడు ఏటినుంచి నీళ్ళు తోడి తీసుక రానక్కర్లేదు. ఎలక్ట్రిక్ పంపులద్వారా నీటిని సరఫరా

చేస్తారు. ఇది ఖర్చుతో కూడిన పనే కాకుండా పరాధీనం బతుకు. ఎక్కడ కరెంటు అగినా బతుకు అందకారం అవుతుంది.

మా గ్రామంలో దేవాలయాలు చెప్పదగినట్లుగా లేవు. ఒక అంజనేయస్వామి విగ్రహం దాని చుట్టూ శిథిలమైన ప్రహరీగోడ ఉండేవి. మా అన్నగారి ప్రోద్బలంవల్ల నేను ఆ ఆలయ పునర్నిర్మాణానికి, జీర్ణోద్ధరణకు పూనుకోవలసి వచ్చింది. దీనికి దేవాదాయ దర్మాదాయ శాఖవారు సహాయపడ్డారు. నిర్మాణానికి లక్ష రూపాయలు ఖర్చు అయినవి. ఈ పనులన్నీ నేను చేయాలని సంకల్పించేసి పూర్తి చేసినవి కావు. ఏదో ఒక శక్తి, సన్నివేశమో, ఎప్పటి కప్పుడు ప్రేరేపించి నాతో చేయించింది. దేశ స్వాతంత్ర్యం తరవాత ప్రరెకాలవ, బుర్కీరాతం, మోటబావి, వంటి సేద్యాలకు పన్ను వసూలు విషయమై మాఫీ ఇచ్చారు. ఈ మధ్య ప్రభుత్వం వారి గ్రామ పటేల్, పట్వారీ విధానం రద్దుతో భూమిశిస్తు అడిగేవారే లేరు. అడగడానికి పటేల్, పట్వారీలు లేరు. చివరికి లోకల్ ఫండ్ కూడా తీసుకునే నాడుడేలేడు.

ఆ రోజుల్లో మంత్రగళు కోకొల్లలు. వారిపై పామర జనానికి కాకుండా ఇంచు మించు గ్రామస్థులందరికీ నమ్మకం వుండేది. డాక్టరిచ్చే సూదిమందుల వల్ల పశువులకు నష్టం జరుగుతుందని భావించేవారు. ఎవరో ఒక కపట మాంత్రికుణ్ణి నమ్మి, యంత్రం తీసుకొని దానికి రెండు రూపాయలిచ్చి బోజనం పెట్టి, కల్లు, సారాయి పోయించి గౌరవించే రోజులవి. తెలిసినవారు ఎంత చెప్పినా వినక పోయేవారు. వైవెచ్చు హితవు చెప్పిన వారిపై కోపగించుకునేవారు. చిరుబుర్రులాడేవారు. మంచి చెప్పిన వారిని ద్వేషించేదాకా ఈ కోప తాపాలు పనిచేసేవి. మా ఊళ్లో (వెద్దపడిశాలలో) రావుల లింగయ్య వెద్ద మంత్రగాడు. అతని మీద మా గ్రామస్తులకే కాక చుట్టుపక్కల గ్రామస్తులకు కూడా అపార విశ్వాసం గ్రామ రైతులు అతన్ని పశువుల దొడ్డికి తీసుకెళ్లి యంత్రాలు కట్టించి, ధాన్యమో ద్రవ్యమో

ముట్టజేప్పేవారు. మా దొడ్లో పశువులకు ఆ మంత్రగాడు యంత్రాలు కట్టడం నా కళ్ళారా నా 15 వ ఏట చూశాను. మందుతో రోగం కుదురుతుంది కానీ మంత్రాలతో కుదరదని, ఇదొక అంధ విశ్వాసమని నేను వాదించాను. నా మాట మా వాళ్ళకెవరికీ నచ్చలేదు. నాకు యంత్రం వేసి చూపమని మంత్రగాడితో వాదించాను. రావుల లింగయ్య ఘర్షణకు దిగలేదు. విశ్వాసం వున్నవారికే యంత్రాలు పని చేస్తాయని, అది లేనివారికి మంత్రాలు, యంత్రాలు పని చేయవని చెప్పాడు. నీకు విశ్వాసం లేదు కాబట్టి నీపై యంత్ర ప్రభావం ఉండదని యుక్తిగా తప్పుకున్నాడు.

క్రమంగా రావుల లింగయ్య మంత్రాలపై గ్రామస్తుల విశ్వాసం భయంగా మారింది. ఎవరి గొర్రె చచ్చినా, బర్రె చచ్చినా పశువులకు రోగం వచ్చినా, పిల్లలు పోయినా, పెద్దలు దీర్ఘ వ్యాధి గ్రస్తులయినా, దానికి కారణం రావుల లింగయ్యకు కోపం రావడమేనని భావించారు. చిలికి చిలికి గాలివాన ఆయినట్లు ఒక రాత్రి గ్రామంలోని కొందరు వ్యక్తులు అతడు తన పశువుల దొడ్డివద్ద పడుకొని వుండగా పట్టుకొని బలవంతంగా పట్టుకారితో అతని ముత్రం పళ్ళు పీకేశారు. మంత్రగాడి పళ్ళు పీకితే మంత్రాలు పారవని వారి విశ్వాసం. ఈ విషయం నాకు మరుసటి రోజు తెలిసింది. గ్రామంలో అందరూ సంతోషించినా, ఈ అమానుష కృత్యానికి నాకు చాలా బాధ కలిగింది. అతనికి ఏ విధమైన సహాయం చేయవద్దని గ్రామస్తులంతా నన్ను సెచ్చరించినా, మానవతా దృష్టితో గ్రామస్తులకు నచ్చజెప్పి ఒక ఎద్దుల బండినిచ్చి తగిన సహాయం చేసి అతనిని ఆసుపత్రికి పంపించాను.

కొంత కాలానికి రావుల లింగయ్య బాగుపడి ఆసుపత్రినుంచి తిరిగివచ్చి గ్రామం చేరుకున్నాడు. అయినా అతని సన్నిహితులకు మంత్రాలమీద అనుమానం పోలేదు. చివరకు ఓ రాత్రి గుర్తుతెలియని

మనుషులు అంటే అతని నన్నిహితులే అతన్ని చంపేశారు. గ్రామ పెద్దలు హత్యా నేరాన్నించి బయటపడటానికి ఎంతో బాధ పడాల్సి వచ్చింది. ఇప్పటికీ అటువంటి అంధ విశ్వాసాలు గ్రామాలలో చాలామణి అవుతూనే ఉన్నాయంటే అతిశయోక్తి లేదు. నేను జన్మించిన గ్రామం సంగ్రహ చరిత్ర ఇది.

గొట్టిపర్తికి ప్రవేశం

ఈ విధంగా కొద్దికాలం మా చదువు పెద్దపడిశాలలో జరిగింది. తర్వాత మా వాళ్ళు మమ్మల్ని పితృస్థానమైన 'గొట్టిపర్తి'కి తీసుకెళ్ళారు. మా అన్నగారు- పురుషోత్తమరెడ్డి ఆ గ్రామంలోనే జన్మించారు. పెద్దపడిశాల కన్నా గొట్టిపర్తి పెద్ద గ్రామం. చెరువులు, కుంటలు, నది, మంచినీటి వసతి, చక్కటి నజరుకట్టు మాగాణి భూములు మొదలైన వాటితో సూర్యాపేట తాలూకాలో ఆదోక ఆదర్శ గ్రామం. అక్కడ దాన్యం అధికంగా పండుతుంది. కాబట్టి ఆ ఊరికి వడ్ల గొట్టిపర్తి అనే పేరు వచ్చింది. ఈ గ్రామంలో పండితులు, విద్వాంసులు, వర్తకులు, వైద్యులు, పురోహితులున్నారు. ఇద్దరు ఉపాధ్యాయులున్నారు. మా సౌకర్యార్థం తండ్రిగారు గ్రామంలో ఉన్న బడిని మా ఇంటిముందుకు మార్చారు. ఆ బడిలోనే నేను నాలుగో తరగతి వరకు చదువుకున్నాను. అంతకు మించిన చదువు అక్కడ లేదు. అప్పట్లో ప్రభుత్వ ఉపాధ్యాయుల్లో ఎక్కువమంది మహమ్మదీయులే. వాళ్ళకు తెలుగు రాదు. ఉర్దూ సరిగా తెలియదు. వాళ్ళు ఏ ప్రభుత్వ పాఠశాలలోనూ చదువుకున్నవారు కాదు. కాబట్టి వారికి చరిత్ర, భూగోళం తెలియవు వారు ప్రభుత్వ ప్రతినిధులు. గ్రామంలోని మంచి చెడ్డలు ప్రభుత్వానికి తెలియజెప్పడం వీరి కర్తవ్యం.

గొట్టిపర్తిలో కొన్ని బ్రాహ్మణ కుటుంబాలుండేవి. వారంతా పురోహితులు. చుట్టప్క్కల ఉండే కేతిరెడ్డి వారి గ్రామాదుల్లో

పౌరోహిత్యం చేసేవారు. వారిలో నరసయ్యగారొకరు. వారికి సంతానం లేదు. ఒంటరి వ్యక్తి. ఆయన భార్య ఎప్పుడు పోయిందో తెలియదు. అపారంగా దనం సంపాదించారు. చిన్న పంచ తప్ప వారి ఒంటి మీద ఏమీ వుండేది కాదు. పీడించి, బాధించి సంపాదించిన దనం పాతి పెట్టేవాడు. ఈ జన్మతో భూస్థాపితం చేస్తే మళ్ళీ జన్మలో వడ్డీతోనహా భూదేవి తీరుస్తుందని ఆయన విశ్వాసం.

ఒక పుణ్యకాలాన నరసయ్యగారు మరణించారు. గ్రామపెద్దలు వారి ఇంటిని కావలా కాయించారు తెల్లవారి పోలీస్ ఆఫీస్ వచ్చాడు. ఇంట్లో దొరికిన డబ్బూ వస్తువులు భద్రపరిచారు. ఇంట్లో భూమిని తవ్వించారు. ఒకచోట ఇత్తడి పాత్రలు, చెంబులు, నర్వలు, బిందెలు, ఉద్గరిణెలు సుమారు ఒక బండెడు సామాను పాతి పెట్టారు నరసయ్యగారు. ఇవన్నీ వెళ్ళిళ్ళకు, ఇతర కార్యాలకు దొరికిన లాంచనాలు మరో వైపు బియ్యం, నెయ్యి, పప్పు, బెల్లం, కొబ్బరి చిప్పలు మొ॥ తినుబండారాలు పాతిపెట్టి ఉన్నాయి. మధ్యలో ముద్దపైసలు, రాగిపైసలు ఒక గాబులో బద్రపరిచి వున్నాయి. ఒకవైపు వెండి రూపాయలున్నాయి. పంట ఇంటి పొయ్యి దగ్గర బంగారు నాణేలు పాతిపెట్టాడు. అందులో నవరసులు, నగలూ ఉన్నాయి. ఇందులో కొన్ని పెద్ద వడ్డెరి దొంగిలించాడని అనుకున్నారు. బ్రాహ్మణ సొమ్ము మహా పాపం అది కాలుస్తుంది అని ఉపదేశిస్తూ, గ్రామాధికారి వీలయినన్ని నవరసులు ఇల్లు చేర్చగలిగాడని గ్రామంలో గుసగుసలు బయలుదేరాయి. ఇది లావారసీ సొమ్ము ప్రభుత్వపరం చేస్తానని బెదిరించి పోలీసు ఆఫీసు గారు బాహుటంగా తన కాగం తీసుకొని వెళ్ళిపోయాడు. నరసయ్యగారికి ఒక దూరపు బంధువు వారసుగా సృష్టించి మిగిలిన ద్రవ్యంతో దినవారాలు జరిపించారు. సుమారు 5, 6 వందల మందికి బ్రాహ్మణ సంతర్పణ మూడు దినాలపాటు సక్రమంగా కొనసాగింది. ఆ భోజన పదార్థాలలో ఒక్కొక్క ఒడ్డు తాటికాయ పరమాణంతో ఉండేది. చివరికి బ్రాహ్మణకు భూరి సంభావన లభించాయి. అయినా దనం తరగ

లేదు. మిగిలిన డబ్బుతో చెరువుకట్టకు మట్టి పోయించారు. అదేం చిత్రమోకానీ ఎప్పుడూ గండి పడని చెరువుకు ఆ ఏడు గండి పడింది. ఇది పాపపు సొమ్ము ఫలితం అని కొందరు వ్యాఖ్యానించారు. అంతలో నరసయ్యగారి కథ ముగిసింది.

ఉదకు దొంగల కిత్తురో, దొరలకొనా
తేనె జుంటిగ లివ్వవా తెరవరులకు
భూషణ వికాస శ్రీ ధర్మపురి నివాస
దుష్ట సంహార నరసింహ దురితమార

అని ధర్మపురి నరసింహ శతకకర్త చెప్పలేవా? మా ఇంటి ముందు శ్రీ లక్ష్మీనరసింహాచార్యులు అనే పేరుగల వైష్ణవుల గృహం ఉండేది. వారు గొప్ప విద్వాంసులు, వక్త. చమత్కారంగాను, ఆకర్షణీయంగాను మాట్లాడేవారు. వారికి ఎవరితోనూ ఎటువంటి సంబంధం వుండేది కాదు. తమ సన్నిధికి వచ్చిన వారితో ఆప్యాయత, అనురాగం వ్యక్త పరుస్తూ మాట్లాడేవారు. ఎవరినీ యాచించేవారు కాదు. ఆయనకు ప్రత్యేకమైన ఆదాయం లేదు. భార్య, తాను ఇద్దరే కుటుంబ సభ్యులు. వారిది స్వల్ప ఆదాయం. వాళ్ళకు ఒక కూతురు. ఆమె వివాహం జరిగింది. ఆమె ఎప్పుడూ గొట్టిపర్తికి వచ్చేది కాదు.

లక్ష్మీనరసింహాచార్యులు ఉదయమే లేచి ముఖ ప్రక్షాళనం పూర్తి చేసుకొని భాగవతమో, లేదా భారతమో తీసుకొని ఇంటిముందు కూర్చుండి చదువుకుంటూఉండేవారు. ఇంతరో ఎవరో ఒకరు వచ్చి వారి దగ్గర కూర్చునే వారు. ఆచార్యుల వారు తాము చదువుకుంటున్న విషయం వచ్చిన వారికి వినిపించేవారు. ఆ ధోరణి విని వీధివెంట వెళ్ళేవారు, ఒక్కొక్కరూ కూచొని ఆ కాలక్షేపం వింటుండేవారు. ఈవిధంగా 40-50 మంది తమ పనులు మరిచిపోయి కూర్చొని నిశ్శబ్దంగా వినేవారు. ఈ కాలక్షేపం నలుగురిముందూ గొప్పగా

సాగేది. ఒక్కొక్కరు కూడితే ఆచార్యులవారు ఉత్సాహంతో ఊగి పోయేవారు. ఈ విధంగా రెండు రూములయ్యేది. అప్పటికి ఒక అధ్యాయం ముగిసేది. కాలక్షేపం అంతటితో ముగిసి ఎవరింటికి వారు భోజనానికి వెళ్లేవారు.

ఇట్లా ఉదయమో, మధ్యాహ్నమో వారి కాలక్షేపాలు తరచూ జరుగుతుండేవి. ఆయన పురాణ ప్రవచనాలు, భాగవత గోష్ఠులు, ఆ ప్రసంగాలు, పారాయణాలు ప్రతిఫలాన్ని ఆశించినవి కావు. నిస్వార్థంగా దైవ చింతనతో కూడినవి. చదువుకున్నవారు, విద్యా విహీనులు, పిల్లలు నైతం వినేవారు. అందరికీ వారు చెప్పేది అర్థమయ్యేది. ఆ విషయం విన్నవారిలో చెరగని ముద్ర వేసేది. అదే గ్రామంలో నాటి కన్నా నేడు అధికంగా చదువుకున్న వారన్నారు. అయితే ఏ విద్వాంసుడు ప్రసంగించినా, లేక హరిదాసు కథ చెప్పినా ఆనాటి వలె శ్రద్ధతో వినరు. శ్రీ లక్ష్మీనరసింహాచార్యులవారి నిస్వార్థ పరుడు, తపస్వి. వారికి విద్యుత్తుతో పాటు ఆత్మశక్తి కూడా సంప్రాప్తమై వుండేది అందువల్లే జనం ఆయన దగ్గరనుంచి కదలే వారుకారు. అప్పటికి నా వయసు 9-10 సంవత్సరాలు. ఈ విధంగా నా మనస్సుపై చెరగని ముద్ర వేసిన వారు మరో ఇద్దరన్నారు. ఒకరు శ్రీ ఆదిరాజు వీరభద్రరావుగారు. అప్పట్లో వారు చాదర్ మాట్ హైస్కూలు తెలుగు పండితులుగా పనిచేసేవారు. పద్యాలు చాలా చక్కగా చదివేవారు. 50 నిమిషాల తరగతి ఆయిదు నిమిషాల్లా గడిచేది. నాకు వచ్చిన కొద్దిసేటి తెలుగు వారి చలవే. నా మనసులో నిలిచిన మరో వ్యక్తి షినోబాబావే. వారి ఉపన్యాస సమయంలో నిశ్శబ్దత తాండవిండేది. ఆ వాక్కు ఆకర్షణీయంగా వుండేది. గాంధీగారి ఉపన్యాసం విన్నాను. అది మరి చిన్నతనం. అప్పట్లో నాకు అర్థం కాకపోయినా తదేకంగా విన్నాను.

మా అన్నగారు నాకన్నా రెండు సంవత్సరాలు పెద్ద. లక్ష్మీ గృహసంహార్యులు మాకు ఎన్నో కథలు భాగవతం, భారతం,

పరమానందయ్య శిష్యుల కథలు ఒక్క టేమిటి ఎన్నో మరపురాని కథలు చమత్కారంగా చెప్పేవారు. వారు చెప్పిన కథలు, నేర్పిన పద్యాలు నేటికీ నాకు జ్ఞాపకం ఉన్నాయి.

మా కప్పటికి ఏ భాషా సరిగ్గా రాదు. అయినా మా కోసం ఆచార్యులవారు భగవద్గీత తెప్పించారు. ప్రతిరోజూ వారింట్లో ధర్మ షేత్రే కురుషేత్రే అనే శ్లోకం ఆరంభించి నేర్పేవారు. ఊళ్లో ఎందరో పిల్లలుంటే ఆ వయసులో మాకే ఎందుకు నేర్పేవారో తెలియదు. ఇదేదో భవిష్యత్తుకు భగవదాజ్ఞ అని తలుస్తాను. ఆ రోజుల్లో బ్రాహ్మణులు తప్ప ఇతరులెవరూ సంస్కృతం నేర్చుకొనేవారుకాదు. రెడ్లు, వెలములు, స్త్రీలు సంస్కృతం నేర్చుకోవడం నిషేధం. కాని మా విషయంలో ఆచార్యులవారు ఆ నిషేధాన్ని లెక్క చేయలేదు.

ఆ దినాలలో గొట్టిపర్తి వంటి గ్రామాల్లో గ్రామ వ్యవస్థ ఒక పద్ధతి ప్రకారం నడిచేది. గ్రామ సమస్యలు, వ్యక్తిగత సమస్యలు, గ్రామంలోని పెద్దలు పరిష్కరించేవారు. వివాహాలు, శుభముహూర్తాలు కరువు, కాటకాలు, చిన్న చిన్న తగాదాలు, దొంగతనాలు మొదలైన అన్ని గ్రామ సమస్యలు గ్రామస్తులే పరిష్కరించుకునే వారు. ప్రభుత్వ జోక్యం అతి స్వల్పం. గ్రామంలోని మధ్యతరగతి స్త్రీ పురుషులు వెండి, బంగారు ఆభరణాలు దరించేవారు. నెల్లూరు నుండి ముత్యాల వర్తకులు వచ్చి మంచి ముత్యాలను, పగడాలను తెచ్చి విక్రయించేవారు. గ్రామంలోనే తమకు కావలసిన బట్టలు, తినుబండారాలు ఉత్పత్తి చేసేవారు గ్రామస్తులు. ఉప్పు, కర్పూరం వంటి వస్తువులు మాత్రమే దిగుమతి అయ్యేవి. వారు ఉత్పత్తి చేసిన ధాన్యం ఆపరాలు తమ అవసరానికి సరిపోగా మిగిలినవి బస్తీలలో విక్రయించే వారు. ఇప్పుడంతా పరాధీనం. ఎరువులు, బట్టలు, మందులు, టీ, కాఫీ, పంచదార, నూనె, డాల్డా, మరబియ్యం సర్వం పరాధీనమై గ్రామం పూర్వపు శోభను కోల్పోయింది. ఈనాడు చదువుకున్నవారు ఊరు వదిలి ఉద్యోగాలకు పట్టణాలకు వెళుతున్నారు. కూలీజనం అధిక సంఘాధన కోసం బస్తీలో ప్రవేశిస్తున్నారు.

మా పూర్వీకులు

జలాలిపురశాఖ చరకు వంశ చరిత్ర

మా చిన్నతనం నుంచీ మేము తరచూ గొట్టిపర్తి నుంచి బయలుదేరి ఊరికే జలాలిపురం గుడి దగ్గరకు వెళ్ళి రావడం ఒక ఆచారంగా ఉండేది. అక్కడి ఆచారాలు అతి ప్రాచీనమైనవి కావడం, అవి రాతినిర్మాణాలు కావడం అందంగా ఉండటంవల్ల అక్కడికి వెళ్లే అలవాటు ఏర్పడింది. వాటిని ఈ కేతిరెడ్డి వంశ పూర్వీకులైన చరకువంశంవారు నిర్మించారు. గుళ్ళకు సంబంధించిన శాసనాలను ప్రభుత్వంవారు భద్రపరిచి ఉంచారు.

పూర్వపు సూర్యాపేట తాలూకా, నేటి తుంగతుర్తి మండలం లోని 'గొట్టిపర్తి' జలాలిపురం, బళ్ళపల్లి, వెలిజాల, రావులపల్లి, బొమ్మకల్లు, పోచారం మొదలైన ఊళ్ళలో నివసిస్తున్న కేతిరెడ్డివారు పూర్వం జమ్మలూరుపురం, నేటి జలాలిపురం శాఖకు సంబంధించిన చరకు వంశీయులు. ఇప్పుడు వీరిని కేతిరెడ్డి వంశీయులని పిలుస్తున్నారు. ఈ విధంగా ఎన్నో కుటుంబాల వంశనామాలు మారటం అన్ని కులాల్లో అనాదిగా జరుగుతోంది. ఉదాహరణకు శ్రీరామచంద్రుడి వంశం సూర్యవంశం. వారి మూలపురుషుడు మనువు. మను సంతతి ఇక్ష్వాకువంశం. ఆయన అనంతరం వారి వంశంలో ప్రఖ్యాత పురుషుడు రఘు మహారాజు జన్మించాడు. ఆయన బహు పరాక్రమ

వంతుడు. కాబట్టి ఆ వంశం రఘువంశం అయింది. ఈ విధంగా శ్రీరాముడి వంశం — సూర్య, ఇక్ష్వాకు, రఘువంశాలుగా మారింది. ఏ ఊరునుంచి వచ్చినా కుటుంబీకుల మొదటి ఇంటి పేరు వదలి వారు వచ్చి స్థిరపడిన ఊరి పేరుతో వారిని పిలవడం వాడుక. కొంతకాలానికి వారు తమ పూర్వవంశ నామం మరిచిపోతారు. ఏ వంశంలోనైనా ఒక ప్రఖ్యాత పురుషుడు జన్మిస్తే వంశానికి అతని పేరు వస్తుంది. ఇదే విధంగా చరకు వంశీయులు యుఖ్యంగా జలాల్పురం శాఖవారు కేతిరెడ్డి వంశీయులని గుర్తింపు పొందారు. వీరి మూలపురుషుడు 'కేతమ నాయకుడు'. వీరు కాకతీయుల నుంచి లభించిన 12 గ్రామాలలో చిట్యాలను ఆడబిడ్డలకు అరణంగా ఇచ్చారు. జలాల్పురం శాసనాల ఆధారంగా వ్రాసిన తెలంగాణా శాసనాలు అనే గ్రంథంలో తొరూర్ అనే గ్రామం నాయనివారి స్వాధీనం అయినట్లు తెలుస్తున్నది. ఆ గ్రామమేకాక వారి పాలనలో ఉన్న అనేక గ్రామాలను కాకతీయ సామ్రాజ్యానంతరం కేతిరెడ్డి దమ్మన్న కాలంలో నాయని వారాక్రమించారని అనుశ్రుతంగా ఆచార్యులు, భట్రాజులు చెప్తుండగా విన్నాం. కాని కేతిరెడ్డి దమ్మన్న కాలం గురించి శాస్త్రాధారాలు లేవు.

జలాల్పురం, గొట్టిపర్తి, రావులపల్లి, బొమ్మకల్లు మొదలైన గ్రామాల్లోనున్నారు వెయ్యి సంవత్సరాల నుంచీ నివాసం ఏర్పరచుకొన్న కేతిరెడ్డి వారిలో కొందరు ఆడబిడ్డ సంతతి వారున్నారు. అయినా వారిని కేతిరెడ్డి వారనే పిలుస్తారు. వారు కూడా తమ పూర్వ వంశాన్ని మరిచిపోయారు. కాకతీయ సామ్రాజ్య పతనానంతరం ఈ కుటుంబీకులు బ్రతుకుదెరువు కోసం తమ పూర్వ రాజ్యమైన వరంగల్ కు వెళ్ళినా పూర్వప్రాంతమైన జలాల్పురం వదలలేదు. తొరూరు, గుండేపురి గ్రామాలు కూడా పూర్వం వీరి అధీనంలోనే ఉన్నట్లు శాసనాలు తెలుపుతున్నాయి. కాని ఇప్పుడు ఆ గ్రామ వతన్లు వేరే వంశీయులకు సంక్రమించాయి. ఇవి రెండూ నాయని వారనే రెడ్లకున్నా గుండేపురి రామరాజు గారనే గోలకొండ వ్యాపారులకున్నా స్వాధీనమయ్యాయి. ఇప్పుడీ కేతిరెడ్డివారు బహు కుటుంబీకులై వెనుకబడి

దైన్యస్థితిలో ఉన్నారు. మహమ్మదీయుల పాలనలోనూ వీరు తమ పూర్వ జెన్నత్తు కేల్పోక తమ పూర్వకాలపు 8, 10 గ్రామాలకు వతన్దార్లుగా భూస్వాములుగా, డేజ్ముఖ్లుగా ఉన్నారు. భారతదేశ స్వాతంత్ర్యానంతరం పూర్వ వతన్దారీ వ్యవస్థ రద్దయిన కారణంగా వీరు సామాన్య రైతులుగా మారారు.

కేతిరెడ్డివారి వంశ చరిత్ర

నల్లగొండ జిల్లా పూర్వం సూర్యాపేట తాలూకా నేటి తుంగతుర్తి మండలంలో జిలాల్పురం గ్రామంలో ఆలయ శాసనాలాధారంగా విశదమయే చరిత్ర ప్రకారం వీరి మూలపురుషుడు కేతమనాయకుడు. ఈయన కాటసేనాని పుత్రుడు. ఈ వంశీకులు కాకతీయ సామ్రాజ్యానికి మహాసామంతులుగా ఉండి క్రీ॥శ॥ 1158 నుంచి 1324 వరకు సుమారు 165 సం॥లు ఆ ప్రాంతాన్ని పరిపాలించారు.

కాటసేనాని (క్రీ.శ. 1080 - 1140)

ఈయన కాకతి బేతరాజు (II)కు అండగా ఉండి, పోరాడి కొండ దవళు డనబడే గొప్ప బలవంతుని జయించి ఏరువమండలాన్ని భేదించి కాకతీయ సామ్రాజ్యానికి జయం చేకూర్చాడు.

పొలవాససీమ పాలకుడు మేడరాజు, కొలనుపాక ఏలిక పారమార జగద్దేవుడు కాకతి సామ్రాజ్యంపై దండెత్తితే కాటసేనాని కాకతి రెండో బేతరాజుకు అండగా నిలిచి జయం చేకూర్చాడు. ఈ విజయపరంపరకు ఆనందించి కానుకగా కాకతీయ బేతరాజు ఈయనకు “జమ్మలూరిపురం” (జిలాల్పురంలోని 12 గ్రామాలు) ఇచ్చాడు.

కేతసేనాని (క్రీ.శ. 1140 - 1190)

కాటసేనాని కొడుకు కేతసేనాని. కాకతి ప్రోలరాజు, రుద్ర

రాజుల పరిపాలనా కాలంలో మహాసేనానిగా భ్యాతి గడించాడు. ఈతడు అతులిత బలపరాక్రమవంతుడు. యుద్ధనైపుణ్య విశారదుడు. కేతసేనాని తన పుత్రులు (మార, బొల్ల, కాట, విరియాల, సూర సేనానులు), సోదరులు (రేచర్ల, కోట, బేతిరెడ్డి, సామిరెడ్డి మొ॥) వారి కుటుంబ సహకారాలతో, కాకతీ రుద్రరాజు వర్ధమానపురాన్ని ముట్టడించి, నగరాన్ని తగలబెట్టి మన్ననూరు అడవులను గాలించి, భీమచోడుని బంధించి, చివరకు సంధి చేసుకున్నాడు. భీమదేవుడు తన సోదరి పద్మావతీదేవిని రుద్రమహారాజు కిచ్చి పెళ్ళి జరిపించాడు.

కాకతీ రుద్రుడు కొంతకాలం అక్కడే ఉండి కోట నిర్మించి, అనంతరం పానుగంటి పట్టణం ఆక్రమించి తన పేర తటాకం తవ్వించి, ఓరుగల్లు చేరాడు. రుద్రదేవుడు కేతసేనాని యుద్ధసేనలకు సహాయానికి ప్రసన్నుడై జమ్మలూరు సామ్రాజ్యానికి మహా సామంతునిగా నియమించి గౌరవించాడు. కేతసేనాని మొదట సామాన్య దండనాయకుడు. తన బలపరాక్రమ ప్రదర్శనతో సేనాధిపతిగా విక్రమించి చివరికి సామంతుడై జమ్మలూరునే పాలించాడు. కేతసేనాని చివరకు దయని, అరపాల సేనాపతినే కాక ఇంకా ఎన్నో యుద్ధాలు చేసి వాటన్నిటిలో విజయుడై, రుద్రదేవుని మన్ననలకు పాత్రుడయ్యాడు.

బొల్లయ్యరెడ్డి (క్రి.శ. 1195 - 1250)

కేతసేనాని. ఈస్పాంబికల తృతీయ పుత్రుడు బొల్లయ్యరెడ్డి ఈయన కాకతీ రుద్రదేవ, మహాదేవ, గణపతి దేవుల కాలం వరకు, వారి చమూపతిగా, సైన్యాధీశుడిగా మహా సామంతాధిపతిగా జమ్మలూరు పురాధీశుడిగా ప్రసిద్ధి కెక్కాడు. తన తండ్రి తరువాత కాకతీయ సామ్రాజ్యానికి అండగా నిలిచి ప్రసిద్ధి గాంచాడు. ఈయన కాకతీయ సామ్రాజ్య మహాసేనాని రేచర్ల రుద్రుడికి పెద్ద అండగా ఉండి శత్రువుల నెదిరించి రాజ్యరక్షణ చేశాడు.

శాణదేశాధీశుడైన జైత్రపాలుడు అనే యాదవరాజు కాకతి రుద్రుడిని జయించి ఆయనను సంహరించాడు. ఆయన తమ్ముడి కుమారుడైన గణపతిదేవుని బందీ చేశాడు. జమ్మలూరుపుర సామంతుడు బొల్లయ్యరెడ్డి కాకతీయ సైన్య మహాధ్యక్షుడు రుద్రసేనానికి అండగా నిలిచి, గణపతిదేవుని విడిపించి తిరిగి ఆయనను కాకతీయ మహాసామ్రాజ్య సింహాసనాధిష్టితుడిగా చేశాడు.

బొల్లయ్యరెడ్డి, శక సంవత్సరం 1124, దుందుభినామ సం॥ చైత్రశుద్ధ 15 అదివారం రోజున తన సంతతివారయిన కేతేశ్వర, కాకేశ్వర, మారేశ్వర, సూర్యదేవర, గణేశ్వర, దుర్గాదేవతలకు గుళ్ళు నిర్మించి దూపదీప నైవేద్యాలకు భూదానం ఇచ్చే సందర్భంలో శాసనాలు వేయించాడు ఈ శాసనాల సరయిన తేదీ క్రి॥శ॥ 1202 అవుతుంది.

సూర్యాపేట సమీపంలో పిల్లలమర్రి మండలాన్ని ఏలిన రేచర్ల రెడ్డివంశంవారు వీరికి నమకాలికులు. జమ్మలూరు పురాధీశులకు రేచర్ల వంశీకులకు సంబంధ బాంధవ్యాలున్న నిదర్శనాలు లేవు.

చరకురాజు సంతతి కాకతి చక్రవర్తులకు అభిమాన పాత్రులై తరతరాలకు అండగా నిలిచి సామ్రాజ్యాన్ని రక్షించారు. వీరిలో ఎందరో మహావీరులున్నారు. వారికి సంబంధించిన చెన్నో శాసనాలున్నాయి. వీరిలో చివరివాడు చరకు రాజరుద్రుడు ఈయన ప్రతాప రుద్రుడికి ప్రీతిపాత్రుడు. వేలూరు, జమ్మలూరు, అమరాబాదు భూభాగాల నేలుతూ మహమ్మదీయులతో సంభవించిన ఓరుగంటి కడపటి యుద్ధాలలో క్రి॥శ॥ 1323లో మరణించి ఉంటాడని ఊహించవచ్చు. ఈయన పరిపాలనతో (1289-1323) కాకతీయ సామ్రాజ్యం అంతరించింది. చరకువంశ చరిత్రకు ముగింపు వచ్చింది.

వీరి సంతతే నేటి కేతిరెడ్డివారు. పూర్వ ప్రాచీనం కోల్పోయి బతుకుదెరువు కోసం పూర్వ రాజధాని వరంగల్ ప్రాంతానికి వెళ్ళారు. వీరు విజయనగరం కానీ, కొండవీడు కానీ వెళ్ళలేదు. వీరు సామంతులైనాటినుంచి నేటివరకూ తమ పూర్వ స్థానాలను అంటిపెట్టుకొని ఉన్నారు. ఒకనాడు ఊళ్ళేలినవారు పరిస్థితుల ప్రభావానికి లోనయి బీళ్ళు దున్నుకున్నారు. కాబట్టి వారు గొట్టిపర్తిని ముఖ్య గ్రామంగా ఏర్పరచుకొని తక్కిన తమ గ్రామాలలోని భూ ఆస్తిని పర్యవేక్షించు కున్నారు.

దాదాపు 19 వ శతాబ్దాంతం వరకూ గొట్టిపర్తి అంబాలా తాలూకాలో భాగంగా ఉంది. అంబాలా వరంగల్ పట్టణానికి అవతల 10-12 మైళ్ళ దూరంలో ఉంది. మా తాతగారి కాలం దాకా గొట్టి పర్తి గ్రామం తాలూకా అంబాలాలోనే ఉండేది.

19 వ శతాబ్దంలో జిల్లా బందీ అయిన సందర్భంలో నాటి వ్యాపహారికుడు కేతిరెడ్డి రమణారెడ్డిగారు తమ వంశీకులను సమీకరించి వీరి గ్రామాదుల్లో ఉండే భూములను చాటాలుగా పంచి ఇచ్చి ప్రభుత్వం ద్వారా పీరికి చెందాల్సిన రుసుం, పంటేగిరీలు సమకూర్చి మారిన సవినకాలానికి తగిన వ్యవస్థ గావించారు. ఈ విధంగా కేతిరెడ్డి రమణారెడ్డిగారి వ్యవస్థ ప్రకారం భాగం పొందిన మా కుటుంబంలోని మొదటి వ్యక్తి మా ముత్తాత కేతిరెడ్డి బుచ్చిరెడ్డిగారు. చాలా కాలంనుంచి వీరి ప్రాంతంలో ఉన్నట్లు ప్రభుత్వ 'డౌక్సు' మొ॥ రికార్డులు తెలుపుతున్నాయి. నేటికి సుమారు 450 సంవత్సరాల కిందట తమ సొంత శ్రమతో కట్టుకున్న 'కేతిరెడ్డి మత్తడి' ఈనాటికి చెరువులోకి నీళ్ళు నింపుతోంది.

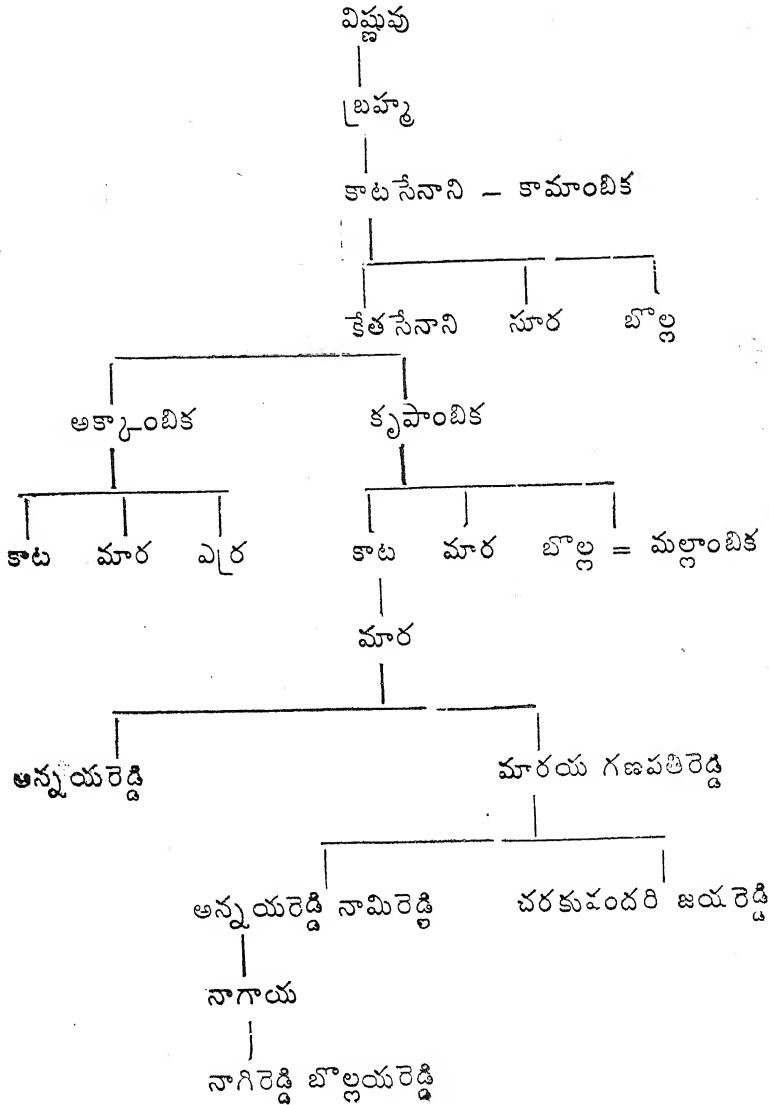
తొలినాళ్ళ కాకతి రెండవ ప్రోలరాజు కాలంనుంచి వీరు శైవ మతం అవలంబించారు. వీరు అనేక ఆలయాలు నిర్మించారు. ప్రతి గ్రామంలోనూ చెరువులూ, తటాకాలు తవ్వించారు. అందుకే తెలంగాణాను చెరువులదేశం అంటారు.

చరకువంశ రెడ్డి అయిన కేతసేనాని శాఖలు జమ్మలూరి పురా ధీశులు అమరాబాదు, వేలూరు శాఖలు ఉన్నాయి. (వివరాలు

శ్రీ బి. ఎన్. శాస్త్రి రచించిన 'చరకు వంశ చరిత్ర శాసనాలు' అనే గ్రంథంలో చూడవచ్చు.

చరకురెడ్డి వంశం

'కేత సేనాని' జమ్మలూరు పురశాఖ వంశ వృక్షం

కాకతీయ చక్రవర్తులనుంచి జమ్మలూరి పురాధీశులకు బహుమానంగా లభించిన గ్రామాల వివరం.

1. గొట్టిపర్తి (శాసనంలో గొట్టిపర్తి అని ఉంది)
2. జలాలిపురం (జమ్మలూరి పురం)
3. బళ్ళపర్తి (మఱా)
4. వెలిచాల - ఈ గ్రామాన్ని బళ్ళపర్తి శాఖవారు మధ్యలో విక్రయించుకున్నారు.
5. పోచారం 6. బొమ్మకల్లు
7. చిట్టేల - ఈ గ్రామాన్ని ఆడబిడ్డలకు అరణంగా ఇచ్చుకున్నారు.
8. రావులపర్తి 9. లింగవట్ట (ఇప్పుడు గ్రామంలేదు)
10. గుండేపురి (నిజాం పరిపాలనా కాలంలో ఈ గ్రామం గోలకొండ వ్యాపారుల వశమైంది)
11. మానాపురం (బేచిరాగ్) 12. తొర్రూర్ - ఈ గ్రామంతో పాటు వీరి పరిపాలనలోని అనేక గ్రామాలు తరవాత కాలంలో నాయని మొ॥ మరెందరో రెడ్డి వంశీయుల వశమైంది. తొర్రూరు గ్రామం రాజానాయని వెంకట రంగారావుగారి స్వాధీనంలోకి వెళ్ళింది.

రెడ్డి హాస్టల్

నేను గొట్టిపర్తి గ్రామంలో నాల్గో తరగతి వూరి చేశాను. మా నాన్నగారు పై చదువుల కోసం ఏదైనా బస్టికి నన్ను పంపాలని ఆలోచించారు. ఇంతలో వారు నా 10వ ఏట అకస్మాత్తుగా మరణించారు. దానితో రెండు, మూడు సంవత్సరాల వరకు మా చదువు విషయం పట్టించుకున్నవారు లేరు. చివరకు మా బంధువులు మమ్మల్ని హైదరాబాదులోని రెడ్డి హాస్టల్లో ప్రవేశ పెట్టారు. అక్కడ మా అన్నగారు ఒక సంవత్సరంకన్నా మించి ఉండలేక పోయారు. ఇంటి వద్ద నిరాధారం కాబట్టి చిన్నతనంలోనే వారు కుటుంబ భారాన్ని మోయాల్సి వచ్చింది.

నేను హైదరాబాదు చేరుకోగానే ఇంగ్లీషు చదువు ఆరంభించాను. 1930 సం॥ చాదర్ ఘాట్ స్కూల్లో ఒకటో పాఠంలో చేరాను. అది ఇంగ్లీషు మీడియం స్కూలు ఆ హైస్కూలు ప్రిన్సిపాల్ మిస్టర్ ఎం. పికాల్ అనే ఆంగ్లేయుడు. దయార్థి హృదయుడు. ఆయన ఖురాన్ గ్రంథాన్ని ఆంగ్లంలో అనువదించారు. ఆ రోజుల్లో హైదరాబాదులో ప్రభుత్వ హైస్కూళ్ళు రెండే ప్రసిద్ధి పొందాయి. ఆఫ్ సిటీ కాలేజీ, చాదర్ ఘాట్ స్కూలు. ఈ రెంటి మధ్యా చదువు

లోనూ ఆటలలోనూ తరచూ పోటీలు జరిగేవి. నాకు నా జీవితంలో అబ్బిన కొద్దిపాటి క్రమశిక్షణకు రెడ్డిహాస్టల్ పునాది వేసింది.

రెడ్డిహాస్టల్ స్థాపన

ప్రపంచంలో 20 వ శతాబ్దంలో ఎన్నో మార్పులు వచ్చాయి. ఆంగ్లానికి ప్రాధాన్యం, ఆంగ్లేయులు ప్రవేశ పెట్టిన విద్యా విధానానికి ప్రాముఖ్యం వచ్చింది. హిందువులు పట్టణవాసానికి అలవాటు పడినా బోజన వసతి సౌకర్యాలు లేక నిలువనీడ లేక వెనకంజ వేసేవారు. ఈ విషయం నాటి కొత్తాలు రాజా బహద్దూరు వెంకట్రామరెడ్డి గ్రహించారు. హిందూ విద్యార్థులకు హైదరాబాదులో తగిన వసతి ఏర్పాటు చేయాలని వారు ప్రగాఢంగా ఆలోచించారు.

వనపర్తి సంస్థానంలో రాజా రామేశ్వరరావుగారి ద్వితీయ కుమార్తె వివాహం జరుగుతోంది. ఎందరో రాజులు, మహా రాజులు, దేశముఖ్లు, జమీందార్లు, దనవంతులు, సంస్థానాధీశులు ఆ వివాహానికి విచ్చేశారు. ఆ సందర్భంలో తెలంగాణాలోని హిందూ విద్యార్థుల కోసం తగిన ఏర్పాట్లు చేయాలనే కోరిక వ్యక్తమయింది. వెంకట్రామ రెడ్డిగారు బాధ్యత వహిస్తే ఆర్థిక సహాయం చేస్తామని పెద్దలు వాగ్దానం చేశారు. ఇందుకు వారంగీకరించారు. అప్పటికప్పుడే 50 వేలు పోగయ్యాయి. ఆ మర్నాడు 1827 ఫసలి 6 వ రోజున హైదరాబాదు లోని జాంబాగ్ ప్రాంతంలోని ఒక అద్దె ఇంట్లో రెడ్డి విద్యార్థుల వసతి గృహం స్థాపితమైంది. తరువాత ఇప్పుడుండే చోటికి ఆబిడ్స్ ప్రాంతంలో 9 వేల గజాలుండే స్థలం ఖరారై శాశ్వత భవనాలు నిర్మించే చోటికి మార్చారు. ఇదంతా శ్రీ వెంకట్రామరెడ్డిగారి యావ జ్ఞీవ కృషి ఫలం.

వారు నగర కొత్తాలుగా ఉద్యోగ ధర్మాన్ని ఆతి హుందాగా,

శక్తి సామర్థ్యాలతో నిర్వహించారు. జీవితాంతం విద్యార్థుల ఔన్నత్యానికి కృషి చేశారు. విద్యార్థినులకు వసతి గృహం, వారి పేరిట స్త్రీల కళాశాల వెలిశాయి. ఆ రోజుల్లో రెడ్డి హాస్టల్ బోర్డర్లు చాలా ప్రశంసలతో మెరిగేవారు. హాస్టల్ కు సైరన్ ఉండేది. అది ఉదయం నాలుగంటికి మోగితే ఆ ప్రాంత విని విద్యార్థులు లేచి విద్యాభ్యాసం ఆరంభించేవారు. ఆ సైరన్ ధ్వని హైదరాబాదు వాసులకు కొత్త. ఏదో సైనిక శిక్షణ హాస్టల్ లో జరుగుతున్నదని నగరంలో వార్తలు బయలు దేరాయి. చివరికి వార్త మహా మసత వహించిన నిజాం ప్రభువుకు తెలిసింది. మీర్ ఉస్మానలీఖాన్ కొత్తాల్ ను పిలిచి విచారించారు. శ్రీ రెడ్డిగారు నిజాం ప్రభుత్వ ఉన్నతోద్యోగులను హాస్టల్ కు తీసుకొని వచ్చి హాస్టల్ చూపించి ఆయుధాలు లేవని, ఉన్న వారంతా విద్యార్థులే అని నచ్చజెప్పి సంశయ నివారణ చేశారు. ఈ విధంగా హాస్టల్ లో నేనున్న కాలంలో ఎన్నో విచారణలు జరిగాయి. ప్రతి బోర్డరు (ఆవాస విద్యార్థి) సాయంత్రం 4-గి మధ్య ఏదో ఒక ఆట ఆడటం నియమం. ఆటలు, స్కాటు పోటీల్లో రెడ్డి హాస్టల్ విద్యార్థులు అనమాన ప్రజ్ఞ కనబరిచేవారు. వీరి అభివృద్ధి హైదరాబాదు ప్రభుత్వోద్యోగులకు కంటకంగా తోచేది. వారి అనుమానాలను శ్రీ వెంకట్రామరెడ్డి ఓపిగ్గా, మర్యాదగా నివృత్తి చేసేవారు. వారికెన్ని పనులున్నా ప్రతిరోజూ హాస్టల్ కు వచ్చి విద్యార్థులను పరామర్శించే వారు. విద్యార్థులు వారిని తాతగారుగా గౌరవించేవారు. అప్పుడప్పుడూ యాజమాన్యానికి, విద్యార్థులకు మధ్య తగాదాలు చెలరేగేవి. అవి కొన్నిసార్లు రెడ్డిగారి దృష్టికి వెళ్ళేవి. ఆ తగాదాలను అతి నైపుణ్యంతో ప్రేమపూరితంగా, మర్యాద మాటలతో తీర్చేవారు ఆయన. ఆయన నిస్వార్థ సేవాపరుడు. పరోపకారి. వ్యవహారదక్షుడు. పేరుకది రెడ్డి హాస్టల్ అయినా అన్ని మతాలవారు, కులాలవారుండేవారు. రెడ్డు, వెలమలు, కమ్మలు, కాపులు, బ్రాహ్మలు, మహమ్మదీయులు కూడా ఉండేవారు. ఉదా— శ్రీ రావులపాటి మధుసూదనరావు, కొమర్రాజు గణపతిరావు, వారి సోదరుడు విద్యాసాగరరావు మొ॥ వారు ఘా

హాస్టల్ బోర్డర్లలో. వీరు సద్రాహణ కుటుంబంలో పుట్టి ఉన్నతోద్యోగాలను నిర్వహించారు. చిరాగలీ సాహెబ్ (వనపర్తి వకీలు) గులాం ఆలీ సాహెబ్, (అటవీశాఖ అధికారి) బుదాగర్ జీ వంటి ఎందరో హాస్టల్ లో ఉండి విద్యాభ్యాసం చేశారు.

1930-31 వ సం॥ లో జోగిపేట, దేవరకొండలలో జరిగిన ఆంధ్ర మహాసభలకు రెడ్డి హాస్టల్ విద్యార్థులు శ్రీ రావి నారాయణరెడ్డి గారి ఆధ్వర్యంలో కాలి నడకన వెళ్ళి మహాసభ నిర్వహణలో, ఆ ఏర్పాట్లలో సహకరించారు. నాటి హాస్టల్ విద్యార్థులలో ప్రథమ ఆంధ్ర మహాసభ నుంచి ఆరంభించి హైదరాబాదు స్వాతంత్ర్యోద్యమం చివరిదాకా పాల్గొన్న వారెందరో ఉన్నారు. ఆ రోజుల్లో హైదరాబాదులో తరచూ ఆర్య మహాసభలు జరిగేవి. రామచంద్రజీ దహేల్వీ, ధర్మభిక్షు వంటి మహా పండితు లెందరో ఉపన్యసించేవారు. మాకు అర్థం కాకపోయినా తరచూ వెళ్ళి వారి ఉపన్యాసాలు, శంకలూ, సమాధానాలు వినేవాళ్ళం. ముఖ్యంగా హైదరాబాదు రెడ్డి ట్రూప్ అనే బాలభటు సంఘం హైదరాబాదులో ఒక ప్రత్యేక స్థానం సంపాదించింది. చైతన్యం కలిగిన హాస్టల్ విద్యార్థులంతా ఆ బాలభటు సంఘం సభ్యులే. శ్రీ ఉమాపతిరావుగారు స్కూటు మాష్టరు. వారి విద్యార్థి దశ ముగిసిన తర్వాత లాయరుగాను, చివరకు జడ్జిగాను రిటైరైనారు. బాలభటు సంఘం పోటీలలో ముప్పావు బాగం బహుమానాలు రెడ్డిహాస్టల్ ట్రూప్ కు దక్కినవి. సిగ్నలింగ్, సింహపార్ వంటి సంజ్ఞల విద్యల్లో మా వేగం అనాటి సైనికుల వేగంతో పోటీ పడింది. ఆ నాడు హాకి పోటీల్లో మా రెడ్డి హాస్టల్ విద్యార్థుల్ని ఏ కాలేజీ ఎదిరించగలిగేది కాదు.

వందేమాతరం ఉద్యమానికి నాయకత్వం వహించిన అచ్యుత రెడ్డి, కొమర్రాజు గణపతిరావు, అరుట్ల సోదరులు, జీవితాంతం రెడ్డి హాస్టల్ కై సేవచేసి తమ పవిత్ర జీవితాన్ని ధారబోసిన ఇంజనీర్లు

పి. రామచంద్రారెడ్డిగారు, యావజ్జీవం దేశానికే అంకితమైన రావి నారాయణరెడ్డి, సరికొండ మధుసూదనరెడ్డి, నూకల రామచంద్రారెడ్డి, సరోత్తమరెడ్డి మొ॥ నాటి బోర్డర్లు దేశసేవలో ఉన్నత పదవుల్లో ప్రఖ్యాతి గాంచారు. ప్రతి రంగంలోనూ వీరి ఔన్నత్యం నాటి ప్రభుత్వానికి కంటకంగా తోచేది. వెంకటరామరెడ్డిగారు ఎప్పటికప్పుడు నిజాంకు నచ్చజెప్పేవారు. నేను ఆ స్వర్ణయుగంలో రెడ్డి హాస్టల్లో ఉన్నందువల్ల ఎన్నో విషయాలు నేర్చుకునే అవకాశం కలిగింది.

వెంకటరామరెడ్డి తరచూ మా హాస్టల్కు మేధావులను, దేశ భక్తులను ఆహ్వానించేవారు. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి ఉపన్యాసాలు వారం వారం జరిగేవి. రామచంద్రనాయక్, వామన్ నాయక్ వంటి మేధావులు, నాటి ప్రధానమంత్రి రాజా కిషన్ పర్షాద్ బహదూర్ వంటివారు హాస్టల్కు వచ్చేవారు. స్థానికులేకాక ప్రఖ్యాత కవి, హరీంద్రనాథ్ చటోపాధ్యాయ, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ (చారిత్రక పరిశోధకులు), ఉత్తమ దేశభక్తుడు, స్వాతంత్రోద్యమ నాయకుడు సత్యమూర్తి వంటి వారు వచ్చి ఉపన్యసించేవారు. ఈ ఉపన్యాసాల్లో రాజకీయ ఛాయలు కనబడినా అధికంగా వారి ప్రబోధం హాస్టల్ జీవితానికే పరిమితమయ్యేది. 'A Hostel is not a Hotel' — హాస్టల్ ఒక హోటల్ లేదా పూటకూళ్ళ ఇల్లు కాదు — అనే సత్యమూర్తి ఉపన్యాస ప్రారంభ వాక్యం ఇప్పటికీ నాకు గుర్తుంది. ఆ జీవితం క్రమశిక్షణతో ఆదర్శప్రాయంగా ఉండేది. దేశభక్తి, పూర్వ చరిత్ర, పొందవలసిన జ్ఞానం, కళలు, మాతృదేశం పట్ల బాధ్యత మొదలగా విద్యార్థుల మేద ఎన్నో రంగాల్లో వికాసం పొందాల్సి ఉంటుంది. హాస్టల్ జీవితం అతి విశాలం. వేళకు తిండి తిని, చదివి, సంపాదించి జీవించడమే ద్యేయం కాదు. ఎందరో విద్యార్థులు సామూహిక జీవితం గడిపే అవకాశం గొప్పది. దానిని సద్వినియోగ పరచుకోవాలని సత్యమూర్తిగారు ఉపదేశించినారు తమ ప్రసంగంలో.

ఒకసారి మా హాస్టల్ కు మహర్షి కావ్యకంఠ గణపతిశాస్త్రిగారువచ్చి సంస్కృతాంధ్రాల్లో అనర్గళంగా ఉపన్యసించారు. రెడ్లు, వెలమలు, క్షత్రియులని అనాదినుంచీ వీరి జీవితం దేశరక్షణలో గడిచిందని దేశ రక్షణ, పాలన చేసేవారు క్షత్రియులని వీరికి యజ్ఞోపవీత దారణాధికారం ఉందని చెప్పారు. తరువాత మా హాస్టల్ విద్యార్థులను వరుసగా కూర్చోబెట్టి గాయత్రీ మంత్రాన్ని ఉపదేశించి, యజ్ఞోపవీతదారణ చేయించారు. చాలాకాలం దాకా హాస్టల్ వారికి జంధ్యాలు ఉండేవి. తరువాత అవిక్రమంగా మాయమయ్యాయి. నాదీ ఎక్కడో పోయింది, కానీ గాయత్రీ మంత్రం జ్ఞాపకం ఉంది.

గాంధీగారు హైదరాబాదుకు 1934 లో వచ్చారు. వారి ఆయాత్ర ఉద్దేశం. హరిజనసేవక సంఘానికి విరాళాలు పోగుజేయడం. నిజాం ప్రభుత్వం వారు వారి పర్యటన సందర్భంలో రాజకీయాలు మాట్లాడరాదని, వివేకవర్ధినీ హాలు లేదా మైదానంలో ఉపన్యసించరాదని మరెన్నో నిర్బంధాలు, నియమాలు పెట్టడానికి ప్రయత్నించారు. కానీ అవేవీ కొనసాగలేదు. గాంధీజీ బాహటంగా వివేకవర్ధినీ మైదానంలో ఉపన్యసించారు. నేనాసభలో పాల్గొని, ప్రతినిధిగా ఉండి సమీపం నుంచి దర్శించి. వారి ఉపన్యాసాన్ని ఆ మూలాగ్రం వినే అవకాశం లభించినందుకు ఎంతో సంతోషించాను.

చారిత్రక పూర్వరంగం

నిజాం ప్రభుత్వం ప్రజలను వేయికళ్ళతో కనిపెట్టి అణచడానికి యత్నించినా ప్రజాసేవ తత్పరులూ, నాయకులూ సౌమ్య పద్ధతులతో ప్రజలలో చైతన్యం కలిగించేవారు. హైదరాబాదు స్వాతంత్ర్య పోరాట సందర్భంలో ఆంధ్రదేశ చరిత్ర, కాకతీయ సామ్రాజ్యం, మహమ్మదీయ దండయాత్రలు, బహమనీలపాలన, ఆనప్ జాహీ వంశీకులకు గోలకొండ సంక్రమించిన విధానం క్లుప్తంగా తెలుసుకోవడం అవసరమని నా విన్నపం.

కాకతీయాంధ్ర సామ్రాజ్యం

ఆంధ్రదేశాన్ని పశ్చిమచాళుక్యులు (క్రీ॥శ॥ 6 నుంచి 8 దాకా, పూర్వచాళుక్యులు (క్రీ॥శ॥ 8-10) దాకా మళ్ళీ పశ్చిమచాళుక్యులు (క్రీ॥శ॥ 10-11) వరకూ తరువాత కాకతీయులు సుమారు మరో 2 శతాబ్దాలూ ఏకచక్రాధిపత్యంగా పాలించారు. 9వ శతాబ్ది దాకా హనుమకొండ కాకతీయుల అధీనంలో లేదని కొరవి శాసనం తెలుపుతోంది.

కాకతి ప్రోలరాజు

కాకతీయ సామ్రాజ్యానికి క్రి॥శ॥ 12వ శతాబ్దిలో పునాది వేసిన రాజు ఈయనే. మొదట రీవ విక్రమార్కుడని ఖ్యాతిగాంచిన త్రిభువన మల్లదేవరాయల సామంతుడై ఆంధ్రదేశంలో నబ్బిసామి మండలాన్ని (హనుమకొండ ప్రాంతం) పరిపాలించేవాడు. ఈయన పాలన (క్రి॥శ॥ 1076-1126) అని చరిత్రవేత్తలు నిర్ణయించారు. ఈయన చివరిదశలో స్వతంత్రుడైనాడు. ఈయన తరువాత కాకతీయ సామ్రాజ్యానికి 200 ఏళ్ళు ఓరుగల్లు రాజుధాని అయింది. వీరి పూర్వీకులు మొదట బేతరాజు, మొదటి ప్రోలరాజు, రెండో బేతరాజు వారి ముత్తాతలు పశ్చిమ చాళుక్యులకు సామంతులు. ఈ రెండో ప్రోలరాజు పరిపాలన 1126 నుంచి 1180 వరకు స్వతంత్రంగా సాగింది.

మొదటి రుద్రుడు (1158-1198)

ఈయన రెండో ప్రోలరాజు పెద్దకుమారుడు. దొమ్మరాజు, జగద్దేవుడు 50 వేల నైన్యంతో కాకతీయ సామ్రాజ్యం వైకి దండెత్తి రాగా, రుద్రదేవుడు వాళ్ళను జయించాడు. ఎన్నో యుద్ధాలుచేసి జయశీలుడై సామ్రాజ్యాన్ని వృద్ధిచేసి కట్టదిట్టం చేశాడు. ఈయన యుద్ధవిశారదుడేకాక బాషాభిమాని, స్వయంగా సీతీశాస్త్ర గ్రంథాన్ని రచించాడు.

గణపతిదేవ చక్రవర్తి

రుద్రదేవుని అనంతరం గణపతిదేవుడు (క్రి॥శ॥ 1198-1261) సుస్థిరంగా రాజ్యాన్ని పరిపాలించాడు. ఈయన ప్రధానామాత్యులు శివదేవయ్య దేశికులు.

రుద్రమదేవి

ఈమె గణపతిదేవుని కుమార్తె. ఈమె రాణిగా సింహాసనం

ఎక్కి (క్రీ॥శ॥ 1260-1295) అతి సమర్థతతో పాలించి పరిపాలనా దక్షతను ప్రదర్శించింది. నాటి వెనీసు వర్తకుడు మార్కోపోలో కూడా ఎంతగానో ఈమె పరిపాలనను శ్లాఘించాడు.

ప్రతాపరుద్ర చక్రవర్తి

రుద్రమదేవి పెంపుడు కొడుకు. ఈయన పాలన (క్రీ॥శ॥ 1295-1323) లో రాజ్యం స్థిరంగా ఉన్నా మతకల్లోలాలు సంభవించాయి. దీనివల్ల అంతః కలహాలు రేకెత్తి రాజ్యం బలహీనమైంది. వీరి పాలనలో శైవుల అవమానానికి గురయిన జైనులు కొందరు ఆత్మహత్యకు పాల్పడ్డారు. కొందరు మతం మార్చుకున్నారు. మరి కొందరు శపించారు. కొందరు ఢిల్లీకి వెళ్లి మహమ్మదీయులకు ఓరుగల్లు రహస్యాలు చెప్పి, దండయాత్రకు పురిగొల్పారు. అంతటితో కాకతీయులయుగం ముగిసింది.

మహమ్మదీయ పాలకులు

ఢిల్లీ, అగ్రా మొ॥బోట్ట ఉత్తరదేశంలో మహమ్మదీయుల పాలన సుస్థిరమైంది. క్రీ॥శ॥ 1296 లో అల్లావుద్దీన్ అనే అతను తన పినతండ్రి జలాలుద్దీన్ ను సంహరించి చక్రవర్తి అయ్యాడు. దక్షిణ దిశగా బయలుదేరి దేవగిరి జయించాడు. దేవగిరి నుండి ధనం బాగా దోచుకున్నాడు. తక్కిన రాజులతో సంధి చేసుకున్నాడు. తరువాత మళ్ళీ మల్లికాఫర్ అనే మొగల్ సేనాని దేవగిరిని జయించి క్రీ॥శ॥ 1303 లో ఓరుగల్లు ముట్టడించాడు. కాని ఆసాడు అతనికి విజయం లభించలేదు. ఎన్నో దండయాత్రలు చేసినా ఫలితం దక్కలేదు. క్రీ॥శ॥ 1309 లో మూడవసారి దేవగిరి యాదవుల సహాయంతో వరంగల్లు జయించి ప్రతాపరుద్రుడి వద్ద అపార ధనం రాబట్టి సంధి చేసుకొన్నాడు.

డిల్లీలో కుతుబుద్దీన్ మరణం తరువాత క్రి॥శ॥ 1321 లో మియాజుద్దీన్ తుగ్లక్ చక్రవర్తి అయి తన కుమారుడు ఫక్రుద్దీన్ జూనా అనే ఉలూగ్ ఖాన్ ను ఓరుగల్లుపై అపారమైన సైన్యంతో దండెత్త వలసిందిగా ప్రోత్సహించాడు. ఈసారి మహమ్మదీయులు ఓటమి పొందారు. ఈ అవమానం భరించలేక చక్రవర్తి వెంటనే గొప్ప సైన్యంతో మళ్ళీ ఉలూగ్ ఖాన్ ను ఓరుగంటిపైకి దండయాత్రకు పంపాడు. అప్పుడు ఓరుగల్లు యుద్ధానికి సిద్ధంగాలేదు. అంతకుముందే ఎంతోమంది సేనానాయకులు హతులైనారు. ఈ యుద్ధంలో అనేక రెడ్డి, వెలమ సేనాధిపతులు మరణించారు. చివరికి ప్రతాపరుద్రుడు మహమ్మదీయులకు (క్రి॥శ॥ 1323) వశమైపోయాడు. మహమ్మదీయులు ఆయన్ను డిల్లీ తీసుకెళ్ళే ప్రయత్నంలో మార్గమధ్యంలోనే మరణించాడు. అంతటితో కాకతీయపాలన ముగిసింది.

విజయనగర సామ్రాజ్యం

కాకతీయ సామ్రాజ్యం అంతరించగానే దక్షిణాన మహమ్మదీయులు వీరవిహారం చేశారు. వారి మాతుక కృత్యాల నుండి హిందువులను రక్షించడానికి విద్యారణ్యులవారు క్రి॥శ॥ 1336 సం॥ తుంగభద్రానది ఒడ్డున విద్యానగర సామ్రాజ్యానికి శంకుస్థాపనచేసి హరిహరరాయలను సింహాసనంపై కూర్చోపెట్టారు. సంగమవంశస్తుడైన హరిహరుడు కాకతీయసేనాని. ఈయన తరువాత రాజ్యం తుళువవంశ హస్తగతమైంది. కవుల పోషణలో సుప్రసిద్ధుడై కవులకు గండపెండే రాలను తొడిగి, పల్లకి ఎక్కించి మోసిన ఆముక్తమాల్యద గ్రంథ రచయిత శ్రీకృష్ణదేవరాయలు ఈ వంశస్తుడే. చరిత్రాత్మకపాలనచేసి, క్రి॥శ॥ 1529లో ఆముక్తమాల్యద కావ్యాన్ని తిరుపతి శ్రీనివాసుడికి అంకితం ఇచ్చే కోరికతో తిరుమలప్రయాణంలో పరమపదించాడు అని చరిత్రవేత్తలంటారు.

అళియ రామరాజు

శ్రీకృష్ణదేవరాయల తరువాత ఆయన అల్లుడు అళియరామరాజు విజయనగరాన్ని పాలించాడు. బహమనీసుల్తానులు గోలకొండ, బీజాపూరు, అహమ్మద్ నగర్, గుల్బర్గాసుల్తానులు విజయనగరాన్ని నాలుగువైపుల్నుంచి ముట్టడించారు. ఈ తళ్ళికోట రక్కసితంగడి యుద్ధం తీవ్రంగా సాగింది. క్రీ॥శ॥ 1565 లో అళియరామరాజు మరణించడంతో విజయనగర సామ్రాజ్యం రూపు మాసిపోయింది.

రెడ్డిరాజుల చరిత్ర

కాకతీయుల తరువాత అక్కడి సేనానులు-రెడ్లు క్రీ॥శ॥ 1324 లో కొండవీడు రాజధానిగా క్రీ॥శ॥ 1434 దాకా హిందువులను ముసల్మానుల దాడినుంచి రక్షించారు. రాజ్యస్థాపకుడు ప్రోలయ నాయకుడు. ఇతని పిన తండ్రి కొడుకు కావయ రాజ్య విస్తరణ చేశాడు. రాజమహేంద్రవరం వీరి రాజ్యంలో భాగమే. వీరిపాలన సుమారు 150 ఏళ్ళు సాగింది. కవిసార్వభౌమ శ్రీనాథుడు, మహా భారత కవిత్వయంలోని ఎర్రన వీరి ఆస్థానకవులు.

కాకతీయ సేనానుల, మహామంత్రుల, విద్వాంసుల తోడ్పాటు వల్ల రెడ్డిరాజ్యం కొంతకాలం సాగినా ఉత్తరం నుంచి దక్షిణాదివరకు భారతదేశంలో మహమ్మదీయుల నెదిరించేవారు లేకపోయినారు.

బహమనీ రాజులు (1347-1526)

మహమ్మద్ బిన్ తుగ్లక్ అంత్యదశలో దక్కన్ లోని మహమ్మదీయ పాలకులు ఢిల్లీ సామ్రాజ్యాన్ని ధిక్కరించి ఎక్కడి వారక్కడే స్వతంత్రులయ్యారు. ఇస్మాయిల్ ముఖ్ అనే అఫ్ఘాన్ యోధుడు దొలతా బాదును స్వాధీనం చేసుకొని దక్కన్ ను స్వతంత్ర రాజ్యంగా ప్రకటించాడు. తన పేరును నసీరుద్దీన్ షాగా మార్చుకొన్నాడు. కాని

ఇతనిలోని బలహీనతలవల్ల ఆ రాజ్యం నిలవలేదు. హన్స్ గంగు అనే అతను నసిరుద్దీన్ ను జయించి క్రీ॥శ॥ 1347 సం॥లో దక్కన్ ను వశపర్చుకున్నాడు. తన పేరును అల్లావుద్దీన్ బహమనీషాగా మార్చుకొన్నాడు. వర్దియన్ దేశస్థుడైనా బ్రాహ్మణ పోషణలో ఉన్నందున బహ్మనీ వంశస్థుడయ్యాడు. క్రమంగా వీరిపాలన అయిదు భాగాలయింది. అందులో ఒకరు కుతుబ్ షా వంశీకులు గోలకొండ ఆధిపతులు. మొత్తం 14 బహమనీరాజులు క్రీ॥శ॥ 1347-1526 వరకు దక్షిణ దేశాన్ని పాలించారు. కుతుబ్ షా వంశీయులు మహారాష్ట్ర పీఠాల్లో స్నేహం చేశారు. వీరు దక్కన్ లోని హిందువులను సమరస భావంతో కలుపుకొనిపోతూ కవులను పోషించి, గౌరవించారు. తెలుగు మొ॥ దక్షిణభారత భాషలను అభ్యసించారు. అక్కన్న, మాదన్న వంటి మహా మేధావులను మంత్రులుగా ఉన్నతోద్యోగాలలో నియమించుకున్నారు.

దక్కన్ పై అమితమైన కాంక్షను పెంచుకున్న ఔరంగజేబు ఎన్నో దండయాత్రలు జరిపి విఫలమై తానే నైన్యాధిపతిగా గోలకొండను ముట్టడించాడు. అప్పుడు అబుల్ హసన్ తానీషా గోలకొండను పాలించేవాడు. ఆయన మహారాష్ట్రకు సన్నిహితుడు. ఈ యుద్ధం నిరంతరం 7 మాసాలు సాగింది. మొగలులు గోలకొండను జయించలేకపోయారు. చివరకు గోలకొండ సైనికులకు లంపమిచ్చి ఆశగాలిపి, స్వాధీనం చేసుకున్నారు. తానీషా బండిగా మారాడు. తరువాత మృతి చెందాడు. గోలకొండ మొగల్ ల వశమైంది. 1707 సం॥లో ఔరంగజేబు మరణించాడు. నిరంతరం దండయాత్రలవల్ల మొగల్ సామ్రాజ్యం ఆర్థికంగా, సాంఘికంగా రాజకీయంగా బలహీనమైంది.

ఆసఫ్ జాహి వంశీయులు - గోలకొండ సామ్రాజ్యం

ఆసఫ్ జా అనే సుబేదారు మొగల్ సామ్రాజ్యం పతన ఢిల్లీ నుంచి గోలకొండకు వచ్చాడు. ఈ సందర్భంలో క్రి॥శ॥ 1930 శక ప్రాంతంలో నేను తరచూ విన్న భవిష్యత్ వాణికి సంబంధించిన కథ వివరించడం అసందర్భంకాదు.

సుబేదారు ఆసఫ్ జా ఢిల్లీ నుంచి గోలకొండకు వస్తుంటే మార్గంలో ఎన్నో ఇబ్బందులు ఎదురయ్యాయి. తెచ్చుకున్న ఆహారం సరిపోలేదు. ఒకటి రెండు పూటలు ఉపవాసమే చేయాల్సి వచ్చింది. ఈ దీనావస్థలో ఆ నిర్జరారణ్యంలో ఒక ఫకీరు దర్శనమిచ్చాడు. ఆకల్నితో ఉన్న ఆసఫ్ జాకు పసుపుపచ్చని గుడ్డలో కట్టిన రొద్దెలమూట విప్పి తినగలిగినన్ని రొద్దెలు తినమన్నాడట. ఆసఫ్ జా ఆరున్నర రొద్దెలు తినగలిగాడు. ఇంకాతినమని ఫకీరు బలవంతపెట్టినా తినలేకపోయాడు. నీ భవిష్యత్తు అంతే అని ఆశీర్వాదించి ఆ ఫకీరు వెళ్ళిపోయాడు.

మైదరాబాదు సంస్థానం ఆసఫ్ జా వంశీయులకు ఆరున్నరరొద్దెల

పాటు సంక్రమిస్తుందని ఈ కథ తాత్పర్యం. వారి జెండా, కిరీటం, భోజనం-దఫ్తర్ బాన్ లుట్టు, భోజనం చైక పీ బట్ట, నాడు ఫక్రు రొద్దెలు కట్టిన పసుపుపచ్చనిబట్ట చిహ్నమని అనుకునేవారు. ఈ కథ ఎట్లా సృష్టి అయిందో తెలియదు కానీ 1932-35 ప్రాంతంలో రహస్యంగా హిందువులు-మహ్మదీయులు చెప్పుకున్నకథ. ఇది 1948 వరకు నిజమయింది. మీర్ ఉస్మానలీఖాన్ ఆసఫ్ జా వంశానికి ఏడవతరంరాజు.

క్రీ॥శ॥ 18, 19 శతాబ్దాలనాటి పరిస్థితి

బారంగజేబు మరణం క్రీ॥శ॥ 1707 లో సంభవించింది. మతద్వేషం, దక్కన్ దండయాత్రలు అతడి సామ్రాజ్యాన్ని బలహీనం చేశాయి. యావద్భారతంలో ఎక్కడి సేనానులు అక్కడే స్వతంత్రులయ్యారు. క్రీ॥శ॥ 1723 లో ఆసఫ్ జా, ఢిల్లీ చక్రవర్తి మహ్మద్ షాపై తిరుగుబాటుచేసి స్వతంత్రుడయ్యాడు. మొగల్ లు నామమాత్రపాలకులై చివరికి మహారాష్ట్ర పీష్వాలుపై ఆధారపడాల్సిన దుస్థితి ఏర్పడింది. ఆంగ్లేయులు భారతదేశ భూభాగాన్ని ఆక్రమించారు. రూస్సిలక్ష్మీబాయి, మహారాష్ట్ర పీష్వాలు, మహారాజా రంజిత్ సింగ్ వంటి సిక్కుపాలకులు అక్కడక్కడ. ఆంగ్లేయుల నెదిరించి విఫలు రయ్యారు. భారతదేశంలోని అంతఃకలహాల కారణాలవల్ల ఆంగ్లేయులు క్రమంగా యావద్భారతాన్ని ఆక్రమించారు.

ఆసఫ్ జాహి వంశీయుల చరిత్ర-హైదరాబాదు పరిస్థితి

సూబేదారు హోదాలో హైదరాబాదుకు వచ్చి స్వతంత్రుడైన మొదటి ఆసఫ్ జా వంశీయులు కొంతకాలం స్వతంత్రంగా పరిపాలన చేశారు. తరువాత క్రీ॥శ॥ 1860 ఆక్టోబరు 12 న ఈస్టిండియా కంపెనీతో ఒక ఒడంబడిక చేసుకున్నారు. దీన్నిబట్టి స్వతంత్ర పాలనలో వుండే ఆసఫ్ జా వంశీయులు ఈస్టిండియా కంపెనీ అధీనంలో బ్రిటిష్ వారితో సహకరించాల్సి వచ్చింది.

ఈ సంచి ప్రకారం బ్రిటిష్ వారి స్వంత సైనికుల రెండు బటాలియన్లను ఆసఫ్ జాహి వారు పోషించాలి. అప్పుడు నిజాం దగ్గర ఆరు బటాలియన్ల సైన్యం వుండేది. ఒక వేళ ఆంగ్లేయులకు ఎవరితో నైనా యుద్ధం జరిగితే నిజాం సైన్యం ఆంగ్లేయుల సహాయార్థం వెళ్లేది. ఇదే విధంగా ఆంగ్లేయుల సైన్యం నిజాంకు తోడ్పడేది.

క్రీ॥ శ॥ 18, 19 శతాబ్దాలలో హైదరాబాదు సంస్థానంలో ఆసఫ్ జాహి వంశీయుల పాలనలో ఈ రాజ్యం స్థిరత్వం కోల్పోయింది. పరిపాలకులకు గ్రామాలతో సంబంధం లేదు. తగ్గులు, పిండారీలు, దోపిడి దొంగలు సంస్థానంలో వీరవిహారం చేసేవారు. పూర్వ ఔన్నత్యం కోల్పోయినా విజయనగర, రెడ్డి సామ్రాజ్య పాలక సంఘాల వారైన వెలమలు, కమ్మ కాపులు గ్రామాల్లో కోటలు నిర్మించి ప్రజారక్షణ చేసేవారు. నిజాం ప్రభుత్వం దగ్గర సైనికులకు, పరివారానికి జీతభత్యాలిచ్చేందుకు చాలినంత ధనం వుండేది కాదు. వేతనాల కోసం అరబ్బులు, రోహిలాలు తరచూ నగర వీధుల్లో ప్రదర్శనలు జరిపేవారు. ఆసఫ్ జాహి వంశీయులు క్రమంగా ఆంగ్లేయుల ఆధీనమైపోయారు. వారి సైన్యాన్ని నీకింద్రాబాదు, బొల్లారంలో ఉంచడానికి సర్వ హక్కులూ ఇంగ్లీషువారికి సంక్రిమించాయి. వారి పక్షాన ఒక రెసిడెంటు హైదరాబాదులో ఉండి పరిపాలనను పర్యవేక్షించేవాడు.

క్రీ॥శ॥ 1803 మరాఠా యుద్ధం

మహారాష్ట్రలకూ, ఆంగ్లేయులకూ మధ్య 1803 లో యుద్ధం ఆరంభమైంది. క్రీ॥ శ॥ 1800 సంచి ప్రకారం నిజాం ప్రభువు 6 వేల అశ్వదళం, 9 వేల కాల్బలం తెల్లవారి సహాయార్థం సమూహం వలసి ఉండేది. ఈ సైన్యం అంతకు ముందు ఫ్రెంచివారి ఆధీనంలో ఉండి వారిపల్ల శిక్షణ పొందింది. అనాటి సైన్యాధ్యక్షుడు రాజా మహీ

పతరాం ప్రెంచివారి శిక్షణలో విదేయుడిగా వుండేవాడు. తెల్లవారితో సంధి చేసుకున్న నిజాం అల్ఫాన్ 7 ఆగస్టు 1803లో మరణించాడు. ఆయన కుమారుడు సికిందర్ జా తెల్లవారికి వ్యతిరేక. 23 సెప్టెంబర్, 1803 లో ఆంగ్లేయులకు మరాఠీ వారికి జరిగిన యుద్ధంలో మహారాష్ట్రలు ఓడిపోయారు. నిజాం సైనికులు శత్రువులను ఎదుర్కోవడానికి బదులు ఆంగ్ల సైనికుల మూటా ముల్లే దోచుకోవడంలో నిమగ్నమయ్యారు. యుద్ధానంతరం గాయపడిన, జబ్బుపడిన ఆంగ్ల సైనికులను దొలతాబాదు ఖిలేదారు కోటలోకి ప్రవేశపెట్టవద్దనుకున్నాడు. మేజర్ జనరల్ వాలెస్ ను కలుసుకోవడానికి వెళ్లే బ్రిటిష్ సైన్యం మీద ఔరంగాబాదు జిల్లా బద్నాపూర్ వద్ద కాల్పులు జరిపారు. ఈ విధమైన ఘటనలు మరాఠా యుద్ధంలో కోకొల్లలు. ఈ పరిస్థితిని వివరిస్తూ 25 అక్టోబర్ 1803 న బ్రిటిష్ రెసిడెంటుకు జనరల్ వాలీస్ నివేదిక సమర్పించాడు. అప్పట్లో నిజాం సికిందర్ జా తెల్లవారికి వ్యతిరేక. సైన్యం కూడా ప్రెంచివారి శిక్షణలో వుండి కనుక తెల్లవారి పట్ల విధేయత చూపలేకపోయింది.

క్రీ॥ శ॥ 1804 లో ఈస్టిండియా కంపెనీవారు నాసిక్ వద్ద చందూరు అనేచోట హోల్కర్లు సైన్యాన్ని ఎదిరించాల్సి వచ్చింది. నిజాం సైన్యం రాజా మహిపత్ రాం ఆధ్వర్యంలో యుద్ధరంగంలో ప్రవేశించింది. కాని ఈ సైనికులు బ్రిటిష్ వారిని తృప్తిపరచలేక పోయారు.

పీష్వాలు బలవంతులైనా వారిలో ఐకమత్యం లేకుండాను. ఢిల్లీ చక్రవర్తి బహదూర్ షా జఫర్ పీష్వాలను నమ్మి వుండేవాడు. వర్తకం పేరిట దేశంలో ఉండే అంతఃకలహాల సృష్టితో యావద్భారతాన్ని ఆక్రమించిన ఆంగ్లేయులను సహించలేక సిపాయిలు 1857లో తిరుగుబాటు చేశారు. ఝాన్సీ పట్టణ పాలకురాలయిన లక్ష్మీబాయికి సంతానం లేదు. ఒక పిల్లవాడిని దత్తత తీసుకొంది. బ్రిటిష్ వారు

ఆ దత్తతను గుర్తించలేదు. లక్ష్మీబాయి ఇంగ్లీషువారి మీద తిరుగుబాటు చేసింది. చివరకు లక్ష్మీబాయికి ఓటమి సంభవించింది.

రాజా మహిపత్రరాం

ఈయన గుజరాత్, ఖత్రీజాతి వారు. మొదట హైదరాబాదు ప్రధానమంత్రి అయిన ఆరన్ జాతో ఈయనకు పరిచయం కలిగింది. అప్పటి నిజాం అలీఖాన్ కాలంలోనూ, తరువాత సికిందర్ జా కాలంలోనూ ఈయన ప్రముఖ పాత్ర వహించాడు. అప్పటి హైదరాబాదు నైస్వాధ్యక్షుడు మాన్స్ రేమండ్ ఫ్రెంచ్ జాతీయుడు. ఈయన అధీనంలో హైదరాబాదు నైస్యమూ, రాజా మహిపత్రరాంతో సహా తర్ఫీదు పొందారు. కొంతకాలం ఈయన నైస్వాధ్యక్ష పదవి ఆలంకరించిన అనంతరం సంస్థానంలోని పరిస్థితుల ప్రాబల్యం వల్ల బీరారు గవర్నర్ పదవి చేపట్టవలసి వచ్చింది. రాజ్యపు పశ్చిమ ప్రాంతంలో నిజాం నైస్వాన్ని పీరు పర్యవేక్షించేవారు. ఆ కాలంలో నిజాంకు మీర్ ఆలం ప్రధానమంత్రి. ఆయన ఆంగ్లేయుల విధేయుడు. క్రమంగా మీర్ ఆలంకూ, స్వతంత్ర బావాలున్న రాజా మహిపత్రరాంకూ అభిప్రాయ భేదాలు అధికమయ్యాయి. మీర్ ఆలం మహిపత్రరాంకు వ్యతిరేకంగా కుట్ర పన్నాడు ఇంగ్లీషు వారికి మహిపత్రరాం బద్ధ వ్యతిరేకి అని రిపోర్టు పంపాడు. ఫలితంగా రాజా మహిపత్రరాం బీరారు గవర్నర్ పదవి కోల్పోయాడు. నిజాం సంస్థానాన్ని తద్వారా యావద్భారతవేళాన్ని ఆంగ్లేయుల నుంచి విముక్తి పొందించే యత్నంలో ఆయన విఫలపడయాడ్యాడు.

రాజా మహిపత్రరాంపై డబ్బు దుర్వినియోగం కేసు మోపారు. ఆయనను పట్టి బంధించడానికి ఆంగ్ల నైస్వాన్ని పంపారు. వారు అపజయం పాలయ్యారు. రెండోసారి మాంటర్సన్ ఆఫీసర్యంలో నైస్యం కలిగింది. రాజా మహిపత్రరాం ఇండోర్ పారిపోయాడు.

అక్కడనుంచి నిజాంకు ఆయన లేఖ రాశారు. దాని సారాంశం ఏమంటే తెల్లవారిని మన దేశంనుంచి సాగనంప వలసిందిగా ఆర్థిస్తూ ఆ లేఖ ఆయన వ్రాశారు. చివరకు మహిషాసురం సింహాసనం తిరుగు బాటులో మరణించాడు. తెల్లవారిని తరిమివేయాలని గాఢంగా వాంఛించి, యావజ్జీవితం అందుకు ప్రయత్నం చేసిన మొదటి సాత్త్వికత్రయ యోధుడు ఆయన. ఈస్టిండియా కంపెనీకి, పీష్వాలకు మధ్య జరిగిన చివరి యుద్ధాన్ని ప్లాసీ యుద్ధంగా పిలుస్తారు. ఒకవైపు సైనికుల తిరుగుబాటు, రూస్సీ లక్ష్మీబాయితో ఘర్షణ, బహదూర్ షాను రక్షిస్తున్న పీష్వాలతో యుద్ధం, ఒకేసారి ఆంగ్లేయులకు నాలుగు వైపులా చీకట్లు కమ్ముకున్నాయి. మూటా ముట్టే కట్టుకొని దొరికిన ఒడలో ఎక్కి సాధ్యమైనంత త్వరలో భారతదేశాన్ని వదిలి వెళ్ళడానికి తెల్లవాడు ఆలోచించారు.

చివరకు యుద్ధం జరిగింది. బలవంతులైనా, ఐకమత్యం లేని పీష్వాలు యుద్ధంలో మోర పరాజయం పొందారు. 1857 లో దౌలత్ రావు సింధియా కన్ను పోయింది. 20 ఆగస్టు 1862 లో జన్మంత రావు హోల్కర్ ఉరికంబ మెక్కాడు. 1859 లో తాంబియాతోపేని నిర్దాక్షిణ్యంగా చంపివేశారు. బహదూర్ షా షఫర్ ఢిల్లీ చక్రవర్తిని రంగూన్లో బంధించారు. చివరకు ఆయన రంగూన్లోనే మరణించాడు. రూస్సీరాణి బలి అయిపోయింది. ఇక దిక్కు దివాణం లేదు అని నిరాశ చెందిన ఆంగ్లేయుల పాలన మన దేశంలో స్థిరపడింది.

బహదూర్ షా చక్రవర్తి కవీ, పండితుడు. ఆయన చివరి ఆర్తనాదం — గేయ రూపంలో ఇట్లా ఉన్నది.

ద్వంసమైన ప్రదేశంలో నాకు నిలువ మనసులేదు

అడిగి తెచ్చుకున్న నాల్గదినాలు ఇట్లే గడిచిపోయె

ఎంత అభాగ్యుడవు నీవు “జఫర్” నిన్ను పూడ్చుటకు
ఆరడుగుల భూమియైన లభ్యము కాదాయె
నీకు, నీ జన్మభూమిలోన

(జహదూర్ షా జఫర్ గీతాన్ని శ్రీ కేతిరెడ్డి పురుషోత్తమరెడ్డి
గారు తెలుగులోకి అనువదించారు.

చివరకు 1868 సం॥ బాబీరావు పట్టుబడిన తరువాత తెల్ల
వారికి మహారాష్ట్రల బెడద తప్పింది. ఇక వారి నెదిరించే వారే
లేకపోయారు. ఏక చత్రాధిపత్యం వహించారు. ఆనప్జాహి వంశం
వారు గోలకొండను వదిలి హైదరాబాదు పట్టణాన్ని అభివృద్ధి పరచి
రాజదాని చేసుకున్నారు. ఇటువంటివి మన దేశంలో సుమారు 600
సంస్థానాలుండేవి. పరిపాలనా కౌశలం వల్ల సముద్రం అవతల
రే వేల మైళ్ళ దూరంలో వున్న ఇంగ్లండ్ నుంచి వారతదేశం వంటి
ఎన్నో రాజ్యాలను, ప్రపంచాన్ని పాలించగలిగారు ఇంగ్లీషువారు.
కాబట్టే వారి సామ్రాజ్యంలో రచి అస్తమించడన్న భృతి వారికి
వచ్చింది.

ఆంగ్లేయులతో పాటు వారిని సమ్ముకొన్న ఆనప్జాహి వంశ
సామ్రాజ్యం స్థిరపడింది. చాలా కాలం వరకు ఈ ఆనప్జాహిలకు
గ్రామాలతో సంబంధమే లేదు. వీరి రాజ్యంలో మతం మార్పిళ్ళు,
దోపిడిలు తరచూ పరవిహారం జరిపేవి. అప్పట్లో మతాంతరీకరణ
కూడా బాగా జరిగింది. ఇస్లాం అప్పుడు అధికార పక్షమని మతం
మార్చుకున్నారు. మరికొందరు ఉద్యోగాలు అధికారాలు లభ్య
మవుతాయని ఆశతో మహమ్మదీయులయ్యారు. ఈ విధంగా ఆసుదినం
వారి సంఖ్య పెరిగింది. నేడు భారతదేశంలో అధిక సంఖ్యాకులు
ఇటువంటి వారే.

పూర్వం ఆర్యులు సర్వ మతస్తులను ఆదరించారు. చాణక్యుడు గ్రీకు నైన్యాధ్యక్షుడు స్యాల్బ్యాకస్ కూతురుతో చేయించిన చంద్ర గుప్తుడి వివాహం ఇందుకు ఉదాహరణ. మతాంతరీకరణ ఇతర మతాల్లో జరిగినంత తేలికగా హిందూ మతంలో జరగదు. అందువల్ల హిందువుల సంఖ్య తరిగి పోతోంది. ఇట్లా కొనసాగితే ఏదో ఒకనాడు మతం క్షీణ దశకు వచ్చి దేశం అన్యమత వ్యవస్థగా మారే అవకాశం లేకపోలేదు. కాబట్టి హైందవులకు నాటి ఆర్యుల విశాల భావన ఈనాడు ఎంతో అవసరం.

నిజాం సంస్థానం

1761-66 ప్రాంతంలోనే ఈస్టిండియా కంపెనీకి నిజాంకు మధ్య పంధి జరిగింది. ఫలితంగా నిజాం ఉత్తర స్కార్పరులను ఇంగ్లీషు వారికి అప్పగించాడు. మహారాష్ట్రలతో జరిగిన యుద్ధాల్లో నిజాం కంపెనీ వారికి సహాయం చేసినందుకు 1853-55 లో ఉస్మానాబాదు, రాయచూరు మొ॥ (మహారాష్ట్ర, కర్ణాటక) జిల్లాలు నిజాం సంస్థానమునకు లభించాయి. నిజాం తెల్లవారి 9 వేల సైన్యం సికింద్రాబాదు, బొల్సారంలలో ఉంచడానికి ఒప్పందం చేసుకున్నారు. నిజాం ప్రభుత్వాన్ని బ్రిటిష్ రెసిడెంటు పర్యవేక్షిస్తుండేవారు ఆ రోజులలో.

నిజాం పాలన స్థిరపడేనాటికి ఈ రాజ్యంలో 16 జిల్లాలుండేవి. అందులో 8 తెలంగాణా, 8 కర్ణాటకం, 5 మరాఠ్వాడాలోవి. ఈ రాజ్య వైశాల్యం 82,698 మైళ్ళు. ఫలసాయం సగటున 1500 పుట్టు. మరాఠ్వాడా భూములు అధిక భాగం నల్ల రేగళ్ళు. తెలంగాణంలోవి చెల్లకలు. కాకతీయుల పరిపాలనా కాలంలో తెలంగాణంలో ప్రతి గ్రామానికి చెరువు తవ్వించారు. ఇక్కడ అధిక భాగం దాన్యం పండుతుంది. ఇక్కడ మహమ్మదీయుల జనాభా (1940 లో) 12.8% దీన్ని దక్కన్ పీఠభూమి అంటారు. 1948 వరకు నిజాం సంస్థాన జనాభా కోటి డెబైల్లియన్ లు. నిజాం ప్రభువు స్వతంత్రుడైనా

హైదరాబాద్ లో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం పక్షాన రెసిడెంటు ఉండేవాడు. అసాధారణ పరిస్థితుల్లో సందర్భానుసారంగా ఈ రెసిడెంటు నిజాం పాలనలో జోక్యం కలిగించుకుంటూఉండేవాడు.

1857 - 1885 వరకు వ్యవస్థ

1853 లో సిరాజుద్దౌలా మరణించారు. మొదటి సాలార్ జంగ్ ప్రధానమంత్రి అయ్యాడు. సిరాజుద్దౌలా కొడుకు నిజాం నాసరుద్దౌలా 1857 మే 6 న మరణించాడు. అతని కొడుకు అష్టల్ దౌలా సింహాసనం ఎక్కాడు. యథా ప్రకారం సర్ సాలార్ జంగ్ 1853 నుంచీ ప్రధాన మంత్రిగా కొనసాగాడు. ఈయన ఆంగ్లేయులకు నమ్మిన బంటు. ఇంగ్లండ్ వెళ్ళి ఆంగ్లభాష అభ్యసించి ఆంగ్లేయుల ద్వారా శిక్షణ పొందాడు. ఆంగ్లేయుల ఆలోచన ప్రకారం నిజాం సంస్థానంలో సంస్కరణలు జరిగేవి. 1853 లో సిరాజుద్దౌలా మరణంతో సంస్థాన పరిస్థితి దిగజారింది. సంస్థానంలో ఒక భాగం అప్పలకింద తాకట్టు అయి ఉండేది. అరబ్బులు రోహిలా సిపాయిలు తమకు రావలసిన వేతనాల కోసం ప్రదర్శనలు జరిపేవారు. నిజాం నగలు చాలా భాగం తాకట్టులో ఉండేవి. అప్పటి వరకు ఉన్న ఖాకీ 2 కోట్ల 70 లక్షలు.

ఆంగ్లేయుల కనుసన్నలతో మెలగుతూ సర్వస్వతంత్రుడై పరిపాలిస్తున్న సర్ సాలార్ జంగ్ ను అష్టల్ దౌలా సహించలేక పోయాడు.

క్రీ॥ శ॥ 1802-3 లో నిజాం రాష్ట్రంలో ఒకసారి భూసంస్కరణలు జరిగాయి. అప్పటి వరకు రైతులు తమ పంటలో ఒక భాగం ప్రభుత్వానికిచ్చే ఆచారం ఉండేది. భూమిని ఎప్పటికప్పుడు వేలం వేసే ఆచారం ఉండేది. ఈ కొత్త సంస్కరణలవల్ల భూమి శిస్తు నగదు రూపంలో చెల్లించాలి. అనాడు (చిల్లర) నాజేల కొరత

నైజాం సంస్థానం

ఉండేది. ఈ పద్ధతి నచ్చక రైతులు తిరుగుబాటు చేశారు. అందువల్ల అధిక భాగం శిస్తు బకాయిలు పడేవి.

బ్రిటీషు వారి ఆభిప్రాయాని కనుగుణంగా, సర్ సాలార్ జంగ్ జిల్లా బంద్ ను ఏర్పరిచి సంస్థానాన్ని మూడు భాగాలుగా, 16 జిల్లాలుగా విభజించాడు. భూమిని రైతులకు పట్టాగా ఇచ్చే పద్ధతి ప్రవేశ పెట్టాడు. భూమి సర్వే బొంబాయి పద్ధతిలో ఏర్పరిచి శిస్తు వసూలు నాణేలలో ప్రవేశ పెట్టాడు. ఆబ్కారీ శాఖద్వారా కల్లు సారాయి దుకాణాలను పేంట్ వేయించి అపారమైన ధనార్జన చేశారు. ఈ రాజ్యాంగ సంస్కరణను 1317 ఫస్ట్ మైదరాబాదు చట్టంగా పిలిచేవారు. ఫలితంగా ప్రజలు విపరీతమైన భారం మోయాల్సి వచ్చింది. ఎందరో రైతులు తమ భూమిని వదులుకున్నారు. మరికొంత మంది అపార భూభాగానికి పట్టాదార్లయ్యారు. చెరువుకింది మాగాణి మాదిరిగా మోట బావి సేద్యానికి ఎకరానికి 10-12 రూ॥ పన్నుండేది. అది మోయరాని బరువైంది చాలా మంది భూములు నిలుపుకోలేక పోయారు. ఈ పరిస్థితి గమనించి నిజాం క్రీ॥ శ॥ 1907 న కొన్ని రాయితీలు ప్రకటించాడు. మోటబావి సేద్యాన్ని మెట్టరకం సేద్యంతో నమానంగా ఎంచి మోట బావులు వ్యవసాయ ఉపయోగానికి ఉపయోగించుకోవచ్చని సంస్కరణలు ప్రకటించారు. కాని అందులో కొన్ని చిక్కులుండేవి. చెరువు లోతట్టు బావి అని, బయటి బావి అని తగాదాలు పెట్టి మొత్తం శిస్తు వసూలు చేసేవారు. ప్రభుత్వం అతి స్వల్ప కాలంలో రుణ విముక్తిసాధించి అభివృద్ధి కార్యక్రమం ఆరంభించింది.

మీర్ మహబూబ్ అలీఖాన్ చాలా దయార్థిహృదయుడు. మతపక్షపాతికాడు. ఆయన పాలనలో హిందువులు, మహమ్మదీయులు సఖ్యతతో ఉండేవారు. 1908సం॥లో మూసీనదికి వరదలు వచ్చాయి. మైదరాబాద్ లోని ఘూసీనదికి అవతలి నగర ప్రాంతం వరదల్లో

కొట్టుకొనిపోయి అపారధన, ప్రాణనష్టాలు సంభవించాయి. మహబూబ్ అలీఖాన్ గారు ఈ విషాదగాథకు చాలా బాధపడ్డారు. ఈ దుర్ఘటనలు తన పరిపాలన పాప ఫలితమని వాపోయారు. ప్రజలకు తన దేవిడితో వసతి కల్పించి భోజన వస్త్ర వైద్య సౌకర్యాలు కలిగించారు. మైసూరు నుంచి గొప్ప ఇంజనీరయిన శ్రీ విశ్వేశ్వరయ్యను పిలిపించి ఉస్మాన్ సాగర్ (గండిపేట) హిమాయత్ సాగర్ వంటి గొప్ప చెరువులు నిర్మించారు. అనాటి హైదరాబాదులో గొప్ప ఇంజనీరయిన అలీనవాజ్ జంగ్ ను విశ్వేశ్వరయ్యకు సహాయకులుగా నియమించారు. నాటి హైదరాబాదునగర జనాభా 4 లక్షలు. ఈ చెరువునీరు 8 లక్షల జనాభాకు సరిపడే పథకం సిద్ధం చేశారు.

నర్ సాలార్ జంగ్ సంస్కరణల ఫలితంగా రుణగ్రస్తమైన నిజాంపాలన ఆర్థికంగా స్థిరపడింది. నిజాం పాలనలో స్వంత కరెన్సీ నణేలు, ప్రత్యేక తపాలా మొ॥ సౌకర్యాలుండేవి. నిజాంహళి, ఇంట్లీషు కల్దారు నాణేల మార్పిడి బేరాల్లో మధ్య దళార్లు ఆపార దనార్జన చేసేవారు. హైదరాబాదు ప్రభుత్వ ముఖ్యాదాయం వ్యవసాయ భూములపన్ను, ఆబ్కారీ, అటవీశాఖల నుంచి వచ్చేది. నాడు హైదరాబాదు సంస్థానంలో ఎన్నో చిన్న సంస్థానాలు, జాగీర్లు ఉండేవి. నిజాం నవాబుకు సొంత జాగీరు ఉండేది. దానిని సర్ ఫెఖాస్ (సొంత భర్తు) అనేవారు. దాని విస్తీర్ణం 8,100 చ॥మైళ్ళు. ఇది మొత్తం రాజ్యంలో పదోభాగం. దీని ఆదాయం 2 కోట్లు. ఇదికాక నిజాం రాజుకు 50 లక్షలు సొంత భర్తుగా, 25 లక్షలు వారి పుత్రులకు భర్తుగా ప్రభుత్వం నుండి లభించేది.

ప్రభుత్వం ఆర్థికంగా స్థిరపడగానే అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు ఆరంభించారు. 1850 లో హైదరాబాదు పోలావూర్ రోడ్డు నిర్మాణం జరిగింది. మద్రాసు-బొంబాయి-వాడి మొ॥ రైలుమార్గాలు ఏర్పడ్డాయి. క్రీ॥శ॥ 1855 లో 'దారుల్ ఉలూమ్' 1855 లో సెయింట్ జార్జి

గ్రామర్స్కూలు, 1855 లోనే ఆల్ సెయింట్స్ క్యాథలిక్ స్కూలు, చాదర్ మాట్, సిటీ స్కూలు మొ॥ విద్యాసంస్థలు వెలిశాయి. కాని నిజాం ప్రభుత్వం గ్రామాభివృద్ధి విషయం ఎక్కువగా పట్టించుకొనేది కాదు. కాకతీయ సామ్రాజ్యంలో నిర్మించిన చెరువులు ఎన్నో గండ్లు పడ్డాయి. గ్రామానికి రహదార్లు లేవు. నిజాంకు తమ వైభవానికి పట్టణాభివృద్ధి కాని, గ్రామాభివృద్ధిమీద దృష్టిలేదు. నిజాంపాలనలో అలీనవాజుంగ్ ఇంజనీరు కృష్ణా, గోదావరినదులకు ఆనకట్టలుకట్టి హైదరాబాదును సుసంపన్నం చేయాలని పథకాలు సిద్ధపరిచారు. డబ్బు ఖర్చు అవుతుందనే దృష్టితో మీర్ ఉస్మాన్ అలీఖాన్ ప్రభుత్వం ఆ పథకాలన సాగనివ్వలేదు. సిరాళ చెంది కొంతకాలం వారు ఉద్యోగం మాను కున్నారు. చివరికి నిజాం వారిని పిలిపించి వేరేపని - భవిష్యత్తు కోసం నీటిపారుదల పథకాలు సిద్ధం చేయడం - అప్పగించారు.

అమెరీకాన్ ఐరోపాధ్యాయ

ఈయన వంగదేశీయుడు సుప్రసిద్ధ కవయిత్రి, దేశభక్తురాలు శ్రీమతి సరోజినీదేవి కన్నతండ్రి. ఎన్నో ఐరోపాభాషల్లో ప్రావీణ్యతతో పాటు సంస్కృతభాషలో అద్వితీయ ప్రజ్ఞాశాలి. వీరికే జగద్గురువు శంకరాచార్య 'విద్యారత్న' బిరుదుచ్చారు. 1877 లో సర్ సాలార్ జంగ్ ఇంగ్లండ్ లో ఉన్నారు. ఆ సమయంలో హైదరాబాదు సంస్థానంలో ఆంగ్లభాష ప్రవేశ పెట్టడానికి, తగిన వ్యక్తికోసం ఆలోచిస్తూండే వారు. ఇంగ్లండ్ లోని విద్వాంసులు అమెరీకాన్ ఐరోపాధ్యాయ నూపించారు 1878 లో సాలార్ జంగ్ వీరిని హైదరాబాదుకు ఆహ్వానించారు.

అమెరీకాన్ హైదరాబాద్ వచ్చి మొదట ఒక కాలేజీని స్థాపించారు. దానిపేరు 'హైదరాబాదు కాలేజీ'. తరువా అది నిజాం కాలేజీ అయింది. ఆ కాలేజీని మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయానికి అనుబంధం చేశారు. తరువాత విద్యార్థినుల ఆంగ్లవిద్యకు మరొక విద్యాలయం

నెలకొల్పారు. వీరు హైదరాబాదులోని విద్యారంగంలోనేకాక సాంఘిక రంగంలోనూ గణనీయమైన సేవ చేశారు. నాటి హైదరాబాదు మేదావులతో సంబంధం ఏర్పరచుకొని వారిలో చైతన్యం కలిగించే వారు. వీరి ధర్మపత్ని శ్రీమతి వరద సుందరీదేవి కూడా విద్వాంసురాలు, ఉత్సాహవంతురాలు. ప్రఖ్యాత గాంధేయవాది, దేశభక్తురాలు, కవయిత్రి అయిన సరోజినీదేవి వీరి పుత్రిక. ఈమె 1879లో హైదరాబాదులో జన్మించినారు. కాని వీరు హైదరాబాదు స్టేటు రాజకీయాలలో జోక్యం కలిగించుకోలేదు.

నిజాం సంస్థానంలో ప్రజా ఉద్యమాలు

ముల్తా అబ్దుల్ ఖయ్యాంగారు కాంగ్రెస్ భావాలు కల జాతీయవాది. పార్కీ, అరబ్బీ, భాషల్లో పండితుడు. దేశభక్తుడు, దేశస్వాతంత్ర్యం కోసం మహమ్మదీయులలో ఆభినివేశం కలిగించేవాడు. వీరు అఫెర్ నాథ్ మిత్రులు. ఈయన కొడుకు ముల్తా అబ్దుల్ బాసెద్ ఖాన్ ప్రభుత్వోద్యోగి అయినా హైదరాబాదులో పోలీసు చర్యకు ముందు రజాకార్ ఉద్యమాన్ని ఖండిస్తూ పత్రికా ప్రకటన చేశాడు. అబ్దుల్ ఖయ్యాం మొదట సర్వే డిపార్ట్మెంట్ లోనూ, తర్వాత విద్యాసంస్థలోనూ, అటు తర్వాత కలెక్టర్ గానూ ఉద్యోగదర్మాలు నిర్వహించారు.

ఈయన హైదరాబాదులో భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ స్థాపనకు యత్నించారు. నిజాంకిది నచ్చక ఎన్నో శాఖలు మార్చి చివరికి తప్పుడు నేరం మోపి 1901 లో బలవంతంగా ఆయనచేత రాజీనామా చేయించారు.

అప్పట్లో నిజాంస్టేటు రైల్వేలైన చౌదావైపు వేసే యత్నం జరుగుతున్నది. రైలునిర్మాణ ఖర్చులు లండన్ నుంచి రుణంగా గ్రహించాలని నిజాం పాలకులు నిర్ణయించారు. ప్రభువు కూడా

అంగీకరించాడు. కాని ఈ విధానం అమెరనాథ్ చటోపాధ్యాయ వంటి వారికి నచ్చలేదు. ప్రజాభిప్రాయానికి భిన్నంగా ఉన్న ఈ సమస్యపై ఒక కమిటీ వేశారు. దేశ ప్రయోజనాలకోసం దేశ ప్రజల నుంచే ద్రవ్యం సేకరించాలి కానీ విదేశీలావాదేవీలు చేయకూడదని అమెరనాథ్ అభ్యుత్తరన తీర్మానించి దీన్ని ప్రభుత్వానికి పంపారు. నిజాం ప్రభుత్వ ఉన్నతోద్యోగులు అమెరనాథ్ బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ వ్యతిరేకి అని దుష్ప్రచారంచేసి, ఆయనను ఆకస్మికంగా ఉద్యోగం నుంచి తొలగించివేసి సంస్థానం నుంచి బహిష్కరిస్తూ ఉత్తర్వులు జారీచేశారు. ఆయన హైదరాబాదు సంస్థానం వదిలి వెళ్ళిపోయారు. భార్యా పిల్లలు ఆర్థికంగా ఎన్నోపాట్లు పడ్డారు. ఈవిధంగా 6 ఏళ్ళు గడిచాయి. హైదరాబాదు విద్యాసంస్థలు పూర్వప్రాభవం కోల్పోయి స్తంభించాయి. చివరకు ప్రభుత్వం ఆయనను మళ్ళీ ఆహ్వానించి ప్రిన్సిపాల్ గాకాక సైన్సు శాఖాధ్యక్షుడిగా నియమించింది. 1915 లో వీరు దివంగతులైనారు వీరు, వీరిమిత్రులు అబ్దుల్ ఖయ్యూం హైదరాబాదు నగరంలో జాతీయ భావాలకు బీజాలు వేసిన తొలిదేశ భక్తులు.

హైదరాబాదులో వార్తాపత్రికలు 1880 నుంచే వెలువడుతుండేవి. 'మొ అల్లి మెషఫీర్' అనే పత్రికను మెమీన్ హుసేన్ స్థాపించారు. 1883 లో హజార్ దాస్తాన్ పత్రికను సయ్యద్ అఖీల్ నడిపారు. క్రమేపీ జాతీయభావాంకురార్పణ హైదరాబాదులో 1905-15 మధ్య జరిగింది.

19వ శతాబ్దం చివర 20వ శతాబ్దం మొదట్లో హైదరాబాదులో అమెరనాథ్ చటోపాధ్యాయ, ముల్లా అబ్దుల్ ఖయ్యూం, కేశవరావు కోరాట్కర్, వామన్ నాయక్, మొ॥వారు. ప్రజలలో జాగృతి కలిగించటంలో ప్రముఖపాత్ర వహించారు. ఒకవైపు ఆర్యసమాజ ఉత్సవాలు మరోవైపు ఖిలాఫత్ ఉద్యమం ప్రజల్లో చైతన్యం కలిగించేవి. రామచంద్ర పిళ్ళై, (మొల్లీ మెషఫీర్ సంపాదకుడైన) మొహిబ్

హుసేన్, (హజార్ దాస్తాన్) సయ్యద్ అఖీల్, రెవరెండ్ గిల్టర్ మొదలైనవారు భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ అభిమానులు. 1882 లో శ్రీ రామస్వామి అయ్యరు చాదర్‌ఘాట్‌లో దివ్య జ్ఞానసమాజం స్థాపించారు.

అప్పటి కొన్ని పత్రికలు

1. ఆఫ్‌తాబె దక్కన్ (1860 స్థాపితం) సం॥ ఖాజా అహ్మద్ క్వతాబ్ (రెండు పుటల పత్రిక).

2. ఆప్సర్ ఉల్ అక్బర్ (వారపత్రిక - రెండు సం॥) సం॥ మాల్యీ ముస్తాఫ్ అహ్మద్.

3. అసఫుల్ అక్బర్ (వారపత్రిక - 6 పే.) సం॥ నారాయణ స్వామి. స్థా. 1878. రెసిడెన్సీ బజార్‌లో విడుదల.

4. ఆసిఫ్.

5. ఇస్లాం.

6. షాక్‌తుల్ ఇస్లాం.

7. షఫీల్.

8. మాతినెవతన్ మొదలుగా 22 పత్రికలు వెలువడేవి.

క్రీ॥శ॥ 1892 లో స్వామి గిరానంద సరస్వతి హైదరాబాదులో ఆర్యసమాజ్ ఉద్యమాన్ని స్థాపించారు. అప్పట్లో పేర్కొనదగినవారు రాజాచాచా, కాకా.

ఆనాడు తరచూ జరిగే దొంగతనాలు, దోపిడీలను ప్రభుత్వం అంతగా పట్టించుకొనేది కాదు. చివరకు నాటి పోలీసు ఇన్‌స్పెక్టర్

జనరల్ ఎ.సి. హస్కిన్ అతి ప్రముఖ ముఠాలను, దొంగలను అణచివేసి రాష్ట్రంలో శాంతిభద్రతలు నెలకొల్పారు.

స్వదేశీ ఉద్యమాలు

1900 లో వికారూట్ ఉమా హైదరాబాదు ప్రధానమంత్రిగా పదవీ విరమణ చేశారు. వారి స్థానంలో మహారాజా కిషన్ పర్షాద్ బహదూర్ నియామకం జరిగింది. ఈయన నిరంతర దానధర్మాల మూలంగా దానకర్ణుడనే బిరుదు పొందారు. వీరు మోటారుకారులో కూచోని చిల్లర వెడజల్లడం నేనే స్వయంగా గమనించాను. అదే సమయంలో (అంటే 19 శతాబ్ది చివరన) హైదరాబాదు మన్నాడ్ మీటర్గేజ్ నిర్మాణం జరిగింది.

1-9-1901 తేదీన సుల్తాన్‌బజార్‌లో శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషా నిలయం స్థాపన జరిగింది. స్థాపనకు మూలకారకులు రాజా నాయని వేంకట రంగారావు, కొమ్మరాజు వేంకట లక్ష్మణరావు, రావిబెట్టు రంగారావు, ఆదిపూడి సోమనాథరావు, మైలవరం నరసింహ శాస్త్రి మొదలవారు. ఈ మహాసీయులంతా కలిసి విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథ మండలిని హైదరాబాదులో నెలకొల్పి ఇక్కడ ముద్రణా సౌకర్యం లేక మద్రాసుకు తరలించారు.

20-1-1904 నాడు హనుమకొండలో రాజరాజ సరేంద్ర ఆంధ్ర భాషా నిలయం నెలకొల్పారు. అదే సందర్భంలో హైదరాబాదులో వివేకవర్ధిని పాఠశాలను స్థాపించారు. ఆ పాఠశాల నిర్మాణానికి ఆరోజుల్లో వామన్ నాయక్ కిఫ్ వేల విరాళం ఇచ్చారు.

1906-1907 ల మధ్య స్వదేశీ ఉద్యమాలకు తిలక్ మహారాజ్ నాయకత్వం వహించేవారు. అప్పటికి మహాత్మాగాంధీ రాజకీయ రంగ

నిజాం సంస్థానంలో ప్రజా ఉద్యమాలు

ప్రవేశం చేయలేదు. గజేష్ ఉత్సవాలకు కారకులు తిలక్ మహాశయుడే.

చాదర్ మాచ్ లో నివసించే హుజూరు రామచంద్రరావు ప్రతిరోజూ నిజాం నవాబుకు వార్తాపత్రికలు చదివి వినిపించేవారు. కనుక తరచూ రాజ సన్నిధిలో వుండేవారు. ఆయన కొడుకు కోటు కుళ్ళాయి వెల 2 వేల. ఆ పిల్లవాడి దుస్తులన్నీ విలువైనవే. విదేశీ నకిషీ జలతారుతో చేసినవి. అందులో ఒక కోటు విలువ 15 వందలు. ఆ కోటుకు కట్టిన జలతారు విలువ 2 లేదా 3 వందలు. భారత దేశంలో స్వదేశీ వుద్యమము లారంభమైనవి. స్వదేశభక్తి, దేశ దాస్య విముక్తి విషయం ఆ బాలునికి అర్థమైంది. ఆ బాలుడు వెంటనే తన విలువైన దుస్తులను మార్చుకున్నాడు. నాలుగణాలు వెచ్చించి ఒక కుళ్ళాయి కొన్నాడు. చొక్కా విలువ ఒక్క రూపాయి. విదేశీ వస్తువులను దరించడం నేరమని ఆ బాలుడు తన తల్లిదండ్రులకు తెలిపినాడు. ఈ వార్త హైదరాబాదు పట్టణ వాసులకు తెలిసింది. క్రమంగా దేశంలో స్వదేశీ భావన విస్తరించనారంభించింది.

ఇరవయ్యో శతాబ్దం ఆరంభంలో భారత దేశంలో తిలక్, గోఖలే, అరవింద ఘోష్, ముంబాదేవి మొదలైనవారు ఉద్యమాలను ఆరంభిస్తే ఇక్కడ హైదరాబాదులో శ్రీ మహబూబ్ హుస్సేన్, రాజా నాయని వెంకటరంగారావు, కొమ్మరాజు వేంకట లక్ష్మణరావు, మాడపాటి హనుమంతరావు, రావిచెట్టు రంగారావు ము॥ వారు ఉద్యమాలు నడిపారు.

1908 లో జూలైలో భారత ప్రభుత్వం తిలక్ కు 6 సంవత్సరాల జైలు శిక్ష విధించింది. ఇది దేశంలో గొప్ప అలజడి లేపింది. అప్పుడు దామోదర వినాయక సావర్కార్ లండన్ లో ఉండేవారు. హైదరాబాదులో బాల ముకుంద్ రాయ్ కుమారులు బార్ నెస్టర్ శ్రీ కిషన్

హైదరాబాదులో సంఘసేవా ఉద్యమాల్లో ప్రధాన పాత్ర వహించారు. తిలక్ కారాగార శిక్ష వార్త విని సహించలేక 21 డిసెంబర్ 1908న ఆర్వైకాలేజీ విద్యార్థి బెరంగాబాదు నివాసి అనంత లక్ష్మణ కనడే నాసిక్ జిల్లా కలెక్టర్ మిస్టర్ జాక్సన్, థియేటర్లోకి ప్రవేశిస్తుంటే కాల్చివేశాడు. దీని ప్రతిఫలం ఆ విద్యార్థియేకాక అక్కడి ఉద్యోగులూ అనుభవించారు. ఈ విధంగా హైదరాబాదు సంస్థానంలోనూ స్వదేశీ భావన బీజాలు నాటుకొన్నాయి.

క్రీ॥ శ॥ 1911 ఆగస్టు 6 వ తేదీన నిజాం మీర్ మహబూబ్ అలీఖాన్ మరణించాడు. తరువాత గద్దెనెక్కిన మీర్ ఉస్మాన్‌లీఖాన్ నాటి ప్రధానమంత్రి రాజా కిషన్ పర్షాద్‌ను తొలగించి సాలార్‌జింగ్‌ను నియమించాడు. ఆయన అనుభవం లేనివాడు. కాబట్టి ఆయన సహాయార్థం సర్‌ఫరీదుల్‌జింగ్‌ను నియమించాడు. సాలార్‌జింగ్ రెండు సం॥ తరువాత పదవి వదలుకున్నాడు. అనంతరం ఉస్మాన్‌లీఖాన్ మంత్రిగా కూడా చెలామణి అయ్యాడు. ఆతడు అతి లోభి. నజరానాల పేరుతో ఎంతో డబ్బు సంపాదించేవాడు. ఉద్యోగాలు, ప్రమోషన్లు, పండగలు, వివాహాలు మొ॥ ప్రతి విషయంలోనూ నజరానా తప్పేది కాదు. ఈయన ప్రవర్తన హిందువులకు, మహమ్మదీయులకు కూడా కంటకంగా వుండేది. అప్పుడు బ్రిటీషువారు నిజాం రాజ్యంలో జోక్యం చేసుకొనే తీరుబాటు లేకుండా మొదటి ప్రపంచ యుద్ధంలో మునిగి ఉన్నారు. ఉస్మాన్ అలీఖాన్‌కు 'మెహిద్దీన్ అల్ మిల్లత్' (మతాధిపతి- జాతిని కాపాడేవాడు) అనే బిరుదు వుండేది. 1918 తో బ్రిటిష్‌వారు నిజాం పాలనలో జోక్యం చేసుకొని 'సర్ అలీ ఇమాం' ను ప్రధానమంత్రిగా నియమించారు.

13 ఏప్రిల్ 1919న జలియన్‌వాలా బాగ్ దుర్ఘటన జరిగింది. తర్వాత రౌలట్ చట్టం వచ్చింది. తెల్లవారు టర్కీని కలుపుకుని మొదటి ప్రపంచ యుద్ధం తరువాత ఖిలాఫత్ ఆధిపత్యం తొలగించడం

నీజాం సంస్థానంలో ప్రజా ఉద్యమాలు

వల్ల ఖిలాఫత్ ఉద్యమం ఆరంభమైంది. మనదేశ మహ్మదీయులు టర్కీ మహ్మదీయులకు ఆలంబనగా నిల్చారు. ఈ ఉద్యమంలో శ్రీ వామన్ నాయక్, పండిత కేశవరావు వంటి హిందువులు మరియు మోల్వీ అన్గర్ యార్ జంగ్ వంటి మహమ్మదీయులు కలిసి చందాలు పోగుచేశారు. హైదరాబాదు ప్రభుత్వం ఊద్యమాన్ని నిరోధించేందుకు విఫల యత్నం చేసింది.

1920 లో భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ రాష్ట్ర కార్యాలయం హైదరాబాదులో స్థాపించారు. దానికి శ్రీ వామన్ నాయక్ అధ్యక్షులు, శ్రీ అంతులే రామచంద్రరావు కార్యదర్శి. ఇదే సంవత్సరం నాగ పూర్ లో శ్రీ విజయ రాఘవాచారి అధ్యక్షతన జరిగిన కాంగ్రెస్ సభకు ఎందరో ప్రతినిధులు హైదరాబాదు నుంచి వెళ్ళారు.

ఖద్దరు

1921 లో తిలక్ స్మారకార్థం ఒక కోటి రూపాయలు. 'తిలక్ స్వరాజ్య నిధి' పేరుతో పోగు చేయడానికి విజయవాడలో జరిగిన కాంగ్రెసు సభలో అఖిల భారత కాంగ్రెస్ సంఘం తీర్మానించింది. ఆ సందర్భంలోనే హైదరాబాద్ నందలి ఆబిడ్స్ లో ఖద్దరు వస్త్రాల్లయం వెలిసింది. ఖద్దరు దరించేవారి సంఖ్య దినదినం అధికమైంది.

భాగ్యరెడ్డివర్మ

వీరు హరిజను నాయకులు. హైదరాబాదు సంస్థానంలో ఏకైక దీక్షతో హరిజన సేవ చేసిన దేశభక్తులు. 1906 లో జగన్మిత్ర మండలి స్థాపించి దేశసేవ చేశారు. 1911 లో ఆది హిందూ సోషల్ సర్వీస్ లీగ్ నెలకొల్పారు. ఈ సంస్థ హరిజనులకే కాక అందరి బాన్నుత్వానికి పాటు పడింది. 1921-24 దాకా హరిజన సభలు ఇరిగాయి. వీటికి

వామన్ నాయక్, కేశవరావు, ధనరాజ్ గిరి, బారిస్టర్ కిషన్ మొ॥ వారు ఆధిపత్యం వహించేవారు. భాగ్యరెడ్డి ఎంతటి ప్రజాసేవకులైనా కొన్ని సందర్భాల్లో ఈయన ఉపన్యాస ధోరణి నచ్చక సవర్ణులు సభనుండి లేచిపోయేవారట.

రాయెబాల్ ముకుంద్

ప్రఖ్యాతి గాంచిన హరిజనోద్ధారకుడు. హైకోర్టు న్యాయ మూర్తి. శక్త్యానుసారం విరాళాలిచ్చి హరిజన సంస్థలను పోషించారు. మరణానంతరం శవాన్ని హరిజనులకు అప్పగించాలనీ, వారే దహనం చేయాలనీ కర్మ ఖర్చులకు తన ఆస్తి నుంచి వెయ్యి రూపాయ లివ్వాలని వీలునామా వ్రాసి మానవ సమభావన వ్యక్తీకరించారు.

1930-32 లో మహాత్మాగాంధీగారి నాయకత్వాన శాసనోల్లంఘనోద్యమాలు జరిగాయి. శ్రీ రావి నారాయణరెడ్డి వంటి కొందరిని (మా రెడ్డి హస్తల్ విద్యార్థులను) ఈ ఉద్యమాలు ఆకర్షించాయి. శ్రీ రావి నారాయణరెడ్డితో పాటు ముద్దసాని వేంకట నర్సింహారెడ్డి (మొగలిపాక) నిజాం రాష్ట్ర వెలుపలి భాగం బ్రిటిష్ ఇండియాలో ప్రవేశించి ఉద్యమాలు నిర్వహించి సత్యాగ్రహాలతో ప్రభుత్వాన్ని ఎదిరించినట్లు నాకు గుర్తుంది.

సిద్దికి దీన్ దార్

1929 లో మహ్మదీయ మత వుద్యమం నడిపిన వ్యక్తి. తాను బసవేశ్వర అవతారమని, ఇస్లాంతో మేళవించి బసవేశ్వరుడి ఉపదేశాల ఆధునిక భావాలని ప్రచారం చేస్తూ ఖురాన్ సూక్తులతో పాటు తెలుగు కన్నడ పద్యాలు చదువుతూ ప్రజల నాకర్షిస్తూ మతంతరీకరణ జరిపాడు.

నిజాం సంస్థానంలో ప్రజా ఉద్యమాలు

ఆర్యసమాజం

క్రి॥ శ॥ 1878 లో స్వామీ దయానంద సరస్వతి అనే మహా పురుషుడు స్థాపించాడు. హైదరాబాదు సంస్థానంలో మహ్మదీయ పాలకుల ప్రవర్తన పర్యవసానంగా ఆర్య సమాజ్ స్థాపనకు ఆవశ్యకత ఏర్పడింది. 1930-35 లో రామచంద్రజీ దహేల్వీ వంటి ఆర్య సమాజ పండితులు హైదరాబాదు విచ్చేసి శుద్ధి యజ్ఞాలు నిర్వహించే వారు. మహ్మదీయులుగా మారిన హిందువులను తిరిగి శుద్ధిచేసి హిందూ మతంలోకి చేర్చడం శుద్ధి యజ్ఞంలో చేసే పని. ఈయన అరబ్బీ భాష నేర్చి, ఖురాను గ్రంథాన్ని ముఖవచనం గావించారు. వీరు అసాధారణ విద్వాంసులు. ఆర్యసమాజ ఉద్యమం మొదట మత ఉద్యమంగా మొదలయి సాంఘిక దులాచారాలను మానేపే ఉద్యమమై చివరకు హైదరాబాదు సంస్థానంలో రాజకీయ ఉద్యమమైంది.

క్రి॥ శ॥ 1930-35 ప్రాంతంలో ఆర్య సమాజీయులు హైదరాబాదు ప్రభుత్వానికి ప్రథమ శత్రువులు. ప్రభుత్వం వారు వారిపై ఎన్నో సందర్భాలలో నిర్బంధాలను విధించినారు. 1935 లో బీదర్ జిల్లా తాలూకుదారు బీదర్ లోని ఆర్యసమాజ హోమగుండాన్ని ద్వంసం చేయించాడు. భజనలు, కీర్తనలు, హరికథలు, హోమ కుండాలు, ఉత్సవాలు, సభలు, జన్మ, మరణ కార్యాలకు జరిగే కార్యకలాపాలు, ఇంకా మహా పురుషుల జయంతుల వంటి ఏ సమావేశాన్ని మహ్మదీయులు పాలకులు భరించేవారు కాదు.

1934 సం॥లో ఆర్యసమాజం వారు “వైదిక్ ఆదర్శ్” అనే ఒక ఉర్దూ పత్రికను హైదరాబాదులో ఆరంభించారు. నిరంతరం హైదరాబాదులోని ధూల్ పేటలోనూ తదితర ప్రాంతాలలో మత కలహాలు జరిగేవి. పోలీసులు మహ్మదీయులకు సాయపడేవారు. 16 ఏప్రిల్ 1938 సం॥ లో హైదరాబాదులోని ధూల్ పేటలో హిందూ మహ్మ

దీయులకు మధ్య కలహాలు వచ్చాయి. దానిలో మహ్మదీయులు పోలీసులతో కలిసి హిందువులను మారణహోమం చేసారు. హైకోర్టులో కేసు నమోదయింది. హిందువుల తరపున కె.ఎఫ్ నారెమన్‌ను (జాతీయనాయకుని) లాయరుగా నియమించారు. కాని నిజాం ప్రభుత్వంవారిని తమ సంస్థానంలోకి ప్రవేశించకుండా నిషేధించింది. 22 జూన్ 1938న ఆర్యసమాజ పండితుడు దర్మ ప్రకాశ్‌ను చంపారు.

ఉద్గిర్‌లో దసరా పండుగకు మత కలహాలు చెలరేగాయి. 1938 లో శ్రీ శ్యామ్‌లాల్ అనే పండితుణ్ణి ఆయన వెంట 20 మంది ఆర్యసమాజ కార్యకర్తలనూ నిర్బంధించి జైలులో ఆయనను హత మార్చారు శ్రీ రాధాకృష్ణ అనే ఆర్య సమాజ కార్యకర్త 20 అగస్టు 1939న పోలీసు స్టేషను ఎదుటే కత్తిపోటుకు గురిఅయి మరణించాడు.

శ్రీ కేశవరావు కోరట్కర్ 20 జూలై 1940 న కేశవ మెమోరియల్ పాఠశాల స్థాపించే యత్నం చేశారు. అది ఆర్య సమాజీకుల పాఠశాల అనే నెపంతో నిజాం అనుమతి నిరాకరించాడు. ఆర్య సమాజీకులు తమ స్వంత పత్రికను ప్రచురణ చేయవద్దనీ, బయటి పత్రికలు తెప్పించ కూడదని నిషేధం విధించారు.

1942 లో శ్రీ వినాయకరావు విద్యాలంకార్ గారి అధ్యక్షతన ఉద్గిర్‌లో ఆర్యసమాజ్ సమావేశం జరిగింది. దానికి కార్యదర్శి పండిత నరేంద్రజీ. నరేంద్రజీ ఎన్నోసార్లు జైలు కెళ్ళారు. చివరికి మన్ననూరు జైలుశిక్ష కూడా అనుభవించారు.

బీదరు జిల్లాలోని బౌరాడ్‌షాజహాని అనే గ్రామంలోని మహ్మదీయులు హిందువుల ఇళ్ళ తలుపులు మూసి దహనం చేశారు. ఒక ఇంటి గృహస్థుడు బయటికి రావడానికి యత్నిస్తే అతన్ని పొడిచి చంపారు. ఈ దుర్ఘటన విని మహాత్మా గాంధీగారు ఘరణింబిన

కుటుంబ వారసులకు వెయ్యి రూపాయలు విరాళం పంపించారు. ఆర్య నమాజం వారు కుటుంబానికి ఒక్కంటికి రెండువేలు పోగుచేసి నహాయపడ్డారు.

1942 మార్చి నెలలో హుమ్నాబాదులో శాంతియుతంగా జరిగే ఊరేగింపుపై దాడిచేసిన సందర్భంలో నలుగురు హిందువులు మరణించారు. అదే సంవత్సరం గుల్బర్గా పట్టణంలో హిందువుల దుకాణాలు దోచుకోవడం జరిగింది. ఉదాహరణకు మాత్రమే ఈ రెండు సంఘటనలు ఇటువంటివి ఇంకా ఎన్నో జరిగినవి.

ఆంధ్రోద్యమం

ఆంధ్ర జనసంఘ అవతరణ

1921, నవంబర్ 12వ తేదీన హైదరాబాదు నగరంలోని వివేకవర్ధసీహాలులో సంఘసంస్కరణ మహాసభ జరిగింది. ఈ మహాసభకు పూనాలోని మహిళా విశ్వవిద్యాలయం వ్యవస్థాపకులు శ్రీ కార్వే పండితుడు అధ్యక్షత వహించారు. ఈ సభలో వక్తలు హిందీలోనూ మరాఠీలోనూ ప్రసంగాలు చేశారు. ఇది ఆంధ్రులకు కొంత, చికాకు కలిగించింది. ఆనాటి నగరంలోని ప్రసిద్ధ న్యాయవాది శ్రీ ఆలంపల్లి వెంకట్రామారావు తన మాతృభాష అయిన తెలుగులో మాట్లాడ నారంభించారు. ఆంధ్రేతరులు కొందరు అల్లరిచేసి ఉపన్యాసాన్ని కొనసాగనివ్వలేదు. తుదకు వక్త శ్రీ వెంకట్రామారావు మధ్యలోనే తన ఉపన్యాసం ముగించవలసి వచ్చింది. ఈ సంఘటన హైదరాబాదు నగరంలోని ఆంధ్రులకు జరిగిన అవమానంగా భావించారు. అదేరోజు అంటే నవంబరు 12వ తేదీన ప్రసిద్ధ న్యాయవాది శ్రీ టేకుమాలరంగారావుగారి ఇంట్లో కొందరు ఆంధ్ర ప్రముఖులు సమావేశమై “నిజాం రాష్ట్ర ఆంధ్ర జనసంఘం” స్థాపించారు. దీనితో నిజాం రాష్ట్రంలో ఆంధ్రోద్యమానికి నాంది జరిగింది. దీనికి టేకుమాల రంగారావు కార్యదర్శి, పదకొండు

మంది సభ్యులతో ఏర్పడిన ఈ సంఘం సభ్యత్వం తరువాత వందవరకు పెరిగింది. శ్రీ కొండా వెంకటరంగారెడ్డిగారి అధ్యక్షతన నభ జరిపి, నియమావళి రూపొందించటం జరిగింది. కార్యనిర్వాహక వర్గం ఎన్నుకోబడింది.

కార్యనిర్వాహక వర్గం

అధ్యక్షులు : బారిస్టర్ రాజగోపాల్ రెడ్డి. కార్యదర్శి : శ్రీ మాడపాటి హనుమంతరావు సహాయ కార్యదర్శి : శ్రీ మందుముల నరసింగరావు.

శ్రీయుతులు కొండా వెంకటరంగారెడ్డి. ఆదిరాజు వీరభద్ర రావు, ఠేకుమాల్ రంగారావు, పాపిరెడ్డి, డాక్టర్ రామస్వామి నాయుడు, రాజానాయని వెంకట రంగారావు (మునగాలరాజా), గారలు సభ్యులు. ఇది ఆంధ్రోద్యమం యొక్క మొదటిదశ.

రెండవదశలో ఆంధ్ర జనకేంద్ర సంఘం. దీనికి అనుబంధంగా 'ఆంధ్రదేశ పరిశోధనా మండలి' అనే పేరుతో ఒక పరిశోధన సంస్థ స్థాపించటం జరిగింది. ఈ ఆంధ్ర జన కేంద్ర సంఘం సమావేశం 1924, ఏప్రిల్ ఒకటవతేదీన హనుమకొండలో జరిగింది. ఆ తరువాత నల్లగొండ, మధిర, సూర్యాపేట, జోగిపేట, దేవరకొండ, ఖమ్మం, సిరిసిల్లాలో జరిగినవి. ఈ సమావేశములకు శ్రీ రావుబహదూర్ వెంకటరెడ్డిగారు ఆధ్వర్యం వహించేవారు. వీరు నిజాం స్టేటు రైల్వేలో ఉన్నతోద్యోగంలో ఉండేవారు. వారు తరుచుగా రెడ్డిహస్తలుకు వచ్చి విద్యార్థులకు ఉత్సాహం కలిగించే ఉపన్యాసాలు ఇస్తూ ఉండేవారు.

ఆంధ్రోద్యమం ఆశయాలు

తెలంగాణ ప్రాంతంలో గ్రంథాలయాలు నెలకొల్పటం మాత్రం బాషావివృద్ధికి పాటుపడటం, వెట్టిచాకిరి నిర్మూలనకు కృషి జరపటం, తాళపత్ర గ్రంథాలను సేకరించటం, మొదలైనవి దీని ఆశయాలు. ఈ

కార్యక్రమాల ననుసరించే గ్రంథాలయాల మహాసభలు జరుగుతూ ఉండేవి.

1926వ సంవత్సరంలో సూర్యాపేటలో ఆంధ్ర జనసంఘ కేంద్ర సమావేశం జరుపవలెనని నిర్ణయించగా నిజాం ప్రభుత్వం ఆ సభలు జరపటానికి అనుమతి ఇవ్వలేదు. అది నాలుగవ సమావేశం. ఆ తరువాత రెండు సంవత్సరాలకు ఆంధ్ర జన కేంద్ర సంఘం నాలుగవ సమావేశంతోపాటు గ్రంథాలయ మహాసభ కూడా సూర్యాపేటలో జరిగింది. ఈ మహాసభకు సుప్రసిద్ధ సంఘ సేవకులు దేశభక్త శ్రీ వామన్ నాయక్ గారు అధ్యక్షత వహించారు. ఈ సమావేశంలో వెట్టిచాకిరి నిషేధం మొదలైన తీర్మానాలు ఆమోదించబడినవి.

తెలంగాణ ప్రాంతంలో వీలైనన్ని గ్రంథాలయాలు స్థాపించటానికి ప్రయత్నాలు జరిగినవి. ప్రభుత్వం ఏదో ఒక మిషన్ వెట్టి ఎన్నో విదాల ఇబ్బందులు కలిగించినప్పటికీ, ఈ ఉద్యమాన్ని ఆపలేక పోయింది.

1923 లో కాకినాడలో జరిగిన అఖిలభారత కాంగ్రెస్ మహాసభకు హైదరాబాదు నుంచి ఎందరో ప్రముఖులు వెళ్ళి సభల్లో పాల్గొన్నారు. ఈ మహాసభకు ఆలీ సోదరులలో ఒకరైన మహమ్మదాలీగారు అధ్యక్షత వహించారు.

భారతదేశంలోనూ, ముఖ్యముగా హైదరాబాదు సంస్థానము నందును, తరచు హిందూ మహమ్మదీయ కలహములు జరుగుచుండెను. దాని ఫలితంగా ఒకవైపు ఆర్యసమాజము, రెండవవైపు ఇతైహాదుల్మునస్మీన్ సంస్థలు ఏర్పడినవి. 1926వ సం॥ హైదరాబాదులో ఇతైహాదుల్మునస్మీన్ అను సంస్థ ఏర్పడింది. దాని అధ్యక్షులు “సదర్ యార్ జంగ్.”

నిజాంరాష్ట్ర ఆంధ్ర మహాసభ

1930 సంవత్సరంలో ఆంధ్ర జన సంఘం పేరును ఆంధ్ర మహాసభగా మార్చటం జరిగింది. ప్రథమ ఆంధ్ర మహాసభ మెదక్ జిల్లా జోగిపేటలో సుప్రసిద్ధ చారిత్రక పరిశోధకులు, గోలకొండ పత్రికా సంపాదకులు శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి అధ్యక్షతన జరిగింది. ఈ సభకు అతికష్టమీద ప్రభుత్వ అనుమతి లభించింది. ప్రభుత్వం కొన్ని షరతులు విధించి అనుమతి ఇచ్చింది. 1. సభాధ్యక్షుడు గైర్ మాల్కీ (పరదేశీయుడు) కాకూడదు. అంటే హైదరాబాదు సంస్థానవాసియై ఉండాలి. 2. ఇతర మతస్తులకు బాధ కలిగించే ప్రసంగాలు ఉండకూడదు. 3. సభలో రాజకీయ విషయాలు మాట్లాడకూడదు మొదలైనవి ఈ షరతులు.

ఈ మహా సభలో ఆమోదించబడిన తీర్మానాలలో ముఖ్యంగా పోర్కొన దగినవి. శ్రీ విద్య, బాల్య వివాహాల నిషేధం, వితంతు వివాహాలను ప్రోత్సహించటం, అస్పృశ్యతా నివారణ, మహిళా ఉద్యమాలు, మహిళా సభలను ప్రోత్సహించటం మొదలైన సంఘ సంస్కరణకు సంబంధించిన విషయాలు ఉన్నవి.

రెండవ ఆంధ్ర మహాసభ

నల్లగొండ జిల్లాలోని దేవరకొండలో శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణారావు అధ్యక్షతన జరిగింది. శ్రీ రావి నారాయణరెడ్డిగారి ఆధ్వర్యంలో రెడ్డి హాస్టలు విద్యార్థులు కాలి నడకన హైదరాబాదు నుంచి దేవరకొండ వెళ్లి ఈ మహాసభ నిర్వహణలో సహాయపడినారు. వీరు జోగిపేటలో జరిగిన ప్రథమాంధ్ర మహాసభకు కూడా వెళ్ళటం జరిగింది.

తీర్మానాలు

గక్తి సిపాన్ (లీకే)ను రద్దుపరచటం. ఇది బహిరంగ సభలను నిషేధిస్తూ ప్రభుత్వం జారీ చేసిన ఉత్తరువు. గ్రామాలలో ఖాస్సీ పాఠశాలలకు ప్రోత్సాహాన్నిచ్చి విద్యావ్యాప్తికి కృషి చేయటం. అస్పృశ్యతా నివారణ, వెట్టిచాకిరి నిర్మూలన, జాగీరు గ్రామాలలో ప్రజల కష్టాల నివృత్తి, భూమిశిస్తు విధానాన్ని పునర్విచారణ జరిపి తగ్గించటం. ఇవి ముఖ్యంగా పేర్కొనదగిన తీర్మానాలు.

అయితే తీర్మానాలన్నీ రాజకీయాలకు సంబంధించినవేనని ప్రభుత్వం భావించి, ఆ తరువాత మూడు సంవత్సరాలవరకూ ఆంధ్ర మహాసభ జరుపుకోవటానికి అనుమతి ఇవ్వలేదు.

1931 లో హైదరాబాదులో ఒక జాతీయ మహాసభ జరిపాలని హైదరాబాదు జాతీయనాయకులు కొందరు ప్రయత్నించారు. కాని ప్రభుత్వ అనుమతి లభించలేదు. చివరకు ఈ మహాసభ 'బిరారు' లోని 'అకోలా' పట్టణంలో శ్రీరామచంద్రనాయక్ బ్యారెల్ లా, ఆద్యర్యంలో జరిగింది. సుమారు రెండువందల మంది ప్రతినిధులు ఈ మహాసభలో పాల్గొన్నారు. "బిరారు నిజాం రాష్ట్రమునకు చెందిన ప్రాంతమనీ. ఈ ప్రాంతాన్ని తిరిగి నిజాం సంస్థానానికి అప్పగించ వలెననీ" తీర్మానించటం జరిగింది, ఈ తీర్మానాన్ని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వానికి పంపించారు. ఈ మహా సభకు ఆహ్వాన సంఘాధ్యక్షులు శ్రీ సిరాజుల్ హసన్ తిర్మాజీ. కార్యదర్శి శ్రీ ఫజులుల్ రహమాన్. వీరిద్దరూ జాతీయభావాలుగల ముస్లిం నాయకులు.

నిజాం రాజు పరిపాలనలో భూమి శిస్తు అధికంగా ఉండేది. ప్రజా సంక్షేమ కార్యక్రమాలు చాలా తక్కువ. ఇక జాగీరు గ్రామాలలో ప్రజలు ఎన్నో బాధలకు గురి అయ్యేవారు. ఈ జాగీరు గ్రామాలలో పనిచేసే ఉద్యోగులకు జీతాలు చాలా తక్కువగా ఉండేవి.

ఆంధ్రమహాసభలతో జాగీరు గ్రామాలలోని రైతుల దీన పరిస్థితిని గురించి ఎన్నో తీర్మానాలు చేయటం జరిగింది.

నిజాం రాష్ట్ర మూడవ ఆంధ్ర మహాసభ 1934 లో అప్పటి వరంగల్లు జిల్లా ఖమ్మం పట్టణంలో సుప్రసిద్ధ న్యాయవాది శ్రీ పులిజాల వెంకటరంగరావుగారి అధ్యక్షతన జరిగింది. ఈ మూడవ మహాసభ జరుపుకోవటానికి ప్రభుత్వం ఎన్నో నిర్బంధాలు షరతులు విధించి అనుమతి ఇచ్చింది.

ముఖ్యమైన షరతులు :

1. ప్రభుత్వం నిర్ణయించిన భూమి శిస్తును తగ్గించవలెననే తీర్మానం చేయరాదు.
2. గ్రామాలలో ప్రభుత్వ ఉద్యోగులు పర్యటన జరిపినప్పుడు వారికి సేవ చేయటాన్ని (వెట్టి చాకిరి) విమర్శించ కూడదు ప్రచారం చేయకూడదు.
3. మహాసభలో మాట్లాడే వ్యక్తులు ప్రభుత్వ విధానాలను విమర్శించకూడదు. తీవ్రపదజాలంతో కూడిన భాషను ఉపయోగించ రాదు. ఇంకా ఇటువంటివి ఎన్నో షరతులు విధించటం జరిగింది.

నాలుగవ ఆంధ్రమహాసభ డిశంబరు నెల 1935లో ఆంధ్ర పితామహ మూడపాటి హనుమంతరావుగారి అధ్యక్షతన కరీంనగర్ జిల్లా సిరిసిల్లలో జరిగింది.

సాధారణంగా ఆంధ్రమహా సభలలో జరిగే చర్చలో, తీర్మానాలన్నీ ప్రభుత్వ చట్టాల పరిధిలోనే ఉండాలి. స్త్రీలలోని మోషావద్ధతికి న్యస్తీ చెప్పటం, స్త్రీ విద్య, బాల్య వివాహాల నిషేధం

వెట్టి చాకిరి నిర్మూలన ఆయుర్వేద, యూనానీ వంటి దేశీయవైద్య విధానాన్ని ప్రోత్సహించటం, బావులకింద సేద్యం చేసే భూమిపై శిస్తు రద్దు, వయోజన విద్య, ప్రాంతీయ భాషలలో ప్రభుత్వ ఉత్తర ప్రతుత్తరాలు జరపవలెననే కోరిక, వంటి విషయాలపై తీర్మానాలు చేస్తూ ఉండే వారు. అయినా ఇవి ఆనాటి మహమ్మదీయ పరిపాలకుల దృష్టిలో అభ్యంతరకరమైనవీ, అనుమానాస్పదమైనవిగా ఉండేవి.

ఆంధ్రమహాసభల నిర్వహణకు ప్రభుత్వ అనుమతికోసం ఒక ప్రభుత్వ ఉన్నతోద్యోగి దగ్గరకు వెళ్ళితే, శ్రీ మాడపాటి హనుమంత రావు గారిని “హైదరాబాదు సంస్థానంలోని తెలంగాణా ఎనిమిది జిల్లాలను మద్రాసు రాష్ట్రంలోని ఆంధ్ర ప్రాంతంతో కలిపి వేయాలనే ఆభిలాష ఉన్నదా మీకు”? అని ప్రశ్నించాడట. అటువంటి భావన తమకులేదని శ్రీ హనుమంతరావు జవాబు చెప్పవలసి వచ్చింది.

నిజాం రాష్ట్ర అయిదవ ఆంధ్ర మహా సభ శ్రీకొండా వెంకట రంగ రెడ్డి అధ్యక్షతన 1936 లో షాద్ నగర్ లో జరిగింది.

ఆరవ ఆంధ్ర మహాసభ 1937లో శ్రీ మందుముల నరసింగ రావు అధ్యక్షతన జరిగింది.

ఏడో ఆంధ్ర మహాసభ 1940 లో శ్రీ మందుముల రామచంద్ర రావు అధ్యక్షతన మల్కాపురంలో జరిగింది.

ఎనిమిదో ఆంధ్రమహాసభ 1941 లో శ్రీ రావినారాయణరెడ్డి అధ్యక్షతన చిలుకూరులో జరిగింది.

తొమ్మిదవ ఆంధ్రమహాసభ 1942 లో వరంగల్ జిల్లా ధర్మ వరంతో ప్రసిద్ధి న్యాయవాది శ్రీ మాది రాజు రామకోటేశ్వరరావుగారి

అధ్యక్షతన జరిగింది. ఈ మహాసభకు స్వామి రామానందతీర్థ. ఇంకా అనేకమంది ఆంధ్రేతర నాయకులు కూడా హాజరైనారు. ఆ తరువాత క్రమంగా ఆంధ్రమహాసభ కమ్యూనిస్టులు, జాతీయవాదులు అని రెండువర్గాలుగా విభక్తమైంది.

పదవ ఆంధ్ర మహాసభ హైదరాబాదు నగరంలోని రెడ్డి హాస్టల్‌లో జరిగింది. కమ్యూనిస్టు అభ్యర్థిగా శ్రీ జద్దం యల్లారెడ్డి జాతీయవాది శ్రీ కొండా వెంకటరంగారెడ్డి గారికి పోటీ జరిగింది. ఈ ఎన్నికలో శ్రీ కె. వి. రంగారెడ్డి గెలుపొందారు.

పదకొండవ ఆంధ్రమహా సభ భువనగిరిలోనూ, పన్నెండవ ఆంధ్రమహాసభ ఖమ్మంలోనూ శ్రీ రావి నారాయణరెడ్డి అధ్యక్షతన జరిగినవి. ఇవి పూర్తిగా కమ్యూనిస్టు పక్షముననే జరిగినవి. జాతీయ ఆంధ్ర మహాసభవారు 12 వ ఆంధ్రమహాసభ వరంగల్ జిల్లా మడికొండలో శ్రీ మందుముల నరసింగరావు అధ్యక్షతన జరిపినారు.

1946 వ సంవత్సరంలో మెదక్ జిల్లా కంది గ్రామంలో జాతీయ ఆంధ్రమహాసభ అంటే 13 వ ఆంధ్రమహాసభ జరిగింది. ఈ మహాసభలో వేలాది యువతీ యువకులు పాల్గొన్నారు. ఇది ఒక చరిత్రాత్మకమైన సభ అని చెప్పవచ్చును. దీనికి సర్దార్ జుమలాపురం కేశవరావు అధ్యక్షత వహించారు.

స్టేటు కాంగ్రెసుపై నిషేధం తొలగించిన తరువాత ఈ జాతీయ ఆంధ్ర మహాసభ స్టేటు కాంగ్రెసులో లీనమైపోయింది. అట్లాగే కమ్యూనిస్టు పార్టీవారి ఆధ్వర్యంలోని ఆంధ్ర మహాసభ కమ్యూనిస్టు పార్టీలో లీనమైనది.

ఆంధ్ర పితామహ మాడపాటి హనుమంతరావుగారు తమ ఆంధ్రోద్యమ చరిత్రలో చివరి రెండు ఆంధ్ర మహాసభల గురించి వ్రాసిన ఈ క్రింది వాక్యాలు గమనించదగినవి. “ఆంధ్రమహాసభల చిహ్నములు ఆవంతయైనను లేక, కేకలు, బొబ్బలు, నినాదములతో శక్తి జాతరలను పోలిన హింసా రూపముగల భావములను పొంది పవిత్రమగు ఆంధ్రమహాసభలను మరపించి, తుదకు శక్తి జాతరలుగా మార్చివేసిరి.”

సంస్థానంలో మతోన్మాదం

బ్రిటిషు ప్రభుత్వ కుటిల రాజనీతివలన భారతదేశంలో హిందూ, ముస్లిం తగాదాలు జరుగుతూ ఉండేవి. హైదరాబాదు సంస్థానంలో కూడా ఇతైహాదుల్ము సల్మీన్ అనే సంస్థ 1926 లో ఏర్పడింది. అట్లాగే ఆర్యసమాజ్ సంస్థ కూడా నెలకొల్పుబడింది.

ఇతైహాదుల్ము సల్మీన్ సంస్థకు స్థాపక అధ్యక్షులు శ్రీ సదర్ యార్జంగ్ ఆ తరువాత కొంతకాలానికి ఈ సంస్థకు నవాబ్ బహదూర్ యార్జంగ్ అధ్యక్షుడుగా ఎన్నుకోబడినాడు. బహదూర్ యార్జంగ్ గొప్ప మేధావి. ఆజానుభాహువు, మంచి వక్త. చౌటుప్పల్ సమీపంలోని చిన్నకొండూరు మొదలైన గ్రామాలకు జాగీర్దారు. ఈయన 1935 లో ఇతైహాద్ సంస్థకు అధ్యక్షుడైనాడు. తన జీవితాంతం వరకూ ఈ సంస్థ అధిపతిగా ఉన్నాడు.

ఆర్యసమాజం, ఇతైహాదుల్ము సల్మీన్ల మధ్య తరచు సంఘర్షణలు జరుగుతూఉండేవి. మతకలహాలు కూడా జరిగేవి. రాజ్లా బహదూర్ వెంకట్రామారెడ్డిగారు హైదరాబాదు కొత్తాల్ పద్వి (కమీషనర్)లో ఉండేవారు. రాజా సర్ కిషన్ ప్రసాద్ ప్రధాన మంత్రి పదవి నిర్వహించారు. వీరు ఉభయులూ తగాదాలను అతి చాకచక్యంగా

పరిష్కరించేవారు. రాజా బహదూర్ వెంకట్రామారెడ్డి సామాన్య పోలీసు ఉద్యోగంలో చేరి ఒక్కొక్క మెట్టు ఎక్కుతూ కోర్టాల్ అంటే నగర కమీషనర్ పదవిలోకి చేరుకున్నారు. 14 సంవత్సరాలు ఆ పదవిని అత్యంత సమర్థతతో నిర్వహించి 1934 లో పదవీ విరమణ చేసినారు. ఆ తరువాత కూడా కొంతకాలం స్పెషల్ ఆఫీసరుగా నియుక్తులై ప్రభుత్వానికి సలహాలు ఇవ్వటం జరిగింది.

1936 లో నిజాం రాజు బ్రిటిషు ప్రభుత్వంతో బిరారు రాష్ట్రం విషయంలో ఒక ఒప్పందం కుదుర్చుకోవటం జరిగింది. ఈ ఒప్పందాన్ని అనుసరించి బిరారు ప్రాంతం మధ్యప్రదేశ్ లోనే ఉంటుంది. అప్పుడు మధ్యప్రదేశ్ ను సెంట్రల్ ప్రావిన్సెస్ అనేవారు. అయితే నిజాంరాజు మీర్ ఉస్మానలీఖాన్ గారి పెద్ద కుమారుడు 'ప్రిన్స్ ఆఫ్ బెరార్' అని పిలువబడేటట్లు ఈ ఒడంబడికలో పేర్కొనబడింది. ఇది ఒక బిరుదు కాని ఆస్తి కాదు. నిజాంరాజు ప్రతి సంవత్సరం ఇరవై అయిదు లక్షల రూపాయలు ఈ రాష్ట్రపు ఖర్చుల క్రింద చెల్లించుతూ ఉండేవారు. నిజాంరాజు తరపున శ్రీ ఎం.వెంకట సుబ్బారావు ప్రతినిధిగా బిరారులో ఉండేవారు.

1935 వ సంవత్సరంలో ఇతైహాదుల్ము సల్మీన్ సంస్థ, దాని అధ్యక్షులు శ్రీ బహదూర్ యార్ జంగ్ అధ్యక్షతన సమావేశమై ఈ కింది తీర్మానాలు చేశారు.

1. హైదరాబాదు సంస్థానం సర్వ స్వాతంత్ర్యములు గల రాజ్యంగా ఉండవలెను. దీనికి ఆనఫ్ జాహి వంశీయుడు రాజుగా ఉండాలె.
2. ఒకవేళ హైదరాబాదు సంస్థానం భారత సమాఖ్యలో చేరవలసిన వచ్చినట్లయితే దాని సార్వభౌమాధికారానికి ఎటువంటి లోటు ధాకూడదు.

3. దేశాభివృద్ధి పేరుతో రాజ్యాంగ చట్టంలో ఏవైనా మార్పులు చేయవలసి వస్తే మహమ్మదీయుల రాజకీయ ఉన్నతికి భంగం కలిగించే ఎటువంటి మార్పులనైననూ దక్కన్ ముస్లింలు సహించరు.
4. శాసనసభలు, స్థానిక పరిపాలనా సంస్థలలో మహమ్మదీయుల సంఖ్య అధికంగా ఉండవలె.
5. మహమ్మదీయుల కొరకు ప్రత్యేక నియోజకవర్గాలు ఉండవలెను.
6. ఉర్దూ భారతదేశభాషగానూ, హైదరాబాదు సంస్థానంలో రాజభాషగానూ ఉండవలెను. హైదరాబాదు సంస్థానంలో పాఠశాలల్లో ఉర్దూ బోధనా భాషగా శాశ్వతంగా ఉండవలెను.
7. ప్రభుత్వ ఉద్యోగాలు, మహమ్మదీయుల, గౌరవ, రాజకీయ, మత సమస్యలే కాక, వారి ఆర్థిక సమస్యలు. అందువల్ల వారు తమ ఉద్యోగావకాశాలు వదలరు. అందులో మతపరమగు దామాషాకు వీలులేదు.

మహారాజా సర్కిషన్ ప్రసాద్ గారు హైదరాబాదు సంస్థానానికి రెండవసారి ప్రధాన మంత్రిగా నియుక్తులై 1937 వరకు అత్యంత సమర్థతతో ఆ పదవిని నిర్వహించారు. వారి తరువాత 1937 లో సర్ అక్బర్ హైదరీ ప్రధాన మంత్రి పదవిని చేపట్టారు.

భారతదేశ సమాఖ్య గురించి రాజ్యాంగచట్టంలో ఆమోదించబడింది. 1937 లో సర్ అక్బర్ హైదరీ రాజ్యాంగ సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టినాడు. పౌరుగు రాష్ట్రాలలో కాంగ్రెసు మంత్రివర్గాలు ఏర్పడినవి. అదే సమయంలో భారతదేశంలో ముస్లింలీగ్ విజృంభించి సాగింది. హైదరాబాదు సంస్థానంలో బహదూర్ యార్ జింగ్ నాయకత్వంలో ఇతె హొదుల్ ముస్లిమ్ సంస్థ ఆందోళన ప్రారంభించింది.

'అనిల్ మలిక్' అనే నినాదం లేవదీశారు. అంటే "మేమే ప్రభువులము" అని అర్థం. ఈ సంస్థానం నిజాం ప్రభువుగారి వ్యక్తిగత రాజ్యము. వీరి సింహాసనము, మతము, రాచరికము, ఆనవ్వాహి రాజ్యంలోని ముస్లిం ప్రజల స్థితిగతులు యధాతథంగా ఉండవలెననేదే వారి సిద్ధాంతం. క్లుప్తంగా చెప్పవలెనంటే హైదరాబాదు సంస్థానంలో నివసించే మహమ్మదీయులందరూ పరిపాలకులనీ, తక్కిన వారంతా పాలితులనీ అర్థము. ఈ నూతన సిద్ధాంతానికి రూపకల్పన చేసినది శ్రీ బహదూర్ యార్ జింగ్, ఇంకా శ్రీ అబుల్ హాసన్ సయ్యద్ లీవారి కార్యదర్శి.

వీరి ముఖ్య ఉద్దేశాలు

1. బ్రిటిషు సార్వభౌమాధికారాన్ని ప్రతిఘటించటం.
2. సంస్థాన స్వాతంత్ర్యమునకు పోరాడటం.
3. బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వ ఏర్పాటును నిరోధించటం.
4. ముస్లిం రాజకీయ ఔన్నత్యాన్ని బలపరచటం.

హైదరాబాదు నగరంలో తరుచు మతకల్లోలాలు జరిగేవి.

1938 లో జరిగిన మత సంఘర్షణలలో రెండువర్గాలవారిలోనూ నష్టం సంభవించి చాలామంది ప్రాణాలు కోల్పోయారు. బహదూర్ యార్ జింగ్ ఇద్దరు అల్లుళ్ళు చంపబడ్డారు. 1938 ఏప్రిల్ 7వతేదీన 2500 మంది మహమ్మదీయులు వీరి శవయాత్రలో పాల్గొన్నారు. అనాటి వాతావరణాన్నిబట్టి ఏదో ఒక భయానక సంఘటన జరగగలదని, హిందువులకు ముప్పు వాటిల్లగలదని, అనేక మంది భయపడ్డారు. కాని అటువంటిది ఏమీ జరగలేదు. అందుకు కారణం శ్రీ బహదూర్ యార్ జింగ్ సహనం కావచ్చులేక అతని దూరదృష్టియై యుండవచ్చును అని శ్రీ మందుముల నరసింగరావుగారు తమ 50 సంవత్సరాల హైదరాబాదు చరిత్రలో వ్రాసినారు.

హైదరాబాదు స్టేట్ కాంగ్రెస్

1936 వ సంవత్సరంలో పండిత జవహర్‌లాల్ అద్యక్షతన అఖిల భారత సంస్థాన ప్రజల మహాసభ ఇప్పటి రాజస్థాన్‌లోని ఉదయపూర్ సంస్థానంలో జరిగింది.

భారత జాతీయ కాంగ్రెసుకు అనుబంధంగా దేశీయ సంస్థానాలలో కాంగ్రెసు సంస్థలు ఏర్పరచుకోవచ్చునని నిర్ణయం జరిగింది. అంతకుముందు దేశీయ సంస్థానాలలోని ప్రజా ఉద్యమాలకు జాతీయ కాంగ్రెసు తన సహకారం సానుభూతి ప్రకటించటం జరిగింది.

1936లో జరిగిన సంస్థాన ప్రజల మహాసభ ఫలితంగా 1938 వ సంవత్సరం జనవరి నెలలో శ్రీ మాడపాటి హనుమంతరావు పంతులుగారి అద్యక్షతన పీపుల్స్ కన్వెన్షన్ జరిగింది. అందులో హైదరాబాదు సంస్థానంలో నిజాం ప్రభువు చత్రచాయ కింద బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వం నెలకొల్పవలెనని తీర్మానించారు. ఈ సందర్భంలో ప్రముఖ కాంగ్రెస్ నాయకులు శ్రీ కాశీనాథరావు వైద్యా ఒక తీర్మానం ప్రతిపాదించి రాజ్యాంగ సంస్కరణల గురించి ప్రభుత్వం ఏర్పాటు చేయబోయే 'శ్రీ అరవముద్దు అయ్యంగార్ కమిటీ'ని బహిష్కరించాల్సి స్పష్టపరచారు. ఈ తీర్మానం సారాంశాన్ని సభాధ్యక్షులు నిజాం

ప్రభువుకు ఒక లేఖ ద్వారా తెలియపరచినారు. ఈ లేఖలో హైదరాబాదు సంస్థానం, భారతదేశంలోని సంస్థానాలన్నిటిలోనూ పెద్ద సంస్థానమనీ, దక్షిణాదిలో ఉన్న తిరువాన్కూరు సంస్థానం ఇంకా ఇతర చిన్న సంస్థానాలకన్నా అభివృద్ధిలో వెనుకబడి ఉండరాదనీ చెప్పటం జరిగింది. అందువల్ల రాష్ట్రాభివృద్ధిని దృష్టిలో పెట్టుకొని వెంటనే బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వం నెలకొల్పటం అవసరమనీ, అంతే కాక రాష్ట్రంలో సభలు సమావేశాలు జరుపుకోకుండా అడ్డుపడుతున్న గిఫ్టీ ట్యాక్స్ రీమిషన్ వెంటనే రద్దుపరచవలెననీ ఈ లేఖలో కోరటం జరిగింది.

జాతీయ కాంగ్రెస్ ఉద్యమాలు, కార్యక్రమాల వల్ల దేశంలో నానాటికీ రాజకీయ చైతన్యం పెరిగిపోవటం, దాని ప్రభావం హైదరాబాదు సంస్థాన ప్రజలపైన కూడా ఎంతగానో పడింది.

1938 లో జరిగిన హరివూర్ కాంగ్రెస్ మహాసభకు హైదరాబాదు సంస్థానం నుంచి దాదాపు 500 మంది ప్రతినిధులు హాజరైనారు.

1938 జులై నెలలో హైదరాబాదులో స్టేటు కాంగ్రెస్ కమిటీ స్థాపించబడింది. కొద్ది రోజులలోనే సంస్థ యొక్క సభ్యత్వం 1200 లకు పెరిగింది. జంటనగరాలలోనే కాక వివిధ జిల్లాలలో కూడా అనేకమంది యువకులు ఇందులో సభ్యులుగా చేరారు, నిర్వాహకుల కెంతో ప్రోత్సాహం లభించింది. 1951 సెప్టెంబరు 9 వ తేదీన కార్యవర్గం సభ్యుల ఎన్నికలు జరిగినవి. నియమావళి అంగీకరించబడింది.

1938 ఆగస్టు నెలలో స్టేటు కాంగ్రెసువారు తెలుగు, ఉర్దూ, హిందీ, ఇంగ్లీషు, కన్నడ, మరాఠీ భాషలలో ఒక అభ్యర్థన ప్రచురించి

విడుదల చేశారు. అందులో బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వ సాధనకై జాతి, మత, వర్గ, వర్ణ భేదం లేకుండా అందరూ ఈ సంస్థలో చేరవలెనని విజ్ఞప్తి చేయబడింది. అంతేకాకుండా మహా ఘనత వహించిన నిజాం ప్రభువరేణ్యుల చక్రచాయలలోనే బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వాన్ని హైదరాబాదు సంస్థానంలో స్థాపించడం మాముఖ్యోద్దేశం అని స్పష్టం చేయబడింది.

హైదరాబాదు సంస్థానంలో స్టేటు కాంగ్రెస్ సంస్థ స్థాపనవార్త ప్రభుత్వాన్ని కలవరపరిచింది. ఈ సంస్థ ఉద్దేశాలు బయటికి ఏ విధంగా ప్రకటితమయినా, ఇది ఒక మత సంబంధ కార్యకలాపాలను ప్రోత్సహించే సంస్థ అనీ, రాష్ట్రంలో శాంతిభద్రతలకు భంగం కలిగిస్తుందనీ తెలుపుతూ, ప్రభుత్వం స్టేట్ కాంగ్రెస్‌ను నిషేధిస్తోందని ప్రకటించారు. ఒక వేళ ఈ ప్రకటనను ఉల్లంఘించి విరుద్ధంగా సంస్థను స్థాపిస్తే చట్ట విరుద్ధ చర్యగా పరిగణించి దానిమీద శాంతి భద్రతల రక్షణకై తగిన చర్య తీసుకోవటం జరుగుతుందని ఆ ప్రకటనలో తెలిపారు.

ఈ ఆశాన్ని గురించి కాంగ్రెస్ నాయకులు ఎన్నో సార్లు ప్రభుత్వంతో సంప్రదించారు. ఆ నాటి ప్రధానమంత్రి ఆక్సర్ హయిదరీగారు 1938 సెప్టెంబర్ 19 తేదీ న కాంగ్రెస్ నాయకులు శ్రీరామాచారిని ఆహ్వానించారు. ఈ సంస్థ కుల తత్వాంతో సంబంధ ముందని ఇటువంటి సంకుచిత భావాలను మానుకోవాలని హెచ్చరించారు. నగర కొత్వాల్ రామాచారిని 7 వ సెప్టెంబర్ నాడు విలిపించి 9 వ తేదీన జరగబోయే స్టేట్ కాంగ్రెస్ సర్వసభ్య సమావేశం జరగకుండా ఆపాలని హెచ్చరించారు. అంతటితో ఆగక పుట్టకలోనే స్టేట్ కాంగ్రెస్‌ను నిషేధించారు.

ప్రధాన మంత్రి సర్ ఆక్సర్ హైదరీగారిని దర్శించటానికి

శ్రీయుతులు కాశీనాథరావు వైద్య, బూర్గుల రామకృష్ణారావు ప్రభువులు ప్రయత్నించినా ఫలితం లేకపోయింది. బొంబాయి వెళ్లే పని ఉందని కుంటి సాకు చెప్పి శ్రీ హైదరీ వీరిని కలువకుండా తిప్పిపంపారు.

ఈ సందర్భంలో రయ్యత్ పత్రికా సంపాదకులు జాతీయవాది కాంగ్రెస్ నాయకులయిన శ్రీ మందుముల నర్సింగరావుగారు తమ స్వంత హోదాతో, ఇత్తేహాదుల్ ముసల్మాన్ నాయకుడు గొప్ప వక్త అయిన శ్రీ బహదూర్ యార్ జంగ్ గారితో హైదరాబాద్‌లో బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వ స్థాపన, హిందూ మహమ్మదీయ ఐక్యత, దేశోన్నతి వంటి విషయాలపై సంభాషణలు జరిపారు. స్నేహపూరిత వాతావరణంలో ఈ సంప్రదింపులు జరిగినవి. హైదరాబాదులో ఉండే ప్రత్యేక పరిస్థితిలో బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వ స్థాపన సాధ్యం కాదని శ్రీ బహదూర్ యార్ జంగ్, శ్రీ నర్సింగరావుకు స్పష్టపరిచారు. ఆ తరువాత శ్రీమతి సరోజినీ నాయుడు సలహాపై వార్తా వెళ్ళి మహత్మా గాంధీ గారితో సంభాషణల సారాన్ని వివరించారు. ఈ విషయం నరసింగరావు తన 50 సం॥ హైదరాబాదు చరిత్రలో విపులంగా వ్రాశారు. అదీదాక గోల కొండ పత్రికలో 'సింగ్-జంగ్' శీర్షికన సంభాషణల వార్తను ప్రకటించేవారు.

హైదరాబాదులో స్టేట్ కాంగ్రెస్ స్థాపనకు శ్రీ కాశీనాథరావు వైద్య, బూర్గుల రామకృష్ణారావు జనార్దనరావు దేశాయ్ మొ॥వారు ప్రభుత్వంతో ఎన్నో సార్లు ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరిపారు. ప్రభుత్వ కార్యదర్శి అలీ యావర్ జంగ్‌కు, స్టేట్ కాంగ్రెస్ మత సంస్థ కాదని నచ్చ జెప్పే యత్నాలు చేసినా, ఎన్ని షరతులుకు లోబడినా అంతా పుడా ప్రయాసే అయింది. హైదరాబాదులో స్టేట్ కాంగ్రెస్ సంస్థను నిషేధించారు. అందు పల్ల సత్యాగ్రహం తప్ప వేరే మార్గం లేక పోయింది వారికి.

మొదటి సత్యాగ్రహం

కాంగ్రెస్ కార్యకలాపాలు ప్రారంభం కాక ముందే అది హైదరాబాదులో నిషేధానికి గురయింది. జాతీయవాదులకు సత్యాగ్రహ మార్గమే మిగిలింది. అంతవరకూ ఉన్న కమిటీని రద్దుచేసి దాని స్థానంలో యాక్షన్ కమిటీని ఏర్పరిచారు. ఈ పరిస్థితులన్నీ గాంధీగారికి ఆందోళన కలిగించాయి. గాంధీగారికి జమునాలాల్ బజాజ్ మొ॥ వారికి, సర్ అక్బర్ హయిదరీ విద్యుత్తు పట్ల, విజ్ఞత పట్ల నమ్మకం ఉండేది. కాంగ్రెస్ను మత సంస్థగా చిత్రిస్తారని ఎవ్వరూ అనుకోలేదు. 17 సెప్టెంబర్ 1938 తేదీన రాష్ట్రము దాని బాధ్యత' అనే శీర్షికన హరిజన పత్రికలో ఒక వ్యాసం ప్రకటించారు గాంధీగారు. అందులో

“హైదరాబాదు పరిస్థితి నాకు కొంత ఆందోళన బాధ కలిగి స్తోంది. సర్ అక్బర్ హయిదరీ గొప్ప విద్యా వేత్త, వేదాంతి, డాక్టా విశ్వవిద్యాలయంలో ఆయన చేసిన స్నాతకోపన్యాసం నాకు ఆనందం కలిగించింది. ఇటువంటి వ్యక్తి ఒక సంస్థ తన కార్యకలాపాలు ఆరంభించకముందే మతపర సంస్థగా దానికి ముద్రవేయడం వింతగా ఉంది. ఒకే మత జనాభా అధిక సంఖ్య ఉన్నచోట మతతత్వానికి అర్థమేముంటుంది? అల్ప సంఖ్యాకుల రక్షణ భావన గొప్పదే కానీ అధిక సంఖ్యాకులకు కూడా కనీసావకాశాలు కల్పించడమూ అవసరమే. హైదరాబాదు రాజకీయరంగంలో అధిక సంఖ్యాకులకు న్యాయం జరగడం లేదు” అని అన్నారు.

హైదరాబాదులో కాంగ్రెస్ కార్యకలాపాలు ఈ పరిస్థితులలో కొనసాగుతుండేవి. ప్రభుత్వంవారు వ్యాపారస్తుల నుంచి చందాలను అరికట్టే వారు. స్టేటు కాంగ్రెస్ సంస్థ కొన్ని సూచనలతో బాధ్యతాయుత ప్రణాళిక రూపొందించుకొంది,

1. ప్రాథమికహక్కులు, వాక్ స్వాతంత్ర్యం, పత్రికా స్వాతంత్ర్యంతోపాటు, మత, రాజకీయ ఊరేగింపుల వైగల నిషేధాలు తొలగించాలి.
2. ప్రభుత్వం తలపెట్టిన రాజ్యాంగ సవరణలు మానుకొని, బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వాన్ని గుర్తించాలి.
3. ఇంతవరకు ప్రజాప్రతినిధులసభ హైదరాబాదులో నూచించిన విధంగా వెంటనే బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వం నెలకొల్పాలి.
4. అల్ప సంఖ్యాకుల కోర్కెలు తీర్చేందుకు 10సం॥ పాటు కాంగ్రెస్ కృషి చేస్తుంది.
5. ఉద్యోగావకాశాల విషయంలో అల్ప సంఖ్యాకులు, అధిక సంఖ్యాకులు అనే భేదభావంలేదు. ఉద్యోగ నియామకం పబ్లిక్ సర్వీసు కమిషన్ సభ్యుల ఎన్నికపై ఆధారపడి ఉంటుంది.
6. అల్పసంఖ్యాకుల సాంస్కృతిక, మత సంబంధ విద్యాభివృద్ధులు న్యాయం గల ప్రణాళికలను స్టేటుకాంగ్రెస్ సంస్థ గౌరవ మిస్తుంది.

ఈ ప్రయత్నాలవల్ల నిజాం ప్రభుత్వం చలించలేదు. అఖిల భారత కాంగ్రెస్ సంస్థతో సహకరించి స్టేట్ కాంగ్రెస్ ను బలపరచాలనే ప్రకటనలు మాత్రం వెలువడుతుండేవి. ప్రభుత్వం ప్రజా సంస్థలను అణిచే పద్ధతులు ఆవలంబిస్తుండేవారు. పట్టువిడుపు లేకుండా, నియమావళిని పెడచెవినిబెట్టి అణచివేసే ఏకైక పద్ధతిని ఎన్నుకొంది. ప్రభుత్వాన్ని ఎదుర్కొనేందుకు, ఏ పరిస్థితిసయినా సరిదిద్దేందుకు స్టేటుకాంగ్రెస్ ఈ క్రింద ఉదహరించిన వారితో ఒక కార్యాచరణ కమిటీని ఏర్పరచింది.

1. శ్రీ గోవిందరావునానల్ - అధ్యక్షులు
2. శ్రీ రామకృష్ణదూత్ - కార్యదర్శి
3. శ్రీ రావి నారాయణరెడ్డి -
4. శ్రీ శ్రీనివాసరావు బొరేకర్
5. శ్రీ జనార్దన్ రావుదేశాయిగారలు కార్యవర్గంగా రూపొందారు.

ఈ కార్యవర్గం 24 ఆక్టోబర్ 1938 వ తేదీన హైదరాబాదులోని పుట్టిబావులీ ప్రాంతంలో సభ నిర్వహించి వాక్ స్వాతంత్ర్యం, సాంఘిక రాజకీయ, స్వాతంత్ర్యాలు మానవుడి ప్రాథమిక హక్కులని, వాటి సాదన స్టేట్ కాంగ్రెస్ ద్వారా సాధించవచ్చని, కాంగ్రెస్ లో వేల సంఖ్యలో చేరి స్వాతంత్ర్య సముపార్జన ఉద్దేశాలను ప్రకటించాలని కోరింది. వెంటనే పోలీసులు వీరిని నిర్బంధించారు. వీరు సత్యాగ్రహం చేపట్టారు. ఇది ప్రథమ సత్యాగ్రహజట్టు. 27 ఆక్టోబర్ 1938న రెండో జట్టు సత్యాగ్రహాన్ని రామ నందతీర్థ నాయకత్వాన చేపట్టింది. సుల్తాన్ బజార్ లో శ్రీ ఎల్. నర్సింహారెడ్డి ప్రభువులు సత్యాగ్రహం చేస్తూ మూడోదశంగా పట్టుబడ్డారు. శ్రీ రామచంద్రరావు నందా పూర్ కర్ నాగ్గోదశం, బన్వంతరావుకొప్పల్ ఆయిదోదశం, శ్రీ బద్దం ఎల్లారెడ్డి ఆరోదశం, శ్రీ శ్రీనివాసరావు హవల్దార్ ఏడోదశం, శ్రీనివాసరావు ఎనిమిదోదశం నాయకత్వం వహిస్తూ సత్యాగ్రహం చేశారు. ఈవిధంగా 18 జట్లు సత్యాగ్రహం చేశాయి.

ఇదే సమయంలో హైదరాబాదు స్టేట్ కాంగ్రెస్ సత్యాగ్రహంతో పాటు ఆర్యసమాజ్, హిందూ సివిల్ లిబర్టీస్ వారి సత్యాగ్రహాలు అరంభంకావడంతో మహాత్మాగాంధీగారి పిలుపు మేరకు 1938 డిసెంబర్ 24న, 18వ దశం శ్రీ కాశీనాథ్ రావు వైద్యగారి నాయకత్వంలో సత్యాగ్రహం చేయడంతో నిలిచిపోయింది. ఆ విధంగా 24 ఆక్టోబర్ 1938న మొదలయిన సత్యాగ్రహానికి మతపాక్షికమనే

(Communal) పేరు రాకుండా నిలిచింది. ఇందులో సుమారు పన్నెండు వేలమంది ఈ సత్యాగ్రహంలో పాల్గొన్నారు. ఈ ఉద్యమాన్ని అణచడానికి ప్రభుత్వం వీలయినంత దమననీతి ప్రదర్శించింది. ఈ సత్యాగ్రహాలలో స్టేటుకాంగ్రెసు వారిసంఖ్య 411 మిగిలిన వారు ఆర్య సమాజీయులే.

24 డి సెంబర్ 1938వ తేదీన గాంధీగారు, అక్కరు హయిదరాబాద్ నుద్దేశించి తాను స్వయంగా కల్పించుకొని స్టేటుకాంగ్రెస్ సత్యాగ్రహం అవుచేయించామని అందుకు హైదరాబాదు ప్రభుత్వం ఉదారవైఖరి అవలంబించాలని లేఖ రాశారు. దీనికి బదులు సమాధానంలో ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయంలో జరుగుతున్న వందేమాతరం ఉద్యమం, కాశీనాథ రావు వైద్య సత్యాగ్రహం ఉపసంహరణ ప్రకటన బాధ్యతారహిత్యంతో కూడుకొన్నవని అక్బర్ హయిదర్ ప్రస్తావించారు. సత్యాగ్రహాలను విడుదల చేయడానికి, స్టేట్ కాంగ్రెస్ పై నిషేధం తొలగించడానికి ఆయన నిరాకరించారు.

7 వ జూలై 1940 వరకూ సర్ అక్బర్ హయిదర్ కి గాంధీ గారికి మధ్య ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరిగినా కాలాయాపన, వృధా ప్రయాణగానే మిగిలింది. చివరి లేఖతో గాంధీగారికి నిరాశే మిగిలింది. స్టేట్ కాంగ్రెస్ పై నిషేధం తొలగలేదు. సర్దార్ వల్లభాయి పటేల్, జమ్నాలాల్ బజాజ్ గార్లు సర్ అక్బర్ హయిదర్ కి వ్రాసిన లేఖలు నిషేధాన్ని తొలగించలేకపోయాయి. నిజాం ప్రభుత్వం కాంగ్రెస్ పేరంచేసే మండిపడుతోందని తెలిసి 'నేషనల్ కాన్ఫరెన్స్' అని పేరు పెట్టారు. ప్రభుత్వం దాన్ని కూడా నిషేధించింది.

ప్రస్తుత పరిస్థితుల దృష్ట్యా శాసనోల్లంఘనం తప్ప మరే మార్గం లేదని స్వామి రామానందతిర్థ 1940 సెప్టెంబరు 10న ప్రభుత్వం వారికి వ్రాసిన లేఖలో స్పష్టం చేశారు. అప్పటికి స్టేట్ కాంగ్రెస్

కాంగ్రెస్ లో 19 వేల సభ్యులుగా నమోదయ్యారు. వారికి సత్యాహింస లవై సంపూర్ణ విశ్వాసం ఉన్నది. వారే శాసనోల్లంఘనానికి సిద్ధమైనారు. “ప్రస్తుతం నేను, 15 మందితో శాసనోల్లంఘనం చేస్తున్నాను. శాంతి యుతంగా కాంగ్రెస్ నడవడానికి, వాక్స్వాతంత్ర్యం, పత్రికా స్వాతంత్ర్యం మొ॥ ప్రాథమిక హక్కులు అనుభవించడానికి ఈ ఘోరాట మార్గం తప్ప మరొకటి లేదు అని రామానందతీర్థ లేఖలో పేర్కొన్నారు. తరువాత వేరొక పత్రికా ప్రకటనలో స్టేట్ కాంగ్రెస్ ను పేరు మార్చి నేషనల్ కాన్ఫరెన్స్ అని పేరుపెట్టినా దానినీ నిషేధించారు. ఇటువంటి సమయంలో కనీసావసరమయిన స్వాతంత్ర్యం కోసం ఎటువంటి త్యాగానికయినా సిద్ధమే” అని శ్రీ రామానందతీర్థ పేర్కొన్నారు. స్వామిజీ దోరణి ప్రాధేయపడే విధంగా కాక హక్కుల కోసం అన్ని విధాల ఎదిరించే పద్ధతిలో ఉండేది. చివరకు తమకు తామే స్టేట్ కాంగ్రెస్ కు ప్రతిరూపమని ప్రకటించుకున్నారు.

ఒకవైపు స్టేట్ కాంగ్రెస్ మరోవంక హైదరాబాదు ప్రభుత్వం మధ్య జరిగే సంప్రదింపులను ప్రకటనలను హైదరాబాదు లోని పత్రికలు, అంజుమన్ ఇ తెహ్ దుల్ ముసల్మీన్ సంస్థ అతి జాగ్రత్తగా పరిశీలిస్తుండేవి. ఈ సందర్భంలో ‘రహబరె దక్కన్’ అనే పత్రికలో మరో ప్రకటన వెలువడింది.

“హైదరాబాదు సంస్థానంలో స్టేట్ కాంగ్రెస్ సంస్థ తన పేరు మార్చినంతమాత్రాన వారి ఆశయాల్లో మార్పురాదు కాబట్టి అటువంటి సంస్థలకు అనుమతిస్తే పర్యవసానం ప్రమాదకరంగా ఉంటుంది.”

ఈ ప్రకటనను నిజాం ప్రభువు పరిశీలించి హైదరాబాదులో శాంతిభద్రతలను దృష్టిలో ఉంచుకొని స్టేట్ కాంగ్రెస్ కు కానీ నేషనల్ కాన్ఫరెన్స్ కు కానీ ఏ విధమైన అనుమతి ఇవ్వలేమని ఒక ఫర్మాన్ ప్రకటించారు.

పండిట్ జవహర్‌లాల్ నెహ్రూగారి సూచన మేరకు స్టేట్ కాంగ్రెస్ పేరును నేషనల్ కాన్ఫరెన్స్‌గా మార్చారు. ఈ మార్పును అంజుమన్ ఇత్తెహదుల్ ముసల్మీన్ సంస్థ అంగీకరించింది. కానీ హైదరాబాదు సంస్థాన పాలకుల, మహ్మదీయుల ఉద్దేశం శాశ్వతంగా మహ్మదీయుల పరిపాలన కొనసాగించడమే. ఈ సందర్భంలో రహబరె దక్కన్ ఈ విధంగా రాసింది.

“హైదరాబాదు సంస్థానంలోని హిందువులకు మహ్మదీయులపై సంపూర్ణ విశ్వాసం వుండాలి. తాము అధికులం అనే భావన విడనాడాలి. వారి ప్రవర్తన మహ్మదీయ రాజ్యానికి భంగం కలిగించకూడదు. ఇందుకు భిన్నంగా ఉంటే మహ్మదీయులు చేరరు. అప్పుడది జాతీయ ఉద్యమం కాక అజాతీయ వుద్యమంగా పరిగణన పొందుతుంది. రాజ్యంలో ప్రవేశ వెట్టే రాజ్యాంగ సంస్కరణలు హిందూ మహ్మదీయులు వుభయులూ సమ్మతిస్తేనే కానీ ఆచరణీయం కావు. అప్పుడు కానీ ఐక్యత వుండదు. కాబట్టి హిందువులు తాము అధిక సంఖ్యాకులమనే మత్తునుంచి విడివడాలి.”

1940 డిసెంబర్ ఒకటిన జరిగిన ఇత్తెహదుల్ ముసల్మీన్ సర్వ సభ్య సమావేశంలో “స్టేట్ కాంగ్రెస్ పేరు మార్చినంత మాత్రాన వారి ఆశయాలు మారవు కాబట్టి ఆ సంస్థపై నిషేధం తొలగిస్తే ఈ సంస్థ సహించదు. పర్యవసానం ప్రమాదకరంగా ఉంటుంది” అని తీర్మానించారు.

జైళ్ళ పరిస్థితి

1938 నత్యాగ్రహంలో కాంగ్రెస్‌తో పాటు, ఆర్య సమాజం కూడా పాల్గొంది. దేవీలాల్ నాయకత్వంలో 12 వేలమంది పాల్గొంటే, ఇందులో 5 వేలమంది హైదరాబాదు సంస్థానం వారే వున్నారు.

హిందూ మతాధికార సంరక్షణ కోసం హిందూ సివిల్ లిబర్టీస్ యూనియన్ అనే పేరుతో సంస్థ వెలిసింది. దానికి శ్రీ కాశీనాథవావు జైద్య అధ్యక్షులు. వీరి నాయకత్వాన వెయ్యిమంది కార్యకర్తలు సత్యాగ్రహం చేశారు.

స్వామీ రామానందతీర్థ మొ॥ వారు అనుభవించిన జైలుశిక్ష అతి మోరమైంది. స్వామీజీ వంటి వాళ్ళకూ కాళ్ళకు సంకెళ్ళు తగిలించి, మనిషి చేయలేని పని అప్పగించి, కడు హీనమయిన ఆహారం ఇచ్చి నిర్బంధించారు. ముఖ్యంగా ఆర్య సమాజం కార్యకర్తలను అమానుషంగా హింసించారు. జైలులో పోలీసుల ఎదురుగానే ఇతైహాద్ కార్యకర్తలు కల్పించుకొని సత్యాగ్రహులను తీవ్రంగా ధండించే వారు. ఈ దాడికి ఎందరో జైలులోనే మరణించేవారు.

వందేమాతరం

శ్రీ రామచంద్రరావు యువకుడు. ఆర్యసమాజం తరపున సత్యాగ్రహం చేస్తే జైలుకు పంపించారు. జైలులో “వందేమాతరం” గీతాలాపన చేసినందుకు ఆయనను బెత్తంతో విపరీతంగా కొట్టారు. ఒక్కో దెబ్బకు ఒక్కోసారి వందేమాతరం అనే ఆయన అరిచేవారు. అవిధంగా సృహతప్పే వరకు కొట్టినా వందేమాతరం అని అరవడం మానలేదు. ఆనాటినుంచీ అతన్ని వందేమాతరం రామచంద్రరావు అని పిలువసాగారు.

వందేమాతర ఉద్యమం

మైదరాబాదు సంస్థానంలో నిజాం ప్రభువును కీర్తిస్తూ గీతాలను పాడే ఆచారం పాఠశాలల్లో, కళాశాలల్లో వుండేది. 1938 సెప్టెంబర్ లో ఉస్మానియా కళాశాల హాస్టల్ లో బకించంద్ర చట్టి రాసిన వందేమాతరం జాతీయ గీతంగా హిందూ విద్యార్థులు పాడారు. ఈ

విషయం ముస్లిం విద్యార్థులు అధికారులకు ఫిర్యాదు చేశారు. హాస్టల్ అధికారులు ఈ గీతాన్ని మతపరమయినదిగా గుర్తించి ఇది ప్రార్థన కాదనినిషేధించారు. అయితే విద్యార్థులు ఇది మతగీతం కాదని వాదించారు. అయినా అధికారులు వినక ఈ గీతాన్నినిషేధించారు. విద్యార్థులు ఆ నిషేధాన్ని ధిక్కరించారు. ఫలితంగా కళాశాల యాజమాన్యం 29 నవంబర్ 1938వ తేదీన విద్యార్థుల నుంచి లిఖిత పూర్వక క్షమా పణ కోరింది. విద్యార్థులు అందుకు అంగీకరించలేదు. తత్ఫలితంగా డిసెంబరు 10, 1938 రోజున హిందూ విద్యార్థులను బహిష్కరించే చర్యకు పూనుకొని 350 మందిని హాస్టల్ నుంచి గెంటించినారు. పోలీసు ప్రయోగం కూడా జరిగింది. డిసెంబర్ 12 నాటికి సిటీ కాలేజీ నుంచి 70, గుల్బర్గా కాలేజీ నుంచి 310, మహబూబ్ నగర్ నుంచి 120, ఈ విధంగా అనేక మంది విద్యార్థులు బహిష్కరణకు గురయ్యారు. నాందేడ్, పర్భసీ బెరంగాబాద్, బీదర్ ముఖ్య పట్టణాల్లో విద్యార్థులు సమ్మె జరిపారు.

ఉస్మానియా విద్యార్థులకు భారత దేశంలోని ఏ కళాశాలలో స్థానం లభించలేదు. ఆ సమయంలో జస్టిస్ కేదార్ (నాగపూర్ విశ్వ విద్యాలయం వైస్ చాన్సలర్) అందరినీ తమ సంస్థలలో ప్రవేశానికి అనుమతించి ఆహ్వానించారు. ఇదేవిధంగా ఏ హిందూ రాజ్యంలోనైనా మహ్మదీయుల బహిష్కరణ జరిగితే వారికి తమ సంస్థల్లో ప్రవేశం వుంటుందని ప్రకటించారు. జస్టిస్ కేదార్ ధైర్య సాహసాలు, ఉదార భావాలు యావద్భారతాన్ని ఆకర్షించాయి. ఆయనను ఎన్నో పత్రికలు ప్రశంసించాయి. జాతీయ నాయకులు విద్యార్థులను పొగడారు. నేతాజీ, జవహర్లాల్ వంటి వారు విద్యార్థుల పట్టుదల, ధైర్య సాహసాలను మెచ్చుకున్నారు. జాతీయగీతం అలపించే అధికారం వారికి ఉన్నదని గాంధీగారు ప్రకటించారు.

వందేమాతరం కార్యాచరణ సభ్యులు ప్రచానమంత్రి ఆళ్లర్ హైదరీ గారిని దక్కించినారు. ఆ సందర్భంలో సర్ హయిదరీ ఈ విధంగా అన్నారు. “బంకిం గొప్ప జాతీయవాది అనీ వారిపట్ల ఇతర భారతీయుల మాదిరి తమకు కూడా గౌరవం అపారం అనీ అయితే వందే మాతరం ప్రార్థనా గీతం కాదని, భగవద్గీత, రామాయణాదులలోని భక్తికి సంబంధించింది కాదని, తమ ప్రాంతంలో అటువంటి గీతా లాపన నిషిద్ధమని, కేదార్ గారు విద్యాలయాల్లో స్థానమిచ్చినా ఉద్యోగావకాశాలు కల్పించలేరని సందేహం వ్యక్తం చేస్తూ తమ ప్రాంతంలో ఇటువంటివి నిషిద్ధమని హయిదరీ స్పష్టం చేశారు.

ఆ కాలంలో పోస్టు గ్రాడ్యుయేట్ కోర్సులో ఉద్దూ, అరబ్బీ, పార్శీ భాషలను ప్రవేశపెట్టారు తప్ప తెలుగు, సంస్కృత, మరాఠీలను నిరాకరించారు.

రాజకీయ పరిస్థితులు

ఉస్మానియా విశ్వ విద్యాలయ విద్యార్థుల సంఘటన హైదరాబాదు సంస్థానంలో గొప్ప రాజకీయ చైతన్యం కలిగించిందనే చెప్పాలి. డిసెంబర్ 1938 నాటి పాట్నా సభలో హైదరాబాదు రాజ్య పాలనను సమర్థిస్తూ, సత్యాగ్రహాన్ని అధిక్షేపించి, హైదరాబాదు సంస్థానం యదాతథంగా కొనసాగాలని భారత ముస్లింలీగ్ నాయకుడు జిన్నా, నాటి పంజాబ్ ముఖ్యమంత్రి సికిందర్ హయత్ ఖాన్లు ఉపన్యసించారు. కాశ్మీర్ లో బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వం ఏర్పడాలని డిమాండ్ చేశారు. కాశ్మీర్ నాయకుడయిన షేక్ అబ్దుల్లా ఈ ప్రకటనను విమర్శించారు. మేము మా కోసం ఏ ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ కావాలని కోరుతామో అదే వ్యవస్థ అందరికీ వర్తిస్తుంది. కాశ్మీర్ లో ఉండే పాలనా వ్యవస్థ హైదరాబాదు కూడా వర్తిస్తుంది అని ప్రకటించారు.

అదే సమయంలో రహమతలీ అను యువకుడు ఇంగ్లండ్ నుంచి చిన్న పుస్తకం ప్రకటించారు. అందులో ఈ అంశాలు పొందుపరిచారు.

- 1) ఉత్తర పశ్చిమ భారతదేశం ఒక సార్వభౌమాధికారంగల జాతిగా పాకిస్తాన్ ఏర్పడాలి.
- 2) బెంగాలు, అస్సాం వెనకభాగం కలిపి బంగ్లా ఇస్లాం రాజ్యం ఏర్పడాలి.
- 3) మధ్య భాగమయిన హైదరాబాదు మా పితృరాజ్యం. అది ఉస్మానిస్తాన్ గా సర్వ స్వంతం సార్వభౌమాధికారాలతో ఏర్పడాలి. ఈ మూడు ప్రాంతాలు కలిసి త్రైపాక్షిక మిత్ర మండలిగా నెలకొని వుండాలి.

1939 లో ప్రధానమంత్రి అక్బర్ హయదరీ కొన్ని సంస్కరణలు ప్రకటించారు. ఇవి యిటు హిందువులను సంతృప్తి పరచలేక పోగా అటు మహ్మదీయులలో ఆవేళాన్ని రేకెత్తించాయి. ఫలితంగా హైదరాబాదు ఇత్రహాదుల్ ముసల్మాన్ నాయకులు సర్ అక్బర్ హయదరీ ఎక్కడికి వెళ్ళినా హయదర్ వెళ్ళిపో, రెవెన్యూ మంత్రి వెళ్ళిపో అనే వ్యతిరేక నినాదాలు చేసేవారు.

మహ్మదాలీ జిన్నా తన ఉపన్యాసాలలో ప్రజాస్వామ్య సిద్ధాంతాలు భారతదేశానికి అనుకూలం కావని అవి అధిక సంఖ్యాకులైన హిందువులకే ప్రయోజన కరంగా వుంటాయనే అభిప్రాయాన్ని ప్రకటించారు.

“హైదరాబాదు ముస్లింలు ఒక జాతిగా ఈ దేశ ప్రభువులు. నిజాం ప్రభుత్వం మహ్మదీయుల సార్వభౌమత్వానికి చిహ్నం. నిజాం ప్రభువుకు గల అధికారాలు ఎవ్వరికీ ఎప్పటికీ అప్పగించటం ఠక్కన్ మహ్మదీయులు సహించలేరు. హైదరాబాదులో హిందూ

మహ్మదీయ రాజకీయ కలహాలు ఆంతర్యుద్ధానికి దారి తీయగలవు. పూర్వం నుంచి ఇంగ్లీషువారు తీసుకన్న దక్షిణ, తూర్పు భాగాలు తిరిగి తమకే అప్పగించాలని, అప్పుడు భూభాగం హద్దులు దక్షిణాన రాయలసీమ వరకు, తూర్పున మచిలీ పట్టణం సముద్ర తీరం దాకా, పశ్చిమాన ఖేలపూర్, బీజాపూర్ వరకు ఉంటాయి." ఇటువంటి ప్రకటనలను నిత్యం ప్రగల్భాలుగా 1940 జూన్ లో ఇతైహాదుల్ ముసల్మీన్ నాయకుడు బహదూరు యార్ జింగ్ పలికారు.

హైదరాబాదులో ఆయుధ కర్మాగారం నెలకొల్పాలని రజా కార్ల రిజర్వ్ నైన్ థం స్థాపించాలని ప్రభుత్వాన్ని డిమాండ్ చేశారు.

1941 అగస్టులో అక్బర్ హయిదరీ సంస్థాన ప్రధానమంత్రిగా పదవీ విరమణ చేశారు. ఈయన పరిపాలనా కాలంలో ఎన్ని ఒడు దుడుకులు వచ్చినా అతి సమర్థవంతంగా ఎదుర్కొని గౌరవం సంపాదించుకున్నారు. ఈయన విద్వాంసుడు జాతీయత భావాలు కలవాడు. మహర్షి అరవిందుల వారి శిష్యుడు. భారత జాతీయ నాయకుల మిత్రుడు. అయినా హైదరాబాదు సంస్థానంలో ఏ విధమైన పరివర్తన కలిగించలేక పోయాడు. ఆయన గౌరవంగా స్థానం వదలడమే విశేషం. వారి స్థానాన్ని శ్రీ చక్రారీ నవాబు ఆక్రమించారు. ఈ నియామకానికి ముస్లిం నాయకులు సంతోషించారు.

జూన్ 1944 లో ఓంమ భోజనం ముగిసిం తరవాత హుక్కు పీలుస్తూ ఆకస్మాత్తుగా ఇతైహాదుల్ ముసల్మీన్ నాయకుడు బహదూర్ యార్ జింగ్ మరణించారు. ఆయనను 'ఖాయదె మిల్లత్' ముస్లిం అధినేతగా గుర్తించారు. ఆయన మరణం గురించి ఎన్నో వదంతులు వ్యాపించినవి. కాని అవి రుజువు కాలేదు. బహదూర్ యార్ జింగ్ అనంతరం ఆయన కార్యదర్శి అబ్దుల్ హసన్ సయ్యద్ లీ అద్యక్షుడై నాడు. ఆంతరంగిక కారణముల వల్ల ఈయన చాలా కాలం నిలవ

లేదు. ఈయన తరువాత మజహర్ ఆలీకామిల్ అధ్యక్షుడైనా ఎక్కువ కాలం కొనసాగలేదు. ఈయన తరువాతే ఈయన వర్గానికి చెందిన కాసిం రజ్వీ అధ్యక్షుడయ్యాడు. ఇతను రజాకార్ నాయకుడు.

షామంజిల్ దుర్ఘటన

శ్రీ చత్తారీ నవాబు హైదరాబాదు సంస్థానానికి ప్రధానిగా నియమితులైనారు. ఈయన సౌమ్యుడు. దూరదృష్టి గలవాడు. భారత జాతీయ నాయకులతో సంబంధం ఉన్నవాడు. ఆయన పరిపాలనా కాలంలో మజహర్ ఆలీకామిల్ అనే అతను ఇతైహాదుల్ ముసల్మీన్ నాయకుడు. ఏదో ఒక వ్యవహారంలో కల్పించుకొని చత్తారీ నవాబ్ నివాసమయిన షామంజిల్‌లోకి వేల సంఖ్యలో రజాకార్లు ప్రవేశించి భవనంలో కొంత భాగాన్ని తగలబెట్టి ఆయనపై చెయ్యి చేసుకున్నారు. ఆయన అంగరక్షకులు, పోలీసులు యీ సంఘటనకు కేవలం ప్రేక్షకులయ్యారు తప్ప జోక్యం చేసుకోలేదు. రజాకారులను ఆపలేదు. అంతటితో ఆగక 2 వేలమంది ముస్లింలు నాటి హోం శాఖ మంత్రి మిస్టర్ గ్రీక్‌సన్ ఇల్లు ప్రవేశించి ఆయన విడిసించిన గ్రీన్‌లాండ్స్‌ను దగ్ధం చేశారు. ఈ అల్లరి మూకలు వీధుల వెంట తిరుగుతూ, నినాదాలు చేస్తూ, షామంజిల్ నుంచి గ్రీన్‌లాండ్స్‌కు వెళుతుంటే, ఏ ఆఫీసరూ జోక్యం చేసుకోలేదు. అపే యత్నమూ చేయలేదు. ఈ సంఘటన తర్వాత ఇతైహాదుల్ ముసల్మీన్ సంస్థకు వారి నాయకులకు తగిన ప్రోత్సాహం లభించింది. వారి నెదిరించే వారే లేకపోయారు.

తెలంగాణలో కమ్యూనిస్టు పార్టీ అవతరణ — పూర్వ చరిత్ర

క్రీ॥శ॥ 1917 లో రష్యా దేశంతో జార్ చక్రవర్తులకు వ్యతిరేకంగా బోల్షివిక్ విప్లవం కొనసాగింది. జార్ చక్రవర్తులు పదవీఋతులయ్యారు. రష్యాదేశంలో సోషలిస్టుల పరిపాలన ప్రారంభమైంది. ఆ కాలంలో ఎందరో భారతీయ విద్యార్థులు యూరప్ లో విద్యను అభ్యసించేవారు. అనాటి బోల్షివిక్ విప్లవం భారతదేశ విద్యార్థుల నాకర్పించింది. చరిత్రలో మనకు తెలిసిన తవరకు మొట్టమొదట సోషలిస్టు సిద్ధాంతానికి (ప్రార్థిత్రి) మదాంకామా ఆకర్షితురాలయింది. ఈమె బొంబాయి వాస్తవ్యురాలు. ఈమెపేరిట బొంబాయిలో వీధికూడా ఉంది. 1902 ప్రాంతంలో ఈమె ఇంగ్లండ్ లో నివసించింది. 1907 స్టూటగార్ట్ కాంగ్రెస్ సమావేశంలో భారతీయ ప్రతినిధిగా ప్రసంగించింది. ఈమెకాక షాహర్ జీనక్ ట్ వాలా ప్రపంచ ప్రథమ మహాసంగ్రామానికి మొదలు ILP సభ్యుడు. యూరప్ ఖండాన్ని యూరోపియన్ ఉపిరియలిజం నుంచి తప్పించేందుకు మార్క్సిస్టు ఫర్గపోరాటం ఉపకరిస్తుందని ఈయన భావించి, ఉద్యమం ప్రారంభించారు. వారు భారతీయ విద్యార్థులతో సంబంధం ఏర్పరచుకొన్నారు. కాని భారతీయ విద్యార్థులవై బోల్షివిక్ విప్లవ ప్రభావం అంతగా

పడలేదు. అప్పుడు ఇంగ్లండు టర్కీ సుల్తాన్తో యుద్ధం చేస్తుండేది. కొందరు బెంగాలీ ట్రెడరర్స్టులు, మహ్మదీయ విద్యార్థులు అష్టనిస్త్రాన్లో నివాసం ఏర్పరచుకొన్నారు. టర్కీయుద్ధం క్రమేణా భారతదేశంలో ఖిలాఫత్ ఉద్యమానికి దారితీసింది. శ్రీ ఎమ్. ఎన్. రాయ్ బెంగాల్లోని ఒక ట్రెడరర్స్టు ఉద్యమంలో చేరారు. మొదటి ప్రపంచ యుద్ధానికి మొదలు ఆయన మెక్సికో, యు. ఎస్. వెళ్ళి ఒక సోషలిస్టు సమాజంలో సభ్యత్వం గ్రహించారు. 'మెఫేల్ బారోడియన్' అనే బొల్షివిక్ సహాయంతో ప్రపంచ మూడో మహాసభ యొక్క రెండో కాంగ్రెస్కు హాజరయ్యారు. 1920 లో కొందరు భారతీయులు తాష్కెంట్లో భారత కమ్యూనిస్టుపార్టీ స్థాపించి నిర్మాణం చేశారు. మొదట ఎమ్. ఎన్. రాయ్ గారు కూడా కమ్యూనిస్టుపార్టీ సభ్యత్వం పొందారు. కాని చాలాకాలం అందులో ఉండలేక రాడికల్ హ్యూమనిస్టు అనే వేరే పార్టీ ఏర్పరచుకున్నారు.

1930 32 ప్రాంతంలో భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ సహాయ నిరాకరణోద్యమాన్ని సాగించింది. కాని అహింసా సిద్ధాంతంతో సంతృప్తిపడలేక సి. పి. ఐ. అందులో చేరలేదు. భారతదేశంలో శ్రీ ఆఘార్ నరేంద్రదేవ్ గారి ఆధ్వర్యంలో కాంగ్రెస్ నంబ్ నాయకులు కాంగ్రెస్ సోషలిస్టుపార్టీ స్థాపించారు. శ్రీ జయప్రకాశ్ నారాయణ్, అచ్యుత్ పట్వర్ధన్, రామమనోహర్ లోహియా, శ్రీమతి అరుణా ఆసఫ్ లీ, శ్రీ అశోక్ మెహతా వంటి ఎందరో యువ మేధావులు ఇందులో చేరారు. వీరేకాక కాంగ్రెస్ మితవాదంతో అసంతృప్తి పొందిన యువకులు ఈ సోషలిస్టుపార్టీని ఆశ్రయించారు. 1931 లో ఏర్పడిన భారత కమ్యూనిస్టుపార్టీ కొంతకాలం ఈ సోషలిస్టుపార్టీతో కలిసి పనిచేసింది. కాని వారు 1939 లో పార్టీ బహిష్కారం పొందారు. కేరళలో అనేకమంది సోషలిస్టుపార్టీ కార్యకర్తలు సి. పి. ఐ. లో చేరారు. కాంగ్రెస్ వారెవరూ తెల్లవారిని తరమలేరని బాహుటంగా ఖిమర్పించారు.

1938 లో హైదరాబాదులో స్టేట్ కాంగ్రెస్ సత్కారము అర్ధాంతరంగా ముగిసింది. ఆ కాలంలో బ్రిటిష్ వారి పాలనలో ఉన్న ఆంధ్ర ప్రాంతంలో కమ్యూనిస్టుపార్టీ నిషేధంలో ఉంది. ఎందరో కమ్యూనిస్టు నాయకులు తెలంగాణలో అజ్ఞాతవాసం ఏర్పరచుకున్నారు. ఆంధ్ర మహాసభ మితవాద పంథాతో తృప్తిపడని శ్రీ రావినారాయణరెడ్డి వంటి ఎందరో జాతీయవాదులు, వందేమాతరం విద్యార్థులు కమ్యూనిస్టుపార్టీ నాయకులతో సంబంధం ఏర్పరచుకొన్నారు. హైదరాబాదులో కామ్రేడ్స్ అసోసియేషన్ పేరిట చర్చా వేదిక నడిచేదని శ్రీ రావినారాయణరెడ్డి స్వయంగా తెలిపారు. ఇందులో రావి నారాయణరెడ్డి, మక్తూం మొహియుద్దీన్, రాజబహదూర్ గౌడ్, సయ్యద్ ఇబ్రహీం, అలంకుండ్ మేరి, మొ॥వారు సభ్యులు. తరువాత వందేమాతరం విద్యార్థులు దేవులపల్లి వెంకటేశ్వరావు, సర్వాదేవభట్ల రామనాథం, జద్దం ఎల్లారెడ్డి, ఆరుట్ల లక్ష్మీనరసింహారెడ్డి, రామచంద్రారెడ్డి, వంటి తెలంగాణా కార్యకర్తలు మరియు మహారాష్ట్రానికి సంబంధించి శ్రీ వి. డి. దేశ్ పాండే, చంద్రగుప్త చౌదరీ, హబీబుద్దీన్, మొ॥వారు కలిసి నిజాంరాష్ట్ర కమ్యూనిస్టుపార్టీని స్థాపించారు. ఇదే పార్టీ సాయుధ పోరాటానికి నాంది పలికింది. అఖిల భారత పార్టీకన్నా ఇది బలవంతమయిన పార్టీగా మారింది. ఎన్నో సాహసకృత్యాల్ని చేసింది.

డిసెంబర్ 1939 లో ఈ కామ్రేడ్స్ అసోసియేషన్ కాశీనాథరావు వైద్యా అధ్యక్షతన హైదరాబాదులో ఆరంభమైంది. ఆనాడు సయ్యద్ ఇబ్రహీం కార్యదర్శిగా న్యవహరించారు. హిందూ మహాదీయ ఐక్యత సాధించి, కులమతతత్వాన్ని రూపుమాపడం ఈ సంస్థ ముఖ్య లక్ష్యాలు. 1941 వరకు వీరి కార్యకలాపాలన్నీ ఆంధ్ర మహాసభ అంతర్భాగంగానే నడిచేవి. క్రమేపీ వీరిలో అతివాద, మితవాద పక్షాలు ఏర్పడ్డాయి. 1941 లో చిలుకూరు సమావేశం రావి నారాయణరెడ్డి అధ్యక్షతన జరిగింది. ఇందులో చీలికలు

జహిరంగమై, విమర్శలు చెలరేగాయి. వేర్వేరు ఆంధ్ర మహాసభలు ఏర్పడ్డాయి. కామ్రేడ్స్ అసోసియేషన్ హైదరాబాదు కమ్యూనిస్టు పార్టీగాను, జాతీయవాదుల ఆంధ్ర మహాసభ హైదరాబాదు స్టేట్ కాంగ్రెస్‌లోనూ కలిసిపోయి నిజాం ప్రభుత్వ వ్యతిరేకంగా భాద్యతాయుత ప్రభుత్వానికి పోరాటం జరిపాయి.

అంతర్జాతీయ స్థితి

రెండో ప్రపంచ యుద్ధం ప్రారంభమైంది. మొదట రష్యాదేశం నేడగా యుద్ధంలోకి దిగలేదు. ముఖ్య ప్రతి ద్వంద్వంగా మొదట ఇంగ్లాండు, ఫ్రాన్స్, అమెరికా ఒకవైపు, జర్మనీ, ఇటలీ, జపాన్‌లు మరోవైపు ఉండి యుద్ధం చేశాయి. 1939 లో జర్మనీ నియంత హిట్లర్‌కు, రష్యాదేశ నియంత కామ్రేడ్ స్టాలిన్‌కు మధ్య సంధి కుదిరింది. నాడు రష్యావారి అనూయాయి కమ్యూనిస్టు పార్టీలు అది సామ్రాజ్యవాద యుద్ధంగా వర్ణించినారు. దీనివల్ల పారిశ్రామిక లోకానికే ప్రయోజనం లేదని ప్రకటించారు. పార్టీ కార్యకర్తలకు స్థానిక స్థితులకన్నా అంతర్జాతీయస్థితి ముఖ్యం. ఆ కారణంవల్ల ఎన్నో సందర్భాల్లో కార్యకర్తలు స్థానిక స్థితిగతులకు ఎదురీడవలసి వచ్చింది. రష్యా, జర్మనీ దేశాల సంధి ఆధారంగా భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ మొదట ఈ యుద్ధాన్ని సామ్రాజ్యవాద వ్యతిరేకంగానే ప్రకటించింది. అప్పటికి మనదేశంలో బ్రిటన్ వ్యతిరేక స్వాతంత్ర్య సమరం సాగుతోంది. రష్యావారూ తెల్లవారి నెదిరించారు. భారత కమ్యూనిస్టులూ రష్యాను అనుకరించారు. బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య వాదాన్ని వ్యతిరేకించారు. అంత వరకూ పార్టీ ప్రతిష్టకు భంగం రాలేదు కాంగ్రెస్ దృక్పథంతో రాజీపడే తెలంగాణా అతివాద యువకులు కమ్యూనిస్టు కార్యకర్తలు కలిసే పనిచేశారు. కాని భారతదేశ జాతీయ నాయకులు ఎన్నడూ హిట్లర్ ముసోలిని వంటి నియంతృత్వాలను సమర్థించలేదు.

అకస్మాత్తుగా హిట్లర్ ఆలోచన మారింది. బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య వాదంకన్నా రష్యా కమ్యూనిజం ప్రమాదకరంగా తోచింది. తన సహచరులు ఎంత చెప్పినా వినిపించుకోకుండా 1941 లో జర్మనీ సైన్యాలు రష్యాదిశగా మళ్ళాయి. రెండువజ్రాల మధ్య మోరయ్యుద్ధం జరిగింది. కమ్యూనిస్టుపార్టీ భారతదేశంలోనూ, ప్రపంచమంతటా ఇంతవరకూ అది సామ్రాజ్యవాద యుద్ధంగా వర్ణించింది యుండిరి. కాని అకస్మాత్తుగా అది ప్రజాయుద్ధంగా మారింది. మనదేశంలో తెల్లవారిని సమర్థించారు కమ్యూనిస్టులు.

1942 లో మనదేశంలో 'క్విట్ ఇండియా' ఉద్యమం ఉధృతం అయి బ్రిటిష్ పాలనను కదిలించింది. జాతీయ నాయకులు బందీలయ్యారు. అంతకుముందు జైలుశిక్ష అనుభవించిన జయప్రకాష్ వంటి నాయకులు రహస్య పోరాటం కొనసాగించారు. రష్యా, ఇంగ్లాండు మధ్య అంతకుముందు స్నేహం లేకపోయినా 'శత్రువు శత్రువు మిత్రుడే' అన్న సూత్రం ప్రకారం భారత కమ్యూనిస్టుపార్టీ 'క్విట్ ఇండియా' ఉద్యమ వ్యతిరేకంగా బ్రిటిష్ వారితో సహకరించింది. జయప్రకాష్ వంటి వారిని బ్రిటిషువారికి పట్టి ఇచ్చింది, కొందరు పార్టీ కార్యకర్తలే అన్నట్లు వదంతులు వ్యాపించాయి. జయప్రకాష్ సోషలిస్టు పార్టీ వదిలి 1953 లో సర్వోదయ, భూదానోద్యమాల్లో ప్రవేశించారు. మహాబూబ్ నగర్ పర్యటనలో శ్రీమతి సంగం లక్ష్మీబాయితో మాట్లాడి నప్పుడు క్విట్ ఇండియా ఉద్యమంలో తాము తిరిగిన ప్రదేశాల గురించి, పడిన బాధలు వివరించి ప్రభుత్వానికి తనను ఎట్లా పట్టి ఇచ్చారో జయప్రకాష్ తెలియజేశారు.

మల్కాపురంలో జరిగిన ఏడో ఆంధ్ర మహాసభలో హైదరాబాదు రాజ్యాంగ సంస్కరణలు బహిష్కరించాలనే తీర్మానాన్ని అతివాద జాతీయవాద కమ్యూనిస్టు కార్యకర్తలు బలపరిచారు. మిత్రాదులు రాజ్యాంగ సంస్కరణలను కొన్ని మార్పులతో అంగీకరింప

లనే సవరణ ప్రతిపాదించారు. కానీ చివరికి బహిష్కరణ నిర్ణయం స్వీకరించింది. ఎనిమిదో ఆంధ్ర మహాసభ నల్లగొండ జిల్లాలోని హుజూర్ నగర్ తాలూకాలోని చిలుకూరులో 1941 లో జరిగింది. ఆ సభకు శ్రీ రావి నారాయణరెడ్డి అధ్యక్షులు. అంతకుముందు ఆయన రహస్యంగా జరిపిన కమ్యూనిస్టు సభల భావనలను బహిరంగం చేశారు. 9 వ ఆంధ్ర మహాసభ 1942 లో వరంగల్ కు సమీపాన ధర్మారంలో జరిగింది. వేర్పాటుభావాలు వెలికి వచ్చాయి. సంస్థలో రివల్యూషనరీ వర్మడాలు. (1) కమ్యూనిస్టు వర్గం - ఇందులో రావి నారాయణరెడ్డి, ఎల్లారెడ్డి, దేవులపల్లి వెంకటేశ్వరరావు, సర్వదేవభట్ల రామనాథం, చిరాపూర్ల లక్ష్మీనరసయ్య, పెరవెల్లి వెంకట రమణయ్య, ఆరుట్ల లక్ష్మీ నరసింహారెడ్డి, రామచంద్రారెడ్డి మొ॥ వారు. (2) జాతీయ భావంలో అతివాదులు - శ్రీ మందుముల రామచంద్రరావు, ఎన్. కె. రావు, కోదాటి నారాయణరావు, కొమరగిరి నారాయణరావు, కాళోజీ నారాయణరావు, ఎమ్. ఎస్. రాజిలింగం, పాగా పుల్లారెడ్డి, కాంచన పల్లి చినవెంకట రామారావు, భండారు చంద్రమోహనరావు మొ॥ వారు. (3) జాతీయవాదుల్లో మితవాదులు - శ్రీ మాడపాటి హనుమంత రావు, బూర్గుల రామకృష్ణారావు, కొండా వెంకట రంగారెడ్డి, మందుముల నర్సింగరావు మొ॥. వీరు వేర్పాటుభావం లేకుండా ఒకే కార్యక్రమం ప్రకారం ఉద్యమం సాగించారు. ధర్మవరం సభలో మితవాదుల సవరణను కమ్యూనిస్టులు ప్రజాయుద్ధ నివాదానికి అనుగుణంగా ఉండే తలంపుతో బలపరిచారు. అందువల్ల హైదరాబాదు రాజ్యాంగ సంస్కరణల బహిష్కరణ తీర్మానం వీగిపోయింది. ఈ సభకు మాదిరాజు రామకోటేశ్వరరావు అధ్యక్షులు. శ్రీ స్వామి రామానందతీర్థ కూడా పాల్గొన్నారు. క్రామేడ్స్ సంఘం సభ్యులయిన శ్రీ రావి నారాయణరెడ్డి, రాజబహదూర్ గౌడ్, ఆలం, మక్తూం మొ॥ వారు ప్రసంగించారు. 10 వ సభ 1943 లో రెడ్డి హాస్టల్ లో జరిగింది. ఆ సభలో జాతీయవాది కొండా వెంకట రంగారెడ్డిగారితో

బాహుటంగా పోటీచేసి ఓడిపోయినారు. 11వ సభ 1944 లో భువనగిరిలో శ్రీ రావి నారాయణరెడ్డి అధ్యక్షతన జరిగింది. ఈ సభ కమ్యూనిస్టు పార్టీవారి పరమైంది. ఆ తరువాత 1946 వరకూ జాతీయ బాదులూ, కమ్యూనిస్టులు వేరువేరు సభలు జరిపారు.

నా పాత్ర

1935 వరకూ నా రెడ్డి హస్తల్ జీవితం, చాదర్‌మాట్ హైస్కూల్ విద్యాభ్యాసం వరకూ రాశాను. తరువాత ప్రపంచంలో మారుతున్న స్థితుల్లో నేను విన్న విషయాలు, స్వయంగా చూసిన ఘటనలు, దాని పూర్వచరిత్ర తెలిసినంతవరకూ రాశాను హైదరాబాదు స్వాతంత్ర్య పోరాటంలో, ఆంధ్ర మహాసభల కార్యక్రమంలో భాగస్వామిగా, స్వాతంత్ర్యం తరువాత భూదాన ఉద్యమంలో, సర్వోదయలో పరిస్థితినిబట్టి ప్రముఖపాత్ర వహించాను.

నా విద్యాభ్యాసం ఎన్నో ఒడుదొడుకులతో మెట్రిక్యులేషన్ వరకు సాగింది. మా కుటుంబ సభ్యులు శ్రేయోభిలాషులు చదువు మాన్పించి నిరాధారంగా ఉన్న గ్రామం పెద్ద వడిశాలలో నన్ను ఉంచి ఆస్తిని పర్యవేక్షణ చేయించాలనే తాపత్రయంతో ఉండేవారు. 1935 లో ఏదో ఒక మిషన్ వై నన్ను సొంత ఊరికి రప్పించి చదువుకు స్వస్తి చెప్పించారు. చదువు చిన్నతనాన మానడంవల్ల మానసిక వ్యధకు లోనయ్యాను. నిరంతరం స్కూలుజీవితం స్వప్నంగా కనబడేది. ఈ బాధ భరించలేక ఒక సందర్భంలో మద్రాసు వెళ్లి ఒక సంవత్సరం ఉండి వైప్రేటు కళాశాలలో సీనియర్ కేంబ్రిడ్జి పరీక్ష ఇచ్చాను. ఉద్ధాలో శ్రీ ప్రేమ్‌చంద్ పుస్తకాలు, ఇంగ్లీషులో రవీంద్రనాథ్ టాగూర్ గ్రంథాలు కొంతకాలం నన్నాకర్షించాయి. మా ఇంట్లో కొంతకాలం ఒక సంస్కృత విద్వాంసులుండేవారు. వారిద్వారా

కొంత సంస్కృత పరిచయం లభించింది. ఈ విధంగా నిరంతర అధ్యయనమే కాని మరే కళాశాలలో చేరే అవకాశం నాకు లభించలేదు.

1940 లో శ్రీ మందుముల రామచంద్రరావు 7 వ ఆంధ్ర మహా సభాధ్యక్షులు. అంతకుముందు నుంచీ నేను తరచూ ఆంధ్ర మహా సభలకు పోతూ ఉండేవాడిని. ఆ సంవత్సరం శ్రీ రామచంద్రరావు నన్నుమా గ్రామానికి దగ్గర తాటిపాముల పట్టి సంఘానికి ఆంధ్ర మహా సభ పక్షాన అధ్యక్షులను చేశారు. నాకు సహాయంగా శ్రీ చందాల రామకవిని ఆర్గనైజరుగా పంపారు. ఇద్దరం కలిసి ఆ ప్రాంత ప్రజల్లో చైతన్యం కలిగించాం. అస్పృశ్యత నివారణ, వయోజన పాఠశాలను రాత్రి నిర్వహించటం, ఆంధ్ర మహాసభ నాయకులను ఆ ప్రాంతానికి ఆవసరం ఉన్నప్పుడు రప్పించటం ముఖ్య కార్యక్రమాలు. వారివెంట ఉండి కార్యక్రమాలు జయప్రదం చేయడం, స్థానిక అక్రమాలను ఎదిరించడం, ప్రజా చైతన్యమే ముఖ్యంగా భావించాం. నేను ప్రతి సంవత్సరం ఆంధ్ర మహా సభలకు హాజరయి దేశంలో జరిగే మార్పులను గమనించేవాడిని. ఈ విధమైన నిర్మాణాత్మక కార్యక్రమాల్లో 1940-46 వరకు నా జీవితం గడిపాను. తరువాత దేశ పరిస్థితులు మారాయి. నీజాం రాష్ట్రం అంతా యుద్ధరంగంగా మారింది. అందులో ఉడతా భక్తిగా నేనూ పనిచేశాను.

శ్రీ మందుముల రామచంద్రరావు నన్ను అధ్యక్షునిగా నియమించారు. కాబట్టి నేను వారి వర్గంలో ఉండి ధర్మవరంలో జరిగిన ఆంధ్ర మహా సభలో ప్రతినిధిగా వారి పక్షాన్నే ఓటు వేశాను. ఎన్. కె. రావుగారు జీవితాంతం నాకు సన్నిహితులు.

హైదరాబాదు స్టేటు కాంగ్రెస్ వై నిషేధాజ్ఞలు తొలగించాలని బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వం ఏర్పడాలని కాంగ్రెస్ వారు నిరంతరం ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరుపుతూ ఉండేవారు. భారత జాతీయ

నాయకులు స్వాతంత్ర్య పోరాటంలో నిమగ్నులై ఉన్నారు. నిజాం ప్రభువులు బ్రిటీష్ వారికి మొదటినుంచీ నమ్మినబంట్లు. కమ్యూనిజానికి, మతతత్వానికి ఎక్కడా పొత్తుకుదరదు. కానీ స్టేట్ కాంగ్రెస్ను, జాతీయవాదులను బలహీనపరచడానికి హైదరాబాదు సంస్థానంలో కమ్యూనిస్టు పార్టీని ప్రోత్సహించడం ఉచితమని 1941 లో నిజాం ప్రభువు ఆలోచించి వారిని ప్రోత్సహించడం ప్రారంభించారు. కాని ఈ పొత్తు ప్రమాదకరంగా మారుతుందని వారూహించలేదు. హైదరాబాదు స్టేట్ కాంగ్రెస్ వై నిషేధాలేవీ కమ్యూనిస్టు పార్టీమీద వర్తించేవి కావు.

క్రిస్తు రాయబారం

రెండో ప్రపంచ యుద్ధం సాగుతోంది. భారత దేశంలో ముఖ్యంగా మైదరాబాదు సంస్థానంలో ఆహార సమస్య జటిలంగా మారింది. రంగూన్ జపానీయుల వశమయింది. బర్మా నుంచి మన దేశానికి బియ్యం దిగుమతి ఆగిపోయింది. కాకినాడ రేవు జపాన్ బాంబు దాడులను చవిచూసింది. బ్రిటిష్ వారు యూరోప్ రంగంలో యుద్ధంలో మునిగారు. ఆసియా ఖండంలో జపానువారి నెదిరించే శక్తి బ్రిటిష్ వారికి లేదు. భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యం వస్తే విదేశీ దండయాత్రల నుంచి రక్షించుకోగలదని గాంధీగారు ప్రకటించారు.

సర్ స్టాఫర్డ్ క్రిస్తు బ్రిటిష్ లేబర్ పార్టీ నాయకుడు. లాయరు. ఆయన భారతదేశ జాతీయ నాయకులను, సంస్థానాధీశులను, ముస్లిం లీగు మొ॥ నాయకులను భవిష్యత్తులో భారతదేశ స్వాతంత్ర్యం రాజ్యాంగ వ్యవస్థ గురించి, చర్చించడానికి ఆహ్వానించారు. మైదరాబాదు సంస్థానం నుంచి శ్రీ చత్తారీ నవాబు (నాటి ప్రధాన మంత్రి) కాంగ్రెస్ పక్షాన శ్రీ కాశీనాథరావు వైద్య వెళ్ళారు.

“యుద్ధ సమయంలో భారతదేశ రక్షణ వ్యవస్థ, బ్రిటిష్ వారి అధీనంలో ఉంటుందనీ, యుద్ధానంతరం మన దేశానికి అధినివేశ

స్థానాన్ని కల్పిస్తారనీ, దేశీయ సంస్థానాలు స్వతంత్రంగా ఉండటం కానీ, ఒక ప్రాంతంగా చేరడం కానీ జరగవచ్చని” తీర్మానించారు.

క్రిపు మహాశయుడు దివాఖా తీసిన బ్యాంకు పేరిట చెక్కు ఇవ్వడానికి వచ్చారని గాంధీజీ హరిజన పత్రికలో వ్యాఖ్యానించారు. అంతటితో వారి బేరం ముగిసింది. క్రిపు ఇంగ్లండ్ వెళ్ళిపోయారు. భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ ఈ రాయబారంతో నిరాశ చెందింది. చివరకు ‘క్విట్ ఇండియా’ ఉద్యమం ఉధృతమైంది. భారతదేశంలో కల్లోలాలు చెలరేగాయి.

క్విట్ ఇండియా ఉద్యమ సమయంలో హైదరాబాదులో బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వం ఏర్పడాలని డా॥ మేల్కొటేగారి సంకల్పంతో నిజాంకు ఒక లేఖ పంపారు. ఆ లేఖ రాసింది శ్రీ రామానంద తీర్థ అయినప్పటికీ వారు జైలులో ఉండటంవల్ల డా॥ మేల్కొటే సంకల్పం పెట్టారు. ఆ సందర్భంలో ఎందరో రాజకీయ కార్యకర్తలు జైలు కెళ్ళారు. దాదాపు 400 మంది జైలు కెళ్ళారు.

క్రిపు రాయబారాన్ని పురస్కరించుకుని హైదరాబాదు సంస్థానాధీశులు, ఇతరహాదుల్లు ముసల్మీన్ నాయకులు తమ పూర్వ సర్కారు జిల్లాలు, మచిలీపట్టణం రేవు నుంచి శ్రీకాకుళం వరకు అటు షోలాపూర్ వరకు తమ స్వాధీనం చేయాలని ఆ ప్రాతినిధ్యంలో వివరించారు.

1944 యూరప్ లో అంతర్జాతీయ పరిస్థితులను బట్టి ఇటలీ దేశ నియంత మ స్థానినీ క్రమంగా ఓటమి పాలయ్యాడు లక్షలమందిని హతమార్చి రష్యాలోని లెనిన్ గ్రాడ్, స్టాలిన్ గ్రాడ్ వరకు వెళ్ళి ఆ నగరాల్లోని వీధుల్లో పోరాటం జరిపి, ఓటమి చవిచూచి, హిట్లర్ సైన్యం తిరుగుముఖం పట్టాల్సి వచ్చింది. లక్షలాది జర్మన్ సైనికులు హతలయ్యారు. రష్యాదేశ వాతావరణం భరించలేక వ్యాధిగ్రస్తులై

మరణించిన సంఖ్యకు అంతులేదు. క్రమంగా జర్మనీ నైన్యం బలహీనమైంది. రష్యా దేశంవారు జర్మన్లను తమ దేశంనుంచి వెళ్ళగొట్టారు. జర్మనీ పతనమైంది. దేశనాయకు లంతమైపోయారు. జర్మనీ రెండుగా చీలింది. తూర్పుభాగం రష్యా వశమైంది. పశ్చిమభాగం అమెరికా వశమయింది.

ఇటు 1945 ఆగస్టు 8, 9 తేదీలలో జపాన్‌లోని 'హిరోషిమా', 'నాగసాకి' నగరాలపై అమెరికా అణుబాంబు వేసింది. ఆ భయానక సంఘటనకు జపాన్ దేశం హడలిపోయి అమెరికన్లకు తొంగిపోయింది. అంతటితో రెండో ప్రపంచయుద్ధం ముగిసింది. ఈ యుద్ధంలో రష్యాకు లభించిన విజయాన్ని శ్రామిక విజయంగా భావించారు దాని అభిమానులు.

నాటి మైదరాబాదు పరిస్థితులు

ప్రజా ఉద్యమాలు

రెండో ప్రపంచ యుద్ధానికి ముందు మైదరాబాదు సంస్థానం బియాన్ని బర్మా నుంచి దిగుమతి చేసుకుంటుండేది. యుద్ధ కారణం వల్ల బియ్యం దిగుమతి ఆగిపోయింది. నిజాంరాజ్యంలో తగిన సీటి సౌకర్యం ఉండేదికాదు. గొప్ప ఇంజనీరయిన అలీనవాజ్ జంగ్ కృష్ణా గోదావరి నదుల సీటిపారుదల సౌకర్యాలకు పథకాలు వేసినా వాటికి ప్రభుత్వామోదం లభించేదికాదు. నిజాం దనికుడైనా రాష్ట్ర సీటిపారుదల సౌకర్యాలకు ప్రాధాన్యం ఇవ్వలేదు. ఆ కారణంగా పండిన పంట సరిపోయేదికాదు. లెవీ ధాన్యం పేరుతో నిజాం ప్రభుత్వం వారు ప్రజల నుండి నిర్బంధంగా ధాన్య సేకరణ ఆరంభించారు. లెవీ ధాన్యానికి మార్కెట్ దరకన్నా తక్కువ డబ్బు రైతులకిచ్చేవారు. పంట పండినా పండకపోయినా రైతులు ప్రభుత్వానికి లెవీ చెల్లించాల్సిందే. కొన్ని సందర్భాల్లో రైతుకు తిండి తిప్పలకు కూడా ధాన్యం లభించేదికాదు. నిత్యావసరాలు తీరేవికావు. ముందు విత్తనాలకు ధాన్యం మిగిలేదికాదు. ఈ నిర్బంధ లెవీవల్ల ప్రభుత్వంలో లంచగొండితనం, భ్రష్టాచారం ప్రబలింది. ప్రజలు విసిగిపోయారు. ఇది ప్రజా ఉద్యమానికి ఒక బలమైన సాధనమైంది.

నిషేధాజ్ఞలు తొలగించే సంప్రదింపులకుగాను స్టేట్ కాంగ్రెస్ కు హైదరాబాదు ప్రభుత్వానికి మధ్య నిర్విరామంగా 7, 8 సం॥ల కాలం పట్టింది. 1946 సం॥లో జవహర్లాల్ నెహ్రూ, అఖిలభారత స్టేట్ పీపుల్స్ కాన్ఫరెన్సు అధ్యక్షుడి హోదాలో ఎడతెగకుండా హైదరాబాదు సంస్థానంతో సంప్రదించిన ఫలితంగా 1946 జూలై 6వ తేదీన నాటి హైదరాబాదు ప్రధానమంత్రి శ్రీ చత్తారీనవాబు సలహా మేరకు హైదరాబాదు స్టేట్ కాంగ్రెస్ పై నిజాం ఆంక్షలు తొలగించాడు. అతి తీవ్రంగా మారుతున్న పరిస్థితులు, ఘర్షణకు దారితీసే ఇత్తెహాదుల్ ముసల్మీన్ వారి నిరంకుశత్వం మార్పులేని ప్రభుత్వ యంత్రాంగం, ఇటువంటి పరిస్థితుల నెదిరించలేక 46 జూలై 12వ తేదీన శ్రీ చత్తారీ నవాబు ప్రధానమంత్రి పదవికి రాజీనామా చేశారు. వారిస్థానంలో తాత్కాలిక ప్రధానమంత్రిగా సర్ అఖిల్ జంగ్ గారు హైదరాబాదు స్టేట్ ప్రధానమంత్రిగా నియుక్తులయ్యారు. వీరి ఉద్యోగ కాలంలోనే హైదరాబాదు స్టేట్ కాంగ్రెస్ పైన నిషేధాజ్ఞలు తొలగించే ఉత్తర్వులు జారీఅయ్యాయి వీరు ప్రధానమంత్రి పదవిలో ఉన్నది 9 మాసములే. ఆగస్టు మొదటివారం 1946లో సర్ మిర్జా ఇస్మాయిల్ ప్రధానమంత్రి అయ్యారు. ఈయన జాతీయవాది, వ్యవహారదక్షుడు, సమయోచిత ప్రజ్ఞ కలవాడు. మైసూరు, జైపూర్ సంస్థానాల్లో ప్రధానమంత్రిగా ఉండి విప్లవాత్మకమైన మార్పులు తెచ్చారు. హైదరాబాదు సంస్థానంలోని నిద్రపోతున్న ప్రభుత్వ యంత్రాంగాన్ని మేల్కొల్పి రాజ్యాన్ని ఒక క్రమ పద్ధతిలో ఉంచాలని ఎంతో ప్రయత్నించి విఫలమయ్యారు. వీరి ఆధునాతన అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను సహించలేక హైదరాబాదు మహమ్మదీయులు వీరిని 'తోడ్ ఫోడ్ ఖాన్' అనే పేరుతో పిలిచేవారు. ఈయనవల్ల ఇత్తెహాదుల్ ముసల్మీన్ వారు, కాని నిజాం కాని సంతృప్తి చెందలేదు. ఈయన ఆగస్టు 1946 నుండి 15 మే 1947 వరకు ప్రధానమంత్రి పదవినలంకరించి సగౌరవంగా విరమించుకున్నారు. వీరు మంత్రిపదవి వదిలింతర్వాత కూడా భారత

యూనియన్‌తో చేరవలసిందిగా నిజాంకు సలహా ఇచ్చారు. కానీ మీర్ ఉస్మాన్ అలీఖాన్ వీరి హితబోధను పెడచెవిని పెట్టారు.

కాశిం రజ్వీ నాయకత్వం

1944 లో శ్రీ బహదూర్ యార్ జంగ్ మరణానంతరం, ఆయన కార్యదర్శి అబుల్ హసన్ సయ్యద్ అలీ, ఆయన తరువాత మజిహర్ అలీ కామిల్ ఇత్తెహదుల్ ముసల్మీన్ సంస్థకు నాయకత్వం వహించారు. పరిస్థితులు వ్యతిరేకంగా ఉండడంతో కొద్దికాలానికే వారు పదవీ విరమణ చేశారు. చివరకు పదవిలోకి వచ్చిన కాశిం రజ్వీ ఇత్తెహదుల్ ముసల్మీన్ సంస్థను, హైదరాబాదు సంస్థానాన్ని ఆధోగతిపాలు జేశాడు. ఇతడు లాతూర్‌లో ఒక వకీలు. ఈ పదవికి వచ్చే వరకూ ఎవరికీ ఈ ప్రబుద్ధుడి ఊరూ పేరూ తెలియదు. ఇత్తెహదుల్ ముసల్మీన్ నాయకత్వానికి వచ్చిన తరువాత నిజాం పరిపాలననూ ప్రభుత్వాన్నీ ఎదిరిస్తూండేవాడు. ఇతడు రజాకార్ నైన్యాన్ని రిలక్షలకు వెంచే ఆలోచన చేశాడు. హైదరాబాదులోని ప్రతి మహమ్మదీయుడూ రజాకార్ సంస్థలో చేరి రాజ్యరక్షణ చేయాలని ప్రకటించాడు. 1946 వరకూ రజాకార్ సంస్థ బలహీనంగా ప్రభావ రహితంగా ఉండేది. కాశిం రజ్వీ ప్రగల్భాలు క్రూరకృత్యాలు ప్రతిదినమూ అధికం కాసాగినవి. ఈ కారణంవల్ల మారుమూల గ్రామాల్లోని అమాయక ముస్లింలు గ్రామం వదిలి బలవంతంగా పోలీసు క్యాంపుల్లో రక్షణ తీసుకోవాల్సి వచ్చింది. వీరి బలాన్ని రజాకార్ బలంగా రెక్కించి, తాను తన రజాకార్ల బలంతో బందరు సముద్రంలో కత్తి కడుగుతానని, శ్రీకాకుళంలో నమాజ్ చేస్తానని ప్రగల్భాలు పలుకుతుండేవాడు ఈ కాశింరజ్వీ.

1945వ సంవత్సరంలో లెఫ్ థాన్యాన్ని వసూలు చేయడానికి వచ్చిన పోలీసు రెవెన్యూ ఉద్యోగులను జనగాంలోని ఆకునూరు గ్రామస్థులు ఎదిరించారు. పోలీసులు బలప్రయోగంతో గ్రామంలోని

దాన్యాన్ని లూటీ చేశారు. తిరుగుబాటు చేసిన వారిని హింసించారు. శ్రీల మానభంగాలకూ వెనుదీయలేదు. వైశాచిక కృత్యాలను కొనసాగించారు. ఈ అమానుష కృత్యములను ఆంధ్ర మహాసభ పక్షాన శ్రీమతి పద్మజానాయుడుగారు విచారించారు. 70 మంది మానభంగానికి గురయ్యారని తెలిసింది. అంశులో నుంచి 36 మంది వాఙ్మూలం సేకరించారు. గ్రామాన్ని పూర్తిగా దోచారు పోలీసులు. కంటికి కనిపించిన వారిని దెబ్బలు కొట్టి హింసించారు. ఈ సంఘటన ప్రభుత్వ చిత్రహింసలకు నాంది పలికింది.

కమ్యూనిస్టు ఉద్యమం

1946 వరకు తెలంగాణా కమ్యూనిస్టు పార్టీ నల్లగొండ, వరంగల్ జిల్లాలలో బలమైన స్థానం సంపాదించింది. తెపీ పేరిట దోపిడీలు, ప్రభుత్వ నిరంకుశ విధానం వల్ల ప్రజలు, కమ్యూనిస్టు పార్టీ కార్యకర్తల నాశనమయ్యారు. కమ్యూనిస్టు పార్టీ కార్యకర్తలు ప్రజలకండగా నిల్చి ప్రజా ఉద్యమం ఆరంభించారు. అప్పటిదాకా స్టేట్ కాంగ్రెస్ వై నిషేధం వుంది. ఆంధ్రమహాసభ రెండుగా చీలింది. కమ్యూనిస్టు పార్టీవీధి ఏ నిషేధం లేదు. వీరు ప్రభుత్వంతో జరిపే పోరాటం కన్నా, గ్రామాల్లో జరిపే వర్గ పోరాటానికి ప్రాధాన్యం ఇచ్చారు. ఒకవైపు ప్రభుత్వంతో మరోవైపు గ్రామ పెత్తందార్లతో ద్విముఖ యుద్ధం ఆరంభించారు. “పెట్టి బూర్జువాను సమర్థించి, బూర్జువాను ఎదిస్తూ రెండవ దశలో రైతుల బలంతో పెట్టి బూర్జువాను అంతం చెయ్యి, కూలీల బలంతో రైతుల నణచివేయి, చివరికి కార్మిక నియంతృత్వం స్థాపించు” అనే సిద్ధాంతాన్ని అమలు చేయడానికి అక్షరాలా పథకాలు సిద్ధం చేశారు. ప్రతి గ్రామంలో వున్న పెత్తందారుని ఎదిరించడానికి రెండవ రకం పెత్తందార్లని 1946 వరకు సమర్థించారు. వీరి ఉద్యమం దుడ్డు కర్రలతో, వడిసెలతో ఆరంభమైంది. ప్రభుత్వాన్ని ఎదిరించడానికి ప్రజలంతా సిద్ధంగా వున్నారు. కాని వీరు గ్రామాలను రెండుగా చీల్చి ప్రజా

ద్రోహులని, వ్యతిరేకులని, ఒక వర్గానికి అంటే తమ సిద్ధాంతం ఒప్పుకోని వారికి నామకరణం చేసి, వారిని శిక్షించి హింసించారు. వర్గ పోరాటం గ్రామాలను బలహీనం చేస్తుంది. గ్రామాలను ఐక్యం చేసి సంఘటిత శక్తితో ప్రభుత్వాన్ని ఎదిరించాలని నేను, దేవులపల్లి వెంకటేశ్వరరావుగారితో 1946 లో రెండుసార్లు చర్చించి వైఫల్యం పొందాను. వారి గ్రామం సూర్యాపేట తాలూకాలోని చందుపట్ల. ఆయన అతి సామాన్యంగా మాట్లాడేవారు. కాని సిద్ధాంత విషయంలో మూత్రం వారిది నిరర్థకుల ధోరణి. పరిస్థితులు మారినా జీవితం మారి నట్లు కనిపించలేదు.

గ్రామాదులలో పరిస్థితులు మారినా తమ స్వభావం మార్చు కోని పెత్తందార్లుండటం సహజం. అటువంటివారు ప్రజా ఉద్యమాలు నహించలేరు. కాని పరిస్థితుల కనుగుణంగా మారే జాతీయవాదులు, యువకులు కూడా, వీరి వర్గపోరాటానికి గురయి ఎందరో బలయ్యారు. ఎందరో ఆయా యువకులు ఈ వర్గపోరాటం పేరుతో హతమై పోయినారు. పీరు దుర్మార్గులని, ప్రజా ద్రోహులని ప్రచారం చేసిన ఆ దుర్మార్గుడొక్కడూ వీరికి చిక్కలేదు.

మైదం చెరువు సంఘటన

జనగాం తాలూకాలో మొండ్రాయి అనే ఒక ఊరు ఉన్నది. జనగాం సూర్యాపేట రోడ్డులో ఉండే యీ ఊళ్ళో భూస్వాములు, పట్టదార్లు కలారువారు. వీరికి స్వంత దాన్యం గిన్నీ కూడా వుంది. నాటికి వారు బలవంతులు. పలుకుబడి కలవారు. ఆ ప్రాంతంలో 1944 నుంచీ కమ్యూనిస్టులు తమ కార్యకలాపాలు సాగించేవారు. కడవెండి, దేవర్లపల్లె మొ॥ ఆ ప్రాంత గ్రామాలు వారి కేంద్రాలుగా ఉండేవి. మొండ్రాయి అనే ఊళ్లో మైదం చెరువు అనే ఒక చెరువు వుంది. ఆ చెరువుకింద సుమారు 20 ఎకరాల మాగాణి సేద్యం అయ్యేది. ఆభూమి పట్టదార్లు కలారువారు. వారే చాలా కాలం నుంచి శిస్తు చెల్లిస్తున్నారు.

అనుభవిస్తున్నారు. కొంతకాలం క్రితం ఆ చెరువు మరమ్మత్తుకు ప్రభుత్వం కొంత మొత్తం మంజూరు చేసింది. కఠారువారు కంట్రాక్టర్లు. అక్కడ నివసిస్తున్న లంబాడీలు కూలీలు. 1946 లో కమ్యూనిస్టు నాయకులు శ్రీయుతులు ఆరుట్ల రామచంద్రారెడ్డి, లక్ష్మీ నరసింహారెడ్డి, దేవులపల్లి వెంకటేశ్వరరావు మొ॥ వారు శ్రామికులయిన లంబాడీలకే మైదం చెరువు భూమి యాజమాన్యం లభించాలని తర తరాల నుంచి లంబాడీవారి హక్కులకు కఠారు వంశం భంగం కలిగిస్తోందని ఉద్యమం లేవదీశారు. వీరి సహాయంతో లంబాడీలు భూమి ఆక్రమించే ప్రయత్నం చేశారు. కఠారు వారికి చట్టం ఆధారంగా ప్రభుత్వ సహాయం లభించడంతో రిజర్వ్ పోలీసు బలంవచ్చింది. భూమిని ఆక్రమించనీయకుండా నిరోధించింది. లంబాడీలకు ఎటువంటి లాభం కలగలేదు. వైగా మనస్పర్థలు పెరిగాయి. అయితే ప్రజల్లో కమ్యూనిస్టుల పట్ల విశ్వాసం పెరిగింది. కడవెండి దేవరప్పల, మొండ్రాయి గ్రామాలకే కాక, సూర్యాపేట జనగాం ప్రాంతంలో కూడా వీరి ఉద్యమం తారాస్థాయిని అందుకుంది. ఇదే సమయంలో సూర్యాపేట తాలూకాలోని కొత్తగూడెం నివాసి 'కోనారెడ్డి' హత్య జరిగింది. దీనివల్ల ప్రజల్లో కమ్యూనిస్టు పార్టీ అంటే భయాం దోళనలు ప్రబలిపోయాయి. ప్రభుత్వ యంత్రాంగం క్రమంగా స్తంభించింది. నిజాం పోలీసు వారు ఒక రిజర్వ్ పోలీసు దళాన్ని 'మొండ్రాయి' దగ్గర వుంచి సూర్యాపేట జనగామ ప్రాంతాలను పర్యవేక్షిస్తుండేవారు. హైదరాబాదు మీద పోలీసు చుక్క తరవాత వైన తెలిపిన మొండ్రాయి, మైదం చెరువు తండా పెద్దశ్రీంగాయక్ భువనగిరి కాంగ్రెస్ కార్యదర్శిగా ఉన్న నా దగ్గరికి వచ్చి మైదం చెరువు భూమి పరిష్కారం కోసం మధ్యవర్తిత్వం చేయమన్నాడు. 1946 లో జనగాం భువనగిరి డివిజన్‌లో వుండేది. నేను అప్పు డప్పుడూ జనగాం వెళ్లి అక్కడ ప్రజోపయోగ కార్యాలు చేపట్టేవాడిని. వారి కోరిక ప్రకారం నేను జనగామ వెళ్లి లంబాడీలకు, కఠారు వారికి సఖ్యత కలిగించి నామమాత్ర ప్రతిఫలంవై మొత్తం

మైదం చెరువులోని వివాదగ్రస్తమైన భూమిని లంబాడీలకు ఇప్పించాను. పరిస్థితుల ప్రభావానికి లొంగి, మారిన వాతావరణానికి అనుగుణంగా కథారు సోదరులు పూర్తి భూమి వదులుకున్నారు. ఇప్పుడు ఆ తగాదా భూమికే కాక అక్కడి మొత్తం కథారువారి పట్టా భూముల యజమాన్యం మైదం చెరువు తండా లంబాడీలదే.

బాలెంగ్రామ సంఘటన

సూర్యాపేటకు 11 మైళ్ళ దూరంలో బాలెంగ్రామ అనే కమ్యూనిస్టు ప్రాబల్యం గల ఊరు ఉన్నది. అది 1946 డిసెంబరు నెల. ఒకరోజు పోలీసులు బాలెంగ్రామ వెళ్ళి లెవీ దాన్యం సేకరణ ఆరంభించారు. గ్రామ రైతులు పంటలు పండలేదని, లెవీ దాన్యం ఇవ్వలేమని నిరాకరించారు. పోలీసులకూ గ్రామ ప్రజలకూ మధ్య ఘర్షణ మొదలయింది. బాలెంగ్రామ వుండే మట్టారెడ్డి గ్రామంలో జరిగే పోలీసు ఘర్షణలను, ప్రజల నిర్బంధాలను సహించలేక పోయాడు. ఏమీ తోచక ఆలోచనలు స్తంభించాయి. మట్టారెడ్డి తనదగ్గర ఉండే కర్రతో పోలీసులను బాదడం మొదలు పెట్టాడు. అటువంటి దుస్సాహసం పోలీసులకూ కొత్తే. ఏం చేయాలో, మట్టారెడ్డిని ఎట్లా ఆపాలో తెలియలేదు. ఇతని బడితే దెబ్బలకు కొంతమంది పోలీసులు గాయపడ్డారు. చివరకు అనుభవంగల ఒక పోలీసు ఆఫీసర్ ముందుకు వచ్చి తన రివాల్వర్ తో మట్టారెడ్డిని కాల్చి చంపాడు. వెడ బొబ్బలతో ప్రాణాలు విడిచాడు మట్టారెడ్డి. ఈ దృశ్యం చూసిన గ్రామ ప్రజలు పోలీసులపై తిరుగుబాటు చేశారు. ఇక ఊళ్లో వుండి ప్రజలతో ఘర్షణ పెంచడం భావ్యం కాదని తలిచి ప్రభుత్వద్యోగులు, పోలీసులు బాలెంగ్రామ వదిలి సూర్యాపేట ప్రవేశించారు.

ఆ తరువాత కమ్యూనిస్టు పార్టీ వారు ప్రజల్లో ఒక వింత ప్రచారం కొనసాగించారు. కళ్ళల్లో కారం కొట్టి పోలీసులని రోకళ్ళతో కొడవచ్చని, రొమ్ములకు చేతులు కట్టుకుంటే దానిలోంచి తుపాకీ

గుండు దూరదని ప్రచారం చేశారు. పోలీసులను, తమకు నచ్చని ప్రజా ద్రోహులను ఎదిరించడానికి ప్రత్యేకమైన దుడ్డు కర్రలు సిద్ధం చేయించారు. ఆ కర్రలను 'సంఘం గుతువ' అనేవారు. ఈ విధమైన గుతువలు, వడిసెల రాళ్ళు, కారంపొడి, రోకళ్ళతో పోలీసులను గ్రామాలలోకి రాకుండా తరిమేయాలని ప్రజలను హెచ్చరించారు.

కమ్యూనిస్టు పార్టీ తమకు పలుకుబడి ఉండే గ్రామాలను శిండు వర్గాలుగా చీల్చింది. ఒకవైపు ప్రజలుంటే మరోవైపు ప్రజా ద్రోహులుండేవారు. వీరికి జాతీయపక్ష ఆంధ్ర మహాసభ నాయకులందరూ వ్యతిరేకులే. వారిపై గేయాలు పల్లెల్లో వినిపించేవి.

ఉత్తా మాటల మందుములా నరసింగా రావయ్యా
పెత్తైన దారుడు కొండా వెంకటరంగా రెడ్డయ్యా
కొత్తా నడకలు నడిచేటి పులిజాల రంగయ్యా.

అని ఈ విధంగా వుండేవి ఆ పాటలు. కమ్యూనిస్టు పార్టీ వారు ప్రజా ద్రోహులని ముద్ర వేసి 1946 లో తమకు వ్యతిరేకులను వస్త్రా కొండూరు, పెద్దపడిశాల, జానకీపురం, కడవెండి, కామారెడ్డి గూడెం మొ॥ గ్రామాల్లో చావమోది కాళ్ళూ చేతులు విరగగొట్టి భయభ్రాంతులను చేశారు. ఒకవైపు వర్గ పోరాటం, మరోవైపు పోలీసు దండయాత్రలు. ప్రజలు నిస్సహాయులయ్యారు. నేనూ నా సోదరుడు కేతి రెడ్డి పురుషోత్తమరెడ్డి కాంగ్రెస్ సంస్థ పక్షాన వుండి గ్రామ ఐక్యతకు ప్రయత్నించాం. కాంగ్రెస్ గేయాలను నా సోదరుడు రవించారు. శాంతి కాముకులు వీటిని మెచ్చుకున్నారు. కాని కమ్యూనిస్టు పార్టీ వారికి ఈ గేయాలు కోపాన్ని తెప్పించాయి. ఈ విధమైన అంతః కలహాల వల్ల గ్రామాలు బలహీనపడటమే కాక చీల్చి పాలించడానికి ప్రభుత్వానికి అవకాశం లభించింది. కాబట్టి ప్రజలంతా ఏకమై తమ హక్కుల కోసం ప్రభుత్వాన్ని ఎదిరించాలని మేము ప్రబోధించాం. కాని వాళ్ళు ప్రజల్లో వ్యతిరేకవర్గాన్ని దెబ్బలు కొట్టడం, కాళ్ళూ చేతులు

విరగ కొట్టటాన్ని మానలేదు. మేము ఉభయ సోదరులం గ్రామ ఐక్యతకు ఉపవాసం చేశాం. మా గ్రామంలో తాత్కాలికంగా పరివర్తన కలిగింది. ఇకముందు ఇతరులను దెబ్బలు కొట్టమని వాగ్దానమే కాక అంజనేయస్వామి ఎదుట ప్రమాణం చేశారు. మేం ఉపవాసం విరమించాం. రెండు రోజుల తరవాత వై నాయకుల ఆదేశం తరవాత మళ్ళీ 5, 6 గురు వ్యక్తులను చావమోదారు. ఇదే విధంగా చుట్టుపక్కల గ్రామాల్లోనూ ప్రజా వ్యతిరేకులని ప్రజలను విభజించి చావమోది, కాళ్ళు చేతులు విరగ్గొట్టి భయభ్రాంతులను చేశారు. ఏం చేయాలో తోచని స్థితి, నిరాశ కలిగింది. ఆ ప్రవాహాన్ని మేము అవలేక పోయాం.

అమరవీరుడు దొడ్డి కొమరయ్య

1946 లో కడవెండి గ్రామంలో ఓసునూరు రామచంద్రారెడ్డి ఇంటిమీద దాడి జరిగింది. ఇంట్లో ఆయన గుమాస్తా మహమ్మదు మిస్కినలి, ఆయన మామ నారసింహారెడ్డి వున్నారు. జన సమూహం నినాదాలతో ఆ యింటిని చుట్టు ముట్టింది. ఇంట్లో వారు తలుపులు బిగించుకొని భయభ్రాంతులై వున్నారు. పారిపోయే మార్గం లేదు. ప్రజలు వూరికే వుండే స్థితిలో లేరు. ఏమీ తోచక ఇంట్లో ఉన్నవారు ఆ ఇంట్లో నుంచి తుపాకీ పేల్చారు. ఏమీ ఎరుగని దొడ్డి కొమరయ్య మరణించాడు. భయభ్రాంతులైన జనం ఎక్కడి కక్కడ పారి పోయారు. ఇంట్లోవారు బ్రతుకు జీవుడా అని గ్రామం వదిలేశారు. దొడ్డి కొమరయ్య శవం ఊళ్లో వూరేగించారు. ఆయన అమరుడయ్యాడు.

ఈ విప్లవ కార్యక్రమ పాఠీవారు గ్రామాలను అక్రమించడానికి ఒక ప్రత్యేక పద్ధతి ఏర్పరచు కొన్నారు. మొదట ఒక గ్రామంలో సభ్యత్వం చేయించేవారు. ఆ గ్రామంలో కొందరిని వ్యతిరేకులుగా మరి కొంత మందిని శ్రామికులుగా చీల్చేవారు. ఆ గ్రామంలోని ప్రజలను 50-60 ఘండిని సంఘం కర్తలతో పక్క ఊరుకు

తీసుకెళ్ళి అక్కడ సభచేసి విమర్శించే వాళ్ళ నెద్దిరించి ఆ వూరు స్వాధీనం చేసుకొనేవారు. ఆ గ్రామంలో భయప్రాంతాలు కలిగించి వ్యతిరేకులను చావమోదేవారు. ఈ విధంగా ఒక్కొక్క వూరు నుంచి 50-60 మందిని తీసుకెళ్ళి పక్క వూరుని స్వాధీనం చేసుకొనేవారు.

ప్రతి సమాజంలోనూ, వర్గంలోనూ, కుటుంబంలోనూ, గ్రామంలోనూ ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమ వర్గాలుంటాయి. కమ్యూనిస్టులే అభివృద్ధి కాంక్షించే వారని పార్టీలో లేనివారు ప్రజా ద్రోహులని, అభివృద్ధి నిరోధకులని చిత్రించి హింసించడం సమంజసం కాని విషయం. భూస్వాములు, పతన్దార్లందరూ దుర్మార్గులు కారు. కొందరు మారలేక వ్యతిరేకించి ప్రభుత్వాన్ని నమర్చిస్తే, మరికొందరు ఉపేక్షించి మారలేక, కష్టమైనా నష్టమైనా భరించి ఊరుకుంటారు. మరికొందరు మారిపోతారు. ఇటువంటి మార్పులో యువకులు, వృద్ధులు, మధ్యవయస్కులు, ఈ ప్రవాహంలో ఎందరో బలిఅయి పోయారు.

1946 లో సర్మిర్జాన్ సామ్యిల్ ప్రధానమంత్రి హైదరాబాద్ సంస్థానంలో శాంతిని నెలకొల్పే యత్నంలో వైఫల్యం పొందాడు. అప్పటి నల్లగొండ జిల్లాకలెక్టర్ తెలివైనవాడు, వ్యవహార, సమయోచిత ప్రజ్ఞ కలవాడు. ఆయనపేరు శ్రీ కలీముల్లాఖాదర్. ఈయన ఆధ్వర్యంలో మిలటరీవారు దేవరూపల గ్రామాన్ని ముట్టడించారు. అయితే ఈసారి ముట్టడి లెవీదాన్యంకోసం కాదు. మంచి మాటలు చెప్పి, విననివారిని అరెస్టు చేయడానికే. ఈవిధంగా ఆ ప్రాంతంలో శాంతిభద్రతలు నెలకొల్పేయత్నం చేశారు అధికారులు. గ్రామ ప్రజలను బయటికి వెళ్ళనివ్వలేదు. కలెక్టర్ పోలీసువారి సహాయంతో మంచి మాటలు చెప్పేయత్నం చేశారు. కానీ అక్కడ ఉండే గ్రామ వాతావరణం వేరు. గ్రామంలోని శ్రీ పురుషులు వ్లడి సెలు, గుతుపలు, రోకళ్ళు, కారంపొడి తీసుకొని, రొమ్ముకు

చాటలు ధరించి పోలీసుల నెదిరించి దుర్భాషలాడి కలెక్టర్‌నుక్కొట్టే యత్నం చేశారు. పోలీసులు తుపాకీలు పేల్చారు. ఇద్దరు అక్కడి కక్కడే మరణించారు. ఎందరో ప్రభుత్వంవారు అరెస్టుచేసి బందీలుగా తీసుకెళ్ళారు. ఈవిధంగా కడవెండిలోనూ జరిగింది. ఈ సంఘటనలు ప్రజల్లో మార్పులు తెచ్చాయి. కమ్యూనిస్టు నాయకులు మాయమయ్యారు. మిగిలింది మరణశాంతి.

వ్యవహారజ్ఞానం గల నర్‌మిర్జా ఇస్మాయిల్, ఉస్మానలీఖాన్ పెద్దకొడుకు ఆజంజా బహద్దూర్ ద్వారా జనగాం, సూర్యాపేట ప్రాంతాలలోని పూలెం, కడవెండి, దేవరుప్పల గ్రామాల్లో మిలటరీ, పోలీసులు చంపిన వ్యక్తుల కుటుంబాలకు సహాయం చేయించి, సానుభూతి ప్రకటించజేశాడు.

ఈ సంఘటనతో ప్రజలలో కొంత మార్పు వచ్చింది. దుర్మార్గాన్ని ఎదిరించడానికి తాను అవలంబించే పద్ధతి నరయింది కాదని వారికి తెలిసి వచ్చింది. ప్రజల్లో భయాందోళనలు ప్రబలి పోయాయి. ఉద్యమం పురోగమించడానికి బదులు తిరోగమించింది. ఈ సంఘటనలను ప్రతికలు పెద్దపెద్ద అక్షరాలతో ప్రకటించాయి. స్థానిక పరిస్థితులను అవగాహన చేసుకోవడానికి ఎందరో జాతీయ నాయకుల బృందాలు ఆ ప్రాంతాన్ని దర్శించాయి. మొదట శ్రీ బూర్గల రామకృష్ణారావు, కాశీనాథరావు వైద్యా, కొండా వెంకటరంగారెడ్డిగార్లు ఈప్రాంతాలను దర్శించారు. అటు ప్రభుత్వం, ఇటు పార్టీ దురంతాలను గమనించారు. ఆ తర్వాత నెహ్రూ అంతరంగిక మిత్రుడు ద్వారకానాథ్ కిచ్చు వచ్చారు. వారివెంట శ్రీ మందుముల నరసింగ రావు, దిగంబరరావు, కోదాటి నారాయణరావుగార్లు వచ్చారు. దురంతాలను వ్రాసుకున్నారు. నెహ్రూగారికి చూపించడానికి గుతుపకట్టెలను రెంటిని తీసుకున్నారు. అనంతరం శ్రీ దుగ్గిరాల బలరామక్రిష్ణయ్యగారి ఆధ్వర్యంలో మరో బృందం వచ్చింది. అప్పటికి మొండ్రాయి వరకే రోడ్డు సౌకర్యం ఉండేది. అక్కడి నుంచి అన్ని ప్రాంతాలకు నేనే

స్వయంగా వారిని ఎద్దబండిలో తీసుకెళ్ళి దుర్బటన జరిగిన ప్రాంతాలను చూపించాను. ఆ రోజుల్లో ఇదొక్కటే నా కార్యక్రమం, మరేమీ స్వంతపని లేదు.

తరువాత అరుణా అనఫలీ, శ్రీ జమలాపురం కేశవరావు (అంధ్ర మహాసభ చివరి అధ్యక్షులు) వారివెంట పర్యటించారు. అప్పుడు సూర్యాపేటలో జరిగిన సభ గణనీయమైంది. అంతవరకు ఆ ప్రాంతంలో దేశ నాయకుల సభలు జరగలేదు. జాతీయ భావాలు తెలియవు. వారివెంట నేను సూర్యాపేటవెళ్ళి సాగనంపాను. అరుణా అనఫలీగారి ఉపన్యాసం గంభీరంగా, నిర్మాణాత్మకంగా ఉంది. హింసాయుత ఉద్యమాలు ఏమీ సాధించలేవని అటువంటి ఉద్యమాలు పురోగమించడానికి బదులు తిరోగమిస్తాయని, హక్కుల కోసం అహింసాయుత పోరాటం కొనసాగక తప్పదని ఆమె ఉపదేశించారు. ఈ ఉపన్యాస ప్రభావం ప్రజలమీద పడింది. ప్రజల్లో మార్పు వచ్చింది. ప్రజలు స్వబలం, అధికారబలం అంచనా వేయనారంభించారు. 1940 నుంచీ శ్రమతో చేసిన ప్రయోగం, పార్టీవారి శ్రమకు ఫలితం నాటికి అవిధంగా మారింది. అయినా వారు నిరాశ చెందలేదు. కొత్త పద్ధతితో ఉద్యమం కొనసాగించే పథకాలు సిద్ధం చేశారు.

అఖిరి (తుది) పోరాటం

బ్రిటిష్ ప్రధాని అట్లీ మనదేశానికి స్వాతంత్ర్యాన్ని 1947 లో ప్రకటించారు. కాని చర్చిల్ అందుకు ఆమోదించక ఐక్యతలేని దేశానికి స్వాతంత్ర్యం, దేశప్రజల వినాశానికి హేతువని విమర్శించారు. 47 జూన్ 31వ తేదీన అట్లీ దేశాన్ని విభజించేనా స్వాతంత్ర్యం యిస్తామని ప్రకటించారు. తరువాత నెహ్రూ, పటేల్ మొ॥ నాయకులు దేశ విభజనకు అంగీకరించారు. కాని గాంధీజీ యిందుకు వ్యతిరేకి.

తరపున చరిత్రాత్మకసభ జరిగింది. నాటికి కాంగ్రెస్ పై నిషేధం తొలగించారు. బాలెం, దేవరుప్పుల, కడవెండి ఘటనలతో కమ్యూనిస్టు పార్టీపై నిషేధం వచ్చింది. జూన్ 16నాటి సమావేశానికి స్వామీ రామానందతీర్థ అధ్యక్షులు. అఖిలభారత కాంగ్రెస్ కార్యదర్శి శ్రీ శంకరరావుదేవ్ కూడా వచ్చారు. అదేరోజు మైసూరు మహారాజా తన సంస్థానాన్ని భారత యూనియన్ లో విలీనం చేస్తున్నట్లు ప్రకటనచేశారు. హైదరాబాదు కూడా ఇదే దోరణి ననుసరిస్తున్నదని భావించారు. సమావేశాల్లో బూర్గుల రామకృష్ణారావు హైదరాబాదులో బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వం ఏర్పడాలనే తీర్మానం ప్రవేశపెట్టారు. దాన్ని ఏకగ్రీవంగా ఆమోదించారు. హైదరాబాదు సింహాసనంమీద కోటి 70 లక్షలమందిని కూచోబెట్టి కిరీటం ఉంచుతానని ఉచ్చైస్వరంతో రామానందతీర్థ ప్రతిజ్ఞ చేశారు. ఇంత గొప్ప సభను ఎవరూ చూడలేదు. అంతకు ముందు ఊహించలేదు. అనంతరం సత్యాగ్రహ పోరాటం మొదలయింది. శాసనోల్లంఘనం ద్వారా 21 వేల మంది కార్యకర్తలు జైలుకు వెళ్ళారు. నామిత్రుడు సహచరుడు అచ్యుతరావు దేశోపాండే ఆందరికన్నా అధికంగా 5 సం॥ జైలుశిక్ష అనుభవించారు. వీరు గాంధీగారి ఆదేశానుసారం వ్యక్తిగత సత్యాగ్రహాల్లో హైదరాబాదు ప్రతినిధిగా పాల్గొని జైలుశిక్షను అనుభవించారు.

15 ఆగస్టు 1947వ తేదీన బ్రిటిష్ వారు మనదేశానికి స్వాతంత్ర్యం ప్రకటించారు. దేశం రెండుగా చీలింది. దేశీయ సంస్థానాలు స్వతంత్రంగా ఉండవచ్చు లేదా పాకిస్తాన్, హిందూస్తాన్ లో ఏదో ఒక సమాఖ్యలో చేరవచ్చని ప్రకటించారు. శ్రీ నెహ్రూ మనదేశ ప్రథమ ప్రధాని అయ్యారు. వల్లభాయీ పటేలు హోంవంత్రి అయ్యారు. ఆయన వ్యవహారదక్షత, పరిపాలనా కౌశల్యంవల్ల దేశంలోని 600 సంస్థానాలు భారత సమాఖ్యలో లీనం అయ్యాయి. గుజరాత్ లోని జూనాగఢ్ సంస్థానంలో నవాబు ముసల్మాను. ప్రజలు హిందువులు. నవాబు ఎటూ చేల్చుకోలేనిస్థితిలో ఉన్నాడు. చివరకు ప్రజలే నిర్ణయించుకొని

యూనియన్ లో కలిశారు. కాశ్మీర్ రాజు హిందువు. ప్రజలలో అధికభాగం మహమ్మదీయులు. ఇది సరిహద్దు రాజ్యం. అక్కడిరాజు ఎందులోనూ చేరక, ఏదీతేల్చక కాలం గడుపుతుంటే, పాకిస్తాన్ సేనలు కాశ్మీరును ఆక్రమించాలని చొచ్చుకు వచ్చాయి. కాశ్మీర్ రాజు భారత ప్రభుత్వం సహాయం కోరాడు. రాజ్యాన్ని భారత యూనియన్ లో చేర్చాడు. మన సైనికులు కష్టాలనధిగమించి కాశ్మీర్ చేరుకొని పాకిస్తాన్ సేనలతో యుద్ధంచేసి తరిమికొట్టారు. నేటికిని కొంతభాగం పాకిస్తాన్ అధీనంలో ఉండిపోయి జటిల సమస్యగా తయారయింది. దీని పరిష్కారం ఎంతకాలం పడుతుందో తెలియదు.

నిజాంనవాబు మీర్ ఉస్మాన్ లీఖాన్ సర్వ స్వతంత్రుడనని మరొకసారి ప్రకటించుకొన్నాడు. కాశీరజ్వీరజాకార్లకు నాయకుడిగా చెలామణీ అయి, రోజురోజుకూ దౌర్జన్యాలు చేసేవాడు. వరంగల్ కోటలో మొగిలయ్య అనే కార్యకర్తను చంపారు రజాకార్లు. ఏ సంబంధంలేని డా॥ టి. నారాయణరెడ్డిని వరంగల్ లో పట్టపగలే ఆయన ఇంట్లోనే దారుణంగా పొడిచి చంపారు. బీబీనగర్ ను దోచి ప్రజలను చిత్రహింసలు పెట్టారు.

“తెల్లవాళ్ళు మనదేశాన్ని వదిలివెళ్ళారు. మేము సార్వభౌమాధికారాన్ని బందరు వరకు విస్తరింపజేసి సముద్రాన్ని యథేచ్ఛగా ఉపయోగించుకొంటాం. ఇటువంటి అధికారం 1802 నుంచే మాకు సంక్రమించింది. మచిలీపట్టణం రేవువరకూ రైలు భూభాగం అనుభవించే అధికారం మాకు ఉన్నది, హైదరాబాదు రాష్ట్రం పరదేశాలతో వ్యాపార సంబంధాలుండుకొని, వ్యాపారం వృద్ధిచేసి రాష్ట్రాన్ని స్వయం సమృద్ధిగా చేయడానికి ఈ రేవు అవసరం ఎంతయినా ఉంది. ఇవేకాక బిరారు, ఉత్తరసర్కారు జిల్లాలు ఈ రాజ్యంలో కలిసినవే. పూర్వం ఈ సంస్థానంలోనేమారిన పరిస్థితులనుబట్టి ఈ భూభాగంమీద అధికారం మాకు ఉంది. ఈ తగాదా 1766 నుంచీ ఉన్నదే” అని రజ్వీ ప్రకటించాడు.

భారతదేశంలో మారుతున్న పరిస్థితులనుబట్టి హైదరాబాదు ప్రభుత్వం రాజ్యాంగ సంస్కరణల పత్రం ప్రకటించింది. ఈ సంస్కరణలకు వ్యతిరేకంగా కాంగ్రెస్ ఆక్షేపణ పత్రం జారీచేసింది. "హైదరాబాదు రాష్ట్రాన్ని నిరంకుశపాలన కింద ఉంచడంవల్ల భారతదేశ సమైక్యత, స్వాతంత్ర్యానికే ముప్పు వాటిల్లుతుంది. మన దేశం ఒక సంయుక్త సమాఖ్య. హైదరాబాదు మన యూనియన్‌లో ఒక రాష్ట్రంగా నెలకొనాలి." అని అఖిలభారత కాంగ్రెస్-స్టాండింగ్ కమిటీ తీర్మానించింది.

అప్పటికే ఖాషాప్రయుక్త రాష్ట్రాల ఏర్పాటును అప్పటి కమ్యూనిస్టుపార్టీ ఆమోదిస్తూ తీర్మానించింది. 1946 ఎన్నికల ప్రచాళికలో ప్రకటించింది.

1946 లో కమ్యూనిస్టు పార్టీ కార్యకర్తలు శ్రీ బద్దం ఎల్లారెడ్డి అధ్యక్షతన ఖమ్మంమెట్టులో సభ జరిపి విశాలాంధ్ర తీర్మానం చేశారు. అటు ఢిల్లీకాంగ్రెస్, యిటు కమ్యూనిస్టు పార్టీవారు హైదరాబాదును యూనియన్‌లో లీనం చేయాలని అన్నారు. ఎంతబలం గల పార్టీ అయినా ఒకేఒక పార్టీవల్ల సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యం రాజాలదని, కాబట్టి అన్ని ఏకమై బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వం, ప్రజలు ఎన్నుకొన్న శాసనసభ, సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యం కోసం కృషిచేయాలని తీర్మానించారు.

అటు బస్తర్ స్టేట్, ఒరిస్సాలోని కొరాపుట్ జిల్లాలోని కొన్ని భాగాలు హైదరాబాదు సంస్థానంలో విలీనం కావాలని నిజాంప్రభువు భారత ప్రభుత్వాన్ని డిమాండ్ చేశాడు. ఒకవేళ ఈ భాగాలు తమకు అప్పగించకపోతే, ఆంగ్లేయులు మనదేశం వదిలివెళ్ళిన తర్వాత అలిమినైనా బలిమినైనా ఈ భాగాలు స్వాధీనం చేసుకుంటాం అని ప్రకటించాడు. ఆంగ్లేయులు వెళ్ళిపోయారు. కాని యిక్కడ జరిగింది ఏమీలేదు. ఏ ప్రాంతం స్వాధీనం కాలేదు.

15 ఆగస్టు 1947 వ తేదీన భారతదేశం స్వతంత్ర దేశంగా అవతరించింది. తరతరాల నుంచి ఆంగ్లేయులకు విధేయుడుగా ఉండి సంపాదించుకున్న సార్వభౌమాధికారం అంతా నిజాం రాజుకు వ్యర్థమైపోయింది. నాటి హైదరాబాదు సంస్థాన ప్రధాని మీర్జా ఇస్మాయిల్ గారు గౌరవ పరిష్కారం కనుక్కోవాలని ఆలోచించారు. ఎటువంటి స్థితిలోనూ హైదరాబాదు ఇండియన్ యూనియన్ లో చేరకతప్పదని ఆయన విశ్వసించాడు. ఈ ఆలోచనను నిజాం పెడచెవిని పెట్టాడు. ఇతైహదుల్ ముసల్మీన్ ఏ పరిష్కారమూ అంగీకరించటానికి సిద్ధంగాలేదు. చివరకు మీర్జాఇస్మాయిల్ ప్రధాని పదవి వదిలి హైదరాబాదు వదిలేశారు. ఆయన అనంతరం మీర్లాఅయకల్ ప్రధాని పదవి చేపట్టారు.

మీర్లాఅయకల్ మంత్రివర్గాన్ని క్రింది విధంగా ప్రకటించారు.

(1) మీర్లాఅయకల్, ప్రధానమంత్రి (2) పింగళి వెంకటరామరెడ్డి (ఉపప్రధానమంత్రి) (3) వెంకటరావు (హరిజన్) (4) జోషి (ఒక వ్యాపారి) (5) మల్లికార్జున్ (లింగాయత్) (6) రామాచారి (ఒక కాంగ్రెస్ వకీలు) వీరు హిందూ సభ్యులు. వీళ్ళు కాక 8 మంది మహమ్మదీయ సభ్యులున్నారు. ఇటు హైదరాబాదు సంస్థానంలో మహా విప్లవం సాగుతోంది. ప్రజల మధ్య ప్రభుత్వం మధ్య సంబంధాలు తెగిపోయాయి. రజాకార్ల దురంతాలు ప్రతి దినం అధికమయ్యాయి. ఇతైహదుల్ ముసల్మీన్ కూడా దాని రజాకార్ల సంస్థకూ ఒక్కటే ధ్యేయం. అది హైదరాబాదు రాజ్యాన్ని ఇస్లాం దేశంగా పరివర్తించేయటం, 5 శతాబ్దాల రజాకార్ల సైన్యాన్ని సిద్ధం చేయడం. అప్పటి రాష్ట్ర జన సంఖ్యలో 12 శాతం మహమ్మదీయులు. 88 శాతం హిందువులు, తదితరులు. రజాకార్లు ఎన్నో అమానుష చర్యలకు పాల్పడ్డారు. పల్లెలను దోచుకోవడం, ప్రజలను హింసించి భయభ్రాంతులను చేయడం వీరి నిత్య

కృత్యాలు. బీబీనగరం దోచారు. ఆలేరును కౌల్లగొట్టారు. ఖమ్మం. వరంగల్ రోడ్డుపై గల ప్రాంతంలో ఒక బస్సు తగలబెట్టబడింది. దాని పర్యవసానం అసనాబాదు అనే పల్లెను ద్వంసం చేశారు. బచ్చోడు పల్లెను తగల బెట్టారు. 80 సంవత్సరాల రామనహాయం సుదర్శనరెడ్డిగారికి తమ పూర్వ చరిత్ర గుర్తుకు వచ్చింది. వారి పూర్వీకులు విజయనగరసామ్రాజ్యంలో ఆశ్వదశాధిపత్యం వహించారు. వీరు కూడా యౌవనంలో గుర్రాలను పోషించటంతోపాటు. సవీనాయులను సేకరించడం చేసేవారు. 80 ఏళ్ళ వయస్సులో 12 బోరు తుపాకీ భుజం మీద పెట్టుకొని వృద్ధులైన భార్య, మరణితులతో చెట్టుకింద నిలబడ్డారు. గ్రామ దోపిడీ జరుగుతోంది. ఎవరైనా తమ జోలికి వస్తే కొందరిని హతమార్చి తాను అనుభవించడానికి సిద్ధంగా ఉన్నారు. తాని ఎవరూ రాకుండానే గండం గడిచింది. రజా కార్లకు పల్లెను దోస్తే లాభం కానీ, ఈయన లాంటి ముసలి వీరులతో ఏం పని? ఈ మాతుక కృత్యాల మూలంగా బచ్చోడు, పోచవరం, మరిపెడ, కాంపల్లి ప్రజలు శుభ్రపీడు పోలీసు నాకామీద దాడి చేశారు. ఫలితంగా ఎందరో మరణించారు. వీరిలో బీరవోలు పల్లెవాసి గుండా చంద్రయ్య కూడా వున్నాడు. ఈ సందర్భంలో బచ్చోడు పల్లెలో గుజ్జా మదురమ్మను అమానుషంగా రజాకార్లు, పోలీసులు కలిసి హత్య చేశారు. మొత్తం గ్రామాన్ని దోచి తగలబెట్టారు. జరిగిన సంఘటనల్లో ఇవి కొన్ని మాత్రమే.

1946 లో నల్లగొండ, వరంగల్ జిల్లాలో కమ్యూనిస్టు ఉద్యమాన్ని అణచివేశారు. జాతీయవాదులు స్టేట్ కాంగ్రెస్ పక్షాన స్వామి రామానందతీర్థ నాయకత్వంలో స్వాతంత్రోద్యమాన్ని ప్రారంభించారు. దీనివల్ల ప్రజల్లో ఆశకలిగి విశ్వాసం పెరిగింది. 7 ఆగస్టు 1947 తేదీన మొదలయిన ఉద్యమాన్ని ప్రజలు అభిమానించారు. ప్రతి పల్లెలో, కాంగ్రెస్ జండాలు ఎగిరాయి. జైలుకెళ్ళ దల్చిరవారు సత్యాగ్రహంలో పాల్గొని జైలుకెళ్ళారు. ప్రభుత్వం మరికొంత మందిని అనుమానంతో

జైలుకు పంపింది. రెండో వర్గం నిజాం రాష్ట్ర సరిహద్దుల్లో కాంపులు ఏర్పాటుచేసి నిజాం ప్రభుత్వంతో పోరాడాలని నిశ్చయించింది. కొద్ది కాలంలోనే నిజాం సరిహద్దుల్లో హైదరాబాదు స్టేట్ కాంగ్రెస్ క్యాంపులు వెలిశాయి.

జమలాపురం కేశవరావుగారు కాంగ్రెస్ తీర్మానానుసారం తామునత్యాగహం చేసేటప్పుడు భవిష్యత్తు కార్య నిర్వహణ కోసం కార్యకారిణీ సమితికి బదులుగా ఏకైక ప్రతినిధిగా శ్రీ టి. హయగ్రీవాచారిని నియమించారు. వారు తెలంగాణా ప్రాంతీయ కాంగ్రెస్ కార్యాలయాన్ని నిజాం రాష్ట్రానికి చేరువలో ఉన్న విజయవాడలో స్థాపించారు. బొమ్మకంటి సత్యనారాయణరావు గారిని హయగ్రీవాచారి సలహాల కోసం నియమించారు. వీరి ఆధ్వర్యంలో కృష్ణా, గుంటూరు జిల్లాల్లో అనేక శిబిరాలేర్పడి, కాంగ్రెస్ కార్యక్రమాలను ముందుకు తీసుకొని పోయాయి. ఈ సరిహద్దు క్యాంపు కార్యకర్తలు రజాకార్లకు, పోలీసులకు వ్యతిరేకంగా ఎన్నో కార్యక్రమాలు చేపట్టారు. మొదట కమ్యూనిస్టులూ, కాంగ్రెస్ తో కలిసి హైదరాబాదు ఓముక్తి పోరాటానికి సిద్ధమయ్యారు. ఐక్య సంఘటనగా మారారు. పటేలు, పట్వారీల రాజీనామాలు, తాటి, ఈత చెట్లను నరకడం, మద్యనిషేధం, రెవీని ప్రభుత్వానికి చెందనీయక పోవడం, న్యాయవాదులు న్యాయస్థానాల బహిష్కరణ, విద్యార్థుల పాఠశాలల బహిష్కరణ, గ్రామ రికార్డుల ధ్వంసం మొ॥ కార్యక్రమాలతో ఐక్య పోరాటం ఆరంభమైంది. అన్ని గ్రామాలలో కాంగ్రెస్ పతాకాలు ఎగిరాయి. కార్యక్రమాలన్నీ నిజాం రాష్ట్రంలో ఉత్సాహంగా కొనసాగాయి.

చిన్ననాటి నుండి కలిసిమెలిసి పెరిగిన నా స్నేహితులు తాము కమ్యూనిస్టులుగా మారిన తరువాత నాతో మాట్లాడడం మానేశారు. అట్లాంటి వాళ్ళందరూ మళ్ళీ మిత్రులయ్యారు. అనుభవం గల కార్యకర్తలు అదివరకే పార్టీలో చేరారు. కొత్త కార్యకర్తలు గ్రామాలలో ఉద్యమాన్ని చేపట్టారు. అనుభవం గల కార్యకర్తలు నన్ను వెంటబెట్టుకొని బయలుదేరి నాతోటి కాంగ్రెస్ జండాలు కట్టించారు.

మేమంతా కలిసి గ్రామాధికారంతో రాజీనామా లిప్పించాము. ప్రభుత్వానికి తెలిపి యివ్వవద్దని ప్రచారం చేశాము. ఈ విధంగా ఐక్య పోరాటం ఆరంభంలో కొంతకాలం సాగింది.

భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ ప్రధాన కార్యదర్శిగా ఉన్న పి. సి. జోషి 1948 లో మారారు. వారికి నెహ్రూ నాయకత్వంలోనూ, జాతీయ నాయకులందరూ విశ్వాసం ఉండేది. వారి స్థానంలో వచ్చిన బి. టి. రణదివే ప్రభావం పోరాటంపై పడింది. ఆయన కాంగ్రెస్ ను విమర్శించడమే కాక, ఆంధ్ర కమ్యూనిస్టు పార్టీ శ్రీమంతులకు, భూస్వాములకు లొంగిందని విమర్శించారు. కేంద్ర కమ్యూనిస్టు పార్టీ పి. సి. జోషి వర్గం, బి. టి. రణదివే వర్గంగా చీలిపోయింది. 4 మే 1948 న నిజాం పార్టీమీద నిషేధం తొలగించాడు. చివరికి సి.పి.ఐ. నిజాంతో రహస్య సంధి చేసుకుందనే అనుమానం, వదంతులు వచ్చాయి. దీనికి కారణం కేంద్ర కమ్యూనిస్టులు నెహ్రూపై తలపడటం, నిజాం సారవభౌమాధికారం ఒప్పుకోవడం. ఈ కేంద్ర కమిటీ వైఖరి వల్ల తెలంగాణా సి.పి.ఐ వారికేం చేయాలో పాలుపోలేదు. సి.పి.ఐ.లో మహమ్మదీయ కార్యకర్తలూ ఉన్నారు. నిజాం ప్రభుత్వానికి గ్రామాలపై అదుపు తప్పింది. రజాకార్లు పోలీసుల సహాయంతో గ్రామాలను దోచి జీవించారు. ఈ సందర్భంలో భారతదేశంలో హైదరాబాదు చేరే అవసరం లేదని 'స్వతంత్ర హైదరాబాదు' అని కరపత్రం వేశారు. హైదరాబాదు కమ్యూనిస్టు పార్టీ దీన్ని ప్రకటించింది.

అనుభవం గల కమ్యూనిస్టులు ఐక్య పోరాటంలో వరంగల్, నల్లగొండ జిల్లాల్లో జాతీయ పతాకాన్ని ఎగరేయడానికి సహకరించారు. తరువాత తమ ఎర్ర జండాను జత చేశారు. దాని తరవాత ఎర్ర జండా కింద చిన్న కాంగ్రెస్ జండాను నిలబెట్టారు. ఈ విధంగా వల్లెల్లో స్థానం సంపాదించుకొని, తమ పార్టీ జండా ఒకటే ఉంచి కాంగ్రెస్ జండా తీసేశారు.

1948 దాకా నిజాం పరిపాలనలో మైదరాబాదులో బర్మారు తుపాకులకు (మందు నింపేవి) లై సెన్సు నిబంధన లేదు. సూర్యాపేట తాలూకాలో కోడూరు పల్లెలో ఇటువంటి తుపాకులు చేసి విక్రయించేవారు. అటువంటి తుపాకులు ప్రతి పల్లెలో 20-30 ఉండేవి. అక్కడక్కడ 12 బోర్ తుపాకులుండేవి. 1948 ఆరంభంలో కమ్యూనిస్టులు గ్రామాల్లో ఆయుధాలు లేకుండా అకస్మాత్తుగా స్వాధీనం చేసుకున్నారు. మిగిలినవి కాంగ్రెస్ పరమయ్యాయి. ఇంకా ఎక్కడన్నా ఒకటి ఆరా ఉంటే ప్రభుత్వం తీసుకెళ్ళింది. గ్రామాలు నిరాయుధం అయ్యాయి. పిట్టలనుకూడా కొట్టడానికి ఒక్కటి మిగల లేదు. ఈ కార్యక్రమం తరువాత కమ్యూనిస్టు పార్టీవారు కాంగ్రెస్ వారిని, వారి సానుభూతి పరులను తమ శత్రువులుగా, ప్రజా ద్రోహులుగా ప్రకటించారు. అనంతరం తోచిన విధంగా విధ్వంసక చర్యలకు పూనుకొన్నారు.

శ్రీ కొండా వెంకట రంగారెడ్డి నాకు చిర పరిచితులు. వారు మా తండ్రిగారి వకీలు. మా కాలంలో వారు నడపే వ్యాజ్యాలేమీ మాకు లేవు కానీ పూర్వ పరిచయం ఆంధ్రమహా సభల సంబంధం ఉండేది. వారి సాంగత్యం వల్లే నాకు శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణారావు, కాశీనాథరావు వైద్య, మందుముల నర్సింగరావు, ఎన్. కె. రావు మొ॥ పెద్దల సాన్నిహిత్యం ఏర్పడింది. పల్లె ప్రాంతాల పరిస్థితి విషమించి ఎన్నో కుటుంబాలు ఆంధ్ర ప్రాంతాలకు వలస వెళ్ళాయి. నేనూ ఏకాకినై గ్రామాలు తిరిగేవాడిని. మా అన్న పురుషోత్తమరెడ్డి మా కుటుంబాన్ని వెంటబెట్టుకొని బెజవాడ ప్రవేశించారు. సరిహద్దు క్యాంపుల్లో చేరదల్చిన వారు చేరిపోయారు. బార్దరు క్యాంపులకు వెళ్ళడం నా కిష్టం లేదు. సత్కాగ్రహం చేయడానికి నాకు అవకాశం ఇప్పించమని రంగారెడ్డిగారిని ఇతర పెద్దలతో ఎన్నిసార్లు విన్నవించు కున్నాను. ప్రజల్లో చైతన్యం కలిగించడం ముఖ్యం కాని జైల్లో ఖాచోవడం ముఖ్యం కాదని వారి వాదన. చివరికి ప్రభుత్వం వారు

ఆరెస్టు చేస్తే చేయవచ్చు. కాని నీవు పనికట్టుకొని జైలుకు వెళ్ళడం మంచిది కాదని నాకు నచ్చ చెప్పారు. రంగారెడ్డి, రామకృష్ణారావు గార్ల వర్గంలో ఉంటూ వారు చెప్పిందీ, నాకు తోచిన పని చేస్తూండే వాడిని.

1948 లో కాసిం రజ్వీ మళ్ళీ ప్రగల్భాలు పలికాడు. మరో వైపు కమ్యూనిస్టుల విధ్వంసక చర్యలు కొనసాగుతూనే ఉండేవి. యథాద్వస్థితి పరిశీలించి ప్రకటించడానికి బూర్గుల, రంగారెడ్డి, ఎన్. కె. రావు, వైద్యా, ముందుముల, ముర్రీ చెన్నారెడ్డి ప్రభుత్వాన్ని ఆనుమతి కోరారు. వారు ఏ విధమైన సమాధానం ఇవ్వలేదు, నిశ్చేదించనూ లేదు.

30 జనవరి 1948 ఢిల్లీలోని బిర్లా భవనంలో సాయంత్రం గాంధీగారు ఉన్నత్రుడి తుపాకి గుళ్ళకు బలయ్యారు. 'హేరామ్' అంటూ ఆసువులు బాసిన గాంధీజీ యావద్భారత దేశాన్ని సంచలనంతో ముంచేశాడు. అన్నిచోట్ల ప్రార్థనలు, ఊరేగింపులు జరిగాయి. హైదరాబాద్‌లోను ఉదయం 6 నుంచి సాయంత్రం 6 వరకూ పూరేగింపు సాగింది. అశేష జనం ఊరేగింపులో పాల్గొన్నారు. హుస్సేన్ సాగర్ సమీపంలోని మైదానంలో ప్రార్థనా సమావేశంతో ఊరేగింపు ముగిసింది.

అప్పటి హైదరాబాదు ప్రధాని లాయకల్లి భారత హోం మంత్రి పటేల్‌గారితో సంప్రదింపులు కొనసాగించారు. ఏదైనా పరిష్కారం కానీ, నంది కానీ జరుగుతుందని ఎవరూ ఆశించలేదు. ఇరు పక్షాలకూ వారి ఏర్పాట్లకు సమయం అవసరం. ఇంతకు మించి సంప్రదింపులకు అర్థం లేదు. దీనివల్ల యథాతథపు ఒడంబడిక (Stand still agreement) కుదిరింది. దీని ప్రకారం భారత యూనియన్ పక్షాన ఒక ఏజెంట్ జార్జ్ - శ్రీ కె. ఎం. మున్షీ - నియమితులైనారు. బొల్లారం

లోని నాటి బ్రిటిష్ రెసిడెంట్ భవనంలో ఉండేవారు ముస్లిగారు. భారత సైన్యం క్రమేపీ నిజాం హద్దుకు చేరింది. మరోవైపు నిజాం రాజ్యంలోని వెండి, బంగారాన్ని బయటికి వెళ్ళకుండా బందోబస్తు చేశారు. అప్పుడు నిజాం పాలకులు 200 కోట్ల రుణం కోసం పాకిస్తాన్‌తో బేరసారాలు సాగించేవారు. ఈ యత్నం అక్కడి ఆర్థిక మంత్రి గులాం హుస్సేన్ ద్వారా జరిగింది. అనుకున్నది సాధిస్తే ఆయనే ప్రధాని అయ్యేవాడు. అదే సమయంలో సిడ్నీ కాటన్ ద్వారా ఆయుధాలు కొనాల్సి బేరం సాగించినారు. ఈ వ్యవహారాల్లో అక్కడి జయప్రదం కాలేదు. చివరకు ద్రవ్య నష్టంతప్ప మారణాయుధాలు చేరలేదు హైదరాబాదుకు.

1948 ఫిబ్రవరిలో ముస్లి హైదరాబాదు నుంచి సూర్యాపేట వెళ్ళే కార్యక్రమాన్ని ప్రకటించారు. సమాధానం రాకపోయినా రామ కృష్ణారావు ప్రశ్నలుచూడూ బయలుదేరే తేదీ ఖరారు చేసుకున్నారు. ముస్లిగారి మార్గంలో ముఖ్యంగా సూర్యాపేటలో ప్రజలను సమకూర్చి కష్టసుఖాలు చెప్పించే పని నా కప్పగించారు. శ్రీ వేములపల్లి వేంకట కిష్టయ్య (వకిలు) పేరిట ప్రాసిన లేఖను నాకిచ్చారు. హైదరాబాదు నుండి బస్సులో బయలు దేరాను. సి. ఐ. డి వాళ్ళు ఎక్కడి నుంచి అనుసరించారో కానీ నార్కట్‌పల్లి వెళ్ళిం తర్వాత నాకు కొంత అనుమానం కలిగింది. నా బస్సు సూర్యాపేట చేరకముందే అరెస్టు చేసి పోలీసు కస్టడిలో నిర్బంధించారు. నేను కస్టడిలో ఉండగానే ముస్లి, అచార్య రంగా గార్లు సూర్యాపేట మార్గంగా ముసగాల పరగణా చేరారు.

సూర్యాపేట కస్టడిలో 2, 3 రోజులు గడిచాయి. స్పెషల్ డిప్యూటీ కలెక్టర్, డి.ఎస్.పి నన్ను పిలిచి విచారించారు. నేను కాంగ్రెస్ కార్యకర్తనని, నా భ్యేయం హైదరాబాదు సంస్థానంలో బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వస్థాపన అని అధి సాధించేవరకూ ప్రయత్నిస్తానని, నేను

నేరం చేయలేదని స్టేట్ కాంగ్రెస్ సంస్థమీద ఏ నిషేధం లేదని ఖద్దర్ దరించడం నేరం కాదనీ, నన్ను వదిలివేయడం కానీ నేరారోపణ చేసి జైలుకు పంపడం కానీ రెంటిలో ఏదో ఒకటి చేయాలి కాని ఈ విధంగా జైల్లో ఉంచడం చట్టవిరుద్దమని వాదించాను. అయినా వారు పట్టించుకోలేదు. యథాప్రకారం మళ్ళీ కస్టడికి పంపారు. ఈ విధంగా 3 రోజులు గడిచాయి. నాకు పోలీసు కస్టడిలో ఉండటం ఇష్టం లేదు. లిఖిత పూర్వకంగా నా ఆవేదనను ఆఫీసర్లకు తెలిపాను. నేను నేరస్తుడినని రుజువుతే జైలుకు పంపండి, లేదా విడుదల చేయండి అని రాశాను. కాని నా లేఖలను ఎవరూ పట్టించుకోలేదు. అందువల్ల నత్యా గ్రహంచేశాను. 2 రోజుల తర్వాత ఒక రాత్రి 9 గంటలకు స్థానిక వకీలు వేములపల్లి వేంకటకీష్టయ్యగారికి నన్ను అప్పగించి రసీదు పొందారు. తరువాత సూర్యాపేటలో ఉండొద్దని బహిష్కరించారు. ప్రభుత్వం వారు వదలడం స్థానిక రజాకార్లకు కోపం తెప్పించింది. కాబట్టి పోలీసులు వెంట ఉండి సూర్యాపేటనుండి బయటకు పంపారు. నా గురించి రజాకార్లకు, ప్రభుత్వోద్యోగులకు మధ్య జరిగిన ఘర్షణ నాకు అప్పుడర్థం కాలేదు. నా దారిని నేను వెళ్ళిపోయాను.

సూర్యాపేట వదిలే మార్గంలో నాగారం రహదారి భవనంలో వైద్య, రామకృష్ణారావు, రంగారెడ్డి, చెన్నారెడ్డి, ఎన్.కె. రావు, మందుముల, మొ॥ వారు నల్లగొండ, వరంగల్ పర్యటన చేస్తూ నాకు కనిపించారు. నేను బస్సుదిగి జరిగిన వృత్తాంతం వినిపించి వారి కోరిక మీద వారి వెంట తిరుగుతూ సూర్యాపేట వెళ్ళాను. వేములపల్లి వేంకటకీష్టయ్య వకీలుగారింట్లో నా నివాసం. తెల్లవారి పోలీసు రెవెన్యూ అధికార్లు వచ్చి పర్యటన కారణం, వెళ్ళవలసిన చోట్లు తెలుసుకొని రాసుకొని వెళ్ళిపోయారు. ప్రభుత్వం వారు ఏ ఆటంకం పెట్టలేదు.

సూర్యాపేటకు 10 మైళ్ళ దూరంలో ఉన్న మోతె పల్లెలో ఊరపతల ఉన్న రహదారి బంగ్లాను స్వాతంత్ర్య సమరయోధులు

ధ్వంసం చేశారు. ధ్వంసం చేసిన బంగ్లా చూడటానికిన్నీ యథార్థ విషయం స్థానిక ప్రజల ద్వారా తెలుసుకోవడానికిన్నీ మేం బయలుదేరాం. మా రెండు కార్లు శ్రీ వెంకట కిష్టయ్య గారింటి నుంచి బయలుదేరిందే తడవుగా సూర్యాపేట స్థానిక రజాకార్ల బృందంవచ్చి రోడ్డుమీద మా కార్లను ఆపి చుట్టుముట్టారు. ఏ కారణం చెప్పకుండా దుర్భాషలాడారు. ఆయుధాలతో బెదిరించారు. కార్లు బయటకువెళ్ళే వీలులేదన్నారు. మా ప్రయాణం ఆపుకోని ఇంట్లోకి వెళ్తామన్నా వెళ్ళనివ్వలేదు. ఈ విధంగా అటూ ఇటూ పోసీయకుండా అడిన దొర్జన్య నాటకం అరగంట సాగింది. చివరకు పోలీసు కన్స్టేబిల్ లోంచి వదిలిన వ్యక్తిని అప్పగిస్తే కార్లను వదులుతామని డిమాండ్ చేశారు. కాని మా పెద్దలు నన్ను వదలడానికి అంగీకరించలేదు. ఈ మధ్య గుంపులో తిరుమల గిరి కాపురస్తుడు ఆబ్దుల్ సత్తార్ ఖోక్యం వల్ల రజాకార్లు మా కార్లను మమ్మల్ని వదిలారు. ఆ పర్యటనలో ఇదొక చిన్న సంఘటన. ఇటువంటి విపరీతమైన సంఘటనలు వారికా పర్యటనలో ఎదుర్కోవాల్సి వచ్చింది. ఆ యాత్ర వారికి దినదిన గండంగా గడిచింది. నన్ను బార్డర్ క్యాంపు కెళ్ళమని ఆయుధం పట్టకద్దని శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణారావు చేతిలో చేయి వేయించుకొని నన్ను పంపారు. నాకు సాయుధపోరాటంలో పాల్గొనడానికి ఇష్టంలేదు. సూర్యాపేట, భువనగిరి, తాలూకాలోని గ్రామాలలో పర్యటిస్తూ అరెస్టు కావడం మంచిదని తలచి సూర్యాపేట గ్రామాల్లో తిరిగేవాడిని. నేను ఏకాకిని. మా కుటుంబ సభ్యులు అంతా విజయవాడ చేరారు. నేను ఎక్కడున్నా చింతలేదు.

1948 లో ఇండియన్ యూనియన్ కు, బి.టి రజడివే గారికి మధ్య సంబంధాలు చెడిపోయాయి. తెలంగాణా పోరాటంలో కమ్యూనిస్టువారు, రజాకార్లకన్నా కాంగ్రెస్ కార్యకర్తలనే ప్రథమ శత్రువులుగా లెక్కించారు. అంతవరకూ కలిసి పనిచేసిన సంగతి మరచిపోయారు. 1948 ఫిబ్రవరిలో సూర్యాపేట తాలూకా గోరంట్ల గ్రామంలో కిర్తి

సోమయ్య, సూరినేని పాపయ్యనే కార్యకర్తలను వారి ఇళ్ళలోనే చిత్రవధ చేశారు. కాంగ్రెస్ కార్యకర్తలను గ్రామాల్లో లేకుండా తరిమివేయడం వారి ద్యేయం. ఈ మొర కృత్యాలతో పల్లెప్రజలు భయస్తులయ్యారు. కాంగ్రెస్ కార్యకర్త కృష్ణమూర్తిగారు తనతో ఇద్దర ముగ్గురు కార్యకర్తలను తీసుకొని వచ్చి తన గ్రామమైన గోరంట్లలో జరిగిన దాదాపు పాదసాకాండను తెలిపారు. కర్తవ్యం ఏమిటని ప్రశ్నించారు. నిన్నటిదాకా ఇక్కడినాదాటిచ్చి కాంగ్రెస్ కార్యకర్తలను బాయి బాయిలుగా ఖుజం ఖుజం కలిపి కాంగ్రెసు జండాను ఎగరచేసిన వ్యక్తులే నేడు ఈ విధంగా సహచరులను మట్టుబెట్టడానికి గల కారణం బోధపడలేదు. ఈ రెండు పార్టీల మధ్య సంధి ఎవరు కుదుర్చుకున్నారో తెలియదు. కృష్ణమూర్తిగారితో కలిసి ఏకబిగిన 40 మైళ్ళు నడిచి రెండు రోజుల ప్రయాణం తరవాత మునగాలలోని 'రేపాల' చేరుకున్నాం. మధ్యలో ఎక్కో పోలీసు క్యాంపులుండేవి. మార్గంలో ప్రజలు తమ దగ్గరుండే భోజనం పెట్టి రాత్రిళ్ళు చేలలో వైన గడ్డికప్పి పడుకోబెట్టేవారు. రేపాలలోని బార్బర్ క్యాంపు ఆదీనంలో మొత్తం అయిదారు క్యాంపులు శ్రీశైలాటి నారాయణ రావు ఆదీనంలో ఉండేవి. హైదరాబాదు స్టేటు కాంగ్రెస్ సంస్థ కోదాటి వారిని ఈ ఆరు క్యాంపుల ఆర్గనైజర్ గా నియమించారు. మేం ఆయనకు గోరంట్ల దురంతం వివరించాము.

మరునాడు రేపాల కాంగ్రెస్ క్యాంపులో కార్యకర్తల సమావేశం జరిగింది గోరంట్లలో కాంగ్రెస్ కార్యకర్తల హత్యను గురించి చర్చించి నిరసన ప్రకటించి మరణించిన వారి ఆత్మశాంతికి ప్రార్థన చేసి వారి కుటుంబాల పట్ల సానుభూతి ప్రకటించారు. కాని ఇంతటితో వ్యవహారం సరిపోదు. గోరంట్లవెళ్ళి గ్రామస్తుల భయాన్ని పోగొట్టి దైర్యం కలిగించాలి. మాభావ రామసహాయం రామకృష్ణారెడ్డి అంతకు ముందే రేపాల కాంగ్రెస్ క్యాంపులో ప్రవేశించారు. ఆయనా, నేనూ, భండారు వీరమల్లు ప్రసాదరావు 50-60 మంది వలంటీర్ల దళాన్ని

చెంటబెట్టుకొని గోరంటి చేరాం. అక్కడ పల్లెలో ఒక సభ ఏర్పరచి, మరణించినవారి కుటుంబాలకు సానుభూతి ప్రకటించి, హత్యా విదానాన్ని ఖండించాం. సభ ముగిసిన తరువాత మృతుల ఇళ్ళకు వెళ్ళి కుటుంబ సభ్యులను పరామర్శించాం. ఈ విధంగా భయస్థులయిన ప్రజలకు ఊరట కలిగించినాము. ఒకవైపు పోలీసు, రజాకార్లు; మరో వైపు కమ్యూనిస్టుల బీభత్సం, రక్తపాతాలతో భయభ్రాంతులైన ప్రజలకు మా పర్యటన కొంత మనశ్శాంతి కలిగించింది. అటు కమ్యూనిస్టుల దశం కానీ, ఇటు పోలీసు రజాకార్లు కానీ మా వాలంటీర్లను ఎదిరించే సాహసం చేయలేదు. ఈ సంఘటన తరువాత ఏకాకిగా కాలం గడిపే నేను, కోదాటి నారాయణరావు తదితర కాంగ్రెస్ కార్యకర్తల ప్రోత్సాహంపై రేపాల ప్రాంతంలో ఉండి స్వరాజ్య సంమర్షణ సాగించాలని నిశ్చయించాను.

మునగాల పరగణాలో సింగవరం అనే ఊరు ఉంది. నిజాం సంస్థానంలోని కోదాడుకు దగ్గర్లో ఈ ఊరు ఉంది. కోదాడులో నిజాం ప్రభుత్వ పోలీస్ ఇన్స్పెక్టర్ కార్యాలయం కొంత నైశ్యం, రెవెన్యూ ఇన్స్పెక్టర్ మొహదీ కార్యాలయాలండేవి. కోదాడులో ఉండే రజాకార్లు పోలీసుల సహాయంతో మునగాల పరగణాలోని సింగవరంపై దాడిచేసి వంగవిడి రంగయ్య అనే షాహుకారు ఇల్లు దోచారు. అందువల్ల ప్రజలు కలత చెందారు. రజాకార్లు, పోలీసులు ఏ నిమిషంలోనయినా ఏమన్నా చేస్తారని కాంగ్రెస్ సంస్థ పక్షాన వాలంటీర్ల క్యాంపు ఏర్పాటు చేయవలసిందిగా ప్రజలు కోరుతుండేవారు. నేను వెళ్ళేసరికి నామ మాత్రంగా కృష్ణాపురం వాస్తవ్యులు కమతం కృష్ణారెడ్డి ఒక క్యాంపు ఆరంభించారు. వారు, వారి మిత్రులు రేపాలకు వచ్చి తమవెంట సింగవరం గ్రామం నన్ను తీసుకెళ్ళారు. నాటినుంచీ కృష్ణారెడ్డిగారికి క్యాంపు భారం తగ్గింది. ఆ భారం చివరి వరకూ నేనే మోయాల్సి వచ్చింది. ప్రతి సనీ నా అజమాయిషీలో జరిగేది. అంతా నాకు సహాయంగా ఉండేవారు. ఐక్యత బాగా ఉండేది. దిన దినం వాలంటీర్ల సంఖ్య పెరిగింది.

చుట్టు పట్టణమాల రైతులు మా క్యాంపుకు భోజన పదార్థాలు సమకూర్చేవారు. అవసరమైన ధన సహాయం చేసేవారు. చుట్టుపట్టు పల్లెల నుంచి సంపూర్ణ సహకారం లభించేది. మా వాలంటీర్లలో రెండో ప్రపంచ యుద్ధంలో పనిచేసి పదవీ విరమణ చేసినవారూ ఉండేవారు. అటువంటి వారు కొత్తగా చేరిన వారికీ, వాలంటీర్లకు శిక్షణ ఇచ్చేవారు. రేపాల కేంద్రంలో మిలటరీ శిక్షణతోపాటు విద్య, సంగీత, సాహిత్య నాటకాలు మొ॥ రంగాల్లో శిక్షణనిచ్చే సిబ్బంది ఉండేది. వారిలో శ్రీకోదాటి లక్ష్మీనరసింహారావు రచించిన 'గెలుపునీదే' అనే నాటకం చాలా పేరు సంపాదించింది. క్యాంపులోని వాలంటీర్లను విశ్రాంతిగా ఉండనీయక నిరంతరం ఏదో ఒక కార్యక్రమంలో నిమగ్నులను చేసే ఏర్పాటు ఉండేది. హైదరాబాదు విమోచన తరువాత ఈ వాలంటీర్లు ఎందరో ఉన్న తవిద్య నభ్యసించి ఉద్యోగాలు చేశారు. శత్రువు నుండి రక్షణకై ఆయుధాలు అవసరం. ఆయుధాలు లేనిదే యుద్ధరంగం లేదు. మొదట సాకిరాలలో ఆయుధ కర్మాగారం ఏర్పరచుకొనే ప్రయత్నం చేశారు. కాని అది విఫలమైంది.

రామసహాయం రామకృష్ణారెడ్డి, నేనూ కలసి ఆయుధాలు సేకరించడానికి, మద్రాసు వెళ్ళాం. అక్కడ గోవిందదాస్ షరాఫ్ ఆధ్వర్యంలో కేంద్రీయ హైదరాబాదు స్టేటు కాంగ్రెసు కార్యాలయం ఉన్నది. డా॥జి.ఎస్.మేల్కొటె సర్వసైన్యాధ్యక్షులు, వీరు పటేల్ గారిని ఆయుధాలు ఇవ్వవలసిందిగా అర్థించారు. పటేల్ గారు వీరి శక్తి సామర్థ్యాలను శంకించి ఆయుధాలు ఇవ్వక వారి ఏర్పాటు వారినే చేసుకోమన్నారు. కాంగ్రెస్ కార్యదర్శి ప్రాణేశాచారి, వైశం పాయన్ మొ॥ పెద్దలను దర్శించాం. అక్కడ మాకు ఆయుధాలు లభించలేదు. ఏ సహాయమూ లభించక మేం మద్రాసు నుంచి బొంబాయి వెళ్ళాం. సోషలిస్టులైన శ్రీమహదేవసింగ్ ద్వారా అచ్యుతపట్వర్ధన్ మొ॥ నాయకులను కలుసుకున్నాం. బొంబాయిలో మాకు కొన్ని ఆయుధాలు లభించాయి. అనంతరం మేం విశాఖపట్టణం వెళ్ళాం. అక్కడ మేం

అశించిన దానికన్నా ఎక్కువగా ఆయుధాలు, 2 వేల తూటాలు సైన్ గన్లు లభించాయి. ఇవన్నీ 2వ ప్రపంచ మహాసంగ్రామపు సరుకులు. ఈ విధంగా ఎవరైనా ఇటువంటి మారణాయుధాలు సంపాదించ వచ్చని బోధపడింది. వీటికి తగిన ఏజంట్లుంటారు. వారి వృత్తి అదే. సరిహద్దు రక్షణకోసం ప్రజలకు మద్రాసు ప్రభుత్వంవారు 12 బోరు తుపాకులు, చవక ధరకు ఇచ్చే ఏర్పాటు చేశారు. మేం ఎందరో యువకులతో, ఉత్సాహవంతులతో దరఖాస్తులు చేయించి లైసెన్సులు మంజూరు చేయించి తుపాకు లిప్పించాం. అటువంటివి సింగవరం క్యాంపులో భద్రపరిచేవారం. మేం సమకూర్చిన తూటాల్లో ఒకభాగం జగ్గయ్య పేటలోని మా కార్యాలయంలో భద్రపరచుకున్నాం.

ఒకరోజు నేను నా వెంట ముగ్గురు వలంటీర్లు జగ్గయ్య పేట నుంచి తూటాలను మునగాల పరగణాలోని సింగవరం క్యాంపుకు తెస్తున్నాం. మధ్యలో కృష్ణాజిల్లా పోలీసులు పసికట్టి మమ్మల్ని, మా తూటాలతో సహా అరెస్టుచేసి తిరిగి జగ్గయ్య పేట తీసుకొనివెళ్ళి పోలీసు కస్టడీలో బంధించారు. రెండు మూడు రోజుల్లో స్థానిక కాంగ్రెస్ వారి జోక్యంతో మమ్మల్ని మా తూటాలను వదిలారు. మేం భద్రంగా మా వస్తువులను క్యాంపు చేర్చగలిగాం. ఈ విధంగా మా బార్డర్ జీవితం దినదిన గండంగా కొనసాగేది. ఒకవైపు నిజాం పోలీసులు, రజా కార్లు మరొకవైపు కమ్యూనిస్టులు ఏరోజుకారోజే పునర్జన్మగా గడిచేది. అప్పటి దినచర్య ఏకరువు పెడితే అది ఒక గ్రంథమే అవుతుంది. అయినా ఒక ముఖ్య సంఘటన వివరించక తప్పదు.

అనంతగిరి యుద్ధం

నిజాంరాష్ట్రంలో కోదాడకు 6 మైళ్ళదూరంలో అనంతగిరిఉన్నది. ఆ పల్లెచుట్టూ కొండలే. కోదాడ, అనంతగిరి మధ్యన ఒక పక్కకు మునగాల పరగణాలో సింగవరం ఉంది. అక్కడ మా హైదరాబాదు స్టేట్ కాంగ్రెస్ క్యాంపు ఉందని లోగడే వివరించాం. 1948 ఆగస్టు

వివరి వారంతో ఒకరోజు మా వాలంటీర్ల దళంతో మేము అనంతగిరి వెళ్ళాం. ఆ రోజుల్లో నిజాం పోలీసులకు మా వాలంటీర్లకు అప్పుడప్పుడు సాయుధ సంఘర్షణలు జరిగేవి. సందర్భంచూసి మా వాలంటీర్లకు బుద్ధి చెప్పాలని కోదాడులోని నిజాం పోలీసులు ఆలోచించేవారు. మా వాలంటీర్లను ముట్టడించడానికి ఆరోజు తగిన సమయమని వాళ్ళు తలిచారు. ఒకటి రెండు రోజుల ముందు గుల్బర్గానుంచి ఇద్దరు రిజర్వ్ పోలీసు కమాండర్లు కోదాడకు బదిలీఅయి వచ్చారు. కోదాడ సర్కిల్ ఇన్ స్పెక్టర్ కు తనవద్ద ఉన్న బలమేకాక అనుభవజ్ఞుల కొత్తబలము, ధైర్యము తోడయింది. కానీ వారు కాంగ్రెస్ వాలంటీర్ల బలం, వారి త్యాగశీలతను అంచనా వేయలేకపోయారు. ఆరోజు సింగవరం క్యాంపు వాలంటీర్లతోపాటు రేపాలక్యాంపు కాంగ్రెస్ వాలంటీర్లు కూడా అనంతగిరి వచ్చారు. వీరిలో కొందరు వాలంటీర్లు రెండోప్రపంచ యుద్ధంలో పనిచేసినవారు. మావెంట సైక్లోస్టయిల్ యంత్రం, ఇతర పరికరాలున్నాయి. వాటిని మేం ఎడ్లబండిలోవేసి సింగవరం పంపుతున్నాం.

నిజాం పోలీసులు, కొందరు రజాకార్లను వెంటబెట్టుకుని కోదాడ నుండి బయలుదేరి రి భాగాలుగా విభజన పొంది, మూడువైపుల నుండి అనంతగిరి ఊరును ముట్టడించారు. ఒక్కోభాగంలో 40 మంది సాయుధులున్నారు. ఒకదళం నాయకుడు కోదాడ సర్కిల్ ఇన్ స్పెక్టర్. ఆయన తన దళాన్ని తూర్పుదిశగా నడిపినాడు. ఈ దళాన్ని చూసి గ్రామంలో ఉన్న కాంగ్రెస్ వాలంటీర్లు పోలీసులు రాకుండా కాల్పులు జరిపి వారిని ఊరికి దూరంగా ఆపారు. పశ్చిమదిశ గుల్బర్గా నుంచి వంపిన ఒక కమాండర్ ఆధ్వర్యంలో పోలీసులు అనంతగిరి సమీపించాలనుకున్నారు. మార్గమధ్యంలో వీరు మా వాలంటీర్లను వారు ఎడ్లబండిలో తీసుకపోతున్న సామాను స్వాధీనపరుచుకున్నారు. మరొక కమాండర్ మధ్యలోంచి పోలీసు సాయుధ దళంతో మా వాలంటీర్లను ముట్టడించేయత్నం చేశాడు.

మేంకూడా మా వాలంటీర్ల దళాన్ని మూడుగా విభజించాం. ఒక పక్షానికి కీలుకాని వెంకటనారాయణ, రెండో పక్షానికి గణేశం, మూడో పక్షానికి వెంకటరమణతో నేను ఉన్నాం. మేం మధ్యభాగంలో ఉన్నాం. మా వెంట చిన్నచిన్న వాలంటీర్ల జట్లు ఉన్నాయి. సామాన్లు ఉన్నాయి. మా వెంట అప్పుడు బర్మాప్రభుత్వం నైన్యం నుంచి ఉద్యోగం విరమించుకొని వచ్చిన లక్ష్యా రెడ్డి అనే కార్యకర్త ఉన్నాడు. మధ్యలో ఒక చిన్నకుంట ఉంది. ఆ కుంటకట్టను ఎవరు స్వాధీనం చేసుకొంటే వారిదే విజయం అని నేనన్నాను. క్షణం ఆగకుండా ఒంటరిగా లక్ష్యా రెడ్డి అతివేగంగా పరుగెత్తుకుంటూవెళ్ళి ఆ కుంటకట్టను స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. పోలీసులు ముందుకు రాకుండా కాల్పులు జరిపారు. శత్రువు క్షేత్రంలోనూ కాంగ్రెస్ వాలంటీర్లకు కుంటకట్ట రక్షణ కలిగింది. కాబట్టి నిజాం పోలీసులను నిలువలేక వెనక్కు తగ్గారు. ఈవిధంగా మూడురంగాలలోనూ కాంగ్రెస్ వాలంటీర్ల అనుకూలమైన రక్షణ కలిగింది. ఈ యుద్ధం నిర్విరామంగా మూడు గంటలు సాగింది. నిజాం పోలీసులు 4 మైళ్ళు వెనక్కు పారిపోయారు. కాంగ్రెస్ను విజయం వరించింది. పోలీసుల చేజిక్కిన వాలంటీర్లు విడుదలయ్యారు. నిజాం పోలీసుల వెంట వచ్చిన రజాకార్లు పారిపోయి కోదాడ చేరుకున్నారు. క్రమంగా మూడు భాగాలుగా వారూ పారి పోయారు. పారిపోలేక మిగిలిన వారిద్దరు గుల్బర్గా నుండి పంపబడిన కమాండర్లు ఒకనివద్ద కిక్కి రైఫిలు ఉన్నది. రెండవవారివద్ద 14 బారు రైఫిలుండెనుకాని దానిని ఎవరో లాక్కొనిపోయారు. తూటాలు మిగిలాయి. వీరిద్దరూ 'జింకలగుండు' అను పేరుగల గుండులో రక్షణ తీసుకున్నారు. వీరు ఆ గుండులో దాక్కుని ఉన్న సంగతి ఎవరికీ తెలియదు.

యుద్ధరంగమంతా నిశ్శబ్దం. ఎక్కడా పోలీసులు కనపడటం లేదు. బ్రతుకుజీవుడా అని అంతా పారిపోయారు. యుద్ధం సమాప్తమైందని అంతా తలచారు. మేము మా వాలంటీర్లతో సింగవరం

చేరినాము. ఇంతలో కుడివైపు నుండి యుద్ధం సాగిస్తున్న కీలుకాని వెంకట నారాయణ నలువైపులా చూశాడు. ఎవరూ కనిపించలేదు. మెల్లగా మోకాళ్ళపై నిల్చి నలువైపులా చూశాడు. గుండుతో దాగియున్న పోలీసు కమాండర్ తనవద్ద మిగిలిఉన్న ఒకేఒక ఫిరి రైఫిల్ తూటాను పేల్చాడు. దానితో కీలుకాని వెంకటనారాయణ బలియైపోయాడు. దాని పర్యవసానం ఆ ఇద్దరు కమాండర్లు కాంగ్రెస్ వాలంటీర్లచే చంపబడ్డారు. వారివద్ద ఉన్న తుపాకి తూటాలు కాంగ్రెస్ వారు స్వాధీనం చేసుకొన్నారు. నిజాం పోలీసులు కోదాడ చేరు. కాంగ్రెస్ వాలంటీర్లు సింగవరం ప్రవేశించారు. కీలుకాని వెంకట నారాయణ శవం ఊరేగించబడింది. కాని నిజాం పోలీసుల శవాలు అక్కడే పడిఉన్నాయి. తీసుకొనిపోవటానికి వచ్చే ధైర్యం పోలీసులకు లేదు. ఒకరోజు గడచిన తరువాత అదనపు బలం వచ్చి ఆ శవాలను తీసుకొని వెళ్ళారు. ఈ అనంతగిరి యుద్ధ సంఘటన వెంటనే నేను మునగాల పోలీసుస్టేషన్ కు తెలియపర్చాను. ఒక సార్జెంట్ ఆంగ్లేయుడు వచ్చి యుద్ధరంగాన్ని పరిశీలించాడు. చచ్చిపడున్న పోలీసు శవాలవద్ద కాపలా ఏర్పాటు చేయించాడు. అప్పుడు సింగవరంలో కృష్ణాజిల్లా పోలీసులు అయిదుగురున్నారు. వారిని జాగ్రత్తగా ఉండమని హెచ్చరించి వెళ్ళిపోయాడు.

ఈ వార్త ఆల్ ఇండియా రేడియోలోనూ, దక్కన్ రేడియోలోనూ ప్రసారంచేయబడింది. మద్రాసు నుండి డి. ఐ. జి. శ్రీనుబ్బారాయన్ గారలు శ్రీ విజయరాఘవన్, హోమ్ మినిస్టర్ వచ్చినారు. వారు మా సింగవరం క్యాంపునూ మా ఆయుధాలను పరిశీలించారు. ఇంతటి కొద్దిదూరం మాత్రమే వెళ్ళగల తుపాకులతో మీరు పోలీసులను ఎట్లా ఎదిరించగలిగినారని ప్రశ్నించారు - “మా వాలంటీర్లదీక్ష, ఢేశభక్తి, పట్టుదల, త్యాగబుద్ధి” యుద్ధం చేసింది కాని ఆయుధాలు తావని, నేను బదులు చెప్పాను. వారు సింగవరం వస్తుండగా కోదాడలో రజాకార్లు తమను దుర్భాషలాడారని “మిమ్మల్ని ఇక్కడే ఆపితే

ఏం చేస్తారని" ప్రశ్నించారని అన్నారు. "తాము ఎక్కడ ఉంటే ఆ స్థలం తమదవుతుందని" ప్రత్యుత్తరం ఇచ్చినామని శ్రీ విజయరాఘవన్ గారు చమత్కారంగా నాతో చెప్పారు. మునగాల పోలీసులకు జాగ్రత్తగా ఉండమని హెచ్చరించి, ఒక వారం రోజులు మా క్యాంపును, పరగణాను అతిజాగ్రత్తగా రక్షించవలెనని, ఆ తర్వాత తగిన ఏర్పాట్లు జరుగుతాయని తెలిపి వెళ్ళిపోయారు.

హైదరాబాదులో శ్రీ మందుముల నరసింగరావుగారు నడుపుతున్న "రయత్" పత్రిక నిషేధించబడింది. "గోలకొండపత్రిక" నగభాగం సెన్సార్ వారి కప్పగించబడి నామమాత్ర అస్థిపంజరం వార్తలతో వెలువడుతున్నది. శ్రీ మందుముల నరసింగరావుగారి సహచరుడు, ఉత్సాహవంతుడు, జాతీయవాదియైన యువకుడు శ్రీ షోయేబుల్లాఖాన్, "ఇమ్ రోజ్" పత్రికను నడుపసారంభించాడు. ఇమ్ రోజ్ అంటే "ఈరోజు" అని అర్థం. ఏరోజునకారోజే దినగండంగా నడిచే పత్రిక అది. రజాకార్ల దురంతాలు రోజురోజుకూ మితిమీరి పోతున్నవి. ఇది భరించలేక హైదరాబాదులోని ప్రముఖ మహమ్మదీయులు (1) జనాబ్ మంజూర్ జంగ్ (2) ముల్లాబుల్లత్ బాసిద్ (3) నయ్యద్ మహమ్మద్ హుస్సేన్ జాఫర్ (4) బాఖరల్ మిర్జా (5) అహమద్ మిర్జా (6) ఫరీద్ మిర్జా (7) హుస్సేన్ ఆబ్దుల్ సమద్ మొ॥ జాతీయవాదులైన మహమ్మదీయులు రజాకార్ల దురంతాలకు విరుద్ధంగా ప్రకటనలు చేశారు. ఆ ప్రకటనలు శ్రీ షోయేబుల్లాఖాన్ గారు తన ఇమ్ రోజ్ పత్రికలో ప్రకటించారు. ఆ రాత్రి ఆగస్టు 22, 1948 నాడు రజాకార్లు షోయేబుల్లాఖాన్ ఇంటిలోకి జొరబడి ఆయన చేతులు నరికి, చిత్రహింసచేసి చంపివేశారు. "వినాశకాలే విపరీత బుద్ధిః" నాటి హైదరాబాదు పట్టణమందలి భయానక వాతావరణానికిది ఒక నిదర్శనం మాత్రమే.

అనంతగిరి యుద్ధంవల్ల మద్రాసు రాష్ట్రంలోని కృష్ణాజిల్లా పోలీసులకు, ప్రభుత్వోద్యోగులకు, ప్రజలకు కోదాడుదాడు మునగాల పరగణాలోకి రావటం, తిరిగి వెళ్ళిపోవటం దుర్భరమైంది. అందువల్ల సెప్టెంబర్ 31, 1948 నాడు కోదాడుపై మద్రాసు ప్రభుత్వం పోలీసుచర్య తీసుకొన్నది. అక్కడ సుమారు 200 మంది మిలిటరీ సైనికులున్నారు. వారిని అరెస్టుచేసి మద్రాసుకు తీసుకొనిపోయారు. కోదాడులోనున్న పోలీసులు, మహమ్మదీయులు అంతా ప్రాణాలు దక్కించుకొని పారిపోయారు. ఏమంత ప్రాణనష్టం జరగలేదు. కోదాడు సునాయాసంగా మద్రాసు పోలీసుల స్వాధీనమైంది. మద్రాసు ప్రభుత్వంవారు తమ రక్షణకై కోదాడుపై దాడి సలిపినారు. కాని ఆ గ్రామాన్ని స్వాధీనపరచుకొని నివాస మేర్పరచుకోలేదు. వారు తిరిగి వెనక్కు వెళ్ళిపోయారు. నిజాం పోలీసులకు, రజాకారులకు అక్కడ నిలిచే ధైర్యంలేదు. కోదాడులో అరాచకం ప్రబలుతున్నది. ఈ పరిస్థితిని అదుపులో పెట్టటానికి నేను నా క్యాంపును సింగవరంనుండి ఎత్తేసి కోదాడులో ఏర్పాటుచేశాను. ఈవిధంగా ఒక వారంరోజులు గడిచినవి. ఇటు నిజాం ప్రభుత్వంవారు కాని, అటు కృష్ణాజిల్లా వారుకాని ఆ గ్రామాన్ని పట్టించుకోలేదు. ఈ వారంరోజులు పారిపోయిన మహమ్మదీయుల అస్త్రని దోపిడి కాకుండా మా వాలంటీర్లు భద్రపరచగలిగారు. ఈవిధంగా వారంరోజులు, కోదాడ పరిసర గ్రామాలపై ఆధిపత్యం వహించగలిగాము.

కోదాడుపై పోలీసుచర్య తర్వాత సెప్టెంబర్ 12, 1948 తేదీన పాకిస్తాన్ గవర్నర్-జనరల్ శ్రీ మహమ్మద్ అలీ జిన్నాగారు మరణించారు. ఒకవైపు కాందీశీకుల సమస్య, రెండోవైపు కాశ్మీర్ యుద్ధం, అంతర్గతంగా హిందూ మహమ్మదీయ కలహాలు. ఇదీ దేశ పరిస్థితి. అప్పుడు విజయవాడ నుంచి “ప్రజాశక్తి” అనే పత్రిక ప్రచురింపబడుతుండేది. అందులో భారతదేశపు పటం ఒకటి ప్రకటించబడింది. ఆ పటంలో భారతదేశంలోని కొన్ని భాగాలు

ఎర్రరంగుతో నింపి ఉన్నాయి. ఆ భాగాలు కమ్యూనిస్టుల స్వాధీనంగల భాగాలని ప్రకటించారు. వారు ప్రకటించిన ప్రాంతాలు హైదరాబాదు సంస్థానంలోని దాదాపు మొత్తం తెలంగాణా, కృష్ణా - గుంటూరు జిల్లాలు, మద్రాసు - కేరళలోని కొన్ని ప్రాంతాలు, బెంగాలు - పంజాబులలోని కొన్ని ప్రాంతాలు. ఇవన్నీ తమ ఆధీనమందున్నవని వారు ధీమాతో తెలిపారు.

ఇటువంటి సంకట సమయంలో భారతదేశపు నడిబొడ్డున రణరంగం పెరుగుతున్న హైదరాబాదు సమస్యను పరిష్కరించటానికి పండిట్ జవహర్ లాల్ నెహ్రూగారికి సాహసం లేకపోయినా ఉక్కుమనిషి అని ప్రసిద్ధికెక్కిన సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్ గారు చొరవ తీసుకొని, హైదరాబాదు సంస్థానంపై పోలీసుచర్యకు ఉపక్రమించారని స్పష్టమైంది.

హైదరాబాదుపై పోలీసు చర్య

అది సెప్టెంబర్ 18, 1948వ సంవత్సరం. ఆ రోజు ఉదయం 4 గంటల నుంచి మాకు హైదరాబాదు రాష్ట్ర సరిహద్దుల లోని కోదాడు ప్రాంతంలో ఫిరంగి గుండ్ల చప్పుడు వినబడుతూ వచ్చింది. అంతకు ముందు కూడా యూనియన్ మిలిటరీ క్యాంపులున్న సరిహద్దుల నుంచి అప్పుడప్పుడు ఈలాంటి చప్పుళ్ళు వినబడుతుండేవి. కాని ఆరోజు స్థితి వేరుగా ఉన్నది. ఈ విషయాన్ని మేమంతగా పట్టించుకోలేదు. వాస్తవంగా ఆ రోజు ఉదయం 4 గంటల నుంచి హైదరాబాదుపై పోలీసు చర్య ఆరంభమైంది. ఆ సంగతి మాకు ఏమాత్రం తెలియదు. ఎట్లా తెలుస్తుంది? ఉదయమే మామూలు ప్రకారం మా వాలంటీర్లు ఖాకీ డ్రెస్సులతో గ్రామం వెలుపల వరేడు చేస్తున్నారు. నేనెన్నడు ఖాకీ వస్త్రాలను దరించలేదు. ఆయుధం పట్టలేదు. దగ్గరలోనే ఉన్న చెట్టుకింద నిల్చొని ఎవరితోనో మాట్లాడుతున్నాను. కొంత దూరంలో మాకు మిలిటరీ ట్యాంకులు కనపడినాయి. అయినా మేము ఏమీ పట్టించుకోలేదు. మాకెలాంటి సంశయమూ కలగలేదు. ఇంతలో ఒక ఫిరంగి గుండు వచ్చి మా వాలంటీర్లకు కొంత దూరంలో పడింది. ఆ వాలంటీర్లకు కానీ నాకు కానీ ఎలాంటి అనుమానం రాలేదు. వాలంటీర్లు నిర్భయంగా తమ పరేడ్లో నిమగ్నులై ఉన్నారు. ఈ సంఘ

ఘన యూనియన్ సైనికులకు అనుమానా స్పదమైంది. ఇంతలో రెండు మూడు చిన్న టాంకులు వచ్చి మా వాలంటీర్లను చుట్టుముట్టినవి. “జై హింద్, జై హింద్” అనుకుంటూ మా వాలంటీర్లు సమీపమునకు వెళ్ళి సైనికులను ఆహ్వానించారు. వారు ఈ వాలంటీర్ల చర్యకు నవ్వు కున్నారు. వీరంతా కాంగ్రెస్ వాలంటీర్లని వారికి అర్థమైంది. మిలిటరీ ఆఫీసర్లొకరు నన్ను పిలిచి “హైదరాబాదుపై పోలీసు చర్య ఆరంభమైందనీ ఈ ప్రాంతంలో ఎవరూ ఖాకీ బట్టలతోనూ ఆయుధాలతోనూ ఉండరాదనీ అట్టివారు కాల్చివేయబడుదురనీ తెలిపినాడు. మా వాలంటీర్లు ఖాకీ బట్టలు మార్చి సాధారణ వస్త్రాలను ధరించాలని, ఆయుధాలను పోలీసులకు అప్పగించాలని తాబీదు చేసినారు. మిలిటరీవారు కొందరు కోదాడు గ్రామం వెలుపల డేరాలు వేసి నివాసం ఏర్పరచుకున్నారు. మిగిలినవారు ముందుకుసాగి సూర్యాపేట వైపుకు వెళ్ళారు. మిలిటరీ వారి వెనక పోలీసు బలగం, సివిలు అధికారులు ఎక్కడికక్కడనే సివిలు పరిపాలన ఏర్పాట్లు చేస్తూ ఉండేవారు. మేము మా దగ్గర ఉన్న ఆయుధాలన్నీంటినీ స్థానిక పోలీసుల కప్పగించినాము. మా కార్యకర్తలలో కొందరు తాము నిరాయుధులై నందులకు బాధపడ్డారు. వారి బాధ భయాలకు కారణం లేకపోలేదు. వారికి ఇక రజాకార్లు నిజాం పోలీసుల భయం తొలగిపోయింది. కానీ కమ్యూనిస్టు పార్టీవారు తమ ఆయుధాలను పోలీసులకు అప్పగించలేదు. సాయుధ పోరాటం మానలేదు.

సెప్టెంబరు 13, 1948 నాడు హైదరాబాదు సంస్థానంపై పోలీసు చర్య ఆరంభమైంది. భారత సైన్యాలు రెండుగా విడిపోయి ఒకటి జనరల్ రాజేంద్రసింగ్ నాయకత్వం లోనూ రెండోది జనరల్ జె.యన్ చౌదరీ నాయకత్వం లోనూ హైదరాబాదు సంస్థానాన్ని నలువైపుల నుంచీ ముట్టడించినవి. హైదరాబాదు సంస్థాన ప్రజలు యూనియన్ సైన్యాలకు ఘన స్వాగతం పలికినారు. హైదరాబాదు సంస్థాన సైనికులు ఎక్కడా యూనియన్ సైనికులతో తలపడినట్లు

లేదు. వారి వద్ద అధునాతన ఆయుధాలు లేవు. స్థానిక ప్రజల సహకారం బొత్తిగా లేదు. కాబట్టి యూనియన్ మిలిటరీతో ముఖాముఖి యుద్ధం దాదాపు జరగలేదనే చెప్పవచ్చు. హైదరాబాదు సంస్థాన ప్రజలు ఎక్కడ దొరికిన రజాకారులను అక్కడనే సంహరించినారు. తప్పించుకోగలిగిన రజాకారులు, పోలీసులు హైదరాబాదుకు పారిపోయినారు. కొందరు నిజాం పోలీసులు, ప్రభుత్వ ఉద్యోగులు అరెస్టు చేయబడ్డారు. మరికొందరు మహమ్మదీయ ఉద్యోగులు యూనియన్ నైన్యానికి స్వాగతం పలికినారు. ఏమంత శ్రమ లేకుండానే భారత నైన్యము హైదరాబాదు పట్టణాన్ని సెప్టెంబర్ 17, 1948 రోజున స్వాధీన పరచుకున్నది. మొట్ట మొదట శ్రీ జె. ఎన్. చౌదరీ గారి నైన్యాలు హైదరాబాదు ప్రవేశించాయి. 17 వ సెప్టెంబర్, 1948 రోజున నిజాం నవాబు లొంగిపోయి తాము భారత యూనియన్లో చేరినట్లు దక్కన్ రేడియో ద్వారా ప్రకటించినాడు. మీర్ లాయకలీ తన ప్రధానమంత్రి పదవికి రాజీనామా చేశాడు. మేజర్ జనరల్ జె. ఎన్. చౌదరీగారి ఆధ్యక్షతన తాత్కాలిక నైనిక ప్రభుత్వం ఏర్పడింది. రజాకార్ నాయకుడు కాశీం రజ్వీతో సహా ముఖ్యులైన రజాకార్లంతా అరెస్టు చేయబడ్డారు. నిజాం రాజ్యంలో ప్రజలు స్వేచ్ఛా వాయువులు పీల్చునారంభించారు. దేశంవదలి యూనియన్ ప్రాంతాలకు వలస వెళ్ళిన కాండిశీకులు తిరిగి తమ ఇండ్లు చేరుకున్నారు. మీర్ లాయక్ అలీ అరెస్టుచేయబడ్డాడు కాని ఆయన 1950 సంవత్సరం గృహ నిర్బంధం నుంచి పారిపోయి పాకిస్తాన్ ప్రవేశించాడు. క్షమా పణ చెప్పకున్న రజాకార్లు కొద్ది కాలం నిర్బంధం తరవాత వదలి వేయబడ్డారు. రజాకారుల నాయకుడు కాశీం రజ్వీ జామీనుపై విడుదలై పాకిస్తాన్ పారిపోయినాడు.

నిజాం రాష్ట్ర ప్రజలు ఆనందోత్సాహాలు జరుపుకుంటున్నారు. తెలంగాణా కమ్యూనిస్టు నాయకులు అయోమయ స్థితిలో పడ్డారు. వారి పార్టీలో రెండు వర్గాలు ఏర్పడినవి. ఒక వర్గం భారత ప్రభుత్వానికి

వ్యతిరేకంగా సాయుధ పోరాటం కొనసాగించాలని, రెండో వర్గం సాయుధ పోరాటం మాని ప్రజాస్వామ్య పద్ధతిన ఎన్నికల్లో పాల్గొని ప్రజల నిర్ణయమునకు కట్టుబడి ఉండవలెనని నిర్ణయించుకొన్నది. మొత్తం పైన సాయుధ పోరాటం కొనసాగుతూనే ఉన్నది. కొందరు రజాకార్ల ఇండ్లు, జాతీయోద్యమానికి వ్యతిరేకులైన పెత్తందార్ల ఇండ్లు నల్లగొండ, వరంగల్ జిల్లాల్లో దోచుకోవటం జరిగింది.

మునగాల పరగణా, విజయవాడ, చాందా మొదలగు బార్దర్ క్యాంపులు ఎత్తివేయబడ్డాయి. మేమంతా సూర్యాపేట చేరుకున్నాం. రజాకార్లు తమ భార్యా పిల్లలను వదలి హైదరాబాదుకు పారి పోయినారు. వారి భార్యా పిల్లలు అనాథలై ఉన్నారు. వారి ప్రాణ మానాలకు రక్షణ లేదు. మేము మా వాలంటీర్లు మహమ్మదీయులైన రజాకార్ల పిల్లలను, స్త్రీలను ఒకచోట చేర్చి వారికి రక్షణ కల్పించి నాము. వారికి భోజన వసతి సౌకర్యాలు ఏర్పాటు చేసినాము. ఈ విధమైన మా చర్య కొందరు దుండగులకు మరికొందరు సామాన్య సైనికులకు గిట్టలేదు. వారు మమ్ములను విమర్శించి బెదిరించినారు. అనంతరం ఇదే విధంగా జనగామలో, భువనగిరిలో మహమ్మదీయ స్త్రీలు, - బాలురకు తాత్కాలిక రక్షణకు క్యాంపులు ఏర్పాటు చేసినాము.

పోలీసుచర్య తరవాత

హైదరాబాదు స్టేట్ కాంగ్రెస్ అధ్యక్షులు స్వామి రామా నంద తీర్థ నన్ను భువనగిరి తాలూకా స్టేట్ కాంగ్రెస్ ప్రతినిధిగా నియామకం చేసి పంపారు. నా వెంట బార్దర్ క్యాంపులో పనిచేసిన కాంగ్రెస్ కార్యకర్తలు శ్రీ మీలా సత్యనారాయణ, సామా నారాయణ రెడ్డి, మెరుగు నారసింహారెడ్డి, కమాండర్ గోపాల్ రెడ్డి, సత్యంరాజు, అన్ రెడ్డి పున్నారెడ్డి మొదలగు ఎందరో కార్యకర్తలు భువనగిరికి

వచ్చి దేశ పునర్నిర్మాణ కార్యక్రమంతోనూ ప్రథమ ప్రజాస్వామ్య ఎన్నికల ప్రచారాల్లోనూ కృషి సల్పినారు. అంతవరకు జైలు శిక్షను అనుభవించిన శ్రీ దేశాయ్ రెడ్డి గారిని నేను జైలునుంచి విడిపించు కున్నాను. వారు మా భువనగిరి స్టేట్ కాంగ్రెస్ కార్యాలయంలో కార్యాలయ కార్య నిర్వాహకులుగా తమ బాధ్యతలను నిర్వహించారు. హైదరాబాదు పోలీసు చర్య తరవాత స్టేట్ కాంగ్రెస్ రెండుగా చీలి పోయింది. ఒకటి శ్రీయుతులు బూర్గుల రామకృష్ణారావు, కొండా వెంకట రంగారెడ్డి, జనార్దనరావు దేశాయ్, కాశీనాథరావు వైద్య, మందుముల నరసింగరావు మొదలగు వారి వర్గం. ఈ వర్గానికి స్టేట్ కాంగ్రెస్ అధ్యక్షులు శ్రీ జనార్దనరావు దేశాయ్. రెండో వర్గంలో శ్రీ స్వామి రామానంద తీర్థగారి ఆధ్వర్యంలో శ్రీ గోవిందదాస్ షెరాఫ్, వైశంపాయన్, జి. ఎస్. మెల్కోటే మొదలైన వారుండిరి. శ్రీ రామానంద తీర్థ వర్గం శ్రీ జనార్దనరావు దేశాయ్ వర్గాన్ని స్టేట్ కాంగ్రెస్ నుంచి బహిష్కరించింది. బహిష్కరింపబడినవారు వేరొక కాంగ్రెస్ సంస్థను ఏర్పాటు చేసికొన్నారు. ఈ రెండు వర్గాలు “దేశాయ్ వర్గం, గోసాయ్ వర్గం అనే పేర్లతో వెలిశాయి. ఈ పోటీ కాంగ్రెస్ వారు భువనగిరిలోను వేరే కార్యాలయం తెరిచారు. అందులో శ్రీ పన్నాల వెంకట రామారెడ్డి, కంది వెంకటరెడ్డి ప్రభృతులు ఉండిరి. వారిని నేను చేరదీసి రెండు క్యాంపులను ఏకం చేశాను. శ్రీ పన్నాల వెంకట రామారెడ్డి గారిని అధ్యక్షులుగాను నేను కార్య దర్శిగాను కార్యాలయాన్ని నడిపాం. శ్రీ కంది వెంకటరెడ్డిగారు నాకు సహాయ కార్యదర్శిగా ఉండిరి.

ఇండియన్ యూనియన్ నుండి మిలిటరీతో పాటు సివిల్ ఉద్యోగ బృందం కూడా వచ్చింది భువనగిరి డి.సి.ఎ. గా శ్రీ వెంకట రమణ అనే ఆఫీసరు పంపబడినారు. ఆయన సౌమ్యుడు, మంచి వ్యవహారికుడు. భువనగిరి లోని పూర్వ ప్రభుత్వోద్యోగులను విశ్వ సించేటట్లు లేదు. కాబట్టి శ్రీ వెంకటరమణగారు స్వయంగా సభ

నిర్మాణ కార్యక్రమాన్ని ప్రారంభించవలసి వచ్చింది. నా పరిస్థితి కూడా అంతే. నాకు అంతా కొత్త. స్థానికంగా విశ్వసనీయ సహాయకులెవ్వరూ లేరు. ఒకరోజు వెంకటరమణ గారు నన్ను పిలిచి తన పరిస్థితిని తెలిపినారు. ఉభయుల ద్వేయం ఒక్కటే కాబట్టి ఉభయులం కలిసి పునర్నిర్మాణ కార్యక్రమాన్ని ఆరంభించుదామని చెప్పారు. వెంట తీసుక వెళ్ళటానికి నమ్మకం గల పోలీసులు, స్థానికులు ఎవ్వరూ లేరు. ఒక పాత జీపు నిజాం కాలం నాటిది ఉన్నది. పోలీస్ ఎస్కార్డ్ లేకుండా మేము ప్రతిరోజూ గ్రామాలకు వెళ్ళి పునరావాస కార్యక్రమం ఆరంభించాము. అనాథలకు, బాలురకు, ఆస్తి కోల్పోయిన వారికి ప్రభుత్వ సహాయం చేయించాము. అనతి కాలంలోనే జాగీర్దారీ విధానం రద్దు చేయబడిందని ప్రకటించ గలిగాము. కౌలుదారీ చట్టం ప్రవేశ పెట్ట బడింది. భూగరిష్ట పరిమితి చట్టం ప్రకటించబడింది. భుననగిరి హైదరాబాదుకు ముప్పై మైళ్ళ దూరంలోనే ఉన్నది కాబట్టి ఆ తాలూకాలో అధిక భాగం జాగీర్లుండేవి. అవన్నీ రద్దు అయ్యాయి. హైదరాబాదు స్వాతంత్ర్యం కన్నా జాగీరు విధానం రద్దు కావటం జాగీరు ప్రజలకు అపారమైన ఆనందం కలిగించింది. మా పర్యటనలో రజాకార్ల చేతుల్లోను, నిజాం పోలీసుల చేతుల్లోనూ జరిగిన హత్యలు, అమానుష కృత్యముల కేసులు విచారించాము. మా విచారణలో కనీ విసి ఎరుగని హత్యల సంఘటనలు ఎన్నో బైట పడ్డవి.

హైదరాబాదు స్వాతంత్ర్య సమరం సమయంలో ఎందరో కార్యకర్తలు తమకు తోచిన విధంగా నిజాం ప్రభుత్వాన్ని ఎదిరించారు. సాయుధ పోరాటం సలిపినారు. వారందరినీ కమ్యూనిస్టులని గానీ, లేదా ఏదో ఒక వర్గమునకు చెందినవారని కానీ నిర్ణయించలేము. ఎందరో యువకులు కమ్యూనిస్టులతో కలిసి నిజాం ప్రభుత్వాన్ని ఎదిరించారు. వారికి ఇప్పుడు సాయుధ పోరాటంతో పని లేదు. అయినా వారు ఎటూ తోచని అయోమయ స్థితిలో ఉన్నారు. అటువంటి యువకులు ఒకరిద్దరు నా వద్దకు వస్తుండగా మార్గంలోనే పోలీసులు ఛార్జి

నిర్బంధించినారు. నాకు తెలిసిన తరవాత వారిని నేను పోలీసు కస్టడి నుంచి విడిపించాను. మారుతున్న ఇటువంటి కార్యకర్తలకు మార్గం చూపాలి. జైలు శిక్ష పరిష్కారం కాదు. ఒకరోజు నేను ఒక ప్రకటన చేశాను. దాని సారాంశం ఈ విధంగా వుంది, “మైదరా బాదు సంస్థానం రాజుల పాలన నుంచి ప్రజాస్వామ్య పరిపాలనగా మారింది. ప్రజా ప్రతినిధులే ఈ రాజ్య నిర్వహణ వహిస్తారు. జాగీరులు రద్దుచేయ బడినవి. కౌలుదారీ చట్టం ప్రవేశపెట్ట బడింది. భూ పరిమితి చట్టాలే కాక ప్రజలు ఏ విధమైన రాజ్యాంగ వ్యవస్థలో మార్పులు కోరితే ఆ విధంగా ప్రజా ప్రతినిధులు శాసనాలు చేస్తారు. చరిత్రలో మొదటిసారి ప్రజల కిటువంటి అవకాశం లభించింది. ఇప్పుడు చేస్తున్న సాయుధ పోరాటం ఎవరివైనా? అది ప్రజలవైనా, వారి ప్రతినిధులవైనా సాగించే పోరాటమనిపించుకుంటుంది. ఆ పోరాటం మళ్ళీ నియంతృత్వానికి దారి తీస్తుంది. కాబట్టి ఈ విషయాన్ని గ్రహించి ఏ కార్యకర్త అయినా సాయుధ పోరాట మార్గాన్ని వదిలి బయటను వచ్చి రాబోయే ఎన్నికలలో బాగస్వామియై ప్రజా స్వామ్య వ్యవస్థను సమర్థించినప్పుడు వారికి నేను ఆశ్రయమిచ్చి పోలీసు నుంచి రక్షణ కలిగిస్తాను” అని ప్రకటించాను.

ఈ ప్రకటనవల్ల నిరాధారంగా తిరుగుతున్న కార్యకర్తలలో గొప్ప మార్పు వచ్చింది. ప్రతిరోజూ ఎందరో కార్యకర్తలు భువనగిరి లోని మా స్టేట్ కాంగ్రెస్ కార్యాలయానికివచ్చి ఆశ్రయం పొందేవారు. వారికి పోలీసు వారి నుంచి రక్షణ కల్పించాము. భువనగిరి తాలూకాలో కమ్యూనిస్టుల కేంద్రం కొలనుపాక. అక్కడికి మేము తరమా వెళ్లే వాళ్ళం. కొద్ది కాలంలోనే ఆ గ్రామంలో గొప్ప మార్పు వచ్చింది. గ్రామంలో ఆధిక భాగం కాంగ్రెస్ సానుభూతి పరులు అయ్యారు. నామమాత్రపు కొన్ని కుటుంబాలు మారలేదు. ఈ విధంగా చల్లారు, బేగంపేట, రేణికుంట, రాజాపేట, వెంకటాపురం మొదలైన గ్రామాల లోని కార్యకర్తలు మా స్టేట్ కాంగ్రెస్ కార్యకర్తలుగా మారిపోయి

నారు. శ్రీ ఆరుట్ల రామచంద్రారెడ్డిగారి పార్టీ దనాన్ని భద్రపరిచే విశ్వాసపాత్రుడు శ్రీ శ్రీపతి యాదగిరిరెడ్డి మా సహచరుడైనాడు. చివరకు శ్రీ ఆరుట్ల రామచంద్రారెడ్డి, వారి సతీమణి శ్రీమతి కమలా దేవి ఏకాకులై నిరాశ్రయులై స్టేట్ కాంగ్రెస్ కార్యకర్త శ్రీ అన్ రెడ్డి పున్నారెడ్డిగారితో పట్టుబడి పోలీసుల కప్పగించ బడ్డారు.

సారాంశమేమంటే ఇదంతా ఎవరి గొప్పతనమో గాదు. ప్రజల్లో మార్పు వచ్చింది. భారతదేశంతో పాటు హైదరాబాదు సంస్థానం కూడా స్వతంత్రమైంది. ప్రజాస్వామ్యంలో సాయుధ పోరాటానికి స్థానం లేదు. కొందరు వ్యక్తులు మారలేక భూస్వాములనీ, ప్రజాద్రోహులనీ, ప్రజా వ్యతిరేకులని పేరుబెట్టి, తమకు గిట్టని వారిని ఎల్లకాలం హింసించలేదు. కమ్యూనిస్టు పార్టీలోనూ మార్పు వచ్చింది కార్యకర్తల్లో రెండు విధములైన భావాలేర్పడ్డవి. సాయుధ పోరాటాన్ని వ్యతిరేకించిన తమ కార్యకర్తలను కమ్యూనిస్టు పార్టీవారు ఎందరినో సంహరించారు. సాయుధ పోరాటం జరుపుతున్న వారిని మిలిటరీవారు హతమార్చినారు. ఈ విధంగా వారి సంఖ్య దివదినం తగ్గిపోతూ వచ్చింది. 1949 వ సంవత్సరంలో సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్ హైదరాబాదు నందలి ఫతే మైనానంలో ఉపన్యసించారు. “ఎవరికైనా, ఏ దేశంపైనైనా సానుభూతి ఉంటే వారు అక్కడికి వెళ్ళవద్దు. వారికి నేను పాస్ పోర్ట్ ఏర్పాటు చేయిస్తాను. వారు తమకు నచ్చిన చోట లేకపోతే అక్కడి పనులు కంటువడి అక్కడి వారికి నష్టం వాటిల్లుతుంది. తాము బాధపడుతూ ఇతరులను బాధపెడుతూ ఇక్కడ వుంటే వారికి కానీ ఈ దేశవాసులకు కానీ ఏమీ ప్రయోజనం వుండదు. గుట్టలలోనూ అడవుల్లోనూ ఉండి పోరాటం చేసేవారు అడవి జంతువుల మాదిరి నిర్దాక్షిణ్యంగా హతమార్చబడతారు.” ఇది ఆయన గంభీరమైన ఉపన్యాస సారాంశం. ఈ విధంగా స్పష్టంగా మాట్లాడగలిగే కళ, ధైర్యం అందరికీ వుండదు. అదే విధంగా కమ్యూనిస్టుల సాయుధ పోరాటాన్ని అణచటానికి తెలింగా

జమునకు నైన్యాన్ని పంపారు. ఈ ఉద్యమంలో ముఖ్యంగా హైదరాబాదు స్వతంత్ర సమర సంది సమయంలో ఎందరో ఆహ్వానకులు ఒకవైపు కమ్యూనిస్టులతోనూ మరోవైపు మిలిటరీతోనూ చంపబడ్డారు. ఎన్నో యిండ్లు నేలమట్టం చేయబడ్డాయి, దోచబడ్డాయి. ఈ విధంగా ఉద్యమ కాలంలో ముఖ్యంగా నల్లగొండ జిల్లాలో అది కమ్యూనిస్టులచేత కానీ రజాకారు లేదా మిలిటరీ చేతగానీ నల్లగొండ జిల్లాలోని ప్రతి గ్రామంలో ఆదమపక్షం ఒక్క మనిషైనా చంపబడ్డాడు. ఒక్క యిల్లయినా దోచి కూలగొట్టి బడిందని ఏ గ్రామం వెళ్ళినా ఆ గ్రామ ప్రజలు చెప్పేవారు. ఈ విధంగా గజినీ మహమ్మద్ కాలం నుండి కాశీం రజ్వీ అనంతరం తెలంగాణా సాయుధ పోరాటం వరకు—

“కాల్చి కూల్చిన కొంపలెన్నో, దోచి మోసిన ధనమెంతో,
ప్రాణ మాన ధనాల లెక్కలు, తేల్చి చూపెడు వార లెవరో,
(కేతిరెడ్డి పురుషోత్తమరెడ్డిగారు)

ఇది ఒకవైపు పరిస్థితి. ఇక రెండోవైపు హైదరాబాదు స్టేట్ కాంగ్రెస్ పార్టీ రెండుగా చీలిపోయింది. ఒకటి “దేశాయ్” పార్టీ (జవార్గనరావు దేశాయ్), రెండోది “గోసాయ్” రామానందతీర్థ పార్టీ. కాంగ్రెస్ సంస్థ ద్వారా ఏదో నేర్చుకుందామని అందులో ప్రవేశించాను. కాని ప్రతి ఘట్టంలోనూ నా వరకు నేనే సతమతమౌతూ నా సహచరులకు మార్గదర్శకత్వం చేయవలసి వచ్చింది. ఈ ఘర్షణలో ఆమాయక ప్రజలు హింసించ బడుతున్నారు. ప్రతిరోజూ భువనగిరికి 3-4 శవాలు వస్తూ ఉండేవి. ఎందరో అరెస్ట్ చేయబడుతూ ఉండేవారు. బయట నుంచి వచ్చిన ప్రభుత్వద్యోగులు విజేతలై తమ చిత్రానుసారం పరిపాలన సాగిస్తున్నారు. ఒక రాడు భువనగిరి తాలూకాలోని ఒక కుగ్రామమైన “కేరిసేపల్లి”లో 7 శవాలను చూశాను. మృతుల భార్యలు 18 నుండి 25 సంవత్సరముల లోపున్నారు. ఆ యువకులు యిరు పక్షాల నుంచి నిర్దాక్షిణ్యంగా సంహరింపబడిన ఛారు. వారిలో ఒక్కరికి సరిగా రెండు పూటలు కడుపు నిండా తిండి

తినగలిగే స్తోమత కూడా లేదు. మొదట కమ్యూనిస్టులు వ్యతిరేకులని పేరుబెట్టి ముగ్గురు యువకులను చంపినారు. దానికి బదులుగా ఈ హత్యలకు కారకులైన వారిని నలుగురిని మిలిటరీ వారు హతమార్చినారు. నేనా దృశ్యాన్ని చూడలేక అక్కడ ఉన్న మిలిటరీ ఆఫీసరును దుర్భాషలాడినాను. నిజంగా ఆయన నన్ను ఆరోజు కాల్చివేస్తే అడిగే వాడు లేడు. కాని ఆ ఉద్యోగి మహా శాంతంగా నన్ను చేరదీసి తన కర్తవ్యం ఒక వైపు, బాధ రెండో వైపు వ్యక్త పరచాడు. తాము ప్రజా రక్షకులం కాని ప్రజల శత్రువులం కామని కాంగ్రెస్ కార్యకర్తలు ప్రజలకు బోధించి హింసా మార్గాన్ని వదిలేటట్లు చేయాలని నాకే బోధించినాడు. ఎటు చూసినా పరస్పర అనుమానం, ద్వేషం, హత్యకు ప్రతిహత్య, హింసకు ప్రతిహింస. ప్రజల మనస్సులను బోధించి శాంతపరిచే వాతావరణం ఎక్కడా కనిపించటం లేదు. “అన్యధా శరణం నాస్తి, త్వమేవ శరణం మమ” అనేది అప్పటి పరిస్థితి.

అది 1949 వ సంవత్సరం. నాటి రాజ్యాంగ నిర్ణాయక సభాద్యక్షులు బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్ గారు వార్తాలోని గాంధీగారి ఆశ్రమానికి వస్తున్నారన్న వార్త పత్రికల్లో చదివాను. నేను వార్తా వెళ్ళి వారిని దర్శించాలని నిర్ణయించుకున్నాను. ఆ రోజుల్లో మా అక్కగారు నూకల సుబ్బద్రాదేవిగారు వార్తా ఆశ్రమం చర్కా సంఘం, నయీ తాలీం సంఘాల్లో శిక్షణ పొందుతుండేవారు. హైదరాబాదు పరిస్థితి, నా మనోవ్యధ నాకు తోచిన విధంగా వ్రాసి ఆయనకు సమర్పించాలని తలచినాను. నేను, నా మిత్రుడు శ్రీ మన్ మోహన్ రెడ్డిగారితో కలిసి వార్తా ఆశ్రమం వెళ్ళినాను. బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్ గారికి తీరిక లేకున్నా నాబోటి సామాన్య కార్యకర్తకు అవకాశమిచ్చి శ్రద్ధతో మా మెమోరాండం చదివి, సవరించి, దానిని స్టార్ వల్ల భాయ్ పబ్లికేషన్ గారికి పంపించారు. ఆ మెమోరాండం కొంత పని చేసిందని తరవాత నేను భావించాను. 1949 లో ఆరంభమైన సాయుధ పోరాటం 1951 వరకూ సాగుతూనే వుంది. ఇది ఆనాటి పరిస్థితి.

భూదానోద్యమం

అది ఏప్రిల్ 1951 ను. నేను భువనగిరి తాలూకా కాంగ్రెస్ కార్యదర్శిని. ఆ కారణం చేత ఒక రోజు సాయంత్రం భువనగిరిలో మాఇంటికి వార్తానుంచి గాంధీ ఆశ్రమ కార్యకర్తలు ఇద్దరు వచ్చారు. వారిలో ఒకరు 60 సం॥ వృద్ధ మహమ్మదీయుడు. రెండోవారు 45 సంవత్సరములున్న హిందువు. అయినా ఆయన కాలు కుంటి. వీరిద్దరూ వార్తా గాంధీ ఆశ్రమం నుంచి బయలుదేరి కాలినడకన హైదరాబాదు సమీపంలోని శివరాం పల్లి వెళ్తున్నారు. అక్కడ సర్వోదయ సమ్మేళనం జరుగుతోంది. పూజ్య వినోబాజీ కాలినడకన తన పరివారంతో సేవాగ్రాం నుంచి బయలుదేరి నిజామాబాదు మీదుగా శివరాం పల్లి వెళ్తున్నారని వారు నాతో చెప్పారు. వారు సాయంత్రం ప్రార్థన చేసి, సీద్రపోయి ఉదయం నాలుగింటికి ప్రాతఃకాల ప్రార్థన చేసి వెళ్ళిపోయారు. వారు నాకేమీ బోధించలేదు. ఉపన్యసించలేదు. కాని వారిని చూసిన తరువాత నాలో కొంత పరివర్తన కలిగినట్లనిపించింది. ఆలోచించడం ప్రారంభించాను. 60 సంవత్సరాల మహమ్మదీయుడు, 45 సం॥ కుంటివాడైన హిందువు వార్తా నుంచి శివరాం పల్లికి వెళ్తుంటే నేనెందుకు వెళ్ళకూడదు? అని అనిపించింది. నా జీవితంలో ఒక్కసారి 1934 లో గాంధీగారిని చూశాను. వారి ఉపన్యాసం

విన్నాను. అప్పుడు నాకు చాలా చిన్నతనం. వారి వెంట ఉండి వారి ఆదేశానుసారం దేశ సేవ చేసే భాగ్యం కలగలేదు. నిజానికి హైదరాబాదు స్వాతంత్ర్య పోరాటం 1947 ఆగస్టు నుంచే ఆరంభమైంది. 1948 సెప్టెంబరులో ముగిసింది. ఏదో నేర్చుకుందామని కాంగ్రెస్ లో ప్రవేశించాను. కాని నేను నేర్చినదేమిటో నాకే తెలియదు. ఇంతవరకు నాకు మార్గదర్శకత్వం చేసేవారు లభించలేదు. దేశ పరిస్థితి భయంకరంగా ఉంది. పెద్దలు హైదరాబాదులో వారి సమస్యలతో సతమతమవుతున్నారు. ప్రజల సమస్యలు, వారి బాధలు పట్టించుకొనే తీరిక వారికి లేదు. కాని వినోబాజీని దర్శించుకొని వారి ఆదేశాలు వింటే ఈ దేశం శాంతి కోసం ఏదైనా పరిష్కార మార్గం లభించి నాకు మన శ్వాంతి లభిస్తుందేమోనని ఆలోచించాను.

శ్రీలక్ష్మీ నరసింహారెడ్డిగారు ఒక టీచరు; కంది వెంకటరెడ్డిగారు నా కాంగ్రెస్ సహచరుడు. మేముకాక ఒక హరిజన కార్యకర్త, మరిద్దరు వేరే కార్యకర్తలు మొత్తం ఆరుగురం కలిసి భువనగిరినుంచి పాదయాత్ర చేసి శివరాం పల్లికి చేరాం. అక్కడ వినోబాజీ పర్యవేక్షణలో మూడో సర్వోదయ సమ్మేళనం జరుగుతోంది. సభాధ్యక్షులు శ్రీకాకా సాహెబ్ కలేల్కర్. ఎందరో అనుభవజ్ఞులు, ప్రముఖులు, మేధావులు యావద్భారతం నుంచి వచ్చారు. హైదరాబాదు ప్రముఖ కాంగ్రెస్ వాదులు సభలో పాల్గొన్నారు. ఈ సమ్మేళనం 1951 ఏప్రిల్ 8 నుంచి 11 దాకా సాగింది. శ్రీ వినోబాజీ ప్రవచనాలు నాకు కొంత ఆశాజనకంగా తోచాయి.

అప్పుడు శ్రీకొండా వెంకట రంగారెడ్డి హైదరాబాదు సంస్థాన తెలంగాణా కాంగ్రెసు కమిటీ అధ్యక్షులు. వారు నాకు సన్నిహితులు. ఈ సమ్మేళనం ముగిసిన తర్వాత శ్రీవినోబాబావే తెలంగాణా కల్లోలీత ప్రాంతాలను దర్శించాలనుకున్నారు. వారి వెంట వార్తా ఆశ్రమ కార్యకర్తలు 11 మంది కూడా ఉన్నారు. అందులో ముగ్గురు స్త్రీలు.

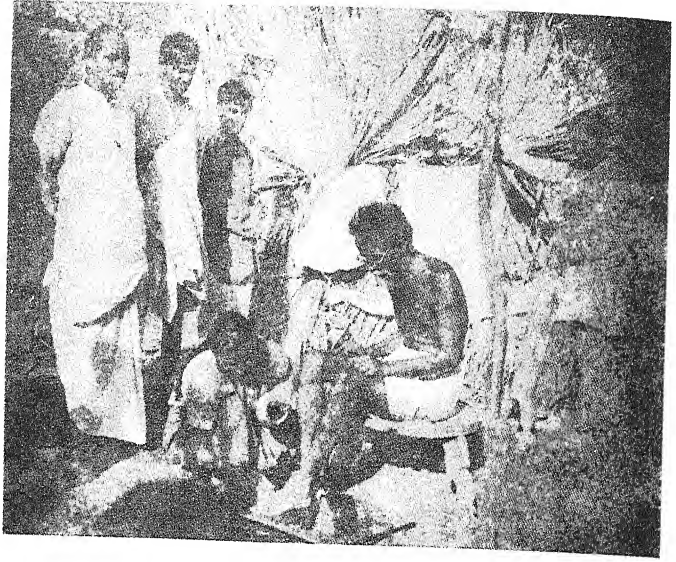
వారి వెంట హైదరాబాదు కాంగ్రెస్ కమిటీ పక్షాన ఇద్దరు కార్యకర్తలను సమకూర్చాలని కాంగ్రెస్ అధ్యక్షులు యోచించారు. ఆ ఇద్దరిలో ఒక మహిళా కార్యకర్త ఉండాలి. నేను శ్రీవినోభాజీ వెంట తెలంగాణా పర్యటనలో ఉంటానని తెలిపాను. శ్రీమతి సంగం లక్ష్మీబాయి గారు కూడా శ్రీకొండా వెంటరెడ్డిగారి ఆదేశానుసారం ఈ పర్యటనలో ఉండటానికి అంగీకరించారు. అంతటితో వారి సమస్య పరిష్కారం అయింది. వినోభాజీ కార్యదర్శి దామోదర దాసుగారికి రంగారెడ్డిగారు నన్ను పరిచయం చేశారు. మరునాడు వారితో సంప్రదించి పాదయాత్ర మార్గం, నిలవాల్సిన చోట్లు, నల్లగొండ జిల్లా వరకు సిద్ధం చేశాము.

ఆరోజు శ్రీరామ నవమి. వినోభాభావేగారు వారి సందేశంలో తమ లోని అంతర్వాణి, తమను తెలంగాణా ప్రాంతంతోని కల్గొలిత ప్రదేశాలలో పాదయాత్ర జరిపి యథార్థ స్థితులు తెలుసుకొని శాంతిని పునరుద్ధరించడానికి కృషి చేయవలసిందిగా ప్రేరేపిస్తున్నదని పేర్కొన్నారు. పూర్వం శ్రీరాముడు ఈ గోదావరి ప్రాంతంలో పయనించాడు. కృష్ణా గోదావరి తీరాలలో ఎందరో మహర్షులు తపస్సు చేశారు. ఇక్కడ కాకతీయ, రెడ్డిరాజుల సామ్రాజ్యాలు శాశ్వత కీర్తిని నిలబెట్టాయి. అటువంటి పుణ్యభూమిలో నేడు ప్రశాంతత కోల్పోయి అగ్నిజ్వాలలు చెలరేగడం దురదృష్టకరం. తాము ప్రశాంత ప్రదేశాల్లో నివసించడం కంటే అగ్నిగుండంలో దూకి సాటిమానవుల దైన్యస్థితిని అవగతం చేసుకొని వాడికి యథాశక్తి చేయూత నివ్వాలని సంకల్పించు కున్నామని తమ భావనను వ్యక్తీకరించారు.

16 ఏప్రిల్ 1951 ఉదయం 9 గం॥ లకు లేచి ప్రార్థనాంతరం ఎద్దులబండిపై సామాను సర్దుకొని ఉదయం 11 గంటలకు వినోభాజీ గారి పరివారం హైదరాబాదు పట్టణం నుంచి బయలుదేరి 10 మైళ్ళ దూరం పయనించి హయాత్ నగరం అనే గ్రామాన్ని చేరారు. అనాడు వారి వెంట డా॥ మేల్కోటే, డా॥ మర్రిచెన్నారెడ్డిగారి వంటి ఎందరో

1951లో భూదానయజ్ఞప్రసంగంలో ఆచార్య వినోబాభవేతో శ్రీ.కె. కోదం-
జరామరెడ్డిగారు

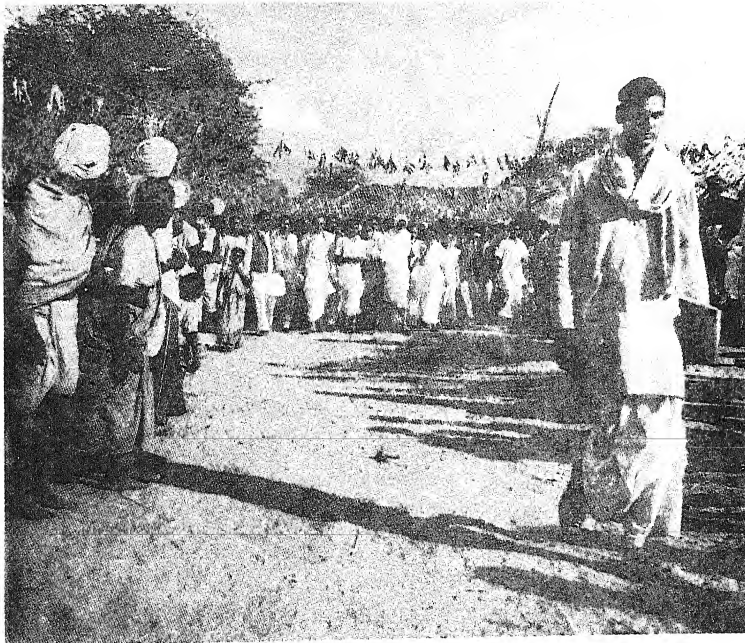
వినోబాజీ భూదాన పాదయాత్ర సందర్భంలో నల్లగొండజిల్లా చలకుర్తిలో శ్రీ కె. రామకృష్ణారెడ్డి, శ్రీమతి మదాలసా బహేన్, శ్రీ కోదండరామరెడ్డి

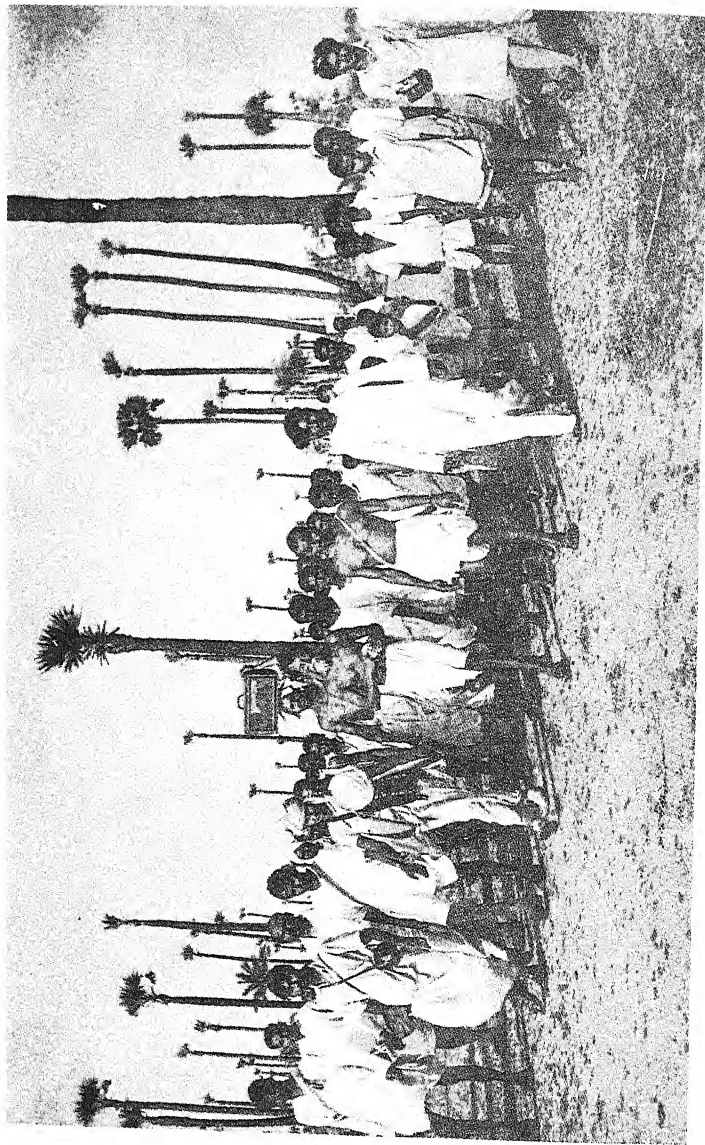
1951 తెలంగాణా భూదానయాత్రలో - ఇందులో శ్రీ అమృతభాయి, శ్రీ కె.కోదండరామరెడ్డి, శ్రీమతి సంగం లక్ష్మీబాయిమ్మ, శ్రీమతి మహాదేవితాయి ఉన్నారు.

బొంబాయిలో జరిగిన అ.భా. నిర్మాణ కార్యకర్తల సమ్మేళనములో ప్రసంగిస్తున్న శ్రీ కోదండరామరెడ్డి, శ్రీ ఆర్.ఆర్. దివాకర్, శ్రీ శ్రీమన్నారాయణ కూర్చోని ఉన్నారు.

ఖమ్మంజిల్లాలో వినోబాజీ యాత్రాబృందం - ముందు నడుస్తున్నవారు శ్రీ కోదండరామరెడ్డి

1951లో వివోబాజీ భూదాసయ్యత్ర బృందం సర్വగోండజిల్లా సూర్యాపేటలోకి

సచిత్తేశ్వరమహా

ప్రముఖులు పాదయాత్రలో హయాత్ నగరం వరకు పోయారు. హయాత్ నగరం కాపురస్తులు శ్రీ పుల్లారెడ్డిగారు సుమారు 600 మందికి బోజనవసతి కల్పించారు. సాయంత్రం ప్రార్థన సభలో వేలసంఖ్యలో ప్రజలు పాల్గొన్నారు. వారంతా వినోబాభావే ప్రపచనాన్ని నిశ్శబ్దంగా విన్నారు.

1951, ఏప్రిల్ 17 నాడు వారి పద్దతి ప్రకారం వినోబాజీ పరివారం ఉదయం 9 గంటలకు లేచి ప్రార్థన తరువాత 9 గంటలకు బయలుదేరి 10 మైళ్ళు పయనించి బాటసింగారం అనే గ్రామంలో నివాసం చేశారు. ఆ రోజు వారివెంట కొద్దిమంది మాత్రమే నడచి వచ్చారు.

1951, ఏప్రిల్ 18 నాడు యథాప్రకారం వినోబాభావే గారి పరివారం బాటసింగారం నుంచి బయలుదేరింది. రోడ్డు వదలి గుట్టల ప్రదేశంలో పయనించాలి. ఆ రోజు వినోబా వెంట 11 మంది కార్యకర్తలు, ఆంధ్రప్రదేశ్ నుంచి పంపబడిన నేను, శ్రీమతి సంగం లక్ష్మీబాయి, మరిద్దరు సి.ఐ.డి ఆఫీసర్లు ఖాదీ దుస్తులతో ఉన్నారు. ఈ విధంగా ఈ 15 మందిలో నలుగురు స్త్రీలు. గుట్టల ప్రదేశం, సిర్కానుష్యం, భయంకర వాతావరణం. అంతకు రెండు రోజులు ముందు ఆ ప్రాంతంలో ఒక లారీ తగలబెట్టారు. వ్యతిరేకులనే పేరుతో ఒక రిద్దరు హతమయ్యారు. ఏ నిమిషంలో ఏం జరుగుతుందో తెలియదు. మేము రోడ్డు వదిలి గుట్టల ప్రాంతం చేరేవరకు చీకటిగానే ఉంది. మాలో ఎందుకో అనుమానం తొంగిచూసింది. అంతా నిశ్శబ్దంగా నడుస్తున్నారు. ఏ క్షణంలోనైనా మాపై తుపాకిగుళ్ళ వర్షం కురవచ్చు. ఆ ప్రాంతంలో నిస్సహాయంగా పయనించటం ఇదే మొదలు. వార్తా నుంచి వచ్చిన వారంతా కొత్తవారు. వారిది గాంధీ పరివారం కనుక కమ్యూనిస్టులు వారిని వదిలివేయవచ్చు. శ్రీమతి సంగం లక్ష్మీబాయి

శ్రీ, కనుక ఆమెను క్షమించవచ్చు. ఇక మిగిలింది నేను. కాంగ్రెస్ వాడిని. కలవారి కుటుంబంలో జన్మించిన వాడిని. వారు కాల్చి చంపటానికి తగిన అర్హతలు నాలో ఉన్నాయి. కాబట్టి వారి దళం వస్తే నన్ను శిక్షించటం భాయమని ఆనుకున్నాను. నాటి పరిస్థితిని బట్టి ఇటువంటి భావన ఆ పరివారంలో అందరికీ కలిగిందనటంతో సందేహం లేదు. ప్రయాణం సాగుతోంది. వినోబాజీకి ఒకవైపు అచ్యుతభాయి రెండవవైపు నేను, చేతిలో ల్యాంపులతో నడుస్తున్నాం. త్రోవలో మాకు ఒక కరఫత్రం దొరికింది. అందులో “వినోబాభావే అనే అతను తన పరివారంతో ఈ ప్రాంతంలో పయనిస్తున్నాడు. అతను శ్రీమంతుల ప్రతినిధి. గోమఘ వ్యాఘ్రం. అతని మాటలు నమ్మ వద్దు” అని రాసి ఉంది. ఈ కరపత్రాన్ని వినోబాజీకి చదివి వినిపించాను. విని వారు మొదట ఏమీ మాట్లాడలేదు. తన వంటివైనన్న అంగవస్త్రం తీసి పక్కన నడుస్తున్న అచ్యుతభాయికి ఇచ్చారు. తమను శ్రీమంతుల ప్రతినిధిగా చిత్రించినందుకు నవ్వుకున్నారు. వారప్పుడు ఏ విధమైన ప్రమాదాన్ని అయినా ఎదుర్కోవడానికి సిద్ధపడ్డారు. అంతా నిశ్శబ్దం. ఆ గుట్టల్లో తెల్లవారు రూమున రెండు అడవి దుప్పలు కనిపించి మహ్మహ్వసించినట్లు ముందుకు పరుగెత్తాయి. మాకు ప్రమాదం జరగలేదు. ఎవరూ అడ్డగించలేదు. మేము ఊమంగా పోచంపల్లి చేరాం. శ్రీవెదిరె రామచంద్రారెడ్డి తమ గ్రామ ప్రజలను వెంటబెట్టుకొని గ్రామం వెలుపల మంగళ హారతులతో వినోబాభావే గారిని ఆహ్వానించారు. శ్రీమాన్ రంగాచార్యులు గారు పూర్ణకుంభంతో పురుషసూక్తంతో స్వాగతం చెప్పారు.

పోచంపల్లి గ్రామంలో ఒక పీఠల కొట్టం (అషుర్ ఖానా) ఉంది. అది మహమ్మదీయుల సమష్టి ఇల్లు. అందులో వినోబాజీ పరివారాన్ని ప్రవేశపెట్టారు. స్వాగత వచనం తర్వాత గ్రామ పౌరులంతా ఎవరి ఇండ్లకు వారు వెళ్ళిపోయారు. వినోబాగారి వెంట నేనూ మరొక రిద్దరు కార్యకర్తలు గ్రామంలోకి వెళ్ళాం. గ్రామ ప్రజలకు వారు

పారిశుధ్యం గురించి బోధించారు. ఆనంతరం వారు హరిజనవాడలోకి ప్రవేశించారు. వారి ఆరోగ్యం, ఆర్థిక పరిస్థితి గురించి పరామర్శించారు. కమ్యూనిస్టు కార్యకర్తలు తరచు హరిజనులను ఆకర్షిస్తారు, వారికి హరిజనులు ఆశ్రయమిస్తారు అనే అభిప్రాయం ఉంది. దీనికి కారణమేమిటని వినోబాగారు ఆ హరిజనులను ప్రశ్నించారు. కమ్యూనిస్టు కార్యకర్తలు తమకు భూమి ఇప్పిస్తామని, తమ ఆర్థిక పరిస్థితి మెరుగుపరుస్తామని చెప్పి ఆకర్షిస్తారని వారు ప్రత్యుత్తర మిచ్చారు. తమ బ్రతుకు దెరువు కోసం 80 ఎకరాల భూమిని ఇప్పించమని దానితో తాము పంటలు పండించుకొని జీవిస్తామని, వినోబాను ప్రార్థించారు.

వినోబాజీ వెంటనే ఏ వాగ్దానమూ చేయలేదు. తరవాత ప్రభుత్వంతో సంప్రదించి ఏదైనా భూవసతి కల్పిస్తే, ఆ భూమిని మీరంతా సమష్టిగా సేద్యం చేయాలని చెప్పారు. అంతటితో హరిజనవాడ పర్యటన ముగిసింది. మేమంతా మా వసతి గృహమైన 'ఆషూర్ ఖానా' ప్రవేశించాం. ఇక మిగిలిన సమస్య హరి జనులకు భూమి ఎక్కడి నుంచి సమకూర్చాలి? వినోబాజీ వెళ్ళిపోతారు. మేము స్థానికులం. రెండవసారి వచ్చినప్పుడు ఈ హరిజనులకు మేము ఏమి సమాధానం చెప్పాలి? అనే సంశయం నాకు కలిగింది. నా ఆస్థు మానాన్ని ఆయనకు తెలిపాను. ఇక్కడ ఏదో అటువంటి వాతావరణం ఉంది. కనుకనే హరిజనులు భూమి అడిగారు. లేనిది అడగరు. అని క్లుప్తంగా ప్రత్యుత్తరమిచ్చి ఊరుకున్నారు వినోబాజీ.

పోచంపల్లి గ్రామం సర్ సాలార్ జంగ్ ఎస్టేట్ లో ఉన్నది. ఆ గ్రామంలో శ్రీ వెదిరె నర్సిరెడ్డిగారనే ఒక ఉత్సాహవంతుడు, బలవంతుడు, ధైర్యశాలి అయిన రైతుండేవారు. వారి ధైర్యసాహసాల నిదర్శన కథలెన్నో గ్రామస్తులు చెప్పుకుంటూ ఉంటారు. ఒకసారి ఆ ప్రాంతంలో కరువు వచ్చింది. పంటలు పండలేదు. ప్రజలు ఆకలి

బాధతో అలమటిస్తున్నారు. కలెక్టరు అరబ్బు జాతీయుడు. సర్కారి శిస్తు వసూలుకు పోచంపల్లి వచ్చాడు. శ్రీ నర్సిరెడ్డి గ్రామపట్టె. ఆయన కూడా శిస్తు బాకీపడ్డాడు. అంతేకాక గ్రామశిస్తు వసూలు చేయవలసిన బాధ్యత ఆయనపై ఉన్నది. నర్సిరెడ్డిగారు అంతగా చదువుకోలేదు అయితే ధారాళంగా ఉర్దూ మాట్లాడగలరు వారు కలెక్టర్ గారికి ఆ సంవత్సరం కరువునీతి, ప్రజలక్షోభ, తన పరాధీనత వివరంగా తెలిపి, సర్కారిరొక్కం తాత్కాలికంగా ఆపుచేయమని కోరారు. కాని కలెక్టర్ ఈగోడును పట్టించుకోలేదు. వారికి కావలసింది డబ్బు. ఓన్నపాలెందుకు? కాబట్టి పీరి విన్నపం వినలేదు. ఈ సంభాషణ చివరికి ఘర్షణకు దిగింది. కలెక్టర్ కు కేవలం ఆగలేదు. షశీ మాట్లాడితే తుపాకితో కాలుస్తానని బెదిరించారు. నర్సిరెడ్డి చక్కువేం తినలేదు. ఆయన భయపడక తన చొక్కాగుండిపిప్పి రొమ్ము చూపారు. ఇదుగో నువ్వు తుపాకి పేల్చకపోతే అరబ్బువుకావు. నేను నిలువక పారిపోతే రెడ్డినికాను అని పంతం పట్టారు. కలెక్టర్ గారికి నర్సిరెడ్డిని కాల్చే ధైర్యం లేకపోయింది. అంతటితో ఆ పన్ను వసూలు వ్యవహారం ఆగిపోయింది.

ఒకసారి తమ ఆవుదూడను చిరుతపులి పట్టింది. అది రాత్రి సమయం. పశువుల కాపరి చిరుతపులినిచూసి భయపడ్డాడు. నర్సిరెడ్డిగారు చిరుతపులితో పోరాడి, దానిని రాళ్ళతోకొట్టి సంహరించి తమ ఆవుదూడను విడిపించుకున్నారు. ఇటువంటి సంఘటనలు వారి జీవితంలో అనేకం.

నర్సిరెడ్డిగారికి 6 గురు కుమారులు. వారందరినీ గొప్పగా చదివించారు. వారు కూడా ఉన్నతవిద్యను అభ్యసించి ఉన్నత పదవులను అలంకరించారు. ప్రౌఢరాబాదు సంస్థానంలో వారి కుటుంబానికి గణనీయమైన స్థానం ఉన్నది. నాకు కూడా ఆ కుటుంబంతో

నన్నిహిత సంబంధం ఉన్నది. ఆ రోజుల్లో తరచూ నేను నర్సిరెడ్డిగారిని వారి కుమారులను దర్శించేవాడిని. అప్పట్లో ఒకరోజు నర్సిరెడ్డిగారు నాతో ఇలా అన్నారు. “గ్రామాలలో రజాకార్ల బెడదపోయింది. కమ్యూనిస్టుల అత్యాచారాలు అధికమవుతున్నాయి. అంతా “భూమి, భూమి” అంటున్నారు. దున్నేవాడిదేభూమి అనే నినాదం వినిపిస్తోంది. నువ్వు కాంగ్రెస్ సంస్థలో పనిచేస్తున్నావు గాంధీగారి ఆశ్రమానికి వార్తాలో జమునాలాల్ బజాజ్ గారు భూమి ఇచ్చారని విన్నాం. నేను కాంగ్రెస్ సంస్థకు వందఎకరాలు ఇవ్వదలిచాను. నువ్వు ఆ భూమిని ఏం చేస్తావు?” అని నన్ను ప్రశ్నించారు. నేను నా స్వంతభూమినే దక్కించుకొనే, స్థితిలోలేను. ఇల్లు విడిచి తిరుగుతున్నాను. వీరి భూమిని తీసుకొని నల్లగొండజిల్లాలో నేను, నా కాంగ్రెస్ సంస్థ ఏంచేయగలము, అని భావించి ఏమీసమాధానం చెప్పలేక ఊరుకున్నాను. వారిచ్చే భూమి స్వీకరించి, నదుపయోగం చేసే శక్తి నాకులేదు. ఇదేవిధంగా తెలంగాణా ప్రాంతీయ కాంగ్రెస్ కమిటీ అద్యక్షులు కొండా వెంకట రంగారెడ్డి గారితో తమ భూదానవాంఛ ఆ నర్సిరెడ్డిగారు ష్యక్తం చేశారు. కాని వారు అసమ్మతి తెలిపారు. నర్సిరెడ్డిగారు తమ అవసానదశలో తమ భూవసతిలో వందఎకరాలు భూమిని పేదవారికి పంచివెట్టి మిగిలిన భూమిని తాము పంచుకోవచ్చని తమ కుమారులకు తమ ఓవరి వాంఛగా ఎరిగించారు. వినోబాబావే పోచంపల్లివెళ్ళే సమయానికి నర్సిరెడ్డిగారు గతించి సరిగ్గా రెండునెలలు.

శ్రీ వెదిరె రామచంద్రారెడ్డి నర్సిరెడ్డిగారి పెద్దకుమారులు. పూనా విశ్వవిద్యాలయం యల్.యల్.బి.లో పట్టభద్రులు. ఉర్దూ,పార్శీ, అరబ్బీ, ఇంగ్లీషు భాషలలో ప్రవీణులు. కొంతకాలం హైదరాబాదు మైకోర్టు లాయరగా ఉన్నారు. కొంతకాలం సర్ సోలార్ జంగ్ గారి ఆహ్వానంపై వారి ఎస్టేట్ లో తాళిల్దారుగా పనిచేశారు. బలత్కారంచేసి, నిర్బంధించి ప్రజలనుంచి పన్నులు వసూలు చేయలేక అసతికాలంలోనే

ఆ ఉద్యోగాన్ని విరమించుకున్నారు. హైదరాబాదు సంస్థానం స్వతంత్రమైన తరువాత స్టేట్ తాశీల్దార్ గా ఉద్యోగాన్ని నిర్వహించి విరమించుకున్నారు.

ఆరోజు రామచంద్రారెడ్డిగారు, అతిథుల భోజన ఏర్పాట్లలో నిమగ్నమయ్యారు. నేనూ, వారి బంధువు పుల్లారెడ్డిగారు (హయత్ నగర్ కాపురస్తులు) ఉభయలం రామచంద్రారెడ్డిగారి దగ్గరికి వెళ్ళాం. వినోబాబావేగారిని హరిజనులు భూమిని అడిగిన వార్త తెలిపాం. రామచంద్రారెడ్డిగారు వినోబాజీవద్దకు వచ్చి తమతండ్రి ఆదేశానుసారం వంద ఎకరాల భూమిని దానంగా ఇస్తామని వాగ్దానం చేయడమే కాక వెంటనే దానపత్రాన్ని ఆంగ్లంలో రాసి వినోబాజీకి ఇచ్చారు. దీనిలోని అంతరార్థమేమంటే శ్రీ నర్సిరెడ్డిగారికి జూలూరు, పోచంపల్లి రెండు గ్రామాల్లో భూములున్నాయి. నర్సిరెడ్డిగారు ఇవ్వదలిచిన 100 ఎకరాల భూదాన విషయం హరిజనులకు తెలుసు. వాహుహించి దేమంటే 100 ఎకరాలలో జూలూరులో భూమిలేని వారికి 50 ఎకరాలు, పోచంపల్లి వారికి 50 ఎకరాలు చెందుతాయి. పోచంపల్లి గ్రామజనాభా అధికం. కాబట్టి నర్సిరెడ్డిగారు ఇవ్వదలుచుకున్న వంద ఎకరాల నుంచి తమకు 80 ఎకరాలు చెంచాలని హరిజనులు ఆశించారు. ఈ విషయాలు వినోబాకు తెలియవు. ఒక్కొక్కరి భూమికి ప్రజలు హైకోర్టు వరకూ వెళ్తారు. హరిజనులు 80 ఎకరాల భూమి అడగటానికి ఎందుకు సాహసించారో రామచంద్రారెడ్డిగారు 100 ఎకరాలెందుకు ప్రకటించారో వారికేమీ తెలియదు ఈ సంఘటన వారికి కొంత ఆందోళన కలిగించింది.

సాయంత్రం 6 గంటలకు యథాప్రకారం సభ జరిగింది. ప్రార్థనాసంతరం వారి సందేశంతో వినోబాగారు హరిజనులు 80 ఎకరాలు అడిగారని, శ్రీ రామచంద్రారెడ్డి వంద ఎకరాలు ఇవ్వడానికి అంగీకరించారని ఒకవేళ దొర తన వాగ్దానాన్ని నిలుపుకుంటే భారత

దేశంలో ఒక మహాత్తర కార్యం జరగబోతోందని ప్రకటించారు. అంతటితో ఆనాటిసభ సమాప్తమైంది. ఆనాటినుంచి భూదానయజ్ఞ మారంభమైంది.

తరువాత శ్రీ వినోబా వ్యక్తపరిచిన కథనం ప్రకారం ఆరాత్రి వారికి నిద్రపట్టలేదట. భూమి దానంగా అయ్యాచితంగా లభించటం, వారికొక అనుభూతిగా తోచింది. ఇది ఏదో దేవుడు ఇచ్చిన సంకేతం తమకివిధంగా ప్రత్యక్షమైంది. గాంధీజీ వెళ్ళిపోయారు. వారివైపు నుంచి తమకు ఇదేదో ఆదేశం వచ్చింది. ఈ విషయం తాము సంప్ర దించటానికి, తమకు సలహాలివ్వటానికి సమర్థులైన వ్యక్తులెవ్వరూ తనవెంట లేరు. ఈ ప్రయోగ ఫలితం ఏమిటో చూడాల్సి ఉందని వారు ఆలోచించారు. ఆనాటి ఆవేదనను వినోబా ఎన్నోసార్లు తమ ప్రవచనాల్లో ప్రస్తావించారు. కాని ఆ రోజు ఆ వేదన మాకేం తెలియదు.

శ్రీ ఉమ్మెత్తల కేశవరావుగారు అప్పుడు నల్లగొండ జిల్లా కాంగ్రెస్ కమిటీ అధ్యక్షులు. పోచంపల్లి నల్లగొండ జిల్లాలో వుంది. జిల్లా కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుల హోదాలో వినోబాను ఆహ్వానించటానికి వారు జిల్లాలో మొదటి గ్రామమైన పోచంపల్లికి వచ్చారు. తరువాత నల్లగొండలో ఆయన పర్యటన వూర్తి అయ్యేవరకు ఉండవలెనని సంకల్పించారు. అనుదినం కేశవరావుగారిని వినోబాగారి కార్యక్రమాలు ఆకర్షించాయి. వారి యాత్ర తెలంగాణాలో సమాప్తమై, మహారాష్ట్రలో వారు ప్రవేశించేదాకా వారి వెంట ఉండి వారి కార్యక్రమాలకు సహకరించారు. చివరకు మంచుర్యాల గ్రామంలో వినోబా రూపొందించిన ప్రథమ భూదాన బోర్డులో శ్రీమతి సంగం లక్ష్మీబాయి, కోదండ రామరెడ్డితో పాటు శ్రీ కేశవరావు కూడా సభ్యులే. ఇది యావద్భారతానికే ప్రథమ సంఘం. దీనికి శూన్య కమిటీ అని వినోబా గారు నామకరణం చేశారు.

భూదానం.

19 ఏప్రిల్ 1951వ తేదీన యదా ప్రకారం పాదయాత్ర ఆరంభమైంది. నడక కొంత దూరం సాగింది. ఆ రోజు 'తంగెళ్ళపల్లి' అనే ఊరు వెళ్ళాల్సి వుంది. సూర్యోదయమవుతోంది. నేను భూదాన యజ్ఞం చేస్తాను. నేను తప్పక చేస్తాను. నేను వామనుడనై యజ్ఞం చేస్తాను అని వారు బాహుటంగా ప్రకటించారు. ఇదే వినోబా మొట్టమొదటి భూదాన యజ్ఞ ప్రకటన. నేను, అచ్యుతరావు దేశ్పాండే చెరొకవైపు లాంతర్లతో నడుస్తున్నాం. ఈ వాక్కులు స్పష్టంగా వారి నుంచి మొదటిసారి విన్నాం. అప్పుడు వారి భావన ఏమిటో మాకు అర్థం కాలేదు. మా యాత్రా పరివారం తంగెళ్ళపల్లి చేరింది. ఆ గ్రామంలో వినోబాజీ భూస్వాముల నుంచి భూమిని దానంగా అడిగారు. తాము దరిద్ర నారాయణుల ప్రతినిధులమనీ భూమి వున్నవారు లేని వారికి తమ ఆస్తినుంచి ఆరోభాగం భూమిని దానంగా ఇవ్వాలనీ భూమి, నీరు, గాలి పంచ భౌతికాలు ఏ ఒకరి సొమ్ము కావని కనుక అట్లా ఒకరికే భుక్తం కాకూడదని, సృష్టికర్తే ఈ సృష్టికి యజమాని అనీ ఉపదేశించి భూస్వాములను భూదానం అడిగారు.

భీమ జరాసంధులు

తంగెళ్ళపల్లి గ్రామంలో యిద్దరు సోదరుల మధ్య తగాదా జరుగుతుండేది. వారి పోట్లాటల వల్ల ఆ గ్రామ వాతావరణం కలుషితమైంది. ఆ గ్రామం రెండు పక్షాలుగా చీలిపోయింది. వారి మధ్య నిరంతరం పోట్లాటలు జరిగేవి. రెండు పక్షాలవారు తమ తమ తగాదాలను వినోబాజీకి తెలిపారు. వినోబాజీ గ్రామస్థులకు ఈ విధంగా ఉపదేశించారు.

“పూర్వం భీమ జరాసంధులకు యుద్ధం జరిగింది. శ్రీకృష్ణార్జునులతో పాటు మగధ ప్రజలు ఆ యుద్ధాన్ని గమనించారు. కాని

ఎవరూ ఆ యుద్ధంలో జోక్యం చేసుకోలేదు. యుద్ధం అంటేనే ఒకరు గెలవడం, ఒకరు ఓడడం సహజం. అదే విధంగా ఆ గ్రామ సోదరులు తగాదా పడడలిస్తే ఆ తగాదా వారి వరకే పరిమితం కావాలి. గ్రామం అంటే గ్రామ ప్రజలు జోక్యం చేసుకోరాదు" అని బోధించారు. వారి బోధవల్ల గ్రామంలో మార్పు వచ్చింది. ఉభయ సోదరులు పరివర్తన చెందారు. సాయంత్రం ప్రార్థనా సభలో కొంత భూమిని భూదానంగా ప్రకటించారు. అందులో ఒక సోదరుడు మరునాడు మా వెంట పాదయాత్రలో పాల్గొన్నాడు. ఆయన కొన్ని రోజులు వినోబాజీ వెంట వుండి, తరువాత వారిదగ్గర సెలవు పొంది వెళ్ళి పోయాడు.

20.4.1951న మా క్యాంపు 'సిలువేరు' గామంలో జరిగింది. మహమ్మదీయుల పరిపాలనలో ఆ గ్రామం 'పేరు 'సర్వేలు'గా మారింది. ఆ గ్రామంలో మంచి నిష్టాపరుడైన భూస్వామి శ్రీ మద్ది వెంకట నారాయణరెడ్డి. ఆయన స్వాతంత్ర్య పోరాట కాలంలో జైలుశిక్ష అనుభవించారు. వారు జైలులో ఉండగా 30 జనవరి, 1944 నాడు సాయంత్రం ప్రార్థనా సమయంలో గాంధీగారి హత్య జరిగిందనే వార్త విన్నారు. ఈ వార్త విని కల్లోలపడ్డారు. ఆస్తివైనా, ప్రపంచం వైనా విరక్తి కలిగింది, తమకు తమ మాతా మహుల నుంచి సంక్రమించిన సర్వేలు గ్రామంలోని భూమి ఆస్తిని మహాత్మా సూచించిన నిర్మాణ కార్యాలకు అంకితం చేశారు. ఆ ఆస్తి నిర్వహణ గురించి 'సర్వోదయ ఆశ్రమం సర్వేలు' అన్న సంస్థను ఒకదాన్ని రిజిష్టరు చేశారు. ఈ నిర్వహణ సంఘంలో శ్రీయుతులు స్వామి సీతారాం, మాచిపాటి హనుమంతరావు, కొండా వెంకటరంగారెడ్డి, వైద్యనాథన్, తాను (మద్ది వెంకట నారాయణరెడ్డి) సభ్యులు. అక్కడ ఖద్దరు ఉత్పత్తి తదితర గ్రామీణ వృత్తులు సాగటానికి ఏర్పాటు చేశారు.

శ్రీ వినోబాజీ పాదయాత్ర వార్త విని స్వామి సీతారాంగారు

సిలువేరు వచ్చారు. ఆరోజు వారితో నేను గంటసేపు సావకాశంగా మాట్లాడి అవకాశం లభించింది. తెలంగాణాలో శాంతి పునఃస్థాపన ఎట్లా? సంఘ వ్యతిరేక శక్తుల హింసాకాండ, పోలీసుల ప్రతిచర్య, అరాచక శక్తుల ఆగడాలు, అవకాశవాదుల ఎత్తుగడలు, ప్రభుత్వ ద్యోగుల అవినీతి, కాంగ్రెస్ తగాదాలు - ఎటు చూచినా అంధకారం. దీని పరిష్కారం ఏమిటి? అనే నా ఆవేదన వ్యక్తం చేశాను. వారంతా సావధానంగా విని ఈ విధంగా సమాధానం ఇచ్చారు. 'మహాత్మాజీ మమ్మల్ని జైలుకెళ్ళమన్నారు. చరఖా వడకమన్నారు సత్్యాగ్రహం చేయమన్నారు. మేం ఆ విధంగానే చేశాం. రాత్తుం వడికితే రాజ్యం వస్తుందా? నేను ఒక్కడినీ జైలుకెళితే జైళ్ళు నిండుతాయా? బ్రిటిష్ వారి ప్రభుత్వద్యోగులలో పరివర్తన వస్తుందా? స్వరాజ్యం లభిస్తుందా? అని ఆలోచించలేదు. నైనికులు తమ వై ఆధికారి ఉత్తర్యులు ఎట్లా పాటిస్తారో ఆట్లాగే మేనూ చేశాం. కమ్యూనిస్టు కార్యకర్తలు అంతే. నువ్వు ఏమి చేయాలో ఆలోచించుకొని నిస్వార్థంగా ఆచరించు. ఇప్పుడు వినోబాజీ భూదానోద్యమం ఆరంభించారు. నీ శక్త్యానుసారం భూమి సేకరించు. సేకరించిన భూమిని బలహీనులకు పంపిణీ చేయి. 'నాలుగు దిక్కులా వీకట్లు అలచు కొన్న సమయంలో వాటిని అడ్డుకుంటా ముందుకుపో. బాధపడకు. ఏ చిన్న దీపాన్నైనా వెలిగించు. తరతరాల నుంచీ నెలకొని ఉన్న అంధకారం మటుమాయమవుతుంది. అనే సూక్తిని ఆచరణలో ఉంచు' అని వారు ప్రోత్సహించిన ఘట్టం మరపురానిది.

ప్రతిరోజూ ఉదయం 9 గంటలకు లేచి ప్రార్థన తరువాత 9 గంటలకు బయలుదేరి సుమారు 10 మైళ్ళు నడిచి, ఆ రోజు ఆ గ్రామంలో నివసించే వాళ్ళు. భూదానం సేకరించడం, ప్రకటించిన భూమిని రికార్డు చేయడం, గ్రామాలలోని తగాదాలను పరిష్కరించటం, నా కర్తవ్యం. వినోబాజీ ప్రార్థనాంతర సాయంత్ర ఉపన్యాసాన్ని అనువదించడం శ్రీమతి సంగం లక్ష్మీబాయిగారి పని. కొద్ది

రోజుల్లోనే వినోబాజీ తెలుగుభాష నేర్చుకున్నారు. స్వర్గీయ శ్రీ ఆది
హుడి సోమనాథరావుగారు తెలుగులోకి అనువదించిన శ్రీమద్భగవద్గీత
లోని 'స్థితప్రజ్ఞ' లక్షణాన్ని వర్ణించే పద్యాలను చదివేవారు. ఆనం
తరం తమ తెలంగాణా యాత్రలో శ్రీపోతనామాత్య ప్రణీతంబైన
శ్రీమద్భాగవతాన్ని చదివేవారు. వీరు మొత్తం 18 భాషలు అభ్య
సించారు. తరచూ 'తమిళ తిరుక్కురళ్, తిరువాయ్ మొజి' తమి
ళంలో చదివేవారు. ఈ విధంగా వారి యాత్ర నల్లగొండ, దేవర
కొండ, మిర్యాలగూడెం తాలూకాల నుంచి సూర్యాపేటకు సాగింది.
మేం ప్రయాణించిన ప్రదేశాలు గుట్టలు, అరణ్య ప్రాంతాలు కమ్యూ
నిస్టుల నిలయాలు. వారి కార్యకర్తలెవరైనా వచ్చి తమను కలవ
దల్చుకుంటే స్వేచ్ఛగా వచ్చి తమతో చర్చించ వచ్చనీ, వారికి ఆట
వంటి అవకాశం రక్షణ కల్పించటానికి ప్రభుత్వాన్ని వేడుకుంటామని
వినోబాజీ అప్పుడప్పుడూ తమ ఉపన్యాసంలో అంటుండేవారు. కాని
వారెవరూ రాలేదు. వారితో వినోబాజీ మాట్లాడనూ లేదు. కమ్యూ
నిస్టులు మాకు ఎటువంటి హాని కలిగించలేదు. మా పర్యటనలో
జోక్యం కలిగించుకోలేదు. వినోబాజీ ప్రతిరోజూ భూదానం అర్పించే
వారు. దాతలు ఇచ్చేవారు. సగటున దినమునకు రెండు పెందల
ఎకరాల భూమి భూదానంలో ప్రకటితమయ్యేది.

రాజుపేట ఘటన

నల్లగొండకు సమీపంలో రాజుపేట అనే గ్రామం ఉంది. ఆ
రోజు మేం ఆ గ్రామంలో విడిది చేయాల్సి ఉంది. ఆ గ్రామంలోకి
వెళ్తుంటే గ్రామం వెలుపల 10-12 మంది పోలీసులు కనిపించారు.
వారు ఒక చెట్టుకింద కూర్చొని కల్లు తాగుతున్నారు. వారు పోలీసు
డ్రెస్సులో ఉన్నారు. ఆ గ్రామంలో పెద్ద శ్రీమంతులూ భూస్వా
ములూ ఎవరూ లేరు. కుటుంబ పోషణకు మాత్రం వెతుక్కుకుండా
వెళ్ళదీస్తున్న మధ్యతరగతి రైతులు అరాచకస్థితుల కారణంగా గ్రామం

వదిలి వెళ్ళిపోయారు. అప్పుడు ఆ గ్రామంలో మాకు ఆతిథ్యం ఇవ్వగల వ్యక్తులు లేరు. ఇక మిగిలిన వారంతా బీదవారు. మేం భోజనం ఏర్పాటు చేసుకున్నాం. గ్రామ ప్రజలు మాకు సహాయంగా ఉన్నారు. ఇంతలో హరిజనవాడ నుంచి హాహాకారాలు, కేకలు, అరుపులు చెలరేగాయి. ఆ సంఘటన ఏమిటని విచారించాం. కల్లు తాగిన పోలీసులు తమ మాంస భక్షణ కోసం హరిజన గుడిసెలపై దాడిచేసి వాళ్ళ కోళ్ళను ఎత్తుకొనిపోయి స్వాహా చేశారని తెలిసింది. ఈ పోలీసులంతా పూర్వం నిజాం కాలపు పోలీసులు. నిజాం కాలంలో ఆ ఆచారం ఉంది. ఈ విషయం మేము వినోబాకు తెలిపాం. మాలో కొందరు వార్ధా కార్యకర్తలు బాధపడ్డారు. ఇదంతా మా రక్షణార్థం కోసం ప్రభుత్వం ఏర్పాటుచేసిన బందోబస్తు ఫలితంగా జరిగినట్లు బావించాం.

ఆ రోజు షుద్ధాహ్నం నల్లగొండ తాశీల్దారు వినోబా దర్శనం కోసం వచ్చారు. ఆయన తాశీల్దారు గారికి ఈ సంఘటన వివరించారు. పోలీసు శాఖతో తనకు సంబంధం లేదని, పోలీసువారు తమ కంట్రోల్లో ఉండరనే సమాధానంతో తాశీల్దారు తప్పుకున్నారు. సాయంత్రం ప్రార్థనానంతరం ఉపన్యాసంలో తాశీల్దారు సమాధానం, రక్షణకు పంపిన పోలీసుల భక్షణ పేర్కొన్నారు. తాము తాశీల్దారుగారికి ఈ ఘటన ప్రభుత్వోద్యోగ హోదాలో చెప్పలేదు. ఒక మానవుడిగా, బాధ్యతగల పౌరుడు, చదువుకున్న యువకుడని, ఆయన ఒక పౌరుడిగా, తమ కర్తవ్యం నిర్వహిస్తారని మాత్రమే ఈ సంఘటన తెలియపరిచాం. పోలీసులను ఆయన దండిస్తే దండించవచ్చు. వారు ఆయన మాట వినకపోవచ్చు. ఆయన బాధ్యతగల ప్రభుత్వాధికారి. కాబట్టి అవినీతి నెదుర్కోవడం ఆయన కర్తవ్యం, దేశ పునర్నిర్మాణంలో సామాన్య పౌరుడికంటే బాధ్యతగల తాశీల్దారు వంటి ప్రభుత్వోద్యోగుల బాధ్యత అధికంగా ఉంటుంది. ఈ సత్యాన్ని ఆయన విస్మరించారు. ఇది దేశ దౌర్భాగ్యం అని ఫరితాపంతో ప్రసంగించారు వినోబాజీ.

దీనితో ఆనాటి కార్యక్రమం ముగిసింది, నాలుగైదు రోజుల తరువాత ఆ పోలీసులు బర్తరప్ ఆయ్యారని తెలిసింది. వారంపై విచారణ జరుగుతోందని కూడా విన్నాం. దీనికి కారణం మా వెంట ఉన్న ఖద్దరు బట్టలు ధరించే సిబ్బడి ఉద్యోగులు ఢిల్లీలోని హోంశాఖకు తెలియ జేయడంవల్ల వెంటనే పోలీసులపై చర్య తీసుకొన్నారని తెలిసింది.

మా అన్న ఉదార హృదయం

వినోబా పరివారం సూర్యాపేట చేరింది. అది చైతన్యవంతమయిన తాలూకా. ఈ తాలూకాలో చాలామంది చదువుకున్నవారు కనుక ఈ ప్రాంతంలోని రాజకీయ నాయకులు, సామాన్య ప్రజలు వినోబాకు స్వాగతం పలికారు. వినోబా సందేశానంతరం భూదాన సేకరణ కార్యం ఆరంభమైంది. ఆరోజు నేను వినోబాజీ ఆజ్ఞ పొంది, నాలో వుండే భావాలను వ్యక్తం చేశాను. వినోబాజీ దాతలను తమ ఆస్తి నుంచి ఆరో భాగం భూమిని దరిద్రనారాయణులకు అర్పించమని అడుగుతున్నారు. మనం కాంగ్రెస్ కార్యకర్తలం. ఇతరులకు అదర్శంగా ఉంటాలి. సామాన్య గృహస్తులు తమ ఆస్తి నుంచి ఆరో భాగం యిస్తే కాంగ్రెస్, యితర పార్టీ దేశభక్తులు తమ ఆస్తిలో నాల్గో భాగం భూమి యిచ్చి తమ అదర్శం నిలబెట్టుకోవాలి. ఈ రోజు నేను నా ఆస్తిలో నాల్గో భాగం భూమిని దానం కింద సమర్పిస్తున్నాను.' అని నేను ప్రకటించాను. ఇదే విధంగా ఒకరిద్దరు కార్యకర్తలు ఆరోజు తమ ఆస్తిలో నాల్గో భాగం భూమిని దానంగా ప్రకటించారు. అప్పటికి ఆ సభ ముగిసింది.

సాయంకాలం మా అన్నగారు కేతిరెడ్డి పురషోత్తమరెడ్డిగారు సూర్యాపేట వచ్చారు. నేను నా ఆస్తిలో నాల్గో భాగం దానంగా ప్రకటించిన విషయం వారికి తెలిసింది. వారు వినోబా దగ్గరకి వచ్చి, "మేం సోదరులం. ఏ పనైనా ఇప్పటివరకు సమిష్టిగా జరుగుతోంది.

మాది ఉమ్మడి కుటుంబం. ఈ రోజు నా సోదరుడు తన ఆస్తిలో నాలో వంతు ప్రకటించి పేరు పడ్డాడు. ఉమ్మడి ఆస్తి నుంచి తనకు తోచినంత ప్రకటిస్తే నాకు అభ్యంతరం ఉండేది కాదు" అని బాధతో అన్నారు. ఈ సంఘటన శ్రీ దామోదరధాను ముందడాగారి కూతురు 'మృదుల'ను కలవరపరిచింది. ఆ అమ్మాయి వినోబా వెంట సేవా గ్రాం వచ్చింది. ఆమె రచించిన 'పవిత్ర సన్నివేశాలు' అనే గ్రంథంలో వివరంగా ఈ ఉదంతం వివరించింది.

నల్లగొండ వదిలి ఖమ్మం చేరాం. ఆ జిల్లాలో మొదటి ఊరు నాయకులగూడెం. ఆ గ్రామ పెద్దలు మా నివాసానికి వసతి చూపారు. మేమా వసతి గృహంలో ప్రవేశించాం. కొంతసేపు గడిచింది. వినోబాజీ చాప చంకలో పెట్టుకొని ఆ ఇల్లు వదిలి బయటికి వెళ్ళారు. వారివెంట మేమూ వెళ్ళాం. మేము చెట్టు కింద గ్రామం వెలుపల భూమి శుభ్రం చేసి కూర్చున్నాం. కారణం ఏమంటే ఆ గ్రామ పెద్దలు తాము ఏమీ పట్టించుకోక, పేదవారితో మాకై చాకిరి చేయిస్తున్నారు. ఇక్కడ ఉండటం ఉచితం కాదు. మన పని మనం చేసుకోగలం అని బాబా అన్నారు. కొంతసేపు గడిచింది. గ్రామ ప్రజలు బాధపడ్డారు. మా కోసం చాపలు తెచ్చారు. గ్రామ ప్రజల్లో వాగ్వాదం మొదలయింది. మధ్యాహ్నంకల్లా గ్రామ ప్రజల్లో పరివర్తన వచ్చింది. వారు నడుంకట్టి సపాయి, వంటపనులకు పూనుకున్నారు. గ్రామంలో బయలుదేరిన దుమారం చల్లారింది. శరీర శ్రమ, సమాజంలో గౌరవప్రద కార్యమనీ, పరాధీన బ్రతుకు హీనమనీ ఆ గ్రామ పెద్దలకు అవగతమైంది.

భూదాన గంగ ఆరంభమైంది. క్రమంగా అది విస్తృతమైంది. స్థానికంగా సామాన్యులకు నైతం ఆ ప్రభావం కనిపించింది. వారిలో భైతన్యం, ఆశాభావం కలుగుతోంది. కాని బయటి ప్రపంచానికి ఆ ప్రభావం అంతగా తెలియదు. వినోబాజీ పర్యటన ఖమ్మం జిల్లాలో

జరుగుతోంది. నాటి ప్రవాని నెహ్రూ పార్లమెంటులో ఒక ప్రకటన చేశారు. తెలంగాణలో శాంతిభద్రతల పరిరక్షణ 50 వేల సైన్యం చేయని పనిని ఒకే ఒక్క బక్కచిక్కిన మనిషి వినోబాజీ చేస్తున్నారని ప్రకటించారు నెహ్రూ. ఈ ప్రకటనవల్ల ప్రపంచదృష్టి వినోబా పాద యాత్ర మీద పడింది. హైదరాబాదు నుంచి ఇద్దరు ప్రతికా ప్రతి నిధులు - జాగీర్దారు, డి. కృష్ణారావు. ఒక ఫోటోగ్రాఫర్ శ్రీధర నాయుడుగార్లు అంతకు మునుపే మా పర్యటనలో చేరారు. ఈ ప్రకటన తరువాత హిందుస్తాన్ టైమ్స్ ప్రతినిధి శ్రీ కలహన్ ఖమ్మం జిల్లాలోని మారుమూల గ్రామంలో మమ్మ కలుసుకున్నారు. వీరి ప్రకటన వల్ల క్రమంగా యావద్భారతంలో భూదాన యజ్ఞ ప్రభావం వ్యక్తమయింది.

భయవర్జనం

ఖమ్మం జిల్లాలో డేకులపల్లి వుంది. అప్పడది దట్టమైన అడవి ప్రాంతం. పెద్ద పులులకు నిలయం. మేము ఆ గ్రామం వెళ్ళడానికి ఒక్కరోజు ముందే మా దారిలో ఒక పెద్దపులి ఆవును చంపి కొంత ఆరగించి మిగిలిన భాగం చెట్టులో భద్రపరుచుకుంది. తెల్లవారి ఉదయం చీకట్లో ఆ దారిగుండా వెళ్ళడం ప్రమాదకరం అని ఆ గ్రామ ప్రజలు మాతో చెప్పారు. ఆ మార్గం వెంట చీకట్లో వెళ్ళ కూడదని మహాదేవతాయి తగాదా పెట్టింది. కాని బాబా పినిపించుకో లేదు. యథా ప్రకారం వారి యాత్ర ఉదయం 11 గంటలకు సాగింది. బాబాకు ఒకవైపు నేను, మరోవైపు అచ్యుతభాయి దీపాలతో నడుస్తున్నాం. వెనక మా పరివారం వస్తోంది. వినోబాజీ పయనించే వేళ్ళలో మార్పులేదు. పులిరాజు మమ్మల్ని ఆహ్వానించలేదు. ఇది వారి మనోబల నిదర్శనం. అది వారి కార్యక్రమంలో నిషిత్తమైన పవిత్ర దీక్షా ప్రభావమై వుంటుంది.

తగాదాల పరిష్కారం

వినోబాజీ వెంట ఉండేవారు సోమరిగా ఉండే వీలుండదు. ఉదయం 9 నుంచి రాత్రి 9 దాకా ఎవరికి కేటాయించిన పనిలో వారికే తీరిక చిక్కదు. సాయంత్రం ప్రార్థనానంతరం ఉపన్యాసానువాదం శ్రీమతి సంగం లక్ష్మీబాయి చేయాలి. తెల్లవారు ఝామున నడిచేప్పుడు మధ్య గ్రామాల్లో వారిచ్చే సందేశాన్ని నేను అనువదించేవాడిని. ఉదయం 9 గంటలకు మేలుకొలుపు గంట మోగించే బాధ్యత నాదే. భూదానం సేకరించడం, దాన పత్రాలు ఖద్రవరచడం ప్రతిరోజూ దొరికిన భూమిని దాతల పేర్లతో సభలో ప్రకటించటం, భూముల రిజిష్టరీ నిర్వహించటం, గ్రామంలోని తగాదాలు పరిష్కరించటం, సాయంత్రం సభలోని ఉపన్యాస సారాంశం రాసి హైదరాబాదు స్టేటు కాంగ్రెస్ కు పంపడం— ఇవీ నా ముఖ్య బాధ్యతలూ, కర్తవ్యాలూ. పార్లమెంట్ లో నెహ్రూ ప్రకటన తర్వాత ప్రభుత్వోద్యోగులు కూడా మా పర్యటనకు ప్రాధాన్యం యిచ్చారు. వ్యతికలలో రోజూ ప్రకటనలు వెలువడేవి. ప్రతి గ్రామంలో మాకెన్నో వినతి పత్రాలు అందేవి. అందులో అధిక భాగం కౌల్దారీ భూముల తగాదాలు. సాయంత్రం 9 నుంచి 10 వరకు తగాదాల పరిష్కార సమయం. స్థానికులు, తహశీల్దారు, లేదా డిప్యూటీ కలెక్టర్, పోలీసు ఆఫీసర్లు తగాదాలను తీర్చడంలో సాయపడేవారు. ఈ తగాదాలు స్థానికుల సహాయంతో వెంటనే పరిష్కార మయ్యేవి. ఈ విధంగా ఆయాత్రలో ఆరువందల కేసులు పరిష్కారమయ్యాయి.

వరంగల్ జైలు సందర్శన

వినోబాజీ పాదయాత్ర వరంగల్ దాకా నడచింది. వరంగల్ జైలుకు వెళ్లి కమ్యూనిస్టు నాయకులతో మాట్లాడటానికి ప్రభుత్వం అనుమతిని వినోబా కోరారు. ప్రభుత్వం అంగీకరించింది. సావకాశంగా జైలులోని నాయకులతో వారు మాట్లాడి వచ్చారు. నాబోడివారి

నెవరినీ తమవెంట తీసుకెళ్ళలేదు. ఒకరిద్దరు మహిళా కార్యకర్తలు వారివెంట వెళ్ళారు. వినోబాగారి ఆవేదన ప్రభావం జైలులోని కమ్యూనిస్టు నాయకులమీద ఎంతవరకు పడిందో నాకు తెలియదు. కాని వారి ఆలోచనా విధానం, ఆవేశ ప్రభావం వినోబామీదపడ్డట్టు వారి ప్రార్థనానంతర ఉపన్యాసంలో వ్యక్తమయింది. వారి ప్రవచనంలో బాధ ప్రకటితమయింది. ఒక స్వతంత్ర ప్రజాస్వామ్య దేశంలో సమస్యలు సామరస్యంగా పరిష్కారం కాగల వాతావరణంలో హింసకు తావుండరాదని అటువంటి హింసాయుత పోరాటం ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రజలపైనే సాగుతోందని చెప్పారు వినోబా. గ్రామంలోని అలజడులకు భయపడి బస్తీలలో తలదాచుకొని జీవిస్తున్న వారు గ్రామాలకు తిరిగి రావాలని ఉపదేశించారు. వారు ప్రాణాలకు తెగించినా, సద్భావనతో గ్రామాలకు తిరిగివెళ్ళి ప్రజలలో కలిసి వారికి సేవచేయాలి. ఒకవేళ వారు హతమైనా అదే భగవదనుగ్రహంగా భావించి భగవంతునిపై భారంవేసి సద్భావనతో బయలుదేరాలి. అనంతరం వ్యవహారమంతా అదే చక్కబడుతుందని ఉపదేశించారు. మూడోపక్షం వారయిన గ్రామ ప్రజలు తగదాలతో, హింసాకాండలతో ఏ సమస్యలనూ పరిష్కరించుకోలేరు. కక్షకు ప్రతికక్ష పెరుగుతుంది. దీనికి అంతు అంటూ ఉండదు, ఎవరూ శాంతంగా జీవించలేరు. కాబట్టి గ్రామప్రజలు తమ పల్లెల్లో సహకారం, ప్రేమభావనవృద్ధి చేయాలి. ఈవిధంగా గ్రామాలు కలకలలాడుతూ తద్వారా దేశం సస్యశ్యామలం అవుతుందని హితవు చెప్పారు వినోబాజీ.

వరంగల్ నుంచి పెద్దపల్లికి వెళ్లే మార్గంలో పొట్కపల్లి అనే పల్లెలో మేము మజిలీ చేశాం. యథాప్రకారం 4 గంటలకు ఆరంభమై 6 గంటలకు గ్రామంలోని తగాదాల న్యాయ విచారణ జరిగింది. అనంతరం ప్రార్థనా సమావేశానికి వెళ్లే మార్గంలో ఒక ముస్లిం నాకు దరఖాస్తు యిచ్చాడు. అప్పుడు విచారణ ఎట్లా జరుగుతుంది? రాత్రి జరగటానికి వీలులేదు. రాత్రి గడచింది. తెల్లవారి కొలనూరు

గ్రామంలో మజిలీ. పదిమైళ్ళ దూరం నడుస్తున్నాం. మార్గమధ్యంలో వినోబాజీ ఎదురుగా వారి కార్యదర్శి శ్రీ దామోదర మూండరా గడచిన రోజు ఒక మహమ్మదీయుడు పొట్క-పల్లితో ఇచ్చిన దరఖాస్తు విచారించావా? అని ప్రశ్నించారు. విచారణకు వీలుకాలేదని నేను జవాబిచ్చాను. ఇటువంటి నిర్లక్ష్య చర్యల వల్ల వినోబాజీ యాత్రకు అపకీర్తి వస్తోందని నన్ను వారు మందలించారు. నాకు ఆవేశం కలిగింది. ఏదైనా చెప్పదల్చుకుంటే నాతో ప్రత్యేకంగా చెప్పడానికెంతో అవకాశం వుంది. కానీ వినోబా వంటి పెద్దల ముందు నన్ను చిన్నబుచ్చి అపమానపరిచి అపకీర్తి పాలుచేయడం తగినపని కాదు, అని అనుకొని మంచిది ఆ పని నాకు వదిలి వేయండన్నాను. అంతటితో ఆగక ఆయన ఎప్పుడో పరిష్కరిస్తే కుదరదు. ఈ యాత్రలోనే కుదరాలి అని అన్నాడు. మంచిదని నేను జవాబిచ్చాను. అంతటితో ఆ చర్య ఆగింది. వినోబాజీ కానీ వేరెవ్వరూ కానీ మాట్లాడలేదు. అంతా నిశ్శబ్దం.

మేం కొలనూరు చేరాం. నేను నా సంచి, సామాను అక్కడ పెట్టి వెనుతిరిగి మళ్ళీ పొట్క-పల్లి వచ్చి ఆ సాహెబ్ వ్యవహారం విచారించాను. పొట్క-పల్లి ప్రజలు, మాకాతిథ్యం ఇచ్చిన కొండల్ రెడ్డి గారు యీ విషయానికింత ప్రాధాన్యం యిస్తున్నందుకు నవ్వుకుని, హేళన చేశారు. ఈ దరఖాస్తుదారుడు హైదరాబాదు స్వాతంత్ర్య పోరాట కాలంలో రజాకార్లతో చేరి గ్రామ వైశ్యుని మామిడితోట ఆక్రమించుకున్నాడు. ఆ తోట పక్కన ప్రభుత్వ భూమితో ఒక చెదబావి త్రవ్వించాడు. హైదరాబాదుపై పోలీసు చర్య అనంతరం షాహుకారు తిరిగి తన తోట స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. దీనికి పరిష్కారం ఏముంటుంది? ఆ వర్తకుడిని, మహమ్మదీయుణ్ణి వెంటబెట్టుకొని సాయంత్రానికి కొలనూరు చేరాను. వినోబాగారి ముందుకు దామోదర దాసును పిలిపించి ఈ కేసు పరిష్కరించమన్నాను. ఆయన ఏమీ తోచక యోమయంలో పడ్డారు. ఏం పరిష్కరిస్తాడు. ఆ తోట

ఎవరికిస్తాడు? ఏమీ మాట్లాడలేదు. చివరకు వినోబా కలిగించుకొని ఇద్దరికీ ఆంగీకారం అయ్యేట్లు నువ్వు ఎట్లా పరిష్కరిస్తావని ప్రశ్నించారు. నేనూ చిక్కులో పడ్డాను. అయినా ధైర్యంగా ఒక మార్గం సూచించాను. వైశ్యుని తోట వైశ్యునికే వుంటుంది. అది అతని స్వాత్మ. మహమ్మదీయుడు దుర్మార్గుడైనా పేదవాడు. ప్రభుత్వ భూమిలో తోట తనకు దక్కుతుందని బావి తవ్వించి డబ్బు ఖర్చు చేశాడు. నాటి చట్టం ప్రకారం భూమిలేని వారికి బంజరు నుంచి రెండెకరాలు ప్రభుత్వం వారు ఇవ్వవచ్చు. కాబట్టి తాళీల్దారుగారితో చెప్పి ఆ మహమ్మదీయుడికి రెండెకరాలు యిప్పించాలి అని అన్నాను. అదే విధంగా చేయమని వినోబా ఆదేశించారు. మహమ్మదీయుడు, వైశ్యుడు తృప్తిపడ్డారు. మహమ్మదీయుడికి ప్రభుత్వ భూమినుండి రెండెకరాలు మంజూరు చేయాలని తాళీల్దారుకు సిఫార్సు చేశాను. వారు చేస్తానని వాగ్దానం చేశారు. అంతటితో ఆనాటి కథ ముగిసింది. ఇక ఎన్నడూ కార్యదర్శి ఈ విధంగా నన్ను మందలించే ప్రయత్నం చేయలేదు.

భూదాన వితరణ సమితి ఏర్పాటు

16 ఏప్రిల్ 1951 హైదరాబాదు నుంచి బయలుదేరిన వినోబా పాదయాత్ర 5 జూన్ 1951 న మంచిర్యాల ప్రవేశించింది. ఆ ఊరు హైదరాబాదు-డిల్లీ మార్గంలో గోదావరి తీరాన వుంది అక్కడ ఒక సేవాశ్రమం ఉన్నది. దానికి స్వామీ సీతారాంగారు అధ్యక్షులు. అక్కడ వినోబాగారి ఆగమన సందర్భంగా ఒక నిర్మాణ కార్యకర్తల సమ్మేళనం జరపాలని నిశ్చయించారు. అది మూడు రోజులపాటు జరిగింది. సభాధ్యక్షులు స్వామీ సీతారాంగారు. వార్తా సేవాశ్రమం నుంచి, భారత దేశంలోని అనేక ప్రాంతాలలోని అనేక మంది కార్యకర్తలు వచ్చారు. ముఖ్యమైన చర్చనీయాంశం భూదాన యజ్ఞం. చాలా మంది పెద్దలు భూదాన యజ్ఞాన్ని సమర్థించారు. ఈ ప్రయోగాన్ని యావద్భారతంలో పరిక్షించి చూడాలని చాలామంది పెద్దలు అభిప్రాయపడ్డారు. రెండవవైపు తెలంగాణాలోని ప్రత్యేక పరిస్థితుల

వల్ల భూదానం లభిస్తోంది కానీ ఇది ఇతర చోట్లలో ఆచరణ యోగ్యం కాదు అనే భావన కూడా వ్యక్తమయింది. ఆ మహాసభలో కొండా వెంకట రంగారెడ్డిగారు హైదరాబాదు సంస్థాన పక్షాన లక్ష ఎకరాలను భూదానంగా సేకరిస్తామని హర్షధ్వనాల మధ్య ప్రకటించారు. వేమన పల్లి గ్రామ కాపురస్తులు కోలి పురుషోత్తమరావు, గోపాలరావు సోదరులు 500 ఎకరాల భూమిని దానంగా ప్రకటించారు. ఈ ఉదార దానం ఆ సభలో సంచలనం కలిగించింది. ఆ సభలో నన్నూరు రాజా మురళీ మనోహరరావుగారు కూర్చోని వున్నారు. రాజాగారు అంతకు తక్కువ భూమిని ప్రకటించేందుకు అంతస్తు అడ్డమొచ్చింది. కాబట్టి వెయ్యి ఎకరాలు ప్రకటించారు. ఇట్లా ఎందరో దాతలు తమ దాతృత్వాన్ని ప్రకటించి ఆదర్శప్రాయులయ్యారు.

ఆ సమావేశంలో మంచిర్యాల వాస్తవ్యులు శ్రీ వినోబాజీకి నూలుదండలు బహూకరించారు. ఆ దండలతో తులాభారం తూచడానికి పూనుకున్నారు. ఎన్ని దండలేసినా తరాజు తూగలేదు. వారి వద్ద నూలు దండలైపోయాయి. వారు అనుమానంలో పడ్డారు. ఇంతలో వినోబా తనవద్ద వుండే భగవద్గీతను తక్కిందలో వేశారు. అంతటితో తక్కింద సమస్థానంకోకి వచ్చింది. పూర్వం సత్యభామ నగలన్నిటి కన్నా రుక్మిణీదేవి తులసీదళం మొగ్గు చూపినట్లు భగవద్గీత పని చేసిందని అంతా అనుకున్నారు.

7 జూన్ 1951 రోజున భూదాన వితరణ కోసం ఒక కమిటీ నియమించారు. ఆ కమిటీ భారతదేశంలో మొట్టమొదటి భూవితరణ కమిటీ. దానికి వినోబా శూన్య కమిటీ అని పేరుపెట్టారు. గణాంకంలో శూన్యం కనిపెట్టిన వారు భారతీయులని ప్రతీతి. ఎన్ని సున్నాలు వెంచితే అంత సంఖ్య పెరుగుతుంది. దానికి అంతులేదు. ఉత్త సున్నాకు విలువలేదు. ఈ శూన్య కమిటీ అంతరార్థం ఇదే. ఈ కమిటీలో ముగ్గురు సభ్యులను నియమించారు. (కేతిరెడ్డి కోదండరామ

రెడ్డి, శ్రీమతి సంగం లక్ష్మీబాయి, శ్రీ ఉమ్మెత్తల కేశవరావులు సభ్యులు.) ఈ సభ్యులను, సర్వోదయ కార్యకర్తలను రాజకీయాలకు దూరంగా వుండాలని ఆదేశించారు వారు. ఆ సభలో వున్న ఆనాటి రెవెన్యూ మంత్రి శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణారావు భూదాన భూముల సేకరణ, వితరణ గురించి తగిన శాసనాలు ప్రవేశపెడతామని వాగ్దానం చేశారు. దాని ప్రకారం వెంటనే 1951 భూదాన స్పెషల్ రూల్స్ నియమావళి ప్రవేశపెట్టారు. ఆ రూల్స్ అనుసరించి తెలంగాణాలోని భూదాన పత్రాలను క్రమబద్ధం చేయడం, కొత్త భూములను దానంగా సేకరించడం, వితరణ చేయడానికి భూదాన యజ్ఞబోర్డుకు అధికారం, అవకాశం ఉంటుంది.

వినోబాజీకి వీడ్కోలు

అదిలాబాద్ జిల్లాలోని 'అసిఫాబాద్' నుంచి మేము ఉదయం 5 గంటలకు మామూలు ప్రకారం బయలుదేరాల్సి వుంది. భోరున వర్షం కురుస్తున్నది. వర్షం తగ్గిన తర్వాత బయలుదేరితే బాగుంటుందని మా పరివారం కోరిక. ఈ విషయం ఎవ్వరూ సాహసించి వినోబాజీతో చెప్పలేక పోయారు. చివరకు ఈ విషయం నాతో చెప్పారు. నేను వినోబాజీతో వర్షం తగ్గిన తరువాత బయలుదేరితే బాగుంటుందని చెప్పాను. "ఈరోజు సూర్యభగవానుడు అలస్యంగా బయలుదేరుతారా?" అని అన్నారు. 5 గంటలయింది. వర్షం కురుస్తూనే వున్నది. వినోబాజీ వర్షంలోనికి దూకి పరుగెత్తనారంభించినారు. వారి వెంట మేమూ పరుగెత్తినాము. ఒక ఫర్లాంగు పరుగెత్తిన తరువాత "ఇప్పుడెట్లా వున్నది?" అని ప్రశ్నించినారు. అనందంగా వున్నదని మా అనుభవాన్ని, అనుభూతిని బట్టి అనుకున్నాము.

ఈ విధంగా శ్రీ వినోబా బావేగారి ప్రథమ భూదాన యాత్ర 2 నెలలు నిత్య నూతనంగా సాగింది. సగటున రోజుకు 200 ఎకరాల చొప్పున మొత్తం యాత్రలో 12,000 ఎకరాల భూమి భూధానంగా లభించింది. రాజురా తాల్కా దాదిన తరవాత పెన్

గంగతో వారి పాదదూశి కడిగి చంద్రపూర్ జిల్లాలో వారిని ప్రవేశ పెట్టి హైదరాబాదుకు తిరిగి వచ్చినాము.

అప్పుడు శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణారావు, వెల్లోడి మంత్రివర్గంలో రైవెన్యూ మంత్రిగా వున్నారు. వారు వెంటనే ప్రవేశ పెట్టిన భూదాన స్పెషల్ రూల్స్ దానముగా లభించిన భూములను క్రమబద్ధం చేయ టానికి ఎంతగానో ఉపయోగపడింది.

రెండవ పాదయాత్ర

వినోబాబావేగారి రెండవ తెలంగాణ భూదాన యాత్ర 1955 డిసెంబర్ నెలలో ఎర్రపాలెం నుంచి ఆరంభమై పోచంపల్లి హైదరా బాదు మార్గంగా, ఆలంపూర్ ద్వారా వారు కర్నూలు ప్రవేశించారు. ఆ సమయంలో బూర్గుల రామకృష్ణారావుగారు హైదరాబాదు ముఖ్య మంత్రి పదవిని అలంకరించి వున్నారు. ఈ రెండవ యాత్రకు కూడా నన్నే యాత్ర యొక్క ఇన్‌చార్జిగా నియమించారు. తక్కిన స్వోదయ కార్యకర్తలు, కాంగ్రెస్ తదితర రాజకీయ నాయకులు నాకు సహకరించి యాత్రను జయప్రదం గావించారు. ఈ విధంగా వారి రెండు తెలంగాణా యాత్రల్లోను వారి సన్నిధిలో వుండి ఎన్నో కొత్త విషయములు తెలుసుకొనే అవకాశం నాకు కలిగింది. 1951 వ సంవత్సరం నుంచి వారి అంతిమ యాత్ర జరిగిన నవంబరు 15, 1982 వుదయం 9-30 గంటల వరకు వారి సాంగత్యంలో గడిపే టాగ్యం కలగటం నా పూర్వజన్మ సుకృతమని భావిస్తాను.

ఢిల్లీ యాత్ర

అటు తర్వాత వినోబా బావేగారు తెలంగాణా సరిహద్దులను దాటి మహారాష్ట్రలో ప్రవేశించారు. భూదాన భూములు సేకరించే కార్యము ఎప్పటిలాగానే సాగుతున్నది. ఢిల్లీ పట్టణంలో “ప్లానింగ్ కమిషన్” ఏర్పడింది. భారతదేశ ఆర్థిక, సాంఘిక, రాజకీయాభివృద్ధి

పథకాలు రూపొందుతున్నవి. అటువంటి కమిటీ సభ్యులకు సలహా ఇవ్వటానికి వినోబా భావేగారిని ఢిల్లీ పట్టణానికి ప్రభుత్వం వారు ఆహ్వానించారు. సెప్టెంబర్ 12, 1951 వ తేదీన వార్ధా పవనారు ఆశ్రమం నుంచి వారి పాదయాత్ర ఢిల్లీ పట్టణం గమ్యంగా సాగింది. తెలంగాణంలో జరిగినట్లే ఢిల్లీ పట్టణ మార్గంలోను భూదానం సేకరింపబడింది. తమ దిన దినానుభవం వల్ల ప్రతి సమస్య సత్య అహింసల ద్వారా పరిష్కారం అవుతుంది అని దృఢ విశ్వాసం తమకు కలుగుతున్నద"ని వారు అన్నారు. ఇదేదో అంతర్వాణి తమకు ప్రబోధిస్తున్నదనీ ఇది ఒక్క తెలంగాణా సమస్యయే కాదని, యావద్భారతదేశ సమస్య అనీ దీనివెనుక అహింసా విప్లవ బీజాలున్నవనీ దానికి తాము సాక్షి అనీ దయాదాక్షిణ్యాలతో భూదానము చేయవలసిన పనిలేదని ఇది భూమిహీనులు, శ్రామికుల హక్కుఅనీ బోధించినారు." తాము రాజన తామస భావాలతో ఇచ్చే భూమిని స్వీకరించలేమనీ, ఈ సంఘటన తమకు ఈశ్వర సాక్షాత్కారం వంటిదని తాము మానవులలోని సత్య, ప్రేమ, కారుణ్య భావాలను దర్శించటానికి బయలుదేరినామని, అదేవిధంగా తమకు దర్శనమైనదని, తాము లోభద్వేషాలను మనస్సులో ఉంచుకొని బయలుదేరితే అదేవిధమగు దర్శనం లభిస్తుందనీ బోధిస్తూ మార్గం వెంట సాగారు.

నవంబరు 13, 1951వ తేదీన ఢిల్లీ పట్టణంలోని "రాజ్ ఘాట్" చేరారు. ఈ యాత్రలో "పవనారు" నుంచి "ఢిల్లీ" వరకు వారు 35,000 ఎకరాల భూమి భూదానంగా సేకరించగలిగినారు. తెలంగాణములో వారికి దినమునకు సగటున 200 ఎకరాలభూమి లభించింది. ఢిల్లీయాత్రలో వీరికి దినమునకు సగటున 300 ఎకరముల భూమి భూదానంగా లభించింది. "ఇదంతా గాంధీగారి శిక్షణ, భారతదేశ సంస్కృతి పరంపరల నిదర్శనం. ఈ శాంతి పథకానికి నాకు ప్రజల న్నంది మద్దతు హృదయపూర్వకంగా లభించింది. భారతదేశంలోకి కోట్ల

ఎకరాల భూమి ఉన్నది. అందులోనుంచి నేను ఏ కోట్ల ఎకరాల భూమిని దానంగా కోరుతున్నాను. కుటుంబం అంటే అయిదుగురు సభ్యులు. ఆరవవాడు దరిద్రనారాయణుడు, భూమిహీనుడు ఈ భూమి నుంచి భూమిహీనుని బాగం ఏ కోట్ల ఎకరాలు అవుతుంది. ఇదంతా నేను ఎందుకోసం చేస్తున్నాను? నేను సాంఘిక మానసిక పరివర్తన కోరుతున్నాను. మొదట హృదయ పరివర్తన, రెండోది జీవన పరివర్తన, అనంతరం సమాజ పరివర్తన. ఈవిధమైన త్రివిధ పరివర్తన నేను కోరుతున్నాను. నేను న్యాయమైన హక్కుల యొక్క ఆధారంపై మాట్లాడుతున్నాను. న్యాయమంటే చట్టం యొక్క న్యాయమేకాదు. అది ఈశ్వరన్యాయం. నేను వ్రాసిన 'స్వరాజ్య శాస్త్రం'లో చట్టప్రకారం భూ పంపిణీ జరగాలి అని వ్రాశాను. చట్టాలు రెండు విధాలు. ఒకటి బలవంతంగా లాగుకొనే చట్టం. రెండోది హృదయ పరివర్తనం, అహింసా విధానం. నేను కోరేది దరిద్రనారాయణునిహక్కు. ఈభారం నాబోటి బలహీనుని భుజస్కం దాలపై పడింది. మోయక తప్పదు. ఏ దేశంలో కూలీ, రైతు, తోంగీ మొదలైన అట్టడుగున ఉన్న ప్రజాశాసకం తమను గురించి దేశంలో ఏదో మంచి జరుగుతున్నదని అనుకుంటారో అదే సర్వోదయం."

ఈవిధంగా ప్రచార ప్రబోధాలు తమ యాత్రలో నిర్వహించారు వినోబాజీ. ఒక సంవత్సరంలో ఒకలక్ష ఎకరాలభూమి భూదాన యజ్ఞంలో ప్రకటించబడింది.

శివరాంపల్లి సర్వోదయ సమ్మేళనానంతరం 'సేవాపురి'లో సర్వోదయ సమ్మేళనం జరిగింది. ఏప్రిల్ 12, 1952 తేదీన సేవాపురి సమ్మేళనంలో రెండులక్షల ఎకరాల భూమిని భూదానంగా సేకరించాలని తీర్మానం చేయడం జరిగింది.

సేవాపురి సమ్మేళనానికి భీహరుస్థుంచి చాలామంది పెద్దలు

వచ్చారు. వారు బాబాను తమ ప్రాంతంలో వర్కటించవలసిందిగా ఆహ్వానించారు. బీహారులో నాలుగులక్షల ఎకరాల భూమిని భూదానంగా సేకరించటానికి సంకల్పించుకుంటే వస్తామని వినోబాజీ అన్నారు. లక్ష్మీబాబు, వైద్యనాథబాబు మొదలైన పెద్దలు బీహారు రాష్ట్రంలో నాలుగులక్షల ఎకరాల భూమిని సేకరించటానికి సంకల్పించారు. ఆ విషయం వారు ఆ సేవాపురి సమ్మేళనంలో ప్రకటించారు. అంతటితో బీహారుయాత్ర ఆరంభమైంది.

సర్వోదయ ఉద్యమంలో జయప్రకాశ్ ప్రవేశం

1951వ సంవత్సరం తెలంగాణాలో భూదానయజ్ఞం ఆరంభమైనదన్న వార్తలు శ్రీ జయప్రకాశ్ నారాయణ్ పత్రికలలో చదివారు. “వినోబాబావేగారు ఆచరిస్తున్న భూదానయజ్ఞ పద్ధతి ప్రకారం, భారతదేశంలో భూసంస్కరణలు అమలుపరచటానికి 500 సంవత్సరములు పడుతుందని, వారు పత్రికలలో ప్రకటించారు. వారి ప్రకటనకు ఎవరూ ప్రత్యుత్తరమివ్వలేదు. ఒక్క సంవత్సరం గడచింది. 1952వ సంవత్సరం సేవాపురిలో జరిగిన సర్వోదయ సమ్మేళనానికి జె. పి. స్వయంగా వచ్చారు. వారు సర్వోదయ సభ్యత్వాన్ని స్వీకరించారు. భారతదేశ పరిస్థితుల ననుసరించి ఆర్థిక, సాంఘిక, రాజకీయ పరిష్కారానికి ఇంతకుమించి వేరేమార్గం లేదని ప్రకటించారు. అటు తర్వాత 1954 సంవత్సరంలో జరిగిన బుద్ధగయ సర్వోదయ సమ్మేళనంలో తాము సర్వోదయ కార్యక్రమానికి అంకితం అవుతామని, ‘జీవనదానం’ ప్రకటించారు. ఇతరులను జీవనదానానికి ఆర్థించారు. వారు తమ జీవితాంతం సర్వోదయ కార్యక్రమాల కంకితమై సర్వోదయ నాయకులుగా ప్రఖ్యాతి గాంచినారు.

మహాబూబ్ నగర్ పర్యటన

1952 సేవాపురి సర్వోదయ సమ్మేళనానంతరం జయప్రకాశ్ నారాయణ్ గారు సతీసమేతంగా మహాబూబ్ నగర్ జిల్లాలో భూదాన

పర్యటన చేశారు. వారి సతీమణి పేరు శ్రీమతి ప్రభావతీదేవి. పాట్నా పట్టణంలో గొప్ప న్యాయవాది అయిన క్రి.శే. శ్రీ బ్రిజ్ కిషోర్ బాబు కుమార్తె. భారతదేశ ప్రధాన రాష్ట్రపతి బాబూ రాజేంద్ర ప్రసాద్ గారి దగ్గరి బంధువు. ఆమె జాతీయాభిమాని, దేశభక్తురాలు. ఈమె జె. పి. ని కనురెప్పగా కాపాడుతుండేది. జె. పి. అమెరికాలో విద్యాభ్యాసం చేస్తున్న కాలంలోనూ, జైలుశిక్షలు అనుభవిస్తున్న సందర్భాలలోనూ ఆమె సేవాగ్రామ్ లో గాంధీగారి సన్నిధిలో ఉంటుండేది. జైలువంటి సుగుణవంతురాలు ఆర్థాంగి కావడం జె. పి. యొక్క సుకృతమనవచ్చు. చివరదశలో ఆమె కాన్సర్ రోగగ్రస్తరాలై బొంబాయిలోని టాటా స్మారక ఆసుపత్రిలో 1973 ఏప్రిల్ 15వ తేదీన పరలోకగతురాలైంది. ఈమె మరణానంతరం శేషజీవితం జె. పి. కి తీరనిలోటుగా పరిణమించింది.

మహబూబ్ నగర్ జిల్లాలోని జె. పి. భూదాన పర్యటన మార్గం దర్శనంచేసే భాగ్యం నాకు కలిగింది. నాకు శ్రీ పల్లెర్ల హనుమంత రావుగారు అన్ని విధాలా సహాయపడ్డారు. వారి సహాయ సహకారాలవల్ల జె. పి. యాత్ర మా భూదానయజ్ఞ సమితి జీవులోనే ఒరిగింది. జీవు నడవడం, వారి ఉపన్యాసాలు తెలుగులోకి అనువదించడం, భూదానం సేకరించడం, భోజన, నివాస వసతి ఏర్పాట్లు మొదలైన కార్యక్రమాల భారం నేను వహిస్తూ వచ్చాను. వారి ఉపన్యాసాలు పండితులను పామరులను ఆకర్షించేవి. ఒకరోజు కల్వకుర్తి తాలూకాలోని ఒక గ్రామంలో వారు ఉపన్యసిస్తున్నారు. నేను అనువాదం చేస్తున్నను. “ఈ దేశంలో పూర్వం దదీచి, శిబిచక్రవర్తి, సత్య హరిశ్చంద్రుల వంటి దానకర్తలెందరో జన్మించినారు. వారి పేర్లను చిరస్థాయిగా నేటికీని మనం జ్ఞాపకం చేసుకొంటున్నాము. మానవులు ఒక చేతితో దానం చేస్తే భగవంతుడు తిరిగి వందచేతులతో ఇస్తాడు. దానం చేసేవారికి, వారి సంతానానికి ఆయురారోగ్య ఐశ్వర్యాలు కలుగుతాయి. మనజీవితం, సంపద శాశ్వతంకాదు. ఉన్న దానిలో

కొంత దానంచేసి శాశ్వత ఐశ్వర్యంకై మార్గం అన్వేషించాలి" అని వారు బోధిస్తున్నారు. ఆ సభలో చివరవరకు కూర్చునే ఉన్న ఒక స్త్రీ మాటిమాటికీ లేస్తూ ఉన్నది. పక్కవారు ఎన్నిసార్లు కూచోబెట్టటానికి ప్రయత్నించినా మళ్ళీ మళ్ళీ లేచి ఏదో చెప్పటానికి ప్రయత్నిస్తూ వచ్చింది. ఆ సభలోని వారి అందరి దృష్టి ఆమెపై పడింది. జయప్రకాశ్ తమ ఉపన్యాసం అపివేశారు. ఆమె చెప్పదలచిందేమిటో వినదలచినారు. ఆమె మధ్యవయస్కురాలు, విధవ. గొల్లజాతి స్త్రీ. విద్యా విహీనురాలు. ఆమెకు ఆరు ఎకరాల భూమి ఉన్నది. ఇద్దరు పిల్లలున్నారు. తనకు ఉన్న భూమినుంచి రెండు ఎకరాలు దానంగా ఇవ్వదలచింది. ఆమె ఆ ప్రకటన కోసమే మాటిమాటికీ లేస్తున్నది. ఇది జయప్రకాశ్ జీ ఉపన్యాస ప్రభావం. వినోబాజీ ఆరవ భాగం భూమిని కోరుతున్నారు. నీవు మూడవ భాగం భూమిని నీ ఆస్తి నుంచి ఎందుకు ప్రకటిస్తున్నావని జె. పి. ప్రశ్నించారు. "దానం చేస్తే పిల్లలు క్షేమంగా వుంటారని మీరు మీ ఉపన్యాసంలో అన్నారు. భర్త పోయినాడు. పిల్లలు క్షేమంగా వుంటే చాలు. వాళ్లే సంపాదించుకుంటారు. రెండు ఎకరాల భూమి భూదానంగా తీసుకోండి నాలుగెకరాలలో మేము పండించుకుంటాము. అవి మాకు చాలు" అని చెప్పింది. జయప్రకాశ్ జీ ఆనందానికి హద్దులు లేవు. బల్లపై ఉన్న ఒక పూలమాలను ఆమెకు వేసి గౌరవించారు. వారి ఉపన్యాస ప్రభావానికి ఇది ఒక ఉదాహరణ. ఇటువంటి సంఘటనలు శ్రీ జె.పి. పర్యటనలలోనూ, వినోబాజీ యాత్రలలోనూ తరచూ జరుగుతుండేవి. ఈ విధంగా యీ శాంతి విప్లవం యావద్భారత దేశంలో ఆదర్శ ప్రాయమైంది. ఎందరో మేధావులను యీ అహింసా విప్లవ మాకర్పించింది. ఈ ఉద్యమాన్ని గురించి ఎన్నో గ్రంథాలు అనతికాలంలోనే వెలసినవి.

కమ్యూనిస్టుల వైఫల్యం

భారత నైన్యాల హైదరాబాదు సంస్థానంలో ప్రవేశించాయి,

అన్ని వర్గాల వారు వారికి స్వాగతం పలికారు. అయినా కమ్యూనిస్టు పార్టీలో ఒక వర్గం సాయుధ పోరాటం సాగిస్తూనే ఉన్నది. ఈ పోరాటం భారతదేశ ప్రజా ప్రభుత్వానికి వ్యతిరేక యుద్ధమని ప్రజలకు స్పష్టమైంది. కమ్యూనిస్టు పార్టీ క్రమంగా ప్రజల సానుభూతిని కోల్పోయింది. ఎందరో కార్యకర్తలు పార్టీని వదిలివేశారు. అంతవరకు పార్టీని సమర్థించి, హైదరాబాద్ స్వాతంత్ర్యానంతరం సాయుధ పోరాటం నుంచి తప్పుకున్న కార్యకర్తలు ఎందరో కమ్యూనిస్టు పార్టీ సాయుధ పోరాట వాదులచే చంపబడ్డారు. పోరాటం నలుపుతున్న కార్యకర్తలు మిలటరీ వారిచే హతమార్చబడ్డారు. తెలంగాణా పరిస్థితిని అందరికన్నా అధికంగా అవగాహన చేసుకున్న శ్రీ రావి నారాయణరెడ్డి సాయుధ పోరాటాన్ని వ్యతిరేకించారు. కేంద్ర కమిటీ అందుకు అంగీకరించలేదు. క్రమంగా శ్రీ పుచ్చలపల్లి నుందరయ్య, చంద్ర రాజేశ్వరరావు, బసవపున్నయ్యగార్లకు తెలంగాణా పరిస్థితి అవగతమైంది. అంధ్రా కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఏకగ్రీవంగా తెలంగాణాలో సాయుధ పోరాటం ఆపవలసిందని తీర్మానించారు. శ్రీ రావి నారాయణరెడ్డి అజ్ఞాతవాసం నుంచి బయటికి వచ్చి జైలులో నిర్బంధితులైనారు. కేంద్ర కమ్యూనిస్టు పార్టీలోని బి. టి. రణదివే వర్గం, “అంధ్రా కమ్యూనిస్టు పార్టీ నాయకులు చిన్న భూస్వాముల వర్గానికి సంబంధించినవారు, కాబట్టి మధ్య తరగతి భూస్వాములకు లోబడినారని” విమర్శించారు.

రెండోవైపు హైదరాబాదు సంస్థానంలో జాగీర్దారీ విధానం రద్దు చేయటం జరిగింది. కౌలుదారీ చట్టం, భూ సంస్కరణలు మొదలైన విప్లవాత్మక చర్యలు అనతికాలంలోనే ప్రభుత్వం చేపట్టింది. ప్రజలకు భారత ప్రభుత్వంపై విశ్వాసం కలిగింది. వినోబాబావేగారు భూదాన యజ్ఞం ఆరంభించారు. లక్షల ఎకరాలు భూదానంగా సేకరింపబడ్డాయి. శ్రీ బి. టి. రణదివే పట్టువిడుపు లేని వైఖరి ఈ సందర్భంలో తప్పని రుజువైంది. చివరకు వయోవృద్ధులు, భారత

కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఆరంభ సభ్యులు శ్రీ డాంగ్ జోక్యం చేసుకున్నారు. 1951 వ సంవత్సరంలోనే తెలంగాణా కమ్యూనిస్టు పార్టీ సాయుధ పోరాటం మాని ఎన్నికల్లో పాల్గొవటానికి సమ్మతించింది.

1952 వ సంవత్సరం ఎన్నికలు ఆరంభమైనాయి. జైల్లో ఉన్న కమ్యూనిస్టు కారకర్తలు వదిలివేయబడ్డారు. అదృశ్యంగా ఉన్నవారు బయటికి వచ్చి తమ ఆయుధాలను విసర్జించారు. వారిని చూడటానికి ప్రజలు తండోప తండాలుగా వచ్చారు. వారు నిజాం పోరాట కాలంలో ప్రజల సానుభూతి సంపాదించినవారే. నల్గొండ, వరంగల్, ఖమ్మం ప్రాంతాలలో వారిని ఎదిరించగలిగే వారు లేరు. ఎంత గొప్ప కాంగ్రెస్ నాయకుడైనా సామాన్య కమ్యూనిస్ట్ కార్యకర్తమందు ఓడిపోయినారు. ఆంధ్ర పితామహ బిరుదాంకితులు, నిజాం రాష్ట్రోద్యమ స్థాపకులు శ్రీ మాడపాటి హనుమంతరావు పంతులుగారు, వెండెం వాసుదేవ్ అనే సామాన్య కమ్యూనిస్టు కార్యకర్తతో ఎన్నికలలో పోటీచేసి ఓడిపోయారు. సంతకం చేయలేని సి. పి. ఐ. కార్యకర్త పార్లమెంటుకు ఎన్నికైనారు. శ్రీ రావి నారాయణరెడ్డి నల్గొండ జిల్లా నుంచి పార్లమెంటుకు పోటీచేసి భారత దేశంలో అందరికన్నా అధిక ఓట్లు సంపాదించ గలిగారు. వారు భువనగిరి శాసనసభ నియోజక వర్గం నుంచి కూడా పోటీ చేసి గెలుపొందారు. కాని ఈ ప్రభావం చాలా కాలం నిలువలేదు. రావి నారాయణరెడ్డిగారు లోకసభ సభ్యత్వాన్ని వుంచుకొని భువనగిరి శాసనసభ సభ్యత్వానికి రాజీనామా చేశారు. ఆ స్థానంలో ఉప ఎన్నికల్లో తమ సహపాతి, మిత్రుడు, కాంగ్రెస్ అధిష్టాన వర్గం నుంచి అసమ్మతితో వెడలిపోయి పి. డి. ఎఫ్. పార్టీలో చేరిన శ్రీ గోవింద్ దాస్ షరాఫ్ ను భువనగిరి నియోజక వర్గం నుంచి పోటీ చేయించి గెలిపించలేక పోయారు. కాంగ్రెస్ కార్యకర్త గెలిచారు. ఆ ఎన్నికతో శ్రీ షరాఫ్ గారి రాజకీయ జీవితం దశ తిరిగిపోయింది.

హైదరాబాద్ రాష్ట్రంలో ప్రజాస్వామ్య ప్రభుత్వం

1952 ఎన్నికల అనంతరం శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణారావుగారు హైదరాబాద్ రాష్ట్రంలో కాంగ్రెస్ మంత్రి వర్గాన్ని స్థాపించారు. వారి పరిపాలన 1951 సంవత్సరం వరకు నిర్విఘ్నంగా సాగింది. ఆ తరువాత “ఆంద్రప్రదేశ్” అవతరణ జరిగింది. భారతదేశంలో నెహ్రూగారి తీర్మానం (Non-alignment) విదేశ విధానం, చైనా, రష్యా దేశాలతో సన్నిహితత్వం కలిగించింది. రాజా, మహారాజుల ప్రవీ పర్సలు క్రమంగా రద్దుచేయబడ్డాయి. బాంక్లు జాతీయం చేయ బడ్డాయి. భూదాన శాసనం, భూసంస్కరణలు మొదలైన ఎన్నో సంస్కరణలు భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ దాని అస్తిత్వాన్ని బల పరచాయి.

భారత రాజ్యాంగం

రాజ్యాంగ నిర్ణయక సభ 1946 వ సంవత్సరం డాక్టర్ రాజేంద్ర ప్రసాద్ గారి అధ్యక్షతన ఆరంభమైంది. అది 1948, నవంబరు నెలలో ఆమోదింపబడింది. జనవరి 26, 1950 రోజున శాసనం చేయబడింది. నాటి నుంచి జనవరి 26 వ తేదీ భారత రిపబ్లిక్ దినంగా పరిగణింపబడుతున్నది. అనంతరం 1952 జనవరి నెలలో హైదరాబాదు స్టేట్ లో ప్రథమ ఎన్నికలు జరిగాయి.

హైదరాబాదు సంస్థానంలో జె. ఎన్. చౌదరి గారి సైనిక పరిపాలన సెప్టెంబర్ 17, 1948 నుండి 1950 వరకు కొనసాగింది. అనంతరం జూన్ 1950 నుంచి 1952 ఎన్నికల వరకు శ్రీ వెల్లోడి ముఖ్యమంత్రిగా ప్రజా ప్రతినిధుల ప్రభుత్వం ఏర్పడింది. ఆ కాలంలో నిజాం నవాబ్ మీర్ ఉస్మాన్ అలీఖాన్ రాజ్ ప్రముఖ్ గా నియమితులై నారు. కాని వారి ఆ నియామకం చాలా కాలం నిలువలేదు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరణ

ఆంధ్రుల చిరకాల వాంఛ ఆంధ్రులంతా ఏకం కావడం, అఖిల భారత కాంగ్రెస్ కమిటీ భారత దేశం భాషా ప్రయుక్త రాష్ట్రాలుగా విభజించబడాలని 1919 లోనే తీర్మానించింది. 1952వ సంవత్సరం హైదరాబాదు సమీపంలోని నానల్ నగర్, అఖిల భారత కాంగ్రెస్ సమావేశంలో ఆహ్వాన సంఘాధ్యక్షులు స్వామి రామానంద తీర్థగారు తమ స్వాగతోపన్యాసంలో అధిక భాగం భారతదేశ భాషా ప్రయుక్త రాష్ట్రాల గురించి, ప్రత్యేకంగా ఆంధ్ర రాష్ట్రావతరణ గురించి వివరించారు ఆ సమయంలో భారతదేశం ఎన్నో చిక్కు సమస్యలను ఎదుర్కొంటూ వున్నది. అటువంటి క్లిష్ట సమయంలో తొందరపడి భారతదేశాన్ని భాషా ప్రయుక్త రాష్ట్రాలుగా విభజించే కొత్త సమస్యను ఎదుర్కొనటానికి భారతదేశ నాయకులు సిద్ధంగా లేరు. నానల్ నగర్ సమావేశంలో ఏ నాయకుడూ, ఆ సమయంలో దేశాన్ని భాషాప్రయుక్త రాష్ట్రాలుగా విభజించే తీర్మానానికి అనుకూలంగా మాట్లాడలేదు. మద్రాసు రాజధానిగా ఆంధ్ర రాష్ట్రం ఏర్పడాలని ఆంధ్రులు తమ వాంఛను వ్యక్తపరిచారు. ఇది తమిళుకు ముఖ్యంగా రాజాజీకి ఇష్టంలేని కోరిక.

కేంద్ర నాయకులకు ఇష్టం లేకున్నా అమరజీవి శ్రీ పొట్టి శ్రీరాములుగారి ఆత్మార్పణ ఫలితంగా ఆంధ్ర రాష్ట్రం ఏర్పడింది. ఆంధ్ర రాజధాని గురించి తర్జన భర్జనలు జరిగాయి. సర్కారు జిల్లాల నాయకులు విజయవాడ ముఖ్య పట్టణం కావాలన్నారు. మరికొందరు తిరుపతి లేదా విశాఖ పట్టణం ఆంధ్రుల ముఖ్య పట్టణంగా ఉండే బాగుంటుందన్నారు. చివరకు శ్రీ బాగ్ ఒడంబడిక అనుసరించి కర్నూలు రాజధానిగా ఆంధ్ర రాష్ట్రం ఏర్పడింది. మొదటి శ్రీ ప్రకాశం పంతులుగారు తరవాత శ్రీ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి ముఖ్యమంత్రి పదవీ బాధ్యతలు స్వీకరించారు. శ్రీ నీలం సంజీవరెడ్డి ఉప ముఖ్యమంత్రిగా ఉండిరి. నాటి వరకు హైదరాబాదు రాజ్యం

విభజింపబడలేదు. పూర్వం మాదిరిగానే తెలంగాణా, మహారాష్ట్ర, కర్నాటక జిల్లాలతో కలిసిన మైదరాబాదు సంస్థానానికి 1952 నుంచి 1956 వరకు శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణారావు ముఖ్య మంత్రిగా పరిపాలన చేశారు. చివరకు ఆంధ్ర తెలంగాణా నాయకుల తీర్మానాను సారం నవంబరు 1, 1956 వ తేదీన శ్రీ నీలం సంజీవరెడ్డి ముఖ్య మంత్రిగా ఆంధ్ర ప్రదేశ్ అవతరించింది. నాటి నిజాం రాష్ట్రంలోని మరాట్వాడా జిల్లాలు మహారాష్ట్రంలోను, కర్నాటక జిల్లాలు కన్నడ ప్రాంతంలోను కలిసినవి. నిజాం రాజ్యం మూడు భాగాలుగా విభజింపబడింది ఆంధ్రుల చిరకాల వాంఛ నెరవేరింది.

భూ వితరణ

తెలంగాణాలో భూదాన యజ్ఞం ఆరంభించి ఆ భూమిని భూమి లేనివారికి పంచటానికి, కొత్త భూములు సేకరించటానికి ముగ్గురు వ్యక్తులతో భూదానయజ్ఞ కమిటీ ఏర్పాటైంది. ప్రథమ దశలో మా పూర్వానుభవం బట్టి నేనూ, శ్రీ ఉమ్మెతల కేశవరావుగారు ఇద్దరం కలిసి, భూములు నల్గొండ జిల్లాలో పంపిణీ చేశాము. కొత్త భూములు సేకరించాము. దీనితో మాకు కొంత అనుభవం కలిగింది. నేను ఆదిలాబాదు జిల్లాకు వెళ్లి భూ పంపిణీ ఆరంభించాను. శ్రీ కొలి పురుషోత్తమరావు, వారి సోదరుడు గోపాలరావుగార్లు నాతో సంపూర్ణంగా సహకరించారు. శ్రీ గోపాలరావుగారు మొత్తం ఆదిలాబాదు జిల్లాలోని భూదాన భూముల పంపిణీలో నా వెంటనే ఉండి ఐదు తాలూకాలలోని భూములను పంపిణీ చేయించారు. దాతలు తాము దానంగా యిచ్చిన భూముల పంపిణీకి సుహృద్భావంతో సహకరించారు. ఇటువంటివి ఎన్నో నిదర్శనాలు ఉన్నవి. నేను ఆదిలాబాద్ జిల్లాలో భూ పంపిణీ చేస్తుండగా వినోబాభావేగారి సహచరుడు, సర్వ సేవా సంఘాధ్యక్షులు, నిష్టాగరిష్టుడు శ్రీ వల్లభస్వామి స్వయంగా ఆ అరణ్య ప్రాంతానికి వచ్చి పంపిణీ పద్ధతి చూసి తమ సంతృప్తిని

వ్యక్తపరిచారు. మేము దీక్షతో ఆరు మాసాలు గ్రామ గ్రామం తిరిగి సేకరించిన భూములను పంపిణీ చేశాము. కొత్త భూములను కూడా సేకరించ గలిగాము. చివరకు మా జీవు పనికి రాకుండా పోయింది. డ్రైవర్ పారిపోయాడు. నిరంతరం నిర్జరారణ్యంలో పయనించి అసౌకర్యములు అనుభవించినందు వల్ల నా ఆరోగ్యం కూడా ఊణించింది. డ్రైవర్ పారిపోయినందువల్ల నిరంతరం జీవు నడపటం, భూపంపిణీ చేయటం శరీర శ్రమతో కూడిన పని జరుగుతూ వచ్చింది. అనంతరం కొంత విశ్రాంతి తీసుకొని కఠీనగర్, నిజామాబాద్ జిల్లాల్లోని భూములను పంపిణీ చేశాను.

భూదానాల గురించి వినోబాభావేగారిని ఎన్నో ప్రశ్నలు అడిగేవారు. అదే విధంగా మమ్మల్ని కూడా అడిగేవారు. మచ్చుకి ఇటువంటి ప్రశ్నలు, సమాధానాలు, సందేహాలు చూడవచ్చు.

పనికిరాని సొమ్ము బ్రాహ్మణుల పాలనే సామెత ప్రకారం పనికిరాని భూములు భూదానంగా యిస్తారు. ఊరికి దగ్గర వున్న భూముల నివ్వక దూరంగా వున్న భూములు దానం చేస్తారు అనే సంశయాలను వెళ్ళబుచ్చే వారు.

ఈ సందేహానికి సమాధానం ఇలాగుండేది.

“ప్రపంచంలో పనికిరాని వస్తువు అంటూ ఏదీ వుండదు. భూమి నిస్సారమైంది. అయితే శ్రామికుడు తనకు లభించిన కొద్దిపాటి భూమిని సారవంతం చేస్తాడు. సారం-నిస్సారమన్నది మానవ శ్రమకు సంబంధించిన విషయం. ఆ భూమిలో గట్టుపోసి ప్రభుత్వ సహాయంతోనూ, సమాజ సహకారంతోనూ, తన శరీర శ్రమతోనూ బావి తీసి, నీటి సౌకర్యం కలిగించుకొని కూరగాయలు, ఫలవృక్షాలు నవదాన్యాలు పండిస్తాడు. భూదాన భూములను అభివృద్ధి పరచటానికి ప్రభుత్వం భారం వహించి వున్నది. ఆ భారం ప్రభుత్వం పంచాయతీ

కార్యాలయాలు వహిస్తాయి. కాబట్టి గ్రహీత సర్వ సౌకర్యములు ప్రభుత్వం నుంచి పొందగలడు. ఇది ప్రభుత్వ బాధ్యత. ఒకవేళ భూమి గ్రామానికి దూరంగా వుంటే ఆ గ్రహీత తన భూమిలోనే తన కుటీరం నిర్మిస్తాడు. ఈ విధంగా లంబాడీ తండాలను మనం చూస్తున్నాం. గ్రహీతల తండాలు కూడా నిర్మాణం కావచ్చు. అంతటితో ఆ భూమి తనకు సమీపమవుతుంది. అతనికి తన భూమితో పనికాని గ్రామంతో కాదుకదా?" అని వినోబాజీ ప్రత్యుత్తర మిచ్చేవారు. అంతగా పనికిరాని భూమైతే అంతకు ముందు ఆ దాత స్కూలు శిస్తు చెల్లిస్తూ తన యాజమాన్యంలో ఎందుకు వుంచుకుంటాడు? అని ప్రశ్నించేవారు.

కొలుదార్ల భూమిని తగాదాల భూమిని దానంగా ఇస్తారనే వాదం ఉంది. దాతకొలుదార్ల భూమిని దానంగా ఇస్తే భూస్వామి తనకుగల 40 శాతం హక్కును కోల్పోతున్నాడు. కొలుదారుడు సాధారణంగా భూమిలేనివాడు, ఆ భూమి అతనికి దక్కుతుంది. అతను యజమాని అవుతాడు. భూదానయజ్ఞం ద్వారా అది అతనికి సంపూర్ణ అధికారాలతో చెందుతుంది. ఒకవేళ కొలుదారు స్వాధీనంలో అధికభూమి ఉంటే, కొంతభూమి కొలుదారు నుంచి భూదానబోర్డు తీసుకొని భూమిలేని ఇతరులకు పంచుతుంది. అది తగాదాభూమి అయితే ఒకవైపు వివాదం సమసిపోతుంది. మిగిలిన రెండవవైపు ఏకపక్ష మౌతుంది. ఇక తగాదాకు తావుండదు. లేదా పరిష్కారానికి సులభమౌతుంది. మిగిలిన పక్షంవారు భూమిలేనివారైతే ఆ భూమి అతనికి చెందుతుంది. అతడు భూస్వామి అయితే భూదానబోర్డు మిగిలిన పక్షంతో తగాదా పరిష్కారం చేసుకుంటుంది. మరి ఏమాత్రం హక్కులులేని భూమిని పేరుప్రతిష్టలాశించి దానం చేయదలచినప్పుడు అటువంటి భూమిని భూదానబోర్డు స్వీకరించదు. మా అనుభవంలో భూదానయజ్ఞం భూములు కోర్టుల యొక్క దీర్ఘ తగాదాలకు సంబంధించినవిగాక, సాధారణ కొలుదారి భూములు

దానంగా లభించేవి, అధికభాగం సద్భావనతో స్వంతసేద్యం భూములు లభించేవి. భూదానబోధు పరిష్కారం చేయలేని భూములు, బోధ పరిధిలోలేని భూములను బోధ స్వీకరించలేదు. ఈవిధంగా ఎన్నో సమస్యలు సమాజంలో ఉండటం సహజం. వాటిని సద్భావనతో పరిష్కరించుకోవటం మన కర్తవ్యం. భూ వంపిణీ సమయంలో ఎన్నో జటిల సమస్యలు ఎదుర్కొనవలసి వచ్చింది. అవి సామరస్య వాతావరణంలో పరిష్కారమైనవి.

సద్భావన సంఘటన

ఆదిలాబాదుజిల్లాలో ఆసిఫాబాద్ తాలూకా ఉంది. అక్కడి కాపురస్తులు శ్రీ వైకాజీ రామచంద్రరావుగారు వందఎకరాల భూమిని భూదానంగా బాబా ప్రథమ తెలంగాణాయాత్ర సమయంలో ప్రకటించారు. ఆయన పెద్దభూస్వామి, వకీలు, కాంగ్రెస్ నాయకులు. నేను శ్రీ.కోలి గోపాలరావుగారితో (చెన్నూరు తాలూకా వాస్తవ్యులు) కలిసి వారు ఇచ్చిన భూములను పంపిణీ చేయటానికి వెళ్ళాను. రామచంద్ర రావు వైకాజీగారు 12 సంవత్సరాల కిందట కాశీలో ఒక బ్రాహ్మణునికి రెండెకరాలభూమిని దానంగా ఇస్తానని వాగ్దానంచేసి ఇంతవరకూ ఇవ్వలేదట. ఆ బ్రాహ్మణుడికూతురు ఆసిఫాబాద్‌లో ఉన్నది. ప్రతి సంవత్సరం ఆ బ్రాహ్మణుడు భూదానాన్ని జ్ఞాపకంచేసి వెళ్ళుతున్నాడట. కాని రామచంద్రరావు ఇంతవరకు ఆ వాగ్దానం నెరవేర్చలేదు. భూమిని ఇవ్వనని నిరాకరించనూలేదు. ఇటువంటిదాత మీకు వంద ఎకరాలు ఎట్లా స్వాధీనపరుస్తాడని విశ్వసించి వెళ్ళుతున్నారని ఆ గ్రామంలో మాకు పరిచయమున్న పెద్దలు ప్రశ్న వేశారు. వారి నాశ్రయించటం కాలయాపనతప్ప మరేమీ ప్రయోజనం ఉండబోదని సలహా ఇచ్చారు. కర్తవ్యం నిర్వర్తించటం మాడర్మం. ఇవ్వటం ఇవ్వకపోవటం తరవాత విషయం. మేము వైకాజీ రామచంద్రరావు గారింటికి వెళ్ళినాము. వారు పెద్దవారు, వయోవృద్ధులు, చదువుకున్న వారు. మేము వయస్సులోనూ, జ్ఞానంలోనూ చిన్నవాళ్ళం. ఐనా

వారు మమ్ములను గొప్పగా అదరించారు. అతిథ్యమిచ్చారు. మీరు వినోబాభావేగారి ప్రతినిధులు. కాబట్టి ఈ ఆదరణ మీద్వారా వినోబాజీకి చెందుతుందన్నారు. తెల్లవారి రామచంద్రరావు మావెంట బయలుదేరారు. తాము దానంచేసిన భూమిని యోగ్యులైన గ్రహీతలకు పంపిణీ చేయించారు. ఈ పంపిణీ కార్యం రెండురోజులు పట్టింది. తాము తలపెట్టిన భూమి వంద ఎకరాలకు అధికంగా తేలింది. ఆ అధికభాగం భూమిని కూడా మాచే పంపిణీ చేయించారు. తాము ఆ నంబరును దానంగా ఇవ్వటానికి సంకల్పించుకున్నాడు. అది ఎంత ఉన్నా వినోబాసొమ్ము తమకు దానిపై అధికారం లేదన్నారు. వారు అతిశ్రమపడి మావెంట తిరిగి అర్హులైన గ్రహీతలను ఎన్నుకొని పంపిణీ పత్రాలు మాచేవ్రాసుంచి వారికి అప్పగించారు.

భూ పంపిణీ పని పూర్తియింది. ఆ అరణ్యంలో విశ్రాంతిగా కూర్చున్నాం. మాకొరకై 'టీ' చేయించినారు. వామూ ఆరగించినారు. ఆనంతరం సావకాశంగా తమ జీవితమందలి ఒక సంఘటన మాతో ఈవిధంగా వివరించారు.

"12 సంవత్సరాల కిందట కాశీపట్టణానికి వెళ్ళి తమ తండ్రి శ్రాద్ధం పెడుతున్నప్పుడు ఒక బ్రాహ్మణుడు ఆసిఫాబాద్ లో కాపురం చేస్తున్న తన కూతురుకు భూపసతి కల్పించవలెనని పేరాశతో పిండాల నెత్తకుండా చేయివట్టుకున్నాడట. రెండు ఎకరాల మూలగా భూమిని దానంగా ఇస్తానని వాగ్దానంచేస్తే పిండాలు లేవనిస్తానని" అన్నాడట. శ్రీ వైకాజీ రామచంద్రరావుగారికి చాలాబాధ కలిగింది. అటువంటి సంకట సమయంలో మరేమార్గమూలేక రెండుఎకరాల భూమిని ఇస్తానని వాగ్దానం చేసినారు. కాని ఇప్పటికీ ఇవ్వలేదు. రామచంద్రరావుగారు వకిలు. తమ జీవితంలో ఎప్పుడో తప్పక ఫలానా సమయంలో ఇస్తానని పిండప్రదాన సమయంలో సంవత్సరం వేళ ఏర్పాటు చేయలేదు. ఇటువంటి పేరాశపరలకు గుణపాఠం

బోధించాలి. వినోబాబావేగారు తమను వ్యక్తిగతంగా తమ స్వార్థం కోసం భూమిని అడుగలేదు. తామెవ్వరికి తెలియదు. సామూహికంగా భూదానం అందరినీ అర్థించినారు. రామచంద్రరావుగారు తమ ఇష్టానుసారం ఫలానాభూమి 100 ఎకరాలు ఉండవచ్చునని తలచి, వంద ఎకరాలు భూదానంగా ప్రకటించారు. ప్రకటించిన భూమిని ఇవ్వకపోతే దోషం తమదే అవుతుంది అని అన్నారు. అనంతరం “మీరు వినోబాజీ ప్రతినిధులు, మాఇంటికి వచ్చి మేము దానంగా ప్రకటించిన భూమిని పంపిణీ చేయటం మా అదృష్టం” అని చెప్పారు. ఇటువంటి సంఘటనలు ఎన్నో భూదాన భూముల పంపిణీ సమయంలో మా అనుభవంలోకి వచ్చాయి. అవి మరువలేని ఘట్టాలు.

1948 సం॥ నుంచి 1973 సం॥ వరకు జరిగిన

సర్వోదయ సమ్మేళనాలు

సంవత్సరం	స్థలం	ప్రాంతం	అధ్యక్షులు
1949			
మార్చి 9-11	రాల్ ఇండోర్	మధ్యప్రదేశ్	ఆచార్యకృపలానీ
1950			
ఏప్రిల్ 6-13	అంగుల్	ఒరిస్సా	కాకాసా హెబ్ కలేల్కర్
1951			
ఏప్రిల్ 8-11	శివరాంపల్లి	ఆం. ప్ర.	" "
1952			
ఏప్రిల్ 13-15	సేవాపురి (కాశీ)	ఉ. ప్ర.	కృష్ణదాసుజాజూ
1953			
మార్చి 7-9	ఛాండిల్	బీహార్	శ్రీ దీరేంద్రమజుందార్
1954			
ఏప్రిల్ 18-20	బుద్ధగయ	బీహార్	శ్రీమతి ఆశాదేవి
1955			
మార్చి 25-27	పూరి	ఒరిస్సా	రవిశంకర్ మహారాజ్

1956 మే 27-29 కాంచీపురం తమిళనాడు అప్పాసాహెబ్
గోవర్ధన్ పట్టె

1957

మే 10-12 కాలడి కేరళ దాదా ధర్మాధికారి

1958 మే 30,

31, జూన్ 1 పండరి పురం మహారాష్ట్ర శ్రీమతి రమాదేవి

1959 ఫిబ్రవరి

27, 28, మార్చి 1 అట్మీరు మధ్యప్రదేశ్ కేలప్పన్

1960

మార్చి 26-28 సేవాగ్రాం గుజరాత్ ఆచార్య హరిహరదాస్

1961

ఏప్రిల్ 18-20 ఉంగుటూరు ఆంధ్ర జయప్రకాష్
(చేబోలు) నారాయణ

1962

నవంబర్ 23-25 పేడ్చి ఉత్తర ప్రదేశ్ ఆర్య నాయకం

1963

డిసెంబర్ 27-29 రాయపూర్ రాజాస్థాన్ జగత్ రాం దేవే

1966

ఏప్రిల్ 15-17 బలియా ఉ. ప్ర. ఎస్ జగన్నాథం

1968

జూన్ 8-10 మౌంటు ఆబూ రాజస్థాన్ శంకరరావుదేవ్

1969

అక్టోబర్ 25-27 రాజగృహం బీహార్ కుమారి నిర్మలా
దేశ్ పాండే

1971 మే 8-10 నాసిక్ మహారాష్ట్ర సిద్ధరాజ్ థడ్డా

1972 మే 19-21 నకోదర్ పంజాబ్ ప్రొ. రామమూర్తి

1973

ఏప్రిల్ 19-21 కర్ణాట్ హరియానా ఆర్. కె. ఫాటిల్

1971 జూలై 31 వరకు సేకరించిన గ్రామదానాలు

ప్రాంతం	గ్రామ దానం	బ్లాక్ దానం	జిల్లా దానం
బీహార్	60,065	473	15
తమిళనాడు	30,605	314	11
ఉత్తర ప్రదేశ్	32,963	186	—
ఒరిస్సా	12,636	70	2
మధ్యప్రదేశ్	10,889	40	7
ఆంధ్రప్రదేశ్	4,231	15	1
మహారాష్ట్ర	4,625	17	2
మైసూరు	1,924	14	1
రాజస్థాన్	2,067	2	1
పంజాబ్	4,011	7	—
అస్సాం	1,689	1	—
గుజరాత్	1,119	3	—
పశ్చిమ బెంగాల్	748	—	—
కేరళ	418	—	—
ఢిల్లీ	74	—	—
జమ్మూ-కాశ్మీర్	1	—	—
మొత్తం	1,68,038	1,142	40

(సర్వోదయ సం. 21 అక్టోబర్ 1971 అనుసరించి)

భూదాన భూముల సేకరణ పంపిణీ 31 మార్చి 1964 వరకు

స్థేటు	సేకరించిన భూమి	వితరణ చేసినది	నిరుపయోగం	పంపిణీకి మిగిలిన భూమి
అస్సాం	11,935	265	—	11,670
ఆం. ప్ర.	2,41,952	1,00,208	81,224	58,625
ఉత్కల్	1,57,460	51,102	11,221	95,137
ఉ. ప్ర.	4,34,351	2,07,590	25,823	2,09,938
కేరళ	26,293	5,774	7,999	12,520
తమిళనాడు	80,443	21,519	—	58,914
ఢిల్లీ	300	180	120	—
పంజాబ్	14,739	3,601	3,380	7,758
గుజరాత్	1,03,530	50,984	27,994	24,552
మహారాష్ట్ర	1,50,384	1,02,212	34,797	13,385
మధ్యప్రదేశ్	4,04,662	1,39,988	1,46,087	1,18,587
మైసూర్	20,086	3,123	53	16,910
బెంగాల్	12,887	3,825	8,426	636
బీహార్	21,32,772	2,77,660	10,46,332	8,08,780
రాజస్థాన్	4,30,437	97,774	91,379	2,41,289
హిమాచల్				
ప్రదేశ్	5,240	2,531	—	2,709
కాశ్మీర్	5	5	—	—
మొత్తం	42,27,476	10,70,166	14,84,835	16,81,410

(సర్వోదయ సం. 21, ఆక్టోబర్ 1971 అనుసరించి)

వినోబాజీ వివిధ ఉద్యమాలు

భూదాన ఉద్యమం అంటే భూస్వాముల నుంచి భూమిని తీసుకొని లేనివారికి పంపిణీచేసి అంతటితో తృప్తిచెందటంకాదు. భూదానయజ్ఞం అంటే సమాజ సర్వతోముఖాభివృద్ధికి నాంది. భూదానం అనంతరం ఆ ఉద్యమం గ్రామదానం, బ్లాకు, జిల్లాదానాలు, సంపత్తిదానం, శాంతిసేన, ఆచార్యకుల్, సర్వోదయపాత్ర ఇత్యాది బహుముఖ కార్యక్రమాలు వినోబాజీ చూపించారు. ఆ కార్యక్రమాలు ఆచరణలో పెట్టడమైంది.

గ్రామదానమంటే గ్రామంలో ఉన్న యావదాస్త్రీని ఎవరికో అప్పగించటంకాదు. మొదట ఆ గ్రామంలోని 50% భూమిగల భూస్వాములు 75% గ్రామప్రజలు, తమ గ్రామాన్ని గ్రామదానంగా మార్చటానికి అంగీకరించాలి. అనంతరం ఆ గ్రామాన్ని గ్రామదాన గ్రామంగా ప్రకటించి శాసనం చేస్తారు. ప్రథమదశలో గ్రామదాన గ్రామప్రజలందరూ గ్రామదాన శాసనం అంగీకరించనవసరంలేదు. గ్రామదానంలో చేరదలచనివారు కొందరు వ్యక్తిగతంగా ఉండవచ్చు. తమ భూములు తామే సేద్యం చేసుకోవచ్చు. ప్రజలు ఎన్నుకొన్న గ్రామకమిటీ ద్వారా గ్రామదాన గ్రామ వ్యవహారాలు నిర్వహింప బిడ్డతాయి. గ్రామంలోని శ్రామికులంతా కలిసి తమ గ్రామదాన

భూములను సేద్యం చేస్తారు. ఒకవేళ తమకు తీరుబాటుంటే అవసరమనితలిస్తే గ్రామదానంలోచేరని భూస్వాముల భూములన్నూ సేద్యం చేయవచ్చు.

శ్రామికులంతా గ్రామదాన సంఘంలో చేరితే శ్రమకోసం ఇతరులమీద ఆధారపడేవారు ఎంతోకాలం గ్రామంలో నిలవలేరు. వారు కూడా గ్రామదాన సంఘంలోచేరి తమకు తగిన పనిని నిర్వహించి గ్రామాభివృద్ధి కృషికి పాటుపడతారు. చివరకు గ్రామదాన భూమి అంతా గ్రామపరం అవుతుంది. వ్యక్తిగతంకాదు. గ్రామసభలు గ్రామప్రజల సర్వ బాధ్యతలు నిర్వహిస్తాయి. గ్రామదానమనేది త్యాగంకాదు. ఆదోక చక్కని పెట్టుబడి గ్రామదానం, గ్రామప్రజలను వడ్డీవ్యాపారస్తులు, మద్యదళారులు, వకిళ్ళు, డాక్టర్ల శోషణనుంచి కాపాడుతుంది. గ్రామంలోని భూమికి చక్కనిగట్టువేసి, తగిన ఎరువులువేసి, నీటిపారుదల సౌకర్యాన్ని అభివృద్ధిచేసి, భూమిని సారవంతంచేసి మంచిపంటలు పండిస్తారు. దానిద్వారా గ్రామాభివృద్ధి, దేశాధికాభివృద్ధి అధికం అవుతుంది. గ్రామదాన గ్రామం ద్రవ్యానికి ఇతరులమీద ఆధారపడదు. అది స్వయంపోషకం, స్వయంసమృద్ధం మయిన గ్రామం అవుతుంది. గ్రామానికి కావలసిన వస్తువులు, కుటీర పరిశ్రమల ద్వారా గ్రామంలోనే ఉత్పత్తి చేస్తారు. గ్రామసభ ప్రభుత్వ యంత్రాంగానికి రాజకీయాలకు అతీతంగా ఉంటుంది. భూమిమీద వ్యక్తి యాజమాన్యం తొలగిపోతే, దేశంలో వ్యక్తిగత కర్మాగారాలు కూడా ఉండవు. అటువంటి పరిస్థితిలో నగర ప్రభావం తగ్గుతుంది. అనంతరం పట్టణవాసులు కూడా గ్రామపద్ధతిలో నడుచుకొంటారు. యువకులు అతి ఉత్సాహంతో ఈ గ్రామదాన కార్యానికి అంకితమవుతారని నాకు విశ్వాసం ఉంది. చెదురుమదురు గ్రామదానాలు దొరికితే అంతగా ఫలితం ఉండదు. తాలూకా, జిల్లాలు దానంగా లభిస్తే, కార్యక్రమాలు కేంద్రీకరించడానికి అవకాశం ఉంటుంది. పంచవర్ష ప్రణాళికలను గురించి ఎన్నో చర్చలు జరుగుతున్నాయి. మూఢ

సిద్ధాంతాలను గ్రామాలనుంచి ఆరంభించాలి. నగరాలనుంచి ఆరంభిస్తే దారిద్ర్యం, వెనుకబడిన తనం సమసిపోదు. సమాజ శ్రేయస్సుకు గ్రామదానమే మూలం అని వినోబా అభిప్రాయం.

(భూదానం నుంచి గ్రామదానం - వినోబా ఉపన్యాసం సారాంశం.)

భూదానం ద్వారా వినోబా భూమిని ముక్కలు చేస్తున్నాడన్న విమర్శ ఉంది. నేను భూమిని ముక్కలు చేయడంలేదు. వేరుపడిన మానవ హృదయాలను కలుపుతున్నాను. భూదానంలో కారుణ్యభావం ఇమిడి ఉంది. గ్రామదానంలో కారుణ్యభావన, సహకారభావన, సమభావన ఉంది. ఈ సమభావన కారుణ్యంమీద ఆధారపడి ఉండాలని వినోబా ఉపదేశించారు.

భూదాన యజ్ఞం

మనం భూదాన యజ్ఞానికి కృషిచేయాలని ప్రతిని చేశాం. నా అభిప్రాయంలో ఈ విషయంలో 5 కోట్ల ఎకరాల భూమి భారత దేశంలో చేతులు మారాలి. ఆపని మనం చేయగలుగుతాం. ఒకవేళ మనం కృషిచేస్తే మనం భూ సమన్యను పరిష్కరించగలుగుతాం. నా ఉద్దేశంతో కేవలం సర్వోదయ కార్యకర్తలు మాత్రమే కాక, కాంగ్రెస్ వారు, సోషలిస్టులు, దేశభక్తులు అంతాకలిసి ఈ కార్యం నిర్వహిస్తారు. చట్టం సహాయం లేకుండా మనం నూటికి నూరుపాళ్ళు జయం పొందవచ్చు లేదా 75%, చివరకు 50% విజయం తప్పదు. తక్కినపని చట్టం పూర్తిచేస్తుంది. భవిష్యత్తులో ఏమి జరగబోతుందో ఖచ్చితంగా చెప్పలేను. నేను ప్రవక్తనుకాను. ఏది ఎట్లాడిన్నా ఇది జరిగి తీరుతుంది. ఈ కార్యం ముఖ్యంగా ప్రజాశక్తితో జరగాలి. ఈ కార్యం ప్రజాశక్తితో జరిగితే, నేను ఆనందిస్తాను. ఒకవేళ ప్రజాశక్తితో జరిగితే, రాబోయే ఎన్నికల్లో ఇప్పుడు జరిగినట్లు భీష్మార్జునుల

యుద్ధం మాదిరిగా ఒక పార్టీలోని మంచి వ్యక్తులతో మరొకపార్టీకి సంబంధించిన మంచివ్యక్తికి పోటీ చేయడం. మాకు ఇకముందు భీష్మార్జునులయుద్ధం అవసరంలేదు. రామరావణ యుద్ధం అంటే మంచిచెడ్డల సంఘర్షణ అవసరం. మంచి ఆలోచనగల వ్యక్తులంతా కలిసి ఒక కార్యక్రమం నిర్ణయించి సంపూర్ణ త్యాగశీలతతో కృషిచేస్తే ఏపనైనా సులువుగా నెరవేరుతుంది. తమలోని బేదభావాలు సమస్య పోతాయని 9-10-53 ఛాండిల్ సర్వోదయ సమ్మేళనంలో శ్రీ వినోబా బోధించారు.

సూత్రాంజలి

భూదానం, సంపత్తిదానం అనే ఈ రెండు కార్యక్రమాలతో పాటు మాకు మరో కార్యక్రమం ఉంది. అది తాము స్వయంగా వడికిన దారపు నూలుకండెలను సమర్పించటం. ఇది చాలా శక్తిమంతమయిన కార్యం కాని ఈ శక్తిని మనం గుర్తించలేదు. మనం గాంధీగారి జ్ఞాపకార్థం, శరీరశ్రమలోని విశ్వాసం, దేశాభివృద్ధిని దృష్టిలో ఉంచుకొని ఈ సూత్రాంజలి సమర్పణ చేయాలి. దీనిని నేను సర్వోదయ భావాలకు ఓటుగా భావిస్తాను. ఇది చాలా గొప్ప విషయం. ఈ సూత్రాంజలి ఇంటింటికి గ్రామగ్రామంవెళ్ళి పోగుచేసే శ్రమతోకూడిన పని. కాని నా ఉద్దేశంలో ఇది శ్రమకాదు. ఇది ఒకవిధమైన ఈశ్వరప్రేరణ, అనుభూతి, మనకు ఇంటింటికి, గ్రామ గ్రామానికి వెళ్ళే అవకాశం కలిగిస్తోంది. భూదానం మాదిరిగా సూత్రాంజలిని విస్తృతపరిచి లక్షలకోట్ల సంఖ్యలో పోగుచేయదలిచాను. ఈ కార్యం శరీరశ్రమ విశ్వాసానికి గొప్ప సహాయకారి కాగలదని వినోబాగారు తమ చోడిల్ సమ్మేళన సమావేశంలో వ్యక్తపరిచారు.

శ్రమదానం

ఇంతవరకు మనం ఏర్పాటుచేసిన నిర్మాణ కార్యాలన్నీ ధన సహాయంతో నడిచేవి. శ్రీమంతులు, ఉత్తములు, మనమిత్రులు

శ్రేయోభిలాషులు కూడా మనకు ధనం ఇస్తున్నారు. మనం వారి సహాయం అనుసరించి కార్యాలను నిర్వహిస్తున్నాం. అందులో దోషం లేదు. ఇప్పుడు పరిస్థితులు మారిపోయాయి. శ్రమశక్తిమీద విశ్వాసం ఆరంభమైంది. ప్రతి ప్రాంతంలో కొన్ని శ్రమదాన కేంద్రాలను నెలకొల్పడలిచాం. అక్కడ శ్రమదానం తప్ప మరేం స్వీకరించరు. నిపుణులైన నిర్మాణ కార్యకర్తలు, ఇతరులను తర్ఫీదుచేసి నిర్మాణ కార్యాల భావన విస్తరించాలని వినోబా తెలిపారు.

తృతీయశక్తి

మనవని ఒక తెగలేదా పక్షానికి సంబంధించిందికాదు. మనం సర్వోదయ సమాజానికి సంబంధించినవారమని చెప్పడం కూడా తప్పుడు అభిప్రాయానికి దారితీస్తుంది. మనం మానవమాత్రులం. అంతకుమించి మరేమీలేదు. సర్వోదయ సమాజమనేది రాజకీయాలకు అతీతం అనే భావన కూడా క్రమంగా అది ఒక సంకుచితమార్గం అవుతుంది. ఆ భావన మనలను ఇతరుల నుంచి వేరుచేస్తుంది. మనం సోషలిస్టువాలా, కాంగ్రెసువాలా, సర్వోదయవాలా అనే భాషలోకి దిగజారిపోకూడదు — ఈవిధమైన పరిభాష సహజంగా వాడుతారు. ఎందుకంటే ఎవరికివారు తమ పార్టీపేరుతో పనిచేయడంలో వారికి ఉపయోగంగా ఉంటుంది. మనం ఏపార్టీకి సంబంధించినవాళ్ళంకాం. మనది తృతీయశక్తి. ప్రపంచ రాజకీయాల్లో మూడోశక్తి అంటే రష్యా, అమెరికా దేశాలకు సంబంధంలేని వర్గమని అర్థం వస్తుంది. కాని ఈ పరిభాషలో తృతీయశక్తి అంటే హింసాయుతశక్తి, రాజ్యశక్తి అనే ఈ రెంటిని వ్యతిరేకించే శక్తి అని అర్థం. ప్రపంచంలో మూడు రకాల బలాలు ఉంటాయి. ఒకటి హింసాయుతశక్తి, రెండవది శాసనశక్తి. కాని మనశక్తి ఈ రెంటికి అతీతమయిన మూడోశక్తి. అది అహింసాశక్తి. ఈ మూడోది మానవత్వ భావనన ప్రోత్సహిస్తుంది. వీలయినంతవరకు సమాజంలో అటువంటి భావన విస్తృత పరచాలని మేము కోరుతున్నాం. అందువల్ల వేరేవర్గాన్ని ఏర్పాటు చేయాలని కోరడంలేదు. మనం సామాన్య మానవుల్లో చేరిపోయి వారి శ్రమలో భాగస్వాములు కావాలని కోరుతున్నామని వినోబా ప్రవచించారు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ గాంధీ స్మారక నిధి

మహాత్మా గాంధీ నిర్మాణం తరువాత ఆయన స్మృతికి, తన జీవిత కాలంలో ఆయన ప్రబోధించిన కార్యక్రమాలను దేశవ్యాప్తంగా ఆచరణలో పెట్టడానికి నిధిని సమకూర్చాలని దేశ నాయకులు సంకల్పించారు. ఇందు నిమిత్తం బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్ అధ్యక్షతన ఒక ట్రస్ట్ ఏర్పడింది. దేశం మొత్తంలో ఈ నిధి పేరిట ధనం పోగు చేశారు. పదకొండు కోట్ల రూపాయల నిధి వసూలయింది. దేశంలో మరే ఇతర ట్రస్టుకు ఇంత ధనం సమకూరలేదు. ట్రస్టుబోర్డు అధీనంలో ఈ నిధిని ఉంచారు. దీనితో పాటు కార్య నిర్వహణ నిమిత్తం ఒక కార్యనిర్వాహక సమితి ఏర్పడింది. ఆయా రాష్ట్రాలలో సమకూరిన నిధులలో రెండు వంతులు ఆ రాష్ట్రంలో ఖర్చుపెట్టడానికి ఒక వంతు నిధిని కేంద్ర నిధికి ఇవ్వవలెనని నిర్ణయం చేశారు.

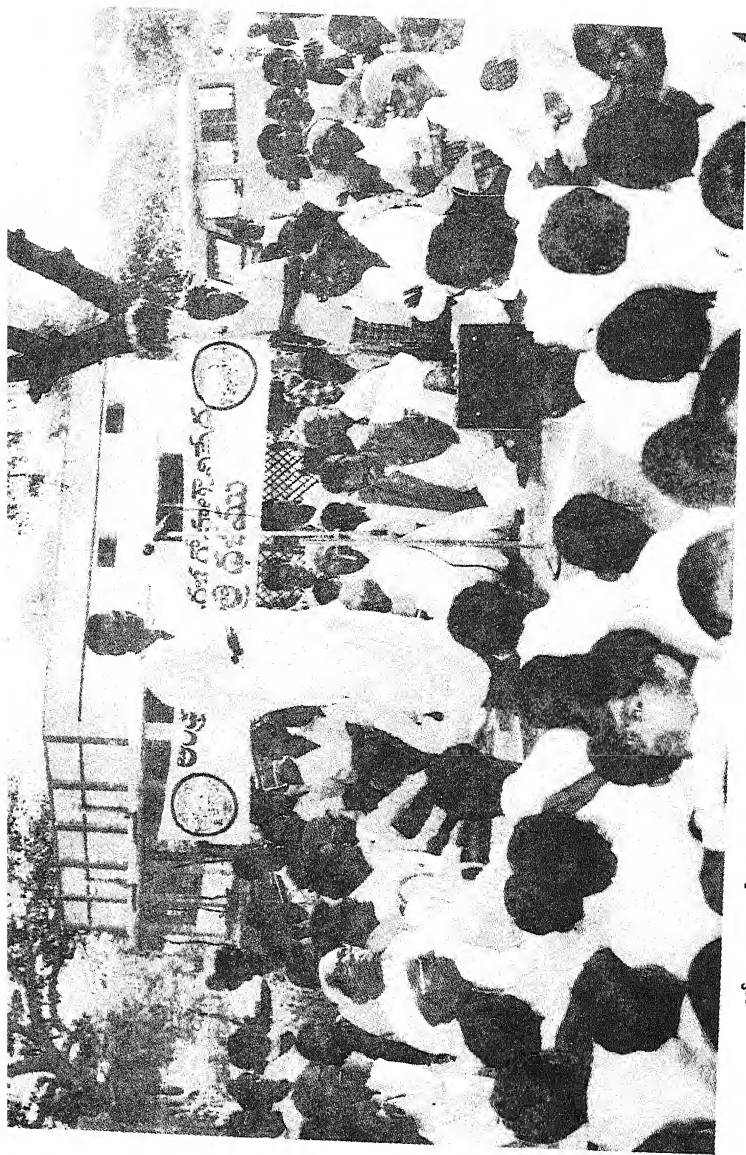
తొలి రోజులలో కేంద్ర నిర్వాహక సమితి యాజమాన్యంలో ప్రతి రాష్ట్రంలోనూ ఒక సంచాలకుణ్ణి నియమించారు. ఆయనకు సలహాలు ఇవ్వడానికి ఒక సలహా సంఘం ఏర్పడింది. అప్పుడు ఆంధ్ర జిల్లాలు మద్రాసు రాష్ట్రంలో వుండేవి. అనాటి ఆంధ్ర ప్రాంతానికి ప్రథమ సంచాలకులుగా కీ. శే. శ్రీ పొట్టి శ్రీరాములుగారు నియుక్తులయ్యారు. నాటి హైదరాబాదు రాష్ట్రానికి కీ॥ శే॥ రామకృష్ణ

దూత్ ప్రథమ సంచాలకులు. ఆంధ్ర రాష్ట్రావతరణ నిమిత్తం ప్రాయోపవేశం చేసే సమయంలో శ్రీరాములుగారు సంచాలక పదవిని త్యజించారు. ఆయన స్థానే కీ॥ శే॥ మోతే నారాయణరావుగారు సంచాలకులయ్యారు. అట్లాగే మైదరాబాదు రాష్ట్రంలో దూతజీ తరువాత శ్రీ కంది శ్రీనివాసరావుగారు నియుక్తులయ్యారు. తరువాత కొంత కాలం కేంద్ర కమిటీ యాజమాన్యంలోనే ఇక్కడి కార్యక్రమాలు జరిగాయి. తరువాత ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరణ జరిగింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ కు కీ॥ శే॥ డా॥ మల్లవరపు వెంకట కృష్ణారావుగారు అధ్యక్షులయ్యారు. శ్రీ రామానంద కార్యదర్శిగా మారారు. కీ॥ శే॥ యం. వి. కృష్ణారావు పదవీ విరమణ అనంతరం కీ॥ శే॥ జి. ఎస్. మేల్కొటే అధ్యక్షులయ్యారు. శ్రీ రామానందగారు కార్యదర్శిత్వానికి రాజీనామా నిచ్చిన తరువాత ఆ స్థానంలో ప్రస్తుత కార్యదర్శి శ్రీ కోదాటి నారాయణరావుగారు వచ్చారు. డా॥ మేల్కొటే పదవీ విరమణ తర్వాత శ్రీ కేతిరెడ్డి కోదండరామరెడ్డి అధ్యక్షులయ్యారు.

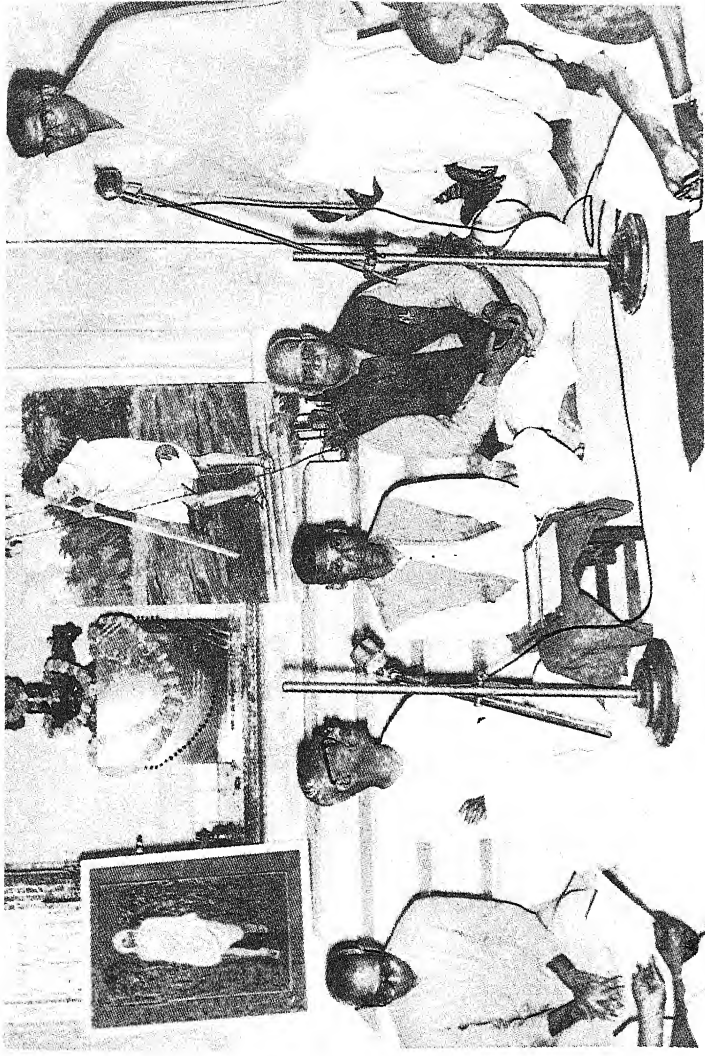
ఆంధ్రప్రదేశ్ గాంధీ స్మారకనిధి ఆధ్వర్యంలో మొదట రాష్ట్రం యావత్తూ గ్రామసేవా కేంద్రాలు, పట్టణాల్లో గాంధీతత్వ ప్రచార కేంద్రాలు ఏర్పాటుయినాయి. గాంధీజీ జీవితానికి ఆయన తత్వవంత నకు సంబంధించిన పుస్తకాల ప్రచురణ కార్యక్రమం కూడా తలవెట్టారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ నిమిత్తం కేటాయించిన ధనం గాంధీ శతజయంతి ఉత్సవాల సందర్భంలో చెల్లుబడి అయిపోయింది. ఈ రాష్ట్రాలలో కార్యకలాపాల నిమిత్తం రెండులక్షల రూపాయలు, కేంద్ర కమిటీవారు, ఎంజీమెంట్ గా ఏర్పాటుచేశారు. దానివై ఎచ్చే వడ్డీతో ప్రస్తుత ఆంధ్రప్రదేశ్ గాంధీ స్మారకనిధి కార్యాలయ కార్యకలాపాలు నిర్వహణ జరుగుతుంది. గాంధీ సాహిత్య ప్రచురణ నిమిత్తం ఏర్పడ్డ గాంధీ సాహిత్య ప్రచురణాలయం ఇప్పటికి దాదాపు 150 పుస్తకాలు ప్రచురించింది.

గాంధీ శతజయంతి ఉత్సవాల సందర్భంలో ప్రసంగిస్తున్న శ్రీ కె. కోదండరామరెడ్డి.
వేదికమీద రాష్ట్ర గవర్నర్ శ్రీ శంకర్ దయాల్ శర్మ, శ్రీ సి. హెచ్.పి.సి. మూర్తిరాజు

గోహత్య నిషేధయాత్ర సందర్భంలో పోవంపల్లి గ్రామంలో ఒక బహిరంగసభలో
(ప్రసంగిస్తున్న శ్రీ కోదండరామరెడ్డి.

శ్రీ శైలంలో జరిగిన సర్వోదయసమ్మేళనంలో - స్వామిరామానందతీర్థ, శ్రీ అరుణాచలం, శ్రీ కోడండరామరెడ్డి (సమ్మేళనం అధ్యక్షులు), డా. మేల్కోపే, శ్రీ మండి జగన్నాథం.

శ్రీ సి.వి. చారి, శ్రీ కోదండరామరెడ్డి, శ్రీ జి. మోక్షరావు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ గాంధీ స్మారకనిధి వివిధ గాంధేయ నిర్మాణ కార్యకలాపాలు నిర్వహించే సంస్థల మధ్య సమన్వయం కల్పించి వారికి అవసరమైన సలహా సంప్రదింపులు ఇవ్వడంలో సహాయం చేస్తోంది. నిర్మాణ కార్యకర్తల మధ్య పరస్పర పరిచయాన్ని సుహృద్భావాన్ని పెంచడం, గాంధీ సాహిత్య ప్రచురణలు మొ॥ కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తుంది.

అవర భగీరథుడనే బిరుదుపొందిన పద్మభూషణ్ డా॥ కె. ఎల్. రావుగారి ఆవిరళకృషి ఫలితంగా విజయవాడ పట్టణం మధ్యలో ఆం. ప్ర. గాంధీ స్మారకనిధి పక్షాన గాంధీ పర్వతం వెలిసింది. ఆ పర్వతంపై గాంధీస్థూపం, గాంధీ మ్యూజియం, నక్షత్ర శాల, పిల్లల రైలు, హిందీ విద్యాలయం, వెలుతురు, ద్వనితో గాంధీ జీవిత పరమార్థ ప్రదర్శన, గ్రంథాలయం మొదలైన కార్యక్రమాలు విజయవాడలో నిర్వహించటానికి ఒక ప్రత్యేక సంఘాన్ని ఆంధ్ర ప్రదేశ్ గాంధీ స్మారకనిధి పక్షాన ఏర్పాటు చేశారు.

ఖమ్మంజిల్లాలోని గిరిజన ప్రాంతమైన కరకగూడెం, చిరమళ్ళ తదితర ప్రాంతాల గిరిజనుల సౌకర్యార్థం, హరిజన సేవక సంఘం వారిచే ఒక బాల్యాడిని నిర్వహింపజేయడం, ఆం. ప్ర. ప్రభుత్వ ఇండియన్ మెడిసన్ శాఖ వారిచే ఒక ఆయుర్వేద వైద్యశాలను నెలకొల్పి నిర్వహించటం మొ॥ ప్రధాన బాధ్యతలు ఆంధ్రప్రదేశ్ గాంధీ స్మారకనిధి సంస్థ నిర్వహిస్తోంది.

మహాత్మా గాంధీ సేవాసదన్ అనే సంస్థ పక్షాన సమకూర్చే ధనంతో గాంధీ స్మారకనిధి పక్షాన గాంధీజయంతి (అక్టోబర్ 2న) గాంధేయ కార్యకర్తలను, వయోవృద్ధులను 1983 సం॥ నుంచీ ప్రతి సంవత్సరం సన్మానిస్తున్నారు.

సంపత్తి దానం

భూదానయజ్ఞానికి తోడుగా మరో కార్యక్రమం ఆరంభించాం. అది సంపత్తిదానం. భూదాన భూముల పంపిణీ ఆరంభమైంది. సంపత్తి లేకుండా భూదాన కార్యక్రమం నెరవేరదు. వ్యవసాయ ఉత్పత్తి ఆరంభించడానికి నాగళ్ళు, విత్తనాలు భూమిని గట్టుపొసి సారవంతం చేయడం నీటిపారుదల సౌకర్యానికి సేద్యంబావుల తవ్వకం మొ॥ సాధనాలవసరం. ఆరంభంనుంచీ నా ఆలోచనలో ఈ కార్యక్రమంలేదు. కాని అన్ని కార్యక్రమాలను ఒకేసారి ఆరంభించటం సమంజసం కాదనుకున్నాను. అదీకాక దీనిని భూసమస్య అంతటి జటిల సమస్యగా నేను పరిగణించలేదు. కాబట్టి నేను దివ్య హస్తాల జ్యోతి వెలుగులో తెలంగాణాలో భూదానయజ్ఞం ఆరంభించాను. అనంతరం బీహారు రాష్ట్రంలోని భూదాన భూముల సమగ్ర పరిష్కారం గురించి ఆలోచించినప్పుడు ఈ రెండు ఉద్యమాలు ఒకేసారి ఒకదానితో ఒకటి జతచేసి నడపటం ముఖ్యమని భావించాం.

ఈ సంపత్తి దానాన్ని ముఖ్యంగా నగరాల్లో పెద్ద పరిమాణంలో ఆరంభించాలి. ఈ ఉద్యమం సంపన్న వ్యాపారస్తుల నుంచి ఆరంభించి, సామాన్యులనుచేర్చి ఉదారంగా సంపత్తిదానం ఇవ్వాలని కోరవలె. దాతలస్థాయి, వారి అంతస్తుకు తగినట్లుగా సంపత్తిదానం స్వీకరించాలి. పేదవారు నామమాత్ర దానం చేయవచ్చు. ఆ దానం నిజమైన దార్మికశక్తిని వృద్ధి చేస్తుంది. ధనంకన్నా వస్తుదానం శ్రేష్టం. ఇక గుప్తదానం ఉత్తమోత్తమం.

కుటీర పరిశ్రమల ద్వారా చేతితో ఉత్పత్తి చేసిన వస్తువుకొని కుటీర పరిశ్రమలను ప్రోత్సహించాలని నేను కోరుతున్నాను. అది ఉత్తమోత్తమయినదానం. దాని ద్వారా క్రయ విక్రయదారుల మధ్య ప్రేమభావన ఏర్పడుతుంది. ఒకవేళ మీరు వందరూపాయల విలువ గల ఖాదీవస్త్రాలను కొనుగోలు చేస్తే అందులో సగం గుప్తదానం

ఇమిడి ఉంది. ఆ దానం పేద ఉత్పత్తిదార్లకు లభిస్తుంది. ఇటువంటి ఏలూరు॥ మీరు సంపత్తిదానం కింద జమకట్టవచ్చు. ఇది కేవలం ఖద్దరు వస్త్రాలకేకాక మొత్తం కుటీర పరిశ్రమలకు వర్తిస్తుంది. ఈవిధంగా శ్రీమంతులు, మధ్యతరగతివారు, కుటీరపరిశ్రమల ద్వారా చేతితో తయారుచేసిన వస్తువులను ఉపయోగించి సంపత్తి భూదానయజ్ఞంలో భాగస్వాములు కావచ్చు. కాని శ్రీమంతులను తమ ఆదాయం నుంచి ఆరోభాగం సంపత్తి దానంగా కోరవచ్చు. వారు అంతకుమించి అధికంగా కూడా ఇవ్వవచ్చు. ముఖ్యంగా ఈ దిగువ ఉదాహరించిన మూడు కార్యక్రమాలను గురించి సంపత్తిదానం వినియోగపడుతుంది.

- (1) భూదాన గ్రహీతల ఉపయోగార్థం నాగళ్ళు, విత్తనాలు తదితర వ్యవసాయసాధనాలు కొనుగోలుకు.
- (2) గ్రామదాన గ్రామాలలో కార్యకర్తలపోషణ మా పథకం ప్రకారం ప్రతి సంవత్సరం గ్రామాలకు గ్రామ ప్రధాన కార్యకర్త ఉంటాడు. ఆయన ప్రతి గ్రామాన్ని వారానికోసారి పర్యవేక్షిస్తాడు. ఈ పథకం జయప్రదమయితే చాలామంది లోకసేవకులుచేరి ప్రజాసేవ చేస్తారు.
- (3) సర్వోదయ ప్రచార, ప్రబోధ సాధనాల గురించి దాతలు స్వయంగా మేం సూచించిన పనులకు ఈ ద్రవ్యం వెచ్చించ వచ్చు. సంవత్సరాంతంలో వాళ్ళు లెక్కలు చూపిస్తారు దాత తన ఆదాయాన్నిబట్టి సంపత్తి దానానికి వెచ్చిస్తాడు.

ఈ కార్యం ఆయన జీవితాంతం వరకూ జరుగుతుంది. ఒకవేళ దాతకు ఏవిధమైన ఆదాయం లేకుంటే వారు సంపత్తిదానం చేయాల్సిన అవసరం ఉండదు.

ఈవిధంగా ప్రతి ఇల్లా ఆ గ్రామం బేంకుగా ఉపయోగిస్తుంది. గ్రామంలో ఎవరూ ఆర్థికంగా బాధపడరు. వెలుతురు, గాలి, నీరు, భూమి ఏవిధంగా ఒకవ్యక్తి ఆస్తికాదో అదేవిధంగా ధనం సంపత్తి కూడా వ్యక్తి, కుటుంబం పరిమితిలో ఉండదు. ధనం సామూహిక శ్రమతో ఉత్పత్తి అవుతుంది. కాబట్టి భూమి ధనం, సమాజపరం. మనం వాటి రక్షకులం, అందులో అవసరాన్నిబట్టి శ్రమకు తగినంత భగవత్ప్రసాదంగా తీసుకొనే ఆధికారం కలిగి ఉంటాం. ఈ సంపత్తివాన మూలసూత్రాలను వినోబాభావేగారు సూచించారు.

(అహింసానేషణలో - మైత్రిసంచిక - వినోబా నవంబరు 1981 ప్రచురణ)

శాంతిసేన

గాంధీగారి నిర్మాణ కార్యక్రమాల్లో శాంతిసేన ఒకటి. వారి సన్నిహిత సహచరులు కూడా మొదట ఈ కార్యం ఆచరణయోగ్యం కాదని భావించారు. క్రమంగా ఈ కార్యక్రమం ఆచరణలోకి వచ్చింది. శాంతి సేనాధ్యక్షులుగా, గాంధీగారు స్వయంగా ఆజ్ఞులనిచ్చారు. ఈవిధంగా శాంతిసైన్యాన్ని స్థిరపరిచారు. చివరకు వారు స్వయంగా శాంతి సైనికునిగా భారతమాతకు అంకితమయ్యారని వినోబా తెలిపారు.

1957 సంవత్సరం శ్రీ వినోబాజీ తమిళనాడు నుంచి కేరళలోకి ప్రవేశించారు. త్రిమత స్థాపకులు దక్షిణ దేశంలో జన్మించి తమ శాంతి సందేశాన్ని దక్షిణం నుంచి ఉత్తరదేశంతో పాటు యావద్భారతానికి తీసుకువెళ్ళి ప్రచారం చేశారు. కాబట్టి ఈ దక్షిణ దేశాన్ని ఆచార్యులు పుణ్యభూమిగా వర్ణించారు. వారి కేరళ దేశయాత్ర విశేషమేమంటే హింసాయుతశక్తులు పైకి రాకుండా శాంతిసేనను స్థాపించారు. శాంతి సైనికులు, శాంతి సమయంలో భూదానం, గ్రామ

దానం మొదలయిన సామాన్య సమాజసేవలో నిమగ్నులవుతారు. కాని ప్రత్యేకమైన అశాంతి పరిస్థితుల్లో తమ తల తాకట్టు పెట్టుకుని శాంతిని స్థాపించటంలో నిమగ్నులవుతారని వినోబాజీ తెలిపారు.

1957 తరువాత భారతదేశ పరిస్థితులు ఎట్లా ఉంటాయని వినోబాజీని ప్రశ్నించారు. ఈ ప్రశ్నకు జవాబు ఆయన ఈవిధంగా తెలిపారు.

మా కార్యక్రమం కాలాతీతం, స్థలాతీతం, కాబట్టి గ్రామ స్వరాజ్యం జరిగిపోయిన దృశ్యాన్ని నేను చూస్తున్నాను. పూర్వం సమర్థ రామదానస్వామి వారికి మైచ్చులశక్తి క్షీణించిన దృశ్యం కనిపించిందట. కాని రామదాన స్వామివారి మరణానంతరం 25 సం॥ లకు ఔరంగజేబు మరణించాడు. అనంతరం మహమ్మదీయులశక్తి భారతదేశంలో క్షీణించింది. కాని సమర్థ రామదానస్వామివారికి అంతకుముందే ఆ దృశ్యం గోచరించింది. కాబట్టి ఇక స్నానసంధ్యలకు నీరు ప్రవహిస్తుంది అని అన్నారు. అంటే మైచ్చుల స్వాధీనంతో ఉన్న కాశీనగరం స్వతంత్రం అవుతుంది అని స్వామి అన్నారు. అదేవిధంగా గ్రామస్వరాజ్య దృశ్యం నాకు కనిపిస్తోంది, అని వినోబా అన్నారు. యావద్భారత దేశంలో గ్రామదానాలు జరుగు తున్నాయి. వాటిరక్షణకు శాంతిసేన స్థాపన అత్యావశ్యకం. 31 కోట్ల ప్రజానీకంసేవలో 70 వేల మంది శాంతి సైనికుల అవసరం ఉంటుందని నేను లెక్కించాను అని అన్నారాయన. భారతదేశంలో ఇటువంటి సేనను రూపొందించాలని నేను సంకల్పిస్తున్నాను అని ఆయన అన్నారు.

వినోబాగారికి ఈ శాంతిసేన ఆవశ్యకత ఆలోచన తమ కేరళ దేశయాత్రలో కలిగింది. తమ బావాలను వారు తమ కేరళయాత్రలో ప్రథమంగా ప్రకటించారు. శ్రీ కేలప్పన్ సజ్జనులు. కేరళలో ఫలుకుబడి కలవారు. అంతకుముందు వేరే రాజకీయపార్టీలో సభ్యులై

ఆ పార్టీ కార్యక్రమంలో నిమగ్నమై ఉన్నారు. అనంతరం వారు తమ రాజకీయ పార్టీకి రాజీనామా చేశారు. శాంతిసేన కమాండర్ గా శాంతి స్థాపన కృషిచేస్తామని ప్రకటించారు. చివరకు శాంతి నైనికుల సంఖ్య అపారంగా పెరిగింది. కాబట్టి ఆ సభ్యత్వాన్ని తాత్కాలికంగా ఆపుచేయవలసి వచ్చిందని వినోబాజీ 11-7-1957 తమ కొలికొలుడు లోని ఉపన్యాసంలో వివరించారు. శాంతిసేన స్థాపన జరిగింది. దానికి ఒక నైన్యాద్యక్షుడవసరం. కాబట్టి యావద్భారత సేనాద్యక్షపదవిని, వినోబాగారే స్వయంగా స్వీకరించాలని కార్యకర్తలు నూచిస్తే, వారంగీకరించాడు.

హరిజనులకు ఆలయ ప్రవేశం

కేరళలో గురువాయూరు ఆలయం చాలా ప్రసిద్ధి పొందింది. ఆ ఆలయపూజారులు, దర్మకర్తలు, వినోబాజీని ఆలయంలోకి ఆహ్వానించారు. వినోబా తమవెంటే ఈజిప్ట్ మిత్రులతో ఆలయప్రవేశం కోరారు. వారిని ప్రవేశింపజేయడానికి దర్మకర్తలంగీకరించలేదు. అందువల్ల బాబా కూడా ఆలయప్రవేశం చేయలేదు. స్థానిక పత్రికలు వినోబావంటి వారికి ఆలయప్రవేశ నిరాకరణ జరిగిందనందుకు విమర్శించాయి. ఒకటి రెండు పత్రికలు ఆ నిరాకరణను సమర్థించాయి కూడా. ఈవిధమైన నిరాకరణ బీహార్ మొదలయిన ప్రాంతాల్లో కూడా జరిగింది. కొన్నిచోట్ల వినోబాను తమ పరివారంలోని ఇతర మతస్తులతో తమ ఆలయంలోకి ఆహ్వానించి స్వాగతం పలికారు.

తిరునారాయణపురం (మేర్కోటే) అనే ఆలయం మైసూరుకు సుమారు 20 మైళ్ళ దూరంలో ఉంది. అక్కడ శ్రీ మద్రామానుజా చార్యులవారు తమ ఆమూల్య జీవితంలోని (12) సంవత్సరాలు గడిపారు. ఆచార్యులవారు ఆ క్షేత్రంలో హరిజన ఆలయ ప్రవేశం ఏర్పాటు చేశారు. ఆ ఆలయం దక్షిణ దేశంలో ప్రసిద్ధి పొందిన ఆలయాల్లో ఒకటి. అక్కడి పూజారులు బాబాను తమ వెంటే ఇతర

మతస్తులతో అలయంలోకి ప్రవేశించటానికి ఆహ్వానించి ఆదర్శప్రాయులయ్యారు. ఇదేవిధంగా గోకర్ణంలోనూ, మహాబలేశ్వరంలో కూడా అనుమతించారు. నేను హరిజనులను, అన్యమతస్తులను మందిరప్రవేశం చేయించకపోతే, హిందూధర్మమే మిగిలి ఉండదని బాబా ప్రకటించారు. ఈ విధంగా మహమ్మదీయులు, ఈజిప్టు, సిక్కులు తమను ఇతర మతస్తులతో తమ మందిరాల్లోకి ప్రవేశించటానికి ప్రేమతో అనుమతించారని బాబా తెలిపారు.

జై జగత్

కన్నడ దేశంలో సంయుక్త కర్నాటక స్థాపన ప్రథమ వార్షికోత్సవం 1 నవంబర్ 1957. ఆ రోజు బాబా కన్నడ దేశంలో జై జగత్ అనే మంత్రం ఉచ్చరించారు. బాబా ఆ సందర్భంలో ఈ విధంగా అన్నారు. ఇప్పుడు సంయుక్త కర్నాటక ఆరంభమైంది. దీని తరువాత సంయుక్త భారతదేశం, ఆనంతరం సంయుక్త విశ్వం. ఈ విధంగా జై హింద్ నుంచి జై జగత్ వరకు విస్తరించాలి. ఇప్పుడు ప్రపంచంలో ఆలోచనలు అతివేగంగా విస్తరిస్తున్నాయి. ఆ కారణంచేత క్రమంగా ఒక్కొక్క దేశ సరిహద్దులు తెగిపోతాయి. విశ్వకుటుంబం ఏర్పడే అవకాశాలు కనబడుతున్నాయి. ఈ విధమైన భావాలు యావత్ప్రపంచంలో కణక్షణ ప్రవర్తమానంగానూ, విశాలంగానూ ప్రసరిస్తున్నాయి. అందువల్ల నేను జై జగత్ అనే మంత్రాన్ని ఉచ్చరిస్తున్నాను అని వక్కాణించారు.

చరిత్రాత్మకమయిన అల్వాల్ సమావేశం (1957)

మైసూరు పట్టణానికి 8 మైళ్ళ దూరంలో అల్వాల్ అనే ఒక చిన్న ఊరు వుంది. అక్కడ 1957 సెప్టెంబర్ 21, 22 తేదీలలో జరిగిన గ్రామ దాన పరిషత్ సమ్మేళనం కారణంగా ఆ ప్రదేశం అందరి పరిచయం పొందింది.

శ్రీ వినోబా ఆదేశానుసారం, సర్వసేవా సంఘంవారు ఈ సమావేశం ఏర్పాటు చేశారు. భారత దేశంలోని వివిధ పార్టీలు, పెద్దలు, మేదావులు, ప్రముఖులు దాదాపు ముప్పై మందికి ఆహ్వానాలు పంపారు. సుమారు 20 మంది ఆ సమావేశానికి వచ్చారు. భారత రాష్ట్రపతి బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్, నాటి ప్రధాని నెహ్రూ, కేంద్ర మంత్రులు గుల్జారీలాల్ నందా, ఎస్. కె. డే., గోవింద వల్లభ పంత్ సర్వోదయ నాయకులు శ్రీ జయప్రకాశ్ నారాయణ, ఆర్. ఆర్. దివాకర్, కమ్యూనిస్టు నాయకులు నంబూద్రిపాద్, జడ్. ఎ. అహ్మద్, సోషలిస్టు పార్టీ నాయకులు శ్రీ గంగా చరణ్ సిన్హా, ముఖ్య మంత్రులు శ్రీ నిజలింగప్ప, శ్రీమతి సుచేతా కృపలానీ, కాంగ్రెస్ కమిటీ కార్యదర్శులు, సర్వసేవా సంఘం సభ్యులు, సర్వోదయ నాయకులు ఆ కమిటీలో పాల్గొన్నవారిలో ముఖ్యులు. వీరూ స్వతంత్ర భారతంలో అన్ని పార్టీల నాయకులు ఒకే వేదిక నుంచి ఏకగ్రీవంగా చరిత్రాత్మక తీర్మానాన్ని ఆమోదించారు. అది గ్రామ తీర్మానం.

ఆ సమావేశం ఆరంభంలో మొదట వినోబాబావే భారత దేశంలోని సామాజిక ఆర్థికోన్నతికి తాము ప్రతిపాదించిన అహింసా మార్గం ముఖ్యంగా భూసంస్కరణల గురించి తమకు కలిగిన అనుభవాలు, అనుభూతులు, అందులో యితవరకు సాధించిన ప్రగతి ఆ సభకు వివరించారు. ఈ ఉద్యమం మొదట భూదానంతో ఆరంభమై క్రమంగా గ్రామదానం వరకూ చేరుకోవడం ఏ విధంగా జరిగిందో వివరించారు. నాటికి 31 వేల గ్రామాల్లోని ప్రజలు తమ వ్యక్తిగత భూమిని తమంతట తామే వదులుకొని గ్రామంలోని మొత్తం భూమిని గ్రామసభ పరం కావించిన విధానం సభకు తెలిపారు.

“ప్రతి మానవుడి హృదయంలో అంతర్యామి ఉంటాడు. వైచైన చెడు కనిపించినా లోపల అంతర్యామి పవిత్రంగానే ఉంటుంది. కాబట్టి మానవులను చైతన్యవంతులను చేసి అంతర్యామిని అంధే

చారిత్ వుండే మంచిని బయటికి తేవాలి. పరమేశ్వరుని కృపవల్ల ఈ ప్రపంచంలో అందరూ కొద్దో గొప్పో కలిగి వున్నవారే. ఒకరి వద్ద భూమి వుంటే మరొకరి వద్ద సంపత్తి లేక శ్రమ, బుద్ధి, ప్రేమ ఏదో విధమైన శక్తి వుంటుంది. ప్రతివారూ తమకు గల శక్తిని గ్రామ సేవలో వినియోగించాలి. ఆ శక్తి తమ యింటికే పరిమితం చేయ కూడదు. ఈ విధంగా జరగకపోతే, కొందరికి ఇచ్చే ధర్మం మరి కొందరికి పుచ్చుకునే ధర్మం మిగిలిపోతుంది. సమాజంలో వుండే సర్వ జనులకు వర్తించేదే ధర్మం అంటారు" అని వినోబాజీ ప్రవచించారు.

అనంతరం సభలోని పెద్దలు ఈ విధమైన అహింసాయుత పరివర్తనకు ఏకగ్రీవామోదం తెలిపారు. గ్రామదాన ఉద్యమానికి స్వాగతం పలికారు. ఈ విధంగా జరిగితే గ్రామాలలో ఆర్థిక, సాంఘిక, సర్వతోమఖభివృద్ధి జరిగి గ్రామ ప్రజల్లో సహకార భావన పెంపొందుతుందని అభిప్రాయపడ్డారు. ఈ ఉద్యమం ద్వారా భారతదేశమంతా మానసిక వికాసం కలిగి సౌభ్రాతృత్వ భావన వృద్ధి చెందుతుంది. తద్వారా భూసమస్యే కాకుండా అన్ని సమస్యలు పరిష్కారమవుతాయి. ఈ ఉద్యమం ఆధారం అహింసా విధానం. దీనిద్వారా ఉదార భావన, సాంఘిక తత్వం అభివృద్ధి పొందుతాయి. కాబట్టి ఈ ఉద్యమాన్ని అన్ని విధాల సహకరించి సమర్థించాలని సభలో పాల్గొన్న ప్రముఖులు ఏకగ్రీవంగా తమ అభిప్రాయాన్ని వ్యక్తం చేశారు.

అనంతరం సభలో ఒక సిద్ధాంత పత్రం తయారు చేశారు. అందులో గ్రామ దానమనే ఆలోచన ద్వారా ప్రజలందరినీ ఉత్తేజ పరచాలి, అందులో నైతిక బాంధవ్యంతో పాటు భౌతిక అభివృద్ధి ఇమిడి వుండి, ఈ రెంటికీ మించిన బాంధవ్యం మరేదీ ఉండబోదు అని ప్రకటించారు. కేవలం ధర్మ ప్రవచనాలే కాకుండా ఈ ఉద్యమ

మానికి రాజకీయ నాయకుల అండదండలు లభించాయి. ఈ విధంగా గ్రామదాన ఆలోచన ప్రాచుర్యం చెందింది. అంటూ వినోబాజీ తమ సంతృప్తిని వ్యక్తం చేశారు. గ్రామదానం అనేది భారతదేశ రక్షణ సాధనమని (Defence measure) అని వర్ణించారు.

అనంతరం సభలో పాల్గొన్న కేంద్ర మంత్రులు, ప్రాంతీయ ఆమాత్య శేఖరులు తమ ప్రాంతాలలో ఆచరణలో ఉండే భూసంస్కరణలు, పంచవర్ష ప్రణాళికలు, సహకార సంఘాలద్వారా యీ పుణ్యమాన్ని బలపరిచి జయప్రదం చేస్తామని వాగ్దానం చేశారు. ప్రభుత్వానికి గ్రామదాన ఉద్యమాలపట్ల ఏ విధమైన అభిప్రాయ భేదం లేదని యీ ఉద్యమం ద్వారా తమ ప్రణాళికలకు లాభం చేకూరుతుందని తెలియజేశారు. అంతే కాకుండా భారతదేశంలోని ప్రజాభివృద్ధి పథకాలకు గ్రామదాన ఉద్యమానికి సన్నిహిత సంబంధం వుండాలని తమ అభిప్రాయం వ్యక్తం చేశారు.

రెండు రోజుల సమావేశం ముగింపు సమయంలో వినోబాజీ చేస్తున్న అహింసా విధాన కృషివల్ల దేశ ఆర్థిక, సాంఘిక, సమస్యల పరిష్కారం పొందుతున్న విధానాన్ని ప్రశంసించారు. భారతదేశంలోని అన్ని వర్గాల వారు ఇందులో పాల్గొని ఇటువంటి అహింసాయుత ఉద్యమాన్ని బలపరచి జయప్రదం చేయాలని తీర్మానించారు.

(నవంబరు 8, అక్టోబర్ 1957)

శాంతిసేనలో మహిళల పాత్ర

భారతదేశ స్వాతంత్ర్యసమరంలోనూ, భూదాన ఉద్యమంలోనూ మహిళలు అత్యంత ప్రముఖ పాత్ర నిర్వహించారు. దేశ పునర్నిర్మాణంలో వారి సంఖ్య పురుషులకన్నా తక్కువ ఉన్నా వారు గణనీయమైన సేవచేశారని వినోబాజీ అభిప్రాయం. ఒరిస్సాలోని కొరాపుట్లో

మహిళలు పురుషులకన్నా అధికంగా భూదాన యాత్రలో పాల్గొని చరిత్ర సృష్టించి ప్రజా చైతన్యం కలిగించారు. అక్కడ వారు చేసిన కార్యక్రమాలు సర్వజన విదితం. వారు ప్రతి గ్రామంలోని ఇంటింటికి వెళ్ళి ప్రజలను జాగరూకులను చేసిన సంఘటనలు చరిత్రలో ప్రత్యేకంగా నిలిచిపోతాయి. ప్రఖ్యాత భారత మహిళ మీరాబాయి మాడిరిగా ఎందరో మహిళలు తమ ఇళ్ళను, కుటుంబాన్ని వదిలి భూదాన, గ్రామదాన ఉద్యమాన్ని జయప్రదం చేయడానికి కృషి చేశారు. ఒక కాలంలో మహిళలు కేవలం గృహ జీవనానికే పరిమితం అయి వుండేవారు. ఇప్పుడూ గృహ జీవనం మహిళల స్వాధీనంలోనే వుంది. గత 25 సం॥ల పరిస్థితుల ప్రభావం వల్ల పురుషులు అలాసి పోయారు. ఇప్పటికి ప్రపంచ చరిత్రలో 2 మహా సంగ్రామాలు జరిగాయి. ఒకవేళ మూడోది జరిగితే స్త్రీలు అందులో ముఖ్య పాత్ర వహిస్తారని అన్నారు.

ఒకసారి ఒక అమెరికా దేశస్థుడు ఓనోబాజీని మీరు ఏ విధమైన ప్రభుత్వాన్ని కోరుతారు అని ప్రశ్నిస్తే, నాకు ప్రేమరాజ్యం కావాలి, నేడు కరుణ, ప్రేమ సర్వత్రా నియంత్రణ సాగిస్తోంది అన్నారు వారు భారతదేశంలో స్త్రీలే, ధర్మాన్ని కాపాడారని తిలక్ అన్నారు. ఒక మాతృమూర్తి వేయమంది తండ్రులకన్నా అధికంగా గౌరవించేందుకు అర్హురాలని శ్రుతులుతెలుపుతాయి. మన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలలో మొదట తల్లికి, తరువాత తండ్రి, గురువులకు ప్రాధాన్యం వుంది. ఏ ఇతర భాష లోనూ స్త్రీలను మహిళలు అనే పదంతో పిలవడంలేదు. మహిళ అంటే గొప్పతనం కలది అని అర్థం. కాని రాను రాను ఆమె అబలగా మారింది. క్రమంగా మహిళ గొప్పతనం తోపించి స్త్రీ అనే అబలత్వం వరకు వచ్చింది. అనంతరం ఆమె భీరువు అనే శబ్దం వరకూ దిగ జారింది. భీరువు అంటే పిరికితనం కలది అని అర్థం. ఆభరణాలు, అలంకారాలు ఆనే మిషతో ఆమె చేతులు, ముక్కు, చెవులు బంధించారు. గాంధీగారు మహిళలకు బలం చేకూర్చారు. అంతకు ముందు

ఆమె పరాధీనురాలు. ఆమె తన్ను తాను రక్షించుకునే శక్తి కలిగి ఉండాలి. అది అహింస ద్వారానే సాధ్యపడుతుంది. అహింస అనే ఆయుధాన్ని స్త్రీలు, పురుషుల కన్నా చక్కగా ఉపయోగించగలరు. సారాయి దుకాణాల వద్ద స్త్రీల కార్యక్రమం 'పికెటింగ్'? అనే అతి గొప్ప శక్తి అతి సీచంగా దిగజారిస సారాశక్తిని ఎదిరించాలని పంపారు. మహిళలు పికెటింగ్ కోసం సారాయి కొట్టు దగ్గరకు వెళ్ళారు. దాని పరిణామం యావద్భారతం చూసింది. మహిళలను సారాయి కొట్టు వద్ద పికెటింగ్ చేయించి గాంధీగారు ఇంద్రజాలం గావించారని శ్రీ అన్నాసా హెబ్ కార్వే అన్నారు. ఇది అహింసాశక్తి పరిణామం. గౌతమ బుద్ధుడు, మహావీరుని కాలంలో మహిళల శక్తి అభివృద్ధి అయింది. అనంతరం ఆ శక్తి కొంత క్షీణించింది. తిరిగి ఆ శక్తి మహాత్మాగాంధీగారి కాలంలో గణనీయంగా పెరిగింది. అది అహింసా శక్తి పరిణామమని వినోబాజీ ప్రవచించారు.

(అహింసాస్వేషణం - వినోబా)

సర్వోదయ పాత్ర

సర్వోదయ పాత్ర అనేది భారతదేశానికి కొత్త కాదు. పూర్వం నుంచీ గ్రామాల్లో, నగరాల్లో సర్వోదయ పాత్ర ఆచారంగా ఉండేది. పూర్వం యీ వుద్యమాన్ని పిడి బియ్యం అనేవారు. ఇటువంటి బియ్యాన్ని గ్రామ పురోహితులు, ఆచార్యులు వారానికోసారి ప్రతి ఇంటికి వెళ్ళి సేకరించేవారు. ఈ కార్యాన్ని వినోబా సవీకరించి సర్వోదయ పాత్ర అనే పేరుతో ప్రారంభించారు. ఒరిస్సాలోని శ్రీ గోపబాబూ జ్ఞాపక చిహ్నంగా యీ కార్యక్రమం ఆరంభించారు. ఈ కార్యక్రమాన్ని ముఖ్యంగా మహిళలు చేపట్టాలని వినోబాజీ ఆదేశించారు.

సర్వోదయ పాత్ర అంటే ప్రతి గృహస్తు తమ యింటి వంటకు

ముందు పిడికెడు బియ్యం ఒక పాత్రలో వుంచాలి. ఆ బియ్యాన్ని వారానికోసారి సర్వోదయ కార్యకర్తలు పోగు చేస్తారు. భారత దేశాధ్యక్షులు బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్ తమ గృహంలో సర్వోదయ పాత్రను నెలకొల్పుతామని వాగ్దానం చేశారు. ఒక దేశాధ్యక్షులు వ్యక్తి కాదు, దేశానికే చిహ్నం. కాబట్టి భారతీయులందరూ వారిని అనుకరించాలని వినోబాజీ సెలవిచ్చారు.

సర్వోదయ పాత్ర ద్వారా సేకరించిన బియ్యాన్ని సర్వోదయ కార్యాలకు వినియోగించారు. భూదాన, గ్రామదాన ఉద్యమ నిర్వహణకు కార్యకర్తల ఉపయోగార్థం యీ సర్వోదయ పాత్రలో పోగు చేసిన బియ్యం ఎంతగానో సహాయకారిగా ఉంటుంది. ఇదొక చక్కని ఆర్థిక సాంఘిక వ్యవస్థ. ఆంధ్రప్రదేశ్ లో సర్వోదయ పాత్ర కార్యక్రమం శ్రీ వెంపటి సూర్యనారాయణగారి ఆధ్వర్యంలో జయప్రదంగా సాగింది. ఈ కార్యక్రమంలో యావద్భారత దేశంలో సాధ్యపడి జయప్రదం అవుతుందనడంలో సందేహం లేదు.

సర్వోదయ పాత్ర ప్రస్తావన కర్నాటక రాష్ట్రంలోని దార్వారు జిల్లాలో 1958, ఫిబ్రవరి 1 వ తేదీన వినోబాజీ ఉపనిషత్తు కథతో ఆరంభించి ప్రవేశపెట్టారు.

ఒక గురువు తన శిష్యుడిని పిలిచి బదరీ ఫలం పగలగొట్టి అందులో ఏముంటుందో చూడమన్నారు. శిష్యుడు గురువుగారి ఆజ్ఞ ప్రకారం ఫలాన్ని పగలగొడితే అందులో విత్తనం వుంది. ఆ విత్తు కూడా పగలగొట్టి అందులో ఏముందో చూడమన్నారు. శిష్యుడు ఆ విత్తు పగలగొడితే అందులో ఏమీ కనబడలేదు. అంతా శూన్యం. ఎక్కడైతే ఏమీలేదో అక్కడి నుంచి మహావృక్షం వుత్పన్నమైంది. అంతర్యామి యీ బీజ శక్తిలో శూన్య రూపంలో వుండి మహా వృక్షాన్ని ఉత్పత్తి చేస్తున్నాడు. అదే ఆత్మ. “న ఆత్మా తత్వమస్మి

శ్వేత కేతో" ఓ శ్వేత కేతో ఆ ఆత్మయే నీవు" ఆ ఆత్మ నీవు అని గురువుగారు శిష్యున కుపదేశించారు ఇదే విధంగా పిడికెడు బియ్యంతో అంతర్గతమై వున్న బీజశక్తి సమాజంలో జనశక్తిని నిర్మాణం చేసి గొప్ప పరివర్తన కలిగిస్తుందని వినోబా బోధించారు.

గురునానక్ దేవ్ సన్నిధిలో

కాశ్మీరు రాజ్య పర్యటన తరువాత వినోబాజీ 21-9-1959 నుంచి 10-3-60 దాకా పంజాబు, హిమాచల్ ప్రదేశ్ లలో పర్యటించారు. వారిని అమృత్ నర్ పట్టణంలోని స్వర్ణ మందిరానికి సిక్కు ఆచార్యులు ఆహ్వానించారు. ఆ సందర్భంలో గురుద్వారాలు, సిక్కుల వంటి అల్ప సంఖ్యాకుల అభివృద్ధి గురించి ప్రశ్నించారు. వారి ప్రశ్నలకు వినోబాజీ యీ విధంగా ప్రత్యుత్తర మిచ్చారు.

ఇప్పుడు గురుద్వారాల గురించి జరుగుతున్న తగాదాలు ఆలోచనారహితమైనవి. ఈ తగాదాలవల్ల సిక్కుల మతానికి, భారత దేశానికి రెంటికీ ప్రమాదం వుంది. రాజకీయాలలో అల్ప సంఖ్యాకులు అధిక సంఖ్యాకులు అనే తగాదాలు జరగడం సహజం. ఈ తగాదాలు మతంలోకి ప్రవేశిస్తే అది అతి ప్రమాదానికి దారితీస్తుంది. ఇప్పుడున్న పార్టీ రాజకీయాలు పక్షపాతరహితంగా, అతీతంగా వుండటానికి మార్గాలను అన్వేషించాలని నేను ఎన్నోసార్లు చెప్పాను. మత తీర్మానాలు అధిక సంఖ్య, అల్ప సంఖ్య అనే సిద్ధాంతాల మీద జరగవు. మహాసీయుడైన గురునానక్ కు మతస్ఫూర్తి కలిగింది. ఆ ఆలోచన విస్తరించి ముందుకు సాగింది. సిక్కుల సిద్ధాంతానుసారం యావత్ ప్రపంచానికి విస్తరించి అభివృద్ధి చెందుతుంది. విచిత్రమేమంటే ఏ వర్గం ఎటువంటి విశ్వమయ సందేశం అందించిందో దానికి నేడు రాజకీయ సంకెళ్లు తగిలి వున్నాయి. మతంలోకి రాజకీయాలు ప్రవేశించటం ప్రమాదకరం. ఒకవేళ నా మాటలు వినేవారుంటే గురుద్వారాలలోకి ప్రవేశించేప్పుడు రాజకీయ పాదరక్షలు బయట వదిలివెళ్ళాలని

శాసిస్తాను. రాజకీయాల విలువ పాదరక్షలకన్నా అధికం కాజాలదు. ఇప్పుడు దేశంలోనూ, ప్రపంచంలోనూ జరుగుతున్న రాజకీయాలు శిరోధార్యాలుకావు. ఎక్కువలో ఎక్కువ కాలికి తొడుక్కునే పాద రక్షలు కాగలవు. అందువల్ల వాటిని తీసుకొని గురుద్వారాల్లోకి, మందిరం, మసీదు గిర్జాలలోకి వెళ్ళకండి. ఒకవేళ మీరు ఈ రాజకీయాలను అక్కడికి తీసుకువెడితే భగవంతుని పవిత్రగృహాలు, రాక్షసనిలయాలవుతాయి. అని వినోబాజీ బోధించారు.

మధ్యప్రదేశ్ లో స్వప్నదృశ్యం - వినోబా

మధ్యప్రదేశ్ లో ఖింద్ - మురేనా అనే ప్రదేశంలో 10, 12 రోజుల యాత్ర తరువాత జరిగిన సంఘటనవల్ల నా హృదయం ద్రవించింది. పరమేశ్వరుని జ్యోతి అందరి హృదయాలలో ఏవిధంగా ప్రకాశిస్తున్నదో అప్పుడు నేను ప్రత్యక్షంగా చూడగలిగాను. అంతకు మొదలు నేను పుస్తకాలలో చదివిన అహింసా దృశ్యాలను ప్రత్యక్షంగా చూశాను. ఈ విధంగా నా జీవితంలో మూడుసార్లు అహింసా సాక్షాత్కారమైంది. మొదటిసారి పోచంపల్లిలో, రెండోసారి బీహారు యాత్రలో, మూడోసారి ఇక్కడ 'ఖింద్-మురేనా'లో.

మధ్యప్రదేశ్ లోని దోపిడిదొంగల క్షేత్రమైన చంబల్-బెహిడ్ లో శాంతియాత్రలో ఈ సంఘటన జరిగింది. ఆధ్యాత్మిక జగత్తులో, అహింసావిధానమొక బలమయిన శక్తి. మహాత్మాగాంధీ దానిని రాజకీయాలలో ప్రవేశపెట్టారు. గడచిన 9 సం॥ నుంచి ఈ శక్తిని ఆర్థిక సామాజిక రంగంలో ప్రవేశపెట్టారు. దోపిడిదొంగల క్షేత్రంగా ఉండే ప్రదేశాల్లో నాకు కలిగిన అనుభవం అంతకు పూర్వం ఎన్నడూ నాకు కలగలేదు. అక్కడి కఠిన హృదయాలు కరిగాయి. మొత్తం వాతావరణం పారమార్థిక భావంతో నిండిపోయింది. దొంగతనం దోపిడీలతో జీవితం గడిపేవారు పశ్చాత్తాప భావనతో నావద్దకు వచ్చి తమ పూర్వవృత్తిని మానుకుంటామని శపథం చేశారు. భగవంతుడు

వారి హృదయాల్లో ప్రవేశించి వారిలో పరివర్తన కలిగించినారని నాకనిపించింది. నేను ఆ జగదీశ్వరునికి కృతజ్ఞుడిని. ఆయన వైవిధ్యానముంచి సత్య, ప్రేమ, కరుణ అనే మార్గాల్లో సంచరించడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాను.

నేను కాశ్మీరు దేశంలో సంచరిస్తుంటే బందిపోటుదొంగ మానిసింగ్ కొడుకు తాశీల్దార్సింగ్ నావద్దకు ఒకలేఖ పంపాడు. తాను ఉరికంబం ఎక్కేముందు ఒకసారి దర్శనం చేసుకోవాలనే కోరిక ఉన్నదని ఆ లేఖలో తెలిపారు. ఆ రోజుల్లో నావెంట సంచరిస్తున్న జనరల్ యదునాథసింగ్ వద్దకు ఆ లేఖను పంపాను. అనంతరం తాశీల్దార్సింగ్ నన్ను తమ క్షేత్రాల్లో తిరిగి తమ బందిపోటు సోదరులతో చర్చించమని కోరారు. ఆ కారణంచేత నేను ఇక్కడికి వచ్చాను. ఇక్కడ నాకు తోచినవిధంగా వారికి ఉపదేశించాను. వారు తమ వృత్తినిమాని సాధారణ జీవితం అవలంబిస్తే వారిమీద కఠినచర్య తీసుకోరని, న్యాయం చేకూరుతుందని ప్రేమ భావంతో వారికి బోధించాను. ఇకముందు వారి కుటుంబీకుల బాధలు అనుభవించాల్సిన అవసరం ఉండదని చెప్పాను.

20 మంది బందిపోట్లు నా దగ్గరకు వచ్చారు. భూతద్దం అమర్చిన విలువైన వారి తుపాకులు నాముందుంచారు. వారు 1960 మే 19 రోజున 'కనేరా' అనే గ్రామంలో ఆత్మసమర్పణ చేశారు. అనంతరం తమ కుటుంబీకులను కలిశారు. మేం వారిని జైలు అధికారులకు అప్పగించాం. వారికి వారి కర్మలు అనుభవించాల్సి ఉంటుంది. కాని వారు పరమేశ్వరుని క్షమాధికారులై ఉంటారు, అని వినోబా ప్రవచించారు.

(అహింసాస్వేషణ - వినోబా)

ఈ సంఘటన తర్వాత ఈ ఉద్యమాన్ని జయప్రకాశ నారాయణగారు చేపట్టారు. చంబల్లోయలోవెళ్ళి గట్టి ప్రచారం

చేశారు. ఆ ప్రచార ఫలితంగా ఎందరో బందిపోట్లు తమ విలువైన ఆయుధాలతో ఆత్మనమర్పణ చేసుకొన్నారు. ఆ రోజుల్లో బందిపోట్లు సర్దార్లు తరచూ సర్వోదయ సమ్మేళనాలకు వచ్చి తమ పశ్చాత్తాప భావనలను వ్యక్తం చేసేవారు. ఈ విధంగా ఆత్మనమర్పణ చేసుకున్న వారిని ప్రభుత్వం ఊమించి వారికి పునరావాసం అవకాశం కలిగించాలని శ్రీ జయప్రకాశ్ ప్రభుత్వానికి విన్నవించేవారు. కొన్ని సందర్భాలలో వారు మధ్యప్రదేశ్ ప్రభుత్వంతో ఘర్షించారు. ప్రభుత్వానికి కొన్ని నియమ నిబంధనలుంటాయి. వారు నేరస్తులను ఊమించి ఊరికే వదిలేయలేరు. అయినా వీరిపట్ల మధ్యప్రదేశ్ ప్రభుత్వం సదలింపుతో ప్రవర్తించింది. అహింసా విధానానికి ఇదొక విజయం.

సులభ గ్రామదానం

1963 వ సంవత్సరంలో ఆచార్య వినోబాభావేగారికి సులభ గ్రామదానం ఆలోచన స్ఫురించింది. ఆ ఆలోచనను వారు ప్రజల ముందుంచారు. ఆ సందర్భంలో వారు ఈ విధంగా అన్నారు.

“గత ఎనిమిది సంవత్సరాల నుంచి గ్రామదాన ప్రచారం సాగుతోంది. గ్రామదాన వ్యవస్థలో గ్రామంలోని వ్యక్తిగత భూమిని సమాజపరం చేసి, పునః పంపిణీ చేసే పద్ధతి అమలులో ఉంటుంది. ఈ పద్ధతి ప్రేరణ కలిగించటానికి బాగానే ఉంది. కాని ఆచరణలో కష్ట సాధ్యం అనటంలో సందేహం లేదు. కాబట్టి ప్రజలకు గ్రామదాన ప్రేరణ కలిగించటమే కాక ఆది ఆచరణయోగ్యం చేయడానికి తగిన ఆలోచన చేయడం మొదలు పెట్టాను బాగా ఆలోచించిన తరువాత నాకు సులభ గ్రామదాన పద్ధతి స్ఫురించింది. సులభ గ్రామదాన వ్యవస్థలో గ్రామం మొత్తం భూమియాజమాన్యం గ్రామ సభకు దక్కుతుంది. మొత్తం గ్రామ భూమిలోని అయిదో భాగం భూమిలేని

వారికి పంపిణీ చేస్తారు. మిగిలి వున్న భూమి సేద్యం కోసం యజ్ఞమాని దగ్గరే ఉంటుంది. అతని ఇష్టం లేకుండా ఆ భూమి ఎవరికీ ఇవ్వరు. బెంగాల్‌లోనే ఈ సులభ గ్రామదానాన్ని ప్రవేశపెట్టాను. ఈ పద్ధతి కార్యకర్తల్లో నూతనోత్సాహం కలిగించింది."

ఈ విధమైన గ్రామ దానాలు బెంగాల్‌లో జరిగాయి. పూర్వం ప్లాసీ అనే గ్రామాన్ని కోల్పోయి, భారతదేశాన్ని పోగొట్టుకున్నారు. అటువంటి ప్లాసీ గ్రామం ఇప్పుడు గ్రామ దానంగా లభించిందని బాబా తెలిపారు.

భూదాన యజ్ఞ బోర్డు

ఆచార్య వినోబాభావే తెలంగాణా ప్రాంతంలో జరిపిన చరిత్రాత్మకమైన శాంతియాత్రలో ఆవిర్భవించిన భూదాన ఉద్యమంలో లభించిన భూమిని నిరుపేదలకు, భూహీనులైన బడుగువర్గాలలో పంపిణీ చేయటానికి ఒక పంపిణీ కమిటీ అవసరమని భావించారు. మంచిర్యాల మజిలీలో వినోబాజీ ఒక భూదాన యజ్ఞ సమితి ఏర్పాటు చేశారు. ఈ కమిటీకి శ్రీ ఉమ్మెత్తల కేశవరావు సంయోజకులు. శ్రీ కేతిరెడ్డి కోదండరామారెడ్డి (నేను), శ్రీమతి సంగం లక్ష్మీబాయమ్మ సభ్యులు. ఈ సమితి భూదానాలు స్వీకరించి, వాటిని వితరణ చేయాలని వినోబాజీ ఆదేశించారు.

అప్పటి హైదరాబాదు ప్రభుత్వం రాష్ట్రంలో భూదాన భూముల సేకరణ, వితరణలను శాసనబద్ధం చేయటానికి వీలుగా ఒక నియమావళిని రూపొందించింది. ఈ నియమాల ననుసరించి దాత తాను దానమిచ్చిన భూమిపై తన హక్కు భుక్తాల రాజీనామా పత్రాన్ని భూదాన యజ్ఞసమితికి సమర్పిస్తాడు. భూదాన సమితి ఆ తరువాత ఈ భూములను యోగ్యులైన భూహీనులలో పంపిణీ చేస్తారు. ఆంధ్ర

ప్రదేశ్ ఏర్పడిన తరువాత 1965 లో శ్రీ ప్రభాకర్ జీ అధ్యక్షులుగా ఆంధ్రప్రదేశ్ భూదాన యజ్ఞబోర్డు ఏర్పడింది.

అధ్యక్షులు : శ్రీ ప్రభాకర్ జీ

ఉపాధ్యక్షులు : శ్రీ ఉమ్మెత్తల కేశవరావు

సభ్యులు : సర్వశ్రీ కేతిరెడ్డి కోదండ రాంరెడ్డి, ఆర్. కె. రాం, సురభి శేషశర్మ, సి. వి. చారి, గావుజీ మాణిక్యరావు, గడ్డం సన్యాసిరావు, వి. వీరబ్రహ్మం, సాధు సుబ్రహ్మణ్యం, వెదిరె రామ చంద్రారెడ్డి.

ఈ కమిటీ 1974 వరకు పని చేసింది. 1974 లో శ్రీ సి. వి. చారి అధ్యక్షులుగా ప్రభుత్వము భూదాన యజ్ఞబోర్డును పునర్వ్యవస్థీకరించటం జరిగింది. ఇందులో —

శ్రీ సి. వి. చారి - అధ్యక్షులు

శ్రీ జి. మాణిక్యరావు - ఉపాధ్యక్షులు

సభ్యులు : సర్వశ్రీ కేతిరెడ్డి కోదండరాంరెడ్డి, ఆర్. కె. రాం, సురభి శేషశర్మ, బి. వెంకట్రామారావు, యేమూరి సూర్యనారాయణ మూర్తి, యన్. యాగంటి, గడ్డం సన్యాసిరావు, ఎమ్. సూర్యారావు, జయసింహచారి.

ఈ భూదాన బోర్డును అఖిల భారత సర్వ సేవా సంఘం వారి సూచన ననుసరించి ప్రభుత్వము నామినేట్ చేస్తుంది. దాదాపు 20 సంవత్సరాల నుంచి శ్రీ సి. వి. చారిగారు ఈ బోర్డుకు అధ్యక్షులుగా ఉండి భూదాన ఉద్యమ కార్యక్రమాన్ని అత్యంత సమర్థతతో నిర్వహిస్తున్నారు.

హిస్తున్నారు. భూదానోద్యమంలోనే కాక సర్వోదయ మండలి, మధ్య నిషేధ మండలి, హరిజన సేవా సంఘం వంటి ఇతర గాంధేయ నిర్మాణ సంస్థల కార్యక్రమాలలో కూడా వారు క్రియాశీల పాత్ర వహించి పనిచేస్తున్నారు.

ఖాదీమిషన్ - గ్రామాభివృద్ధి ఖాదీ

1963, ఫిబ్రవరి 4, 5, 6 తేదీలలో బెంగాల్ లోని నవ ద్వీపంలో అఖిల భారత ఖాదీ కార్యకర్తల సమావేశం జరిగింది. కొంతకాలం నుంచి ఖాదీ విషయంలో తాము ఆలోచిస్తున్న ఆలోచనలను వినోబాజీ ఆ సభలో కార్యకర్తలకు తెలిపారు. వారు ఈవిధంగా అన్నారు: “ఇంత వరకు ఖాదీని గురించి ఒక పద్ధతితో ఆలోచించాం. ఆ పద్ధతి ప్రకారం ఖాదీ ఉత్పత్తి, వస్త్ర విక్రయం పెరిగింది. సరిపడే (ధనం) పోగయింది. ఉత్పత్తిని వెంచటానికి ఆ ధనం ఉపయోగించింది. ఇక రెండో పక్షం కూడా ఆలోచించవలసి వుంది. ఇంత వరకు ఖాదీ ప్రభుత్వాధీనంగా, అంటే ప్రభుత్వ ధనంతో నడిపే వ్యవస్థగా వెలిసింది. ఖద్దరుకు ప్రభుత్వ రక్షణ, ధన సహాయం లభిస్తోంది. అందువల్ల దాని తేజస్సుకు భంగం కలుగుతోంది. ఖద్దరు ప్రజల్లో చైతన్యం కలిగించే వాహకం కావాలి. నేను కోరేదేమంటే నేనే వ్యక్తి కొన్ని గజాల బట్ట ఉచితంగా నేసి ఇవ్వాలి. నేతలో సహాయపడే పద్ధతి గ్రామంలోని వారికి ప్రోత్సాహం కలిగిస్తుంది. ఈ విధమైన స్వయం పోషక పద్ధతివల్ల గ్రామం స్వయం సమృద్ధమవుతుంది. గ్రామానికి అవసరం అయ్యే అన్నవస్త్రాలు గ్రామంలోనే ఉత్పత్తి జరిగితే గ్రామం స్వయం పోషకమై దేశానికి బలం చేకూరుతుంది. అందువల్ల ఖద్దరు ఉత్పత్తి యుద్ధ ప్రాతిపదిక మీద కార్యకర్తలు అవలంబించాలి. ఈ విధంగా పవిత్రమయిన ఖద్దరు ఉత్పత్తి గురించి మనం చివరి ప్రయత్నం చేయాలి. దీని తరువాత ఖాదీ అయితే ప్రభుత్వం జరుపుతుంది. లేదా కనుమరుగై పోతుంది.

గ్రామాభి ముఖ్య ఖాదీయే గాంధీగారు సూచించిన ఖాదీ వస్త్రం అవుతుంది." అని అన్నారాయన.

ఆచార్య కుల్

ఆచార్యకుల్ విషయంలో వినోబా ఈ విధంగా అన్నారు. 1967 డిసెంబర్ 7, 8 తేదీలలో పూసా రోడ్డులో జరిగిన విద్వత్ పరిషత్ లో కూడా నాకు ఓ విధమైన ఈశ్వరీయ ఆదేశం స్ఫురించింది. ఇటువంటి పరిషత్ గాంధీగారి కాలంలోకానీ లేదా నా పాదయాత్రలోనూ జరిగిన గుర్తులేదు. ఇటువంటి పరిషత్ లను పూర్వ కాలంలో 'సంగత్' అనేవారు. ఇటువంటి నామకరణం నాకు అధిక ప్రసంగం అనిపించింది. ఈ పరిషత్ యోజన గురించి, నాకు ఏ మాత్రం శ్రమ కలగలేదు. మొత్తం వ్యవస్థను కర్పూరి టాకూరు రూపొందించారు. ప్రభుత్వ ధనం ఒక ప్రైవేట్ కూడా ఇందులో వ్యయం కాదని తెలిపారు. అందువల్ల ఇది ఈశ్వరీయ ప్రేరణ అని నాకు తోచింది. ఈ కార్యం చేపడితే, విద్యా విధానంలో అహింసాయుత ప్రగతి సాధించగలం."

"ఆచార్యుని స్వాదీనంలో మొత్తం దేశ మార్గదర్శకత్వ వ్యవస్థ ఉండాలి. ఇప్పుడు ఆచార్యుడు సామాన్య ఉద్యోగి స్థాయికి చేరుకున్నాడు. న్యాయ వ్యవస్థలో ఉన్నంత మాత్రం స్వాతంత్ర్యం కూడా శిక్షా విభాగానికి లేక పోవడం ఇదొక దౌర్భాగ్యం అనవచ్చు. న్యాయ విభాగానికి ప్రభుత్వం వై ఒక స్వతంత్ర స్థానం ఉంది. న్యాయ స్థానానికి ప్రభుత్వం నుంచే జీతభత్యాలు లభిస్తాయి. అయినా ఆస్థానం ప్రభుత్వ యంత్రాంగానికి అతీతంగా వ్యవహరిస్తుంది. ప్రభుత్వమే ప్రజల నుంచి పన్నులు వసూలుచేసే యంత్రాంగం కాబట్టి ఆచార్యునికి ప్రభుత్వం నుంచి జీతభత్యాలు లభించినా ఆచార్యుడు స్వతంత్రుడై ఉండాలి. శిక్షా విభాగ వ్యవస్థ ఉచ్చ దశలో ఉండాలంటే ఆచార్యుడు అధికార రాజకీయాల వెనుక పరిగెత్తక తన శక్తి సామర్థ్యాలను

పెంచుకోవాలి. ఆయన కలుషిత అధికార రాజకీయాల నుంచి విముక్తుడై సంకీర్ణ మతోన్మ త్రతకు అతీతంగా ఉండి విశ్వ వ్యాపక మయిన మానవీయ రాజనీతి ద్వారా జనశక్తి వైన ఆధారపడే తోక్స నీతిని అవలంబించాలి."

రెండో విషయం ఏమిటంటే ఒకటి అశాంతి శమన విభాగం, రెండోది అశాంతి దమన విభాగం. ప్రొఫెసర్ శిక్షకుడు, ఆచార్యుని విభాగం. అశాంతి, శమనం - ప్రభుత్వం నడిపే పోలీసు విభాగం అశాంతి దమన విభాగం. ఒకవేళ శమన విభాగం సమర్థంగా పని చేస్తే దమన విభాగం అవసరమే ఉండదు. కేవలం విద్యాలయాల్లోనే కాక యావద్భారతంలోనూ విశ్వవిద్యాలయ వాతావరణం నెలకొంటుంది. అక్కడ పోలీసులుండటం వల్ల ఆచార్యునికి కళంకంగా ఉంటుంది. అని వినోబాజీ సూచించారు. భారు ఇంకా ఈ విధంగా అన్నారు.

8-3-1968 రోజున ఇదే విదమయన ఆలోచనతో కహల్ గాంత్ ఆచార్యకుల్ స్థాపించాను. కహల్ గాం ప్రాచీన స్థలం. 'కహల్' అనే పేరుగల ముని ఇక్కడ ఉండేవారు. యాజ్ఞవల్క్య మహర్షి సభలో చర్చించటానికి వచ్చిన విద్వాంసుల్లో కహల్ ముని ఒకరు. బృహదారణ్యకోపనిషద్ లోని బ్రహ్మచర్య విభాగంలో వారు పాల్గొన్నారు. ఈసారి నేను రెండు విషయాలను దృష్టిలో ఉంచుకొని బీహారు ప్రవేశించాను. ఒకటి బీహారు దానం. రెండోది ఉపాధ్యాయుల స్వతంత్ర శక్తిని నిలబెట్టడం. ఉపాధ్యాయులు, ఆచార్యుల సంఘటన రూపొందించాలి. దానిని ఆచార్యకుల్ అని పిలుస్తుండాలి.

నాగరి లిపి

భారతదేశం అతి ప్రాచీన దేశం. ఇక్కడ నానా విధాలయిన సంప్రదాయాలు, ప్రాంతాలు, భాషలు ఉన్నాయి. భిన్నత్వంలో

ఏకత్వాన్ని అనుసరించి ఇది నానా విధాలయిన ముత్యాల సమాహారం. ఈ దేశంలో ఆర్య, ద్రావిడ భాషలు వేరైనా సంప్రదాయాలు, సంకల్పం, సంధ్యావందనం, నివాహకాండ, ప్రేతక్రియలు, మంత్రాలు ఒకటి.

సంస్కృతం అతి ప్రాచీన భాష అనడంలో సందేహం లేదు. మొదట ఏ భాషకూ లిపిలేదు. వేదకాలంలో శ్రుతి, స్మృతి అని నామాంకితం చేశారు. లిపిలేదు కనుక పరంపరగా వచ్చే 'ఋక్కులను' ఆచార్యులు తమ శిష్యులచేత బట్టి పెట్టించేవారు. శిష్యులు వాటిని గుర్తుంచుకొనేవారు. శ్రుతి అంటే వినటం. స్మృతి అంటే జ్ఞాపకం ఉంచుకోవడం. ఈ విధంగా వీటికి శ్రుతులు, స్మృతులు అనే పేరు వచ్చింది. అనంతరం సంస్కృతానికి దేవనాగరి లిపి వచ్చింది. క్రమేపి సంస్కృతం యావద్భారతంలో ప్రచారంలోకి వచ్చింది. దక్షిణ భారతం నుంచి బయలుదేరి యావద్భారతంలో ద్వైతాద్వైత ప్రచారం గావించిన శంకర, రామానుజ, మధ్వాచార్యులు తమ ప్రచారాలను, ప్రచార గ్రంథాలను దేవనాగరి లిపిగల సంస్కృత భాషలోనే కావించారు. తరువాత క్రమంగా సంస్కృత భాషను తమ ప్రాంతీయ లిపిలో వ్రాసుకున్నారు. ఈ విధంగా సంస్కృతాన్ని తెలుగు తదితర ప్రాంతీయ భాషల్లో వ్రాసుకున్న గ్రంథాలను ఎన్నో మనం చూచాం. భాషా సౌలభ్యం కోసం ఒకే భాషను మరొక భాషా లిపిలో వ్రాసుకోవడం సహజం.

వింధ్యను దాటి దక్షిణ భారతదేశానికి వచ్చిన మొదటి ముని పుంగవులు అగస్త్యులని అంటారు. ఆ ముని ఆర్యుడైనను దక్షిణదేశ సంప్రదాయాలను, భాషలను, నవీకరించి రూపకల్పన చేశారు. ముఖ్యంగా తమిళ తెలుగు, మళయాళంలో సంస్కృత శబ్దాల విషయమై ఒక వ్యవస్థను ఏర్పాటు చేశారు.

ఈ విధంగా సంస్కృత ప్రభావం లేని భాషను అగస్త్యభాష

అంటారు. అనంతరం క్రమంగా దక్షిణ దేశభాషల్లో సంస్కృత ప్రభావం అధికం అయింది.

భిన్నత్వంలో ఏకత్వం ఉండే దేశంలో ఉత్తర దక్షిణ దేశ భాషల పరిచయం అవసరం. ప్రభుత్వ పాఠ్య పద్ధతిలో ఉద్యోగాలలో ఉత్తరదేశీయులు ఏదో ఒక దక్షిణదేశ భాషను అభ్యసించాలని, దాక్షిణాత్యులు హిందీ లేదా ఏదో ఒక ఉత్తరదేశభాష నేర్చుకోవాలనే నియమం ఏర్పరచారు. ఈ విధంగా నానా భాషల పరిచయం సాధనానికి లిపి ప్రధానం. కాబట్టి అనాది నుంచీ యావద్భారతంలో ప్రచారంలో ఉన్న నాగరి లిపిలో అన్ని ప్రాంతీయ భాషల గ్రంథాలు పత్రికలు వెలిస్తే, భాషలు నేర్చుకోవడం సులభం అవుతుందని శ్రీవివేకాక్షి అభిప్రాయపడ్డారు. దీని ఉద్దేశ్యం ప్రాంతీయ భాషల లిపిని వదలడం కాదు. ఉదాహరణకు మన సంస్కృత గ్రంథాలను దేవనాగరి లిపిలోనూ, ప్రాంతీయ లిపిలోనూ ప్రచురిస్తున్నాం. వాటిని పఠిస్తున్నాం. అదే విధంగా దక్షిణాది భాషల్లో నాగరి లిపిలో ప్రచురిస్తే ఉత్తర దేశీయులకు దక్షిణాది భాషలు నేర్పడం సులభం అవుతుందని బాబా బోధించారు. ఈ విధంగా నాగరి లిపిలో కన్నడ, తమిళ, తెలుగు పత్రికలు గ్రంథాలు వెలిశాయి. అవి ఉత్తర దేశీయులు దక్షిణదేశ భాషలను అభ్యసించడానికి సహకరించాయి.

జీవన ప్రయోగశాలలు

ఆశ్రమాల స్థాపన గురించి వినోబాజీ అభిప్రాయాలను ఈ విధంగా వ్యక్తం చేశారు.

నిరంతరం 13 సం॥లు భారతదేశంలో పాదయాత్ర చేశాను. తరువాత 4 1/2 సం॥లు మోటారులో పయనించాను. భవిష్యత్తులో కొంత శాశ్వత కార్యాన్ని సాధించే దృష్టితో నేను ఆరు ఆశ్రమాలను

స్థాపించాను. ఆ ఆశ్రమాలు చక్కటి ప్రజోపయోగ కార్యాలు సాధించగలిగాయని చెప్పడానికి నేను సంతోషిస్తున్నాను.

ఆశ్రమాలకు నేను లాబోరేటరీలు, పరిశోధనాశాలలు లేక ప్రయోగశాలలని నామకరణం చేశాను. ప్రయోగశాలలు ఏకాంతంలో ఉంటాయి. అవి జనసమ్మర్థ స్థానంలో ఉండవు. కాని ప్రయోగశాలలకు ఉపయోగపడే సాధనలన్నీ సమాజం నుంచే పోగవుతాయి. ప్రయోగాలను ప్రత్యేక వాతావరణంలో నిర్వహిస్తారు. కాని వాటి ఫలితాలు మొత్తం సమాజానికి పనియోగపడతాయి.

మధ్యయుగంలో ఆశ్రమ కార్యం కొంత మందగించి అందు వల్ల మన సంస్కృతికి కొంత నష్టం వాటిల్లింది. ఆ సమయంలో దాదాపు ఆశ్రమాలన్నీ రూపుమాసిపోయాయి. శ్రీశంకర, రామానుజుల వల్ల కొన్ని మతాలు మిగిలాయి. ఆ మతవాసులు ప్రజలలో కొంత చైతన్యం కలిగించారు. కాని వారు సమాజంలో పరివర్తన కలిగించ లేక పోయారు. తిరిగివాటి ఆరంభాన్ని ఈ యుగంలో శ్రీ రవీంద్ర నాథ టాగూరు, స్వామి శ్రద్ధానందులు, అరవిందులు మొ॥ మహా పురుషులు గావించారు. తమ ఆశ్రమ పథకాల ద్వారా ప్రజోపకర మైన కార్యాలు సాధించటానికి వారు ఏకాదశ ప్రతాలని అనుష్ఠిస్తామని ప్రకటించారు.

ఇప్పుడు మనం ఈ సేవాకార్యాన్ని ముందుకు తీసుకు పోగలుగుతాం. ఆశ్రమ పద్ధతిలో కొంత మార్పు రావచ్చును. కాని ఆశయంలో భేదముండదు. ఆశ్రమాలు (భూదానం మొ॥) ఆందోళన, రెండూ ఒకే కార్యం. రెండు స్వరూపాలు. ఇదే పద్ధతిలో నైస్సలోనూ కొనసాగుతుంది. మొదట పరిశోధన చేస్తారు. అనంతరం పరిశోధనా ఫలితాలు ప్రకటిస్తారు. అదేవిధంగా ఆశ్రమాల్లో జరిగే ఆలోచనలు ఆచరణ కోసం సమాజంలో ప్రచారం కావిస్తారు.

మనం స్థాపించే ఆశ్రమాలు శక్తి కేంద్రాల మాదిరిగా పనిచేస్తాయి. ఆ శక్తి కేంద్రాల శక్తి పరిసర ప్రాంతాల్లో ప్రసరిస్తుంది. దాని ప్రభావం వల్ల అహింసాయుతంగా సమస్యల నెదుర్కొనే శక్తి కలుగుతుంది. పరస్పర ప్రేమ భావన కలిగి ప్రజలు స్వయం శక్తివై ఆధారపడి స్వావలంబన పొందుతారు. ఉత్తమోత్తమమైన విద్య అక్కడ నేరుస్తారు. ఆధ్యాత్మిక మనోవైజ్ఞానిక వికాసం కలుగుతుంది. ప్రతివారికి చేతి నిండా పనిదొరుకుతుంది. రుణగ్రస్తు లెవరూ ఉండరు. గ్రామమంతా ఒకే ఒక పరివారం అవుతుంది. అక్కడ నిరంతరం రామకథ (గ్రామకథ) జరుగుతుంటుంది. ఆ శక్తి కేంద్రాల (ఆశ్రమం) ప్రభావం చుట్టూపట్టు 20-25 మైళ్ళ వరకూ ఉంటుంది. తరువాత మరొక ఆశ్రమం నెలకొని ఉంటుంది. ఈ విధంగా ఆశ్రమాలు దేశం మొత్తం వ్యాపి చెంది ఉంటాయి. మా ముఖ్యోద్దేశం ఏమంటే అహింసాయుత మయిన, శక్తిమంతమైన, ఆత్మవిశ్వాసంగల, భయరహితమైన, నిర్వైరి జన సమాజ నిర్మాణం కావాలని శ్రీ వినోబాజీ తెలిపారు. వారు ఇంకా ఈ విధంగా అన్నారు.

భారత దేశంలోని మూడు మూలల్లో, మూడు ఆశ్రమాలు మధ్యలో కూడా మూడు ఆశ్రమాలు నేను స్థాపించాను. ఒకవేళ ఆ ఆశ్రమాల్లో శక్తి ఉంటే అవి యావద్భారతంలో సంచలనం కలిగించడానికి ఉపయోగపడతాయి. శ్రీ శంకరాచార్యులవారు భారతదేశంలో నాలుగు ఆశ్రమాలు స్థాపించారు. నాడు ఒక ఆశ్రమం మరో ఆశ్రమంతో సంబంధం ఉంచుకొనే పరిస్థితి లేదు. దూర దూర ప్రదేశాల్లో ఈ విధమైన నాలుగు ఆశ్రమాలను స్థాపించి నలుగురు వ్యక్తులను గొప్ప శ్రద్ధతో అక్కడ నియమించారు. ఆ ఆశ్రమాలు ఒక విధంగా దీపస్తంభాలుగా కనిపించాయి. అవి నేటికి 1200 సం॥ల నుంచి వెలసి ఉన్నాయి. ఇప్పుడు వాటి తేజస్సు కొంత మందగింపుగా కనబడుతోంది. అప్పుడప్పుడా విధమైన హెచ్చు తగ్గులుండటం సహజం. ఆ

ఆశ్రమాలు గొప్పగా సేవ చేశాయి. మనం గీ ఆశ్రమాలు స్థాపించాం. అందులో భక్తిభావన లేకపోతే అవి ఏమీ పనిచేయలేవు. తాము స్థాపించిన ఆరు ఆశ్రమాల ఉద్దేశ్యం వేరువేరుగా ఉందని వినోబాజీ తెలిపారు.

సమన్వయ ఆశ్రమం - బుద్ధగయ

18 ఏప్రిల్, 1954 లో బుద్ధగయను సమన్వయ ఆశ్రమం కోసం ఎంచుకున్నారు. పూర్వం నుంచి భారతదేశ సంస్కృతి, జీవన వికాసం సమన్వయ పద్ధతిలోనే సాగింది. బ్రహ్మవిద్య ఆచార మయిన జీవనానికి అహింసాయుతమయిన ఆలోచన మూల సూత్ర మవుతుంది. సమన్వయ ఆశ్రమం నుంచి కూడా తాము ఆపేక్షించేది అంతే అని వినోబాజీ తెలిపారు. ఇక్కడ దార్శనిక గ్రంథాల అధ్యయనం, వాటిని తమ ప్రత్యక్ష జీవనంలో ప్రయోగించడం ముఖ్య సాధనాలు.

బుద్ధగయలో శంకరమతం వైఖణుంచి ఈ ఆశ్రమ స్థాపనకు స్థలం దొరికింది. ఆశ్రమాని కెమరుగా బుద్ధ మందిరం ఉంది. అది ప్రశాంతం, ఏకాంత స్థలం. ఇది సమన్వయానికి తగిన చోటని వినోబాకు తోచిందని వారు తెలిపారు. బుద్ధగయలో అనేక దేశీయుల బుద్ధ మందిరాలున్నాయి. చీనా, జపాన్, టిబెట్టు, శ్రీలంక వంటి దేశాలతో మనం సంబంధం ఏర్పరచుకొని వారి అనుభవాలను విని మన అనుభవాలను వారికి వినిపించి భారతీయ పద్ధతిని వారికి అతిథ్యం ఇవ్వాలి. ఈ విధంగా మనం అంతర్జాతీయ సంబంధాలేర్పరచు కోవాలని అక్కడి కార్యకర్తలకు వినోబా బోధించారు.

ఆ సందర్భంలో వినోబా ఇంకా ఈ విధంగా అన్నారు. మన ఆధునిక సంస్కృతిలో కొంత లోపముంది. ప్రాచీన సంస్కృతితో

ఆ లోపం లేదు. వ్యక్తిగత పవిత్రత కొంత ఉంది. కానీ సామూహిక పవిత్రత లోపం కనిపిస్తోంది. కాబట్టి బుద్ధగయ షేత్రం అత్యంత స్వచ్ఛంగా ఉండాలని, తాము కోరుతున్నాం అన్నారు. బయటి దేశాలనుంచి వచ్చే యాత్రికులకు ఆ స్వచ్ఛత దర్శనమవుతుంది. మననుంచి కొంత సేవ లభిస్తుంది. శరీర శ్రమ, స్వచ్ఛతను మనం నిత్యయజ్ఞంగా భావించాలని వినోబాజీ కార్యకర్తలకు ఉపదేశించారు. బీహారు భూదాన, గ్రామదాన కార్యకర్తల విశ్రాంతి కోసం ఈ బుద్ధగయ ఆశ్రయం నిలయమై ఉండాలి. ఇక్కడ వారి మనస్సుకు శాంతి లభించాలని తెలిపారు.

ఆ సందర్భంలో కార్యకర్తలకు ఈ విధంగా తెలిపారు. “బుద్ధగయ ఆశ్రమంలో నివసించే కార్యకర్తలు అతీతులమని భావించరాదు. వారి జీవనం శరీర శ్రమవై ఆధారపడి ఉండాలి. దానంగా లభించే ద్రవ్యం సాధకుల జీవనభృతికోసం వెచ్చించరాదు. ఒకవేళ దానం స్వీకరించదలిస్తే, ఆ దానం కూడా శరీర శ్రమ ప్రతిఫలంగా వచ్చే దానమే అయి ఉండాలి. ఒకవేళ అక్కడ ఇళ్ళు మొదలయిన నిర్మాణాలు చేయదలిస్తే ఆ నిర్మాణాలు ఉత్పాదక శక్తితోకూడిన శరీరశ్రమతో సాధ్యాలని తమకు తెలుసన్నారు. ఇదికాక చుట్టుపట్ల వారి సేవాభారం కూడా మనవైనే ఉంటుంది. మనం మన షేత్రాన్ని అధికంగా విస్తృతపరచనవసరంలేదు. అది చిన్న షేత్రమయినా చాలు. దీపం పెద్దదైనా, చిన్నదైనా దాని పరిమిత కాంతితో అందకారం దూరమవుతుంది. అదే విధంగా మనం చుట్టుపక్కలవారి సేవను గుణవికాస దృష్టితో చేయాలి అని.” వినోబాజీ తెలిపారు.

1937లో వారు (పవనారు) ఆశ్రమానికి వెళ్ళినప్పుడు అక్కడ వారికి భగవత్ప్రసాదంగా భరతరామ సమ్మేళన విగ్రహం లభించింది. సమన్వయ ఆశ్రమానికి ఇటువంటి ఆశీర్వాదం లభించింది. ఆ ఆశ్రమంలో నీటి వసతికోసం భావి తవ్వకుతుంటే ఆ స్థలాల్లో ఒక

నుందరమైన విగ్రహం దొరికింది. ఆ విగ్రహం అక్కడే ప్రతిష్ఠించారు. ఈ పనికి భగవంతుడి ఆశీర్వాదం లభించినందుకు తాము సంతోషిస్తున్నామని వినోబాజీ తెలిపారు.

బ్రహ్మవిద్యామందిరం - పవనార్

భూదాన ఉద్యమ సమయంలో ఆలోచించటానికి నాకు తరచూ అవకాశం కలిగేది. అందులో ఒకటి శ్రీ శంకర రామానుజులు భారతదేశంలో ఒక పరంపరను ఆచరణలో పెట్టారు. నేటికీ వేల సంవత్సరాలనుంచీ ఆ సంప్రదాయం ఆచరణలో ఉంది. నాటినుంచీ నేటివరకూ వెలిసిన అన్ని పరంపరలను అధ్యయనం చేసేందుకు అవకాశం నాకు కలిగింది. పూర్వ పరంపరల పరిపూర్ణ ఫలస్వరూపం ఒక జీవన దర్శనాన్ని నేను గాంధీగారి ఆలోచనలో చూడగలిగాను. ఇటువంటి విలువైన ఆలోచనలు మనకు లభించి నప్పుడు వాటి జ్ఞాన పరంపర ముందుకు సాగాలని నాకు నిరంతరం స్ఫురించేది. శ్రీ శంకర, రామానుజులు ఇద్దరూ జ్ఞానులు, భక్తులు, అనుభవజ్ఞులు. వారిద్దరూ కర్మయోగులు, సమాజోద్ధారకులు. వారు యావద్భారతం సంచరించారు. అప్పుడు వారికి మానవ జీవితంలోని నకల సమస్యల పరిష్కార మార్గం అన్వేషించే అవసరం పట్టలేదు. ఇటీవలికాలంలో భారతదేశం పరతంత్రం కావటంవల్ల గాంధీగారికి భారతీయుల ఆధ్యాత్మిక జీవిత విషయాలేకాక, రాజకీయరంగంలోనూ మార్గదర్శకత్వం చేయాల్సివచ్చింది. నాడు శంకర, రామానుజులకు రాజకీయాల అవసరం లేకపోయింది. ఆధునిక యుగంలోని పరిస్థితులకు అనుగుణంగా అన్ని సిద్ధాంతాల మూలస్వరూపమైన సత్యాహింసలతో కూడిన బ్రహ్మవిద్యను నేను స్వీకరించాను.

చిన్ననాటినుంచీ నా ఆలోచన బ్రహ్మవిద్యవైనే ఉండేది. మేము చేసే ప్రతి పనిలో అది లోపించినట్లు తోచేది. బాపూజీ నిర్యాణంతో ఆ లోపం మరి ఎక్కువగా కనిపించింది. మనం ఈ భూమిక

వరకూ చేరనట్లయితే, వైవై పనులు స్థిరంగా నిలువలేవు. భారత దేశం సత్య, జ్ఞాన, ప్రధానమయిన దేశం కాబట్టి ఇక్కడ నిలవలేవు. కాబట్టి ఇక్కడ బ్రహ్మవిద్యామందిరాన్ని స్థాపించాలని నిశ్చయించాను. శక్తికన్నా భక్తి శ్రేష్ఠం. నాలో అంతటి శక్తి లేక పోవచ్చుకాని, దానికి సరిపడే భక్తి ఉంది. ఆ భక్తి ఆధారంపైనే 25 మార్చి 1959 తేదీన ఇక్కడ (పవనారు) లో బ్రహ్మవిద్యామందిరం స్థాపన జరిగింది.

ఈ ఆశ్రమం మొత్తం ఏర్పాట్లు సోదరీమణులతో జరగాలని తోచించి. ఇటువంటి తృప్తి నా మనసులో ఉండేది శ్రీల సాధన తరచూ గుప్తంగా ఉంటుంది. దాని ప్రభావం ఎవరిమీదనైనా తప్పక ఉండి ఉంటుంది. కాబట్టి ఆ సాధన ప్రకటన పొందే అవశ్యకత ఉంది. పురుషుడొక్కడే విశ్వకాంతిని స్థాపించలేడు. బుద్ధభగవానుడు, మొదట, శ్రీలకు స్థానం కలిగించలేదు. అనంతరం మహిళలకు స్థానం కల్పించిన సమయంలో తానొక ప్రమాదం కొనితెచ్చుకుంటున్నామన్నాడు. అది పూర్వకాలంనాటి మాట. పురుషులతోపాటు శ్రీలకు స్థానం లేకపోతే, ఆ బ్రహ్మవిద్యలో ఏమున్నది? ఈ బ్రహ్మవిద్యామందిర వ్యవస్థ శ్రీలకు అప్పగించబడింది. ఈ విధంగా బ్రహ్మవిద్యను ముక్కలు కాకుండా కాపాడుతున్నాను. ఇది ఇప్పటికాలానికి అవసరం. ఈ వ్యవస్థ శ్రీల స్వాధీనంలో ఉంటే సురక్షితంగా ఉంటుంది.

భారతీయేతిహాసం ప్రకారం మొదట్లో శ్రీకృష్ణపరమాత్మ శ్రీశక్తిని పెద్ద సంఖ్యలో జాగృతపరిచారు. తరువాత మహావీరస్వామి ఉదారంగా శ్రీలకు దీక్షనిచ్చారు. వీరిద్దరి తరువాత పెద్ద పరిమాణంలో మహాత్మాగాంధీజీ శ్రీశక్తిని జాగృతపరిచారు. ఈ కార్యంలో కొద్దిపాటి అణుదానం బాబాగావించారు. శ్రీల సామూహిక

సాధన గురించి, బ్రహ్మవిద్యామందిర స్థాపన అత్యల్ప అణువానంగా భావన పొందుతుందని బాబా తెలిసారు.

శ్రీల వ్యక్తిగత సాధన, ప్రాచీనకాలంనుంచే వస్తోంది. ఏ విషయంతోనయినా వ్యక్తిగత తపస్సు జరిగినట్లయితే అది ఆరంభమవుతుంది. ఇది నైస్సు పద్ధతి. వ్యక్తిగత క్షేత్రంలో అది సఫలమైతే అది విస్తృతమవుతుంది, పూర్వకాలంలో శ్రీలు వ్యక్తిగతంగా సాధన చేశారు. ఆ ఫలం ఈరోజు మనకు కనిపిస్తోంది. కాబట్టి సామూహికంగా శ్రీలు నిలవగలుగుతున్నారు. రాబోయే యుగంలో పురుషులకన్నా శ్రీలు ఈ రంగంలో ప్రథమస్థానం వహిస్తారు. శ్రీలకే ఆధ్యాత్మిక శక్తి కలగాలి.

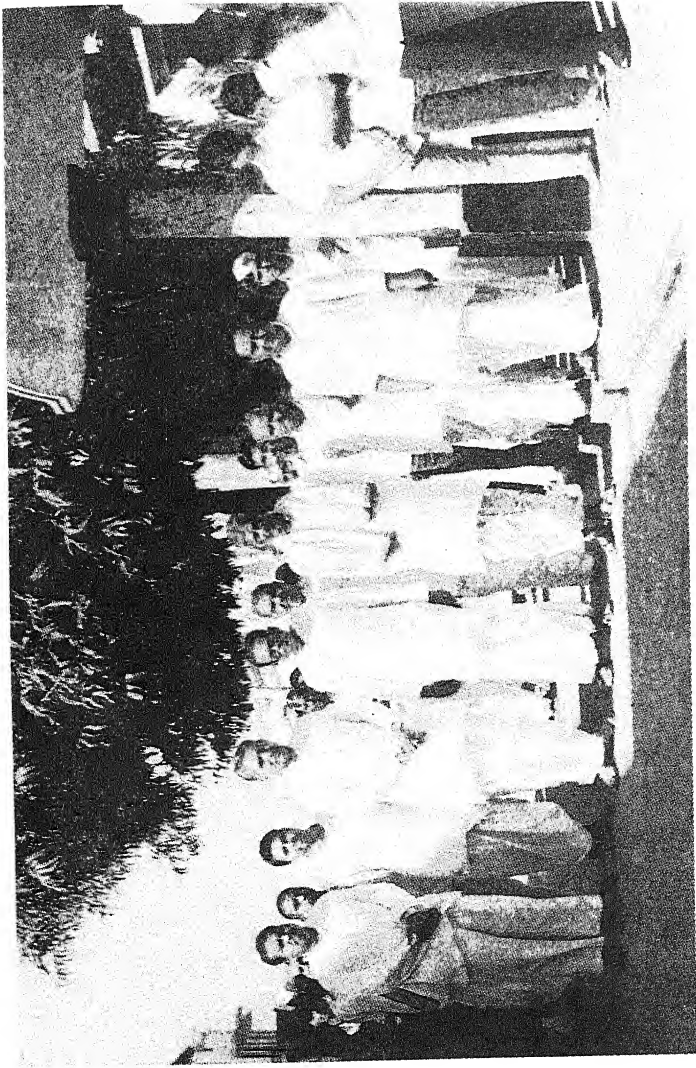
శ్రీలు శాస్త్రకారులు కావాలని కోరుతున్నాను. భారతదేశంలో మీరా, ముక్తా, అండాళ్ వంటి శ్రీలు జన్మించారు. వారు గొప్ప భక్తులు. సమాజంపైన వారి ప్రభావం ఎంతగానో ఉంది. కానీ వారు శాస్త్రకారులు కారు. ఇంతవరకూ జరిగిన బ్రహ్మవిద్యాశాస్త్రం ఏకాంతంగా జరిగింది. అందులో సంశోధన జరగాలి. ఆ సంశోధన ప్రపంచం ఎదుటికి రావాలి. ఈ కార్యం శ్రీల ద్వారా జరగాలి. శ్రీలు బ్రహ్మచారిణులై, శాస్త్రకారులై సామూహికంగా పనిచేస్తే, ఆ చిత్రం సిద్ధమై మనకు కనిపిస్తుందని వినోబా అభిప్రాయం. ఇంకా ఈ విధంగా అన్నారువారు.

నేనే శ్రీనియతే తిరుగుబాటు చేసేవాడిని. శ్రీలవైపునుంచి తిరుగుబాటు జరగాలి. వైరాగ్యమూర్తి అయిన శ్రీ మాత్రమే తిరుగుబాటు చేయగలుగుతుంది. వైరాగ్యవృత్తి ప్రకటితమవుతే మాతృత్వం సిద్ధిస్తుంది. శ్రీ శంకర, జ్ఞానేశ్వరులవంటి భక్తులు జన్మించినట్లయితే మహిళలు ఉద్ధరణపొందుతారు.

25 మార్చిన నేను బ్రహ్మవిద్యను స్మరించి ఇల్లు వదిలానని బ్రహ్మవిద్యా మహిళలతో తెలిపాను. నేటికీ అదే పేరుతో ఉంటున్నాను. సామూహిక సాధనదృష్టితో, నేను బ్రహ్మవిద్యా మందిరాన్ని ఆరంభిస్తున్నాను. నేను ఈ విషయంలో ఎంత లోతుగా ఆలోచిస్తున్నానో మాటలలో వర్ణించలేను. ఇల్లు వదిలినప్పుడు ఎంత తాపత్రయం అనుభవించానో నేటికీ అదే తాపత్రయం అనుభవిస్తున్నాను. ఇక్కడ జరిగే నిర్ణయాలు సర్వసమ్మతాలు, సర్వాంగీకారాలు. ప్రపంచం ఎదుర్కొంటున్న పెద్ద పెద్ద సమస్యలు ఒక చిన్న గ్రామంలో ఉండటం సహజం. ప్రపంచ సమస్యలు పరిష్కారానికి ఒక చిన్న గ్రామంలోని బ్రహ్మవిద్యామందిరం ప్రయోగశాలగా ఉపయోగిస్తుందని వినోబాజీ ప్రవచించారు.

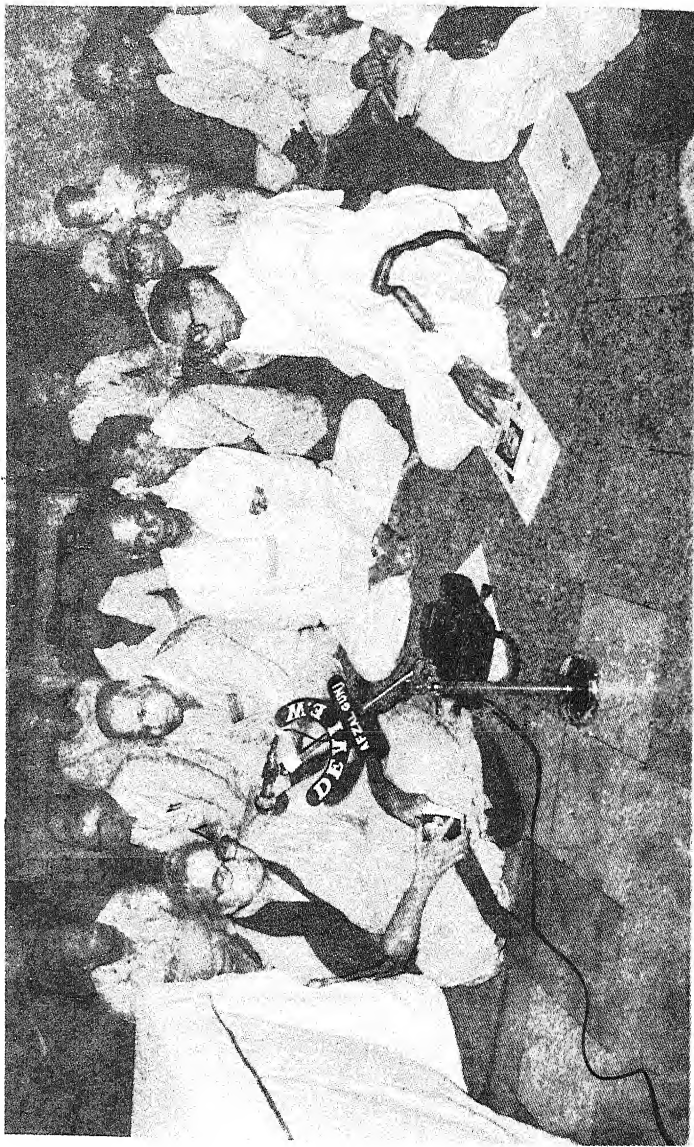
ప్రాచీనకాలంలో బ్రహ్మవిద్య అరణ్యాల్లోని ఆశ్రమాల్లో సాధన చేసేవారు. ఇప్పుడివిద్య స్వావలంబనపై ఆధారపడి ఉండాలి. ఎన్నో సంవత్సరాలనుంచీ నామిత్రులవెంట ప్రయోగం జరిపాను. ఈ విద్యను స్వావలంబనం చేయడానికి ఎన్నో గంటలు శ్రమించాను. కాని ఇప్పుడి ప్రయోగం మార్చాలి. మూడు నాలుగు గంటల శరీర శ్రమతో ఒకవ్యక్తి జీవితం గడుస్తుంది. మూడు నాలుగు గంటల శ్రమతో వచ్చే ఫలితంతో మనం తృప్తి చెందాలని ఆశ్రమవాసులకు తెలిపామని వినోబా అన్నారు.

పవనారులోని బ్రహ్మవిద్యామందిరంలో ముఖ్యంగా సోదరీ మణులుంటారు. కొందరు సోదరులుంటారు. వారంతా వారిపనులు సామూహికంగా నిర్వహించుకుంటారు. కొంతసేపు పొలంలో పని చేస్తారు. వంటపని, పాకీపని శుభ్రతవారే చేసుకుంటారు. వారికి ఒక చిన్న ముద్రశాల ఉంది. దానిని మహిళలే నడుపుతారు. అక్కడ అధ్యాత్మిక గ్రంథాల ముద్రణ, ప్రచురణ జరుగుతాయి. ఒక హిందీ పత్రిక (మైత్రి), ఒక కన్నడపత్రిక నాగరిలిపిలో ప్రచురిస్తున్నారు.

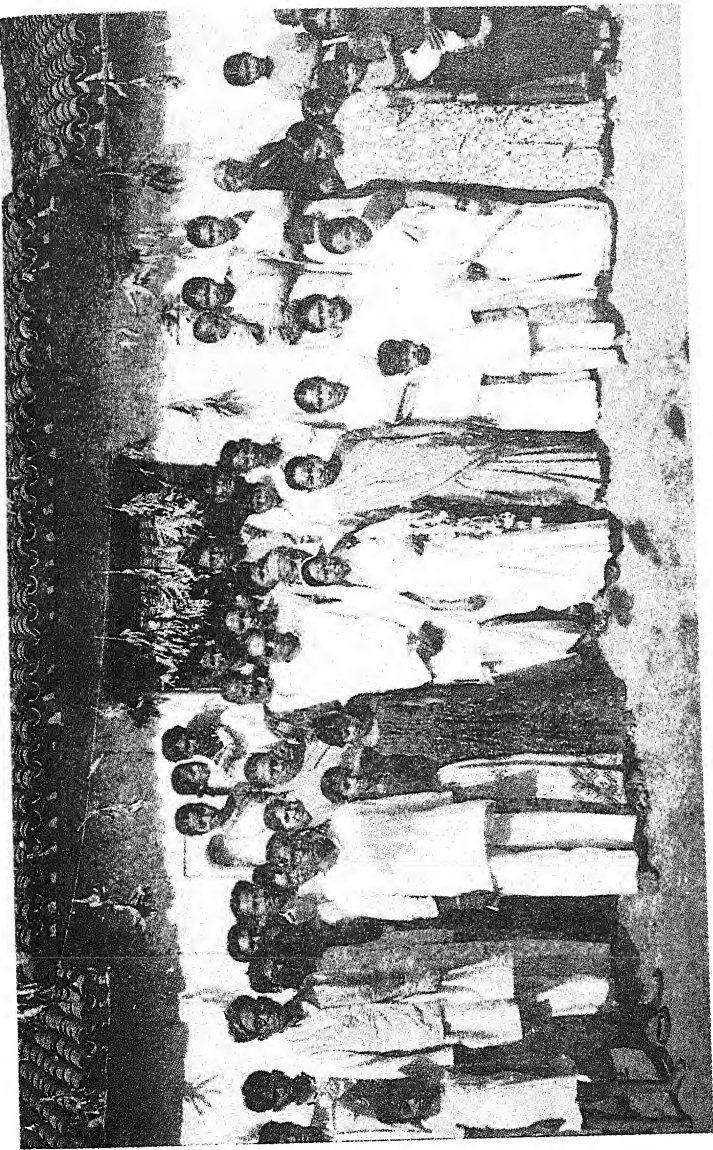

యాదగిరి గుట్టపైన జరిగిన భూదానోద్యమ రజతోత్సవాల సందర్భంలో -

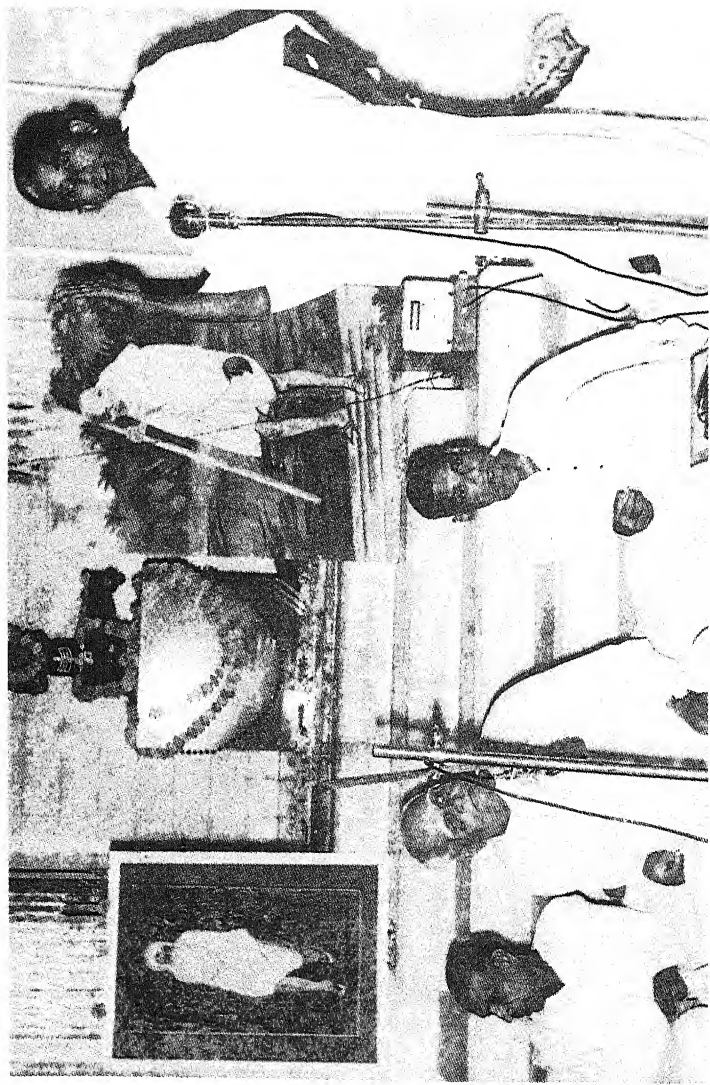
ఇందులో శ్రీ పి. నరసారెడ్డి, శ్రీ సి.పి. వారి, శ్రీ కె. కోదండరామారెడ్డి ఉన్నారు.

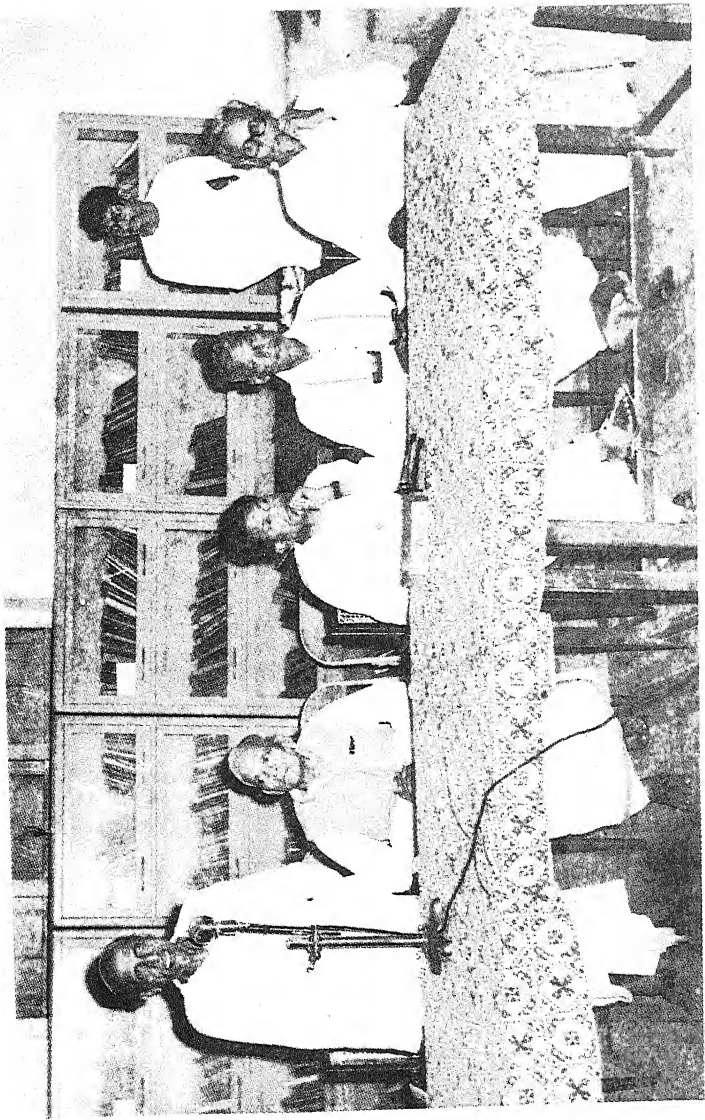
ఒక ప్రార్థనా సమావేశంలో శ్రీమతి విద్యాదేవి, శ్రీ దామోదర్ పాంగేకర్, శ్రీ
కె. కోదండరామరెడ్డి, శ్రీ బి. ఎన్. గుప్త ఉన్నారు.

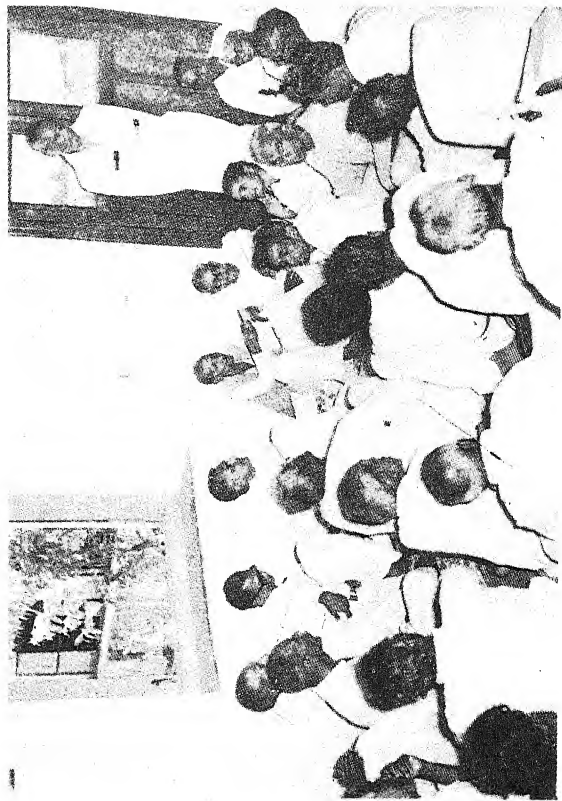
1954లో లోక్ నాయక్ జయప్రకాశ్ నారాయణ భూదాన పోచంపల్లి సందర్శించిన
సందర్భంలో- ఇందులో శ్రీమతి ప్రభావతీదేవి, శ్రీ ఎదిరె రామచంద్రారెడ్డి, శ్రీ
కోదండరామరెడ్డి ఉన్నారు.

వినోబాజీ జయంతి ఉత్సవంలో ఉత్సాహవంశీ గృహం సన్మానిరావు
 కూర్చున్నవారిలో శ్రీ, ఉమ్మెత్తల కేశవరావు, డా. మేల్కోటే, శ్రీ కోడండరా-

వినోబాజీ జయంతి ఉత్సవంలో శ్రీ ఉమ్మెత్తల కేశవరావు, మాట్లాడుతున్నవారు,
 శ్రీ నవరత్న వెంకటసుబ్బయ్య, శ్రీ సి.పి.వారి, శ్రీ కోదండరామరెడ్డి, శ్రీ జి.
 మాణిక్యరావు.

సర్వోదయ కార్యకర్తల సభలో ప్రసంగిస్తున్న శ్రీ వె. కోదండరామరెడ్డి.

ఈవిధంగా త్రివిధ కార్యక్రమాలు ఈ ఆశ్రమంలో జరుగుతాయని వినోబా తెలిపారు. (1) సామూహిక సాధన (2) శ్రమనిష్ఠ (3) సామూహికధ్యానం - అధ్యయనం ఈ మూడూ ఇక్కడ ముఖ్యం. బ్రహ్మవిద్యామందిర ప్రదేశం ఒక చిన్నదిబ్బ తవ్వగా తవ్వగా అక్కడ 30-32 ప్రతిమలు భూమినుండి లభించాయి. అవి అక్కడ స్థాపించారు. అందులో శ్రీరాముడు, కృష్ణుడు, మహాదేవుడు మొ॥ విగ్రహాలున్నాయి. బుద్ధభగవానుని, మహావీరుని విగ్రహాలున్నాయి. ఈవిధంగా 1400 సం॥ క్రితంనాటి చైన, బౌద్ధ, వైష్ణవ, శైవ విగ్రహాలు లభించాయని శ్రీ వినోబా తెలిపారు. శంకరాచార్యులు 1200 సం॥ క్రితం వారు. వారికన్నా 200 సం॥ పూర్వపు విగ్రహాలు ఇక్కడ లభించాయి. నేటికి 1300 సం॥ పూర్వం మహమ్మదుప్రవక్త జన్మించారు. ఆయన జననకాలంలోనే ఈ విగ్రహాలు సిద్ధం అయి ఉంటాయి. ఈస్థానంలో అనేక విధాలుగా భగవదనుగ్రహం మనకు లభించింది. కాబట్టి దీనిని జాగృతిదేవత అని అంటారని శ్రీ వినోబా తెలిపారు.

బ్రహ్మవిద్యామందిరంలో ఉత్తమోత్తమమయిన దృశ్యం కనిపిస్తుంది లేదా అంతా శూన్యంగా ఉంటుంది. ఇతర ఆశ్రమాల్లో లభిస్తే పదిలక్షలు లేదా అధమం పదివేలు, కాని ఇక్కడ అట్లాకాదు. ఇక్కడ లభిస్తే అనంతం లేకపోతే శూన్యం. ఈ బ్రహ్మవిద్యామందిర విషయంలో తక్కువమాట చెల్లదు. ఇక్కడ శూన్యం లభించినా నేను ఈపని చేయాల్సి ఉంటుంది. పది, అయిదు కూడబెడితే ప్రయోజనం ఉండదు. కాబట్టి అయితే అనంతం లేకపోతే శూన్యం అనేదే మన ద్యేయం అని వినోబా తెలిపారు.

ప్రస్తాన ఆశ్రమం - పఠాన్ కోట్

1959 ఆక్టోబర్ లో శ్రీ వినోబా కాశ్మీరుయాత్ర పూర్తిచేసుకొని

తిరిగి పంజాబ్ ప్రాంతం వచ్చి తమకు ప్రస్తుత ఆశ్రమస్థాపన భావన కలిగిందని తెలిపారు. ఆ స్థలానికి పాకిస్థాన్, కాశ్మీర్, పంజాబు మూడు ప్రాంతాలు సమీపంలో ఉంటాయి. మూడు రాష్ట్రాల కూటమి అక్కడ ఉంటుంది. అక్కడ శాంతిసేన కేంద్రం స్థాపిస్తారు. విద్యాభ్యాస కార్యక్రమం నడుపుతారు. చలికాలంలో కాశ్మీరు నుంచి నిరాధారంగా వచ్చే కూలీల సేవాకార్యక్రమం కూడా జరుగుతుంది. అధమపక్షం వారి హృదయ ఆవేదన వినడానికి అవకాశం ఉంటుంది. గురుదాస్ పురంలో ఈసాయిలు అధికం. ఇక్కడ హిందూ, మహ్మదీయ, ఈసాయిల కలయిక అవుతుంది. ఈవిధంగా మూడు మతాల సమ్మేళనసేవ ఇక్కడ జరిగితే దేశంలో గొప్ప పరివర్తన కలుగుతుంది. ఈ ఉద్దేశ్యంతో పఠాన్ కోటలో ఈ ఆశ్రమం స్థాపించారని పూజ్య వినోబా వివరించారు.

విసర్జన ఆశ్రమం - ఇండోరు

వినోబాజీ నిరంతరం 9 సార్లు పాదయాత్ర చేసిన తరువాత 15 ఆగస్టు 1960 నాడు ఇండోరులో ఒక నది ఒడ్డున విసర్జన ఆశ్రమం స్థాపించారు. ఆ నదిలోనే గాంధీగారి అస్తికల విసర్జన జరిగింది. ఇది ఇండోరు, మహారాష్ట్ర, గుజరాతు, రాజస్థాన్, మధ్యప్రదేశ్ ల సంగమస్థానం. ఇది దేవి అహల్యాబాయి జన్మించిన పుణ్యస్థలం. ఇక్కడ ఏకాదశవ్రతాల పాలన, ఆచరణ జరుగుతుంది. మానవులలో పరస్పర ప్రేమానురాగాలు వృద్ధిపొందే ప్రయత్నాలు, ఆత్మశక్తి అభివృద్ధిపరిచే సాధనం జరుగుతుంది. ఇక్కడ భిన్నత్వంలో ఏకత్వం ప్రకటితమవుతోందని పూజ్య వినోబా ఆశ్రమస్థాపన సమయంలో ప్రవచించారు.

మైత్రీ ఆశ్రమం - అస్సాం

అస్సాం పర్యటన చివరిరోజుల్లో వినోబాజీకి, అస్సాంలో

శ్రీశక్తి జాగరణకై ఒక ఆశ్రమాన్ని స్థాపించాలనే సంకల్పం కలిగింది. దాని పరివర్తనమే మైత్రీ ఆశ్రమస్థాపన. శ్రీలలో వీరాంగనలు, భక్తులు, కవులు, విద్వాంసులు వెలిశారు. క్రమంగా ప్రజల్లో హింసావిధానంమీద విశ్వాసం తగ్గుతోంది. ఆస్థానంలో అహింసా విధానం ప్రవేశపెట్టాలి. ఈ విషయంలో మాలిక ఆలోచనలు అవసరం. ఈ మైత్రీ ఆశ్రమం ఏ మార్చి 1962లో వినోబా స్థాపించారు. ఈ ఆశ్రమంలో నియమాలు, ద్యేయం, కార్యక్రమాలు, ఏవైతే అభ్యసినారో అవన్నీ మైత్రీ ఆశ్రమానికి అదర్శంగా ఉండాలని వినోబాజీ బోధించారు. ఈ ఆశ్రమంలో జ్ఞానవిజ్ఞానాలు ఏకమై శరీరం బుద్ధి మిళితమై రెండూ కలిసి తపస్సు ఆచరించాలని బాబా ఉపదేశించారు. ఈస్థానం భారతదేశపటంలో ఒకమూలలో ఉంది. తలవని తలంపుగా ఈ ఆశ్రమ స్థాపనకు ఒక సంవత్సరం అనంతరం ఢిల్లీ నుంచి జాగృతి, మైత్రీ అనే మహిళలయోత బయలుదేరి యావద్భారతంలో శాంతిసందేశం ప్రచారంచేసి చివరలో మైత్రీ ఆశ్రమంతోనే ముగిసింది. ఈవిధంగా ఈ మైత్రీ ఆశ్రమం ఆ మహిళల పాదయాత్ర నిజగృహమైంది. ఇదంతా దైవేచ్ఛ అని బాబా తెలిపారు.

వల్లభనికేతన్ - బెంగుళూర్

1957లో బెంగుళూరుకు 7 మైళ్ళ దూరంలో 'విశ్వనీడం' అనే ఆశ్రమం పూజ్య వినోబా స్థాపించారు. 'యత్రవిశ్వం భవతి ఏకనీడం' అనే ద్యేయంతో ఈ ఆశ్రమస్థాపన జరిగింది. ఈ ఆశ్రమభారం శ్రీ వల్లభస్వామికి అప్పగించారు అనంతరం ఆస్థానం మారి వల్లభ స్వామిస్మరణలో వల్లభనికేతన్ అనే పేరుతో బెంగుళూరు పట్టణంలో ఆశ్రమం వెలిసింది. ఆయన పవిత్రమైన ఆత్మకలవాడు. అటువంటి పవిత్రమైన భావనగల వ్యక్తులను చాలా తక్కువ మందిని చూడగలిగామని పూజ్యవినోబా తెలిపారు. ఆ ఆశ్రమంలో స్వాధ్యాయం,

ద్యానం, చింతన, ప్రశాంత వాతావరణం ఉండాలని బాబా ఉపదేశించారు. ఆ ఆశ్రమ విషయంలో నాలుగుమాటలు దృష్టిలో ఉంచుకోవాలని తెలిపారు.

(1) ఆ వాతావరణంలో శాంతి ఉండాలి (2) విరోధం లేనటువంటి సేవాకార్యాలు జరగాలి. (3) అందులో అధ్యాత్మికదృష్టి ఉండాలి (4) అక్కడ శాంతి, భక్తిప్రీతి వాతావరణం నెలకొని ఉండాలి. అక్కడకు వచ్చిన వారు శాంతి అనుభవించి వెళ్తారని వినోబా తెలిపారు.

జయప్రకాశ్ సంపూర్ణ క్రాంతి - సర్వోదయలో అభిప్రాయభేదాలు

1951 ఏప్రిల్ 18 న ఆరంభమైన భూదానయజ్ఞం క్రమంగా గ్రామదాన ఉద్యమస్థాయికి చేరుకొంది. 1952 వ సంవత్సరం ఉత్తర ప్రదేశ్ లోని 'మంగ్రోలు' గ్రామం శ్రీ కరణ్ బాయ్ ఆద్యర్థ్యంలో గ్రామదాన గ్రామంగా సేవాపురి సర్వోదయ సమ్మేళనంలో ప్రకటించారు. 1964 వరకు 42,27,476 ఎకరాల భూమి భూదానంగా ప్రకటించడం జరిగింది. 1971 నాటికి 1,68,058 గ్రామదానాలు, 1142 బ్లాక్ దానాలు, 4 జిల్లా దానాలు జరిగాయి. గ్రామదాన వ్యవస్థ ద్వారా గ్రామస్వరాజ్యం సాధించాలని దానిద్వారా ఆర్థిక వికేంద్రీకరణ జరిగితే శోషణ తగ్గుతుందని అభిప్రాయపడ్డారు. 1952 వ సంవత్సరం సేవాపురి సమ్మేళన సందర్భంగా జయప్రకాశ్ సర్వోదయ సమాజ్ సభ్యత్వం స్వీకరించారు. 1954 లో బుద్ధగయలో జరిగిన సర్వోదయ సమ్మేళనంలో వారు జీవనదానం ప్రకటించారు. అనంతరం వినోబా తలపెట్టిన శాంతిసేనకు అదృష్టవశాత్తూ నియమితులయ్యారు.

1957 సెప్టెంబర్ 21, 22 న మైసూరు నగరానికి సమీపంలో 'యల్వాల్'లో జరిగిన సర్వోదయ సమావేశంలో నాటి భారత

రాష్ట్రపతి బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్, ప్రవానమంత్రి నైహూ, కేంద్ర మంత్రులు, కొందరు ముఖ్యమంత్రులు, సర్వోదయ నాయకులు, కమ్యూనిస్టుపార్టీ నాయకులు శ్రీయుతులు నంబూద్రీప్రసాద్, జడ్. ఏ. అహ్మద్, సోషలిస్టు నాయకులు శ్రీ గంగాచరణ్ సిన్హా ఇంకా ఎందరో భారతదేశ నాయకులు శ్రీ వినోబాజీ తలపెట్టిన గ్రామదాన సిద్ధాంతాన్ని ఏకగ్రీవంగా అంగీకరించారు. దేశ ఆర్థిక, సాంఘిక, రాజకీయ సమస్యల పరిష్కారానికి ఇదే సరయిన మార్గమని ప్రకటించారు. స్వతంత్ర భారతదేశంలో అన్ని పార్టీల నాయకులు ఒకే వేదికపై నుంచి ఏకగ్రీవంగా ఆమోదించిన చారిత్రాత్మక తీర్మానం ఇదొక్కటే.

నాటికి భారతదేశంలోని మూడువేలకు వైగా ఉన్న గ్రామాల ప్రజలు తమ వ్యక్తిగత భూమిని తమంతటతామే వదులుకొని భూమిని గ్రామసభ వరం కావించారు. ఆ సభలో పాల్గొన్న కేంద్రమంత్రులు, రాష్ట్రాల ముఖ్యమంత్రులు తమ రాష్ట్రాలలో ఆచరణలో పెట్టబోయే భూ సంస్కరణలు, పంచవర్ష ప్రణాళికలు సహకార సంఘాలద్వారా ఈ ఉద్యమాన్ని బలపరిచి జయప్రదం చేస్తామని వాగ్దానం చేశారు. ఈ ఉద్యమంవల్ల తమ ప్రణాళికకు ప్రయోజనం చేకూరుతుందని భావించారు. భారతదేశ ప్రజాభివృద్ధి ప్రణాళికలకు గ్రామదాన ఉద్యమానికి సన్నిహిత సంబంధం ఉండాలని వారు కోరారు. అంతటితో ఆ చరిత్రాత్మక సభ సమాప్తమైంది.

భారతదేశంలో శాంతి నెలకొంది. కాంగ్రెస్ పరిపాలన పటిష్టమైంది. పండిత నైహూ స్వర్గస్తులైనారు. శ్రీమతి ఇందిరా గాంధీ అధికారంలోకి వచ్చారు. పూర్వం చేసిన వాగ్దానాలు పెడచెవిని పెట్టడమే కాకుండా ప్రభుత్వానికి సర్వోదయ సిద్ధాంతాలూ ఉద్యమమూ కంటక్ ప్రాయాలయ్యాయి. భూదాన గ్రామచట్టాలు చేశారుకానీ భూమి పంపిణీకి ఏవిధమైన సహాయం చేయలేదు. మొదటిదశలో ఏదో కొంత

దనసహాయం కొన్ని ప్రాంతాలలో చేశారు. ఉద్యమం బలపడినకొద్దీ ఆ నామమాత్రం సహాయం కూడా ఆపేశారు. భూమిహీనులకు పంపిణీ చేసిన భూదాన భూముల నిర్వహణకు, అభివృద్ధికి, తమ ప్రణాళికల ద్వారా కానీ ప్రత్యేకంగా కానీ ఏ విధమైన సహాయం అభించలేదు.

1972 లో అమలుపరచిన భూ సంస్కరణలో భూదాన భూములు మినహాయించుతామని మొదట ప్రకటించి తరువాత మినహాయింపు మానుకున్నారు. చివరకు సర్వోదయ నాయకులను వారు తమ ప్రథమ శత్రువులుగా పరిగణించారు. ప్రభుత్వ సహకారం లేక, ప్రకటించిన గ్రామదానాల్లోని ప్రజలు నిరాశా నిస్పృహలకు తోనయ్యారు. భూ సంస్కరణలలోని భూదాన భూములను మినహాయించే, భూస్వాములు ఉదారంగా, తమ భూములను భూదానంగా ప్రకటించడానికి అవకాశం ఉంటుందని, దాతలకు భూమి ప్రతిఫలం ఇవ్వనవసరం లేదనీ, దాతల, గ్రహీతల మధ్య ప్రేమ, సహకార భావన వృద్ధిచెందుతుందని శ్రీ వినోబాజీ తమవద్దకు వచ్చిన ముఖ్యమంత్రులకు ఉపదేశం చేశారు. కాని వారు ఆ ఉపదేశాలను పెడచెవిన పెట్టారు. భూమి అభివృద్ధి చేసి, సారవంతం చేసి, నీటిసౌకర్యం కలిగించి పంటలను అధికం చేయటానికి దనసహాయం లేక, భూగ్రహీతలు ఋణగ్రస్తులై కొందరు భూదాన భూములను అమ్మేశారు. ప్రకటించిన గ్రామదాన గ్రామాల్లోని ప్రజలు నిరాశ చెందారు. ఈ పరిస్థితికి జయప్రకాశ్ తట్టుకోలేకపోయారు. దాతలనుంచి భూదానంగా భూమి సేకరించడం, గ్రామప్రజలకు నచ్చచెప్పి గ్రామదానాలు ప్రకటించడం కార్యకర్తల కర్తవ్యం. భూదానంలో వచ్చిన భూమిని అభివృద్ధిపరచి, నీటిసౌకర్యాలు ఏర్పాటుచేసి, మంచి పంటలు పండించి గ్రహీతలు స్వయంసమృద్ధం అయ్యేట్లు సహాయపడటం ప్రభుత్వ బాధ్యత. అదేవిధంగా గ్రామదానంగా ప్రకటించిన గ్రామాలును పటిష్టపరిచి గ్రామదాన వ్యవస్థను ఆచరణలో పెట్టే బాధ్యత ప్రభుత్వంవైనే ఉంటుంది. సర్వోదయవారు అధికార రాజకీయాల్లకు

అతీతంగా ఉండాలని వినోబాజీ ఉపదేశించారు. నమ్మకున్న ప్రభుత్వం చేసిన వాగ్దానాలు శుష్కవాగ్దానాలయ్యాయి. వైనుండి వారు తమ అవసరాలకు అనుకూలంగా సర్వోదయవాదులను ఉపయోగించు కున్నారు. తమ అవసరం తీరిన వెంటనే పక్కకు నెట్టిశారు. రెండో వైపు ప్రభుత్వంలో ఆశ్రితజన పక్షపాతం అధికార దుర్వినియోగం, లంచగొండితనం ప్రతిదినం పెచ్చుపెరుగుతోంది. ఈ పరిస్థితి ప్రజాస్వామ్యానికే గొడ్డలిపెట్టయింది. కాబట్టి ఈ వ్యవస్థను మార్చాలని దేశనాయకులను ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ దిశగా మళ్ళించాలని శ్రీ జయప్రకాశ్ నిశ్చయించారు. సంపూర్ణ క్రాంతిద్వారా ఏర్పడే గ్రామ స్వరాజ్య వ్యవస్థే పరిష్కారమార్గమని ఆయన అభిప్రాయపడ్డారు.

బీహారు ఊమ సమయంలో జె.పి. నాయకత్వంలో యావ ద్భారతం నుంచి లక్షలాది రొక్కల, దాన్యం, మందులు సేకరించి ఊమ పీడితులకు సహాయం అందించారు. ముజఫర్ పూర్ లో తలెత్తిన నక్సలైట్ల బెడదను జె.పి. తమ ప్రాణాలను ఎదుర్కొని ఎదుర్కొన్నారు. ఆ సమయంలో వారు 'ముఖాముఖి' అనే పుస్తకాన్ని ప్రకటించారు. వారి ప్రభావంవల్లనే నక్సలైట్ల బెడద త్థొలగింది. బంగ్లాదేశ్ సంకట సమయంలో మొదట ప్రభుత్వం మూగే భావం వహించింది. జె.పి. ఆధ్వర్యంలో సర్వోదయ కార్యకర్తలు బంగ్లాదేశ్ శరణార్థుల సహాయార్థం వెళ్ళారు. ఆ దిశలో బంగ్లాదేశ్ శరణార్థులకు ప్రభుత్వం ఏ విధంగా సహాయం చేయలేదు. వైనుండి జె.పి.కి సర్వోదయ కార్యకర్తలకు పలుకుబడి పెరుగుతుందని వారు భావించారు. జె.పి. 16 విదేశాలలో పర్యటించి నానా దేశాలలో బంగ్లాదేశ్ పౌరుల పట్ల సానుభూతి సంపాదించారు. ఈయన చొరవ వల్లనే బంగ్లాదేశ్ కు విముక్తి మార్గం ఏర్పడి ఉండవచ్చు. ఫంబల్ లోయల్లో ఉండే బందిపోటు దొంగల హృదయ పరివర్తనకు జె.పి. పూనుకున్నారు. వందలాది బందిపోట్లు తమ ఆయుధాలతో తొంగిపోయారు.

దేశంలో అవినీతి, లంచగొండితనం పెరిగిపోతున్నాయి. వీటిని నివారించడానికి, అదుపులో పెట్టడానికి గుజరాత్ లో జాత్ర సమితి ఏర్పడింది. శాసనసభ్యుల ఘెరావ్ వద్దని ఉద్యమాన్ని సత్యాహింసల మార్గంలో శాంతియుతంగా సాగించాలని జె.పి. విద్యార్థులకు బోధించారు. అవినీతికి పేరు పొందిన చిమన్ బాయ్ మంత్రివర్గం అనతి కాలంలోనే కూలిపోయింది. బీహారు రాష్ట్రం లోనూ జాత్ర సమితి ఏర్పడింది. నిరుద్యోగ సమస్య, అవినీతి, ఆశ్రిత పక్షపాతం, లంచగొండితనం, చివరకు ప్రజల కనీసావశ్య రాలను కూడా తీర్చని ప్రభుత్వానికి వ్యతిరేకంగా ఉద్యమం ఆరంభమైంది. విద్యార్థులు జె.పి.ని ఆశ్రయించారు. ఈ ఉద్యమాన్ని బలపరచడానికి మొదట జె.పి. వెనుకంజ వేశారు. జనసంఘం, సోషలిస్టు పార్టీ, సర్వోదయ నాయకులు, విద్యార్థుల కోర్కెలను బలపరిచారు. ఇంత జరుగుతున్నా తమకు పట్టనట్లు ప్రభుత్వం మూకీ భావంతో ఉంది. చివరకు ప్రజాశక్తి నిర్మాణానికి జె.పి. పూను కున్నారు. 1974 మార్చి 18వ రోజున అనేక హింసాకాండలు జరిగాయి. 'సర్పిలైట్', 'ప్రవీప్' వంటి ఎన్నో పత్రికల కార్యాలయాలపై ప్రభుత్వం దాడి చేసింది. క్రమంగా జె.పి.కి వినోబాజీకి మధ్య అభిప్రాయభేదాలు కల్పించటానికి ప్రభుత్వం పథకాలు వేసింది. 1974 ఏప్రిల్ 12 నాడు జరిగిన శాంతి యాత్రకులపై గయలో పోలీసులు కాల్పులు జరిపితే ఎసిమిది మంది శాంతియాత్రీకులు అక్కడికక్కడే మరణించారు. బీహారు ముఖ్యమంత్రి గవూర్ ఆయన మంత్రివర్గం రాజీనామా చేయాలని బీహార్ జాత్ర సమితి కోరింది. బీహార్ ఉద్యమ కారణంగా సర్వోదయ సమాజంలో చీలికలు ప్రారంభమయ్యాయి. బీహారు ఉద్యమాన్ని గురించి వినోబాజీని ప్రశ్నిస్తే, వారు 'పాట్నాలో జరిగే మంచి చెడ్డలు భగవదర్పణ' అని అన్నారు.

గ్రాంలోని మహిళాశ్రమంలో సర్వసేవా సంఘం సమావేశం జరిగింది. బీహారులోని జయప్రకాశ్ తలవెట్టిన ఉద్యమాన్ని సమర్థించవచ్చా? అనేది చర్చనీయాంశం. ఆనాడు సర్వసేవా సంఘాధ్యక్షులు శ్రీ సిద్ధరాజ్ డడ్డా - కార్యదర్శి శ్రీ రాకూర్ దాస్ భంగ్, వీరితో సహా అనేకమంది సర్వోదయ కర్తలు బీహారు ఉద్యమాన్ని సమర్థించారు. మహామేధావి, వయోవృద్ధులు, వినోబాకు అతి సన్నిహితులు శ్రీ దాదా దర్మాధికారి కూడా బీహారు ఉద్యమాన్ని సమర్థించారు. మహా విద్వాంసులు చారుచంద్ర భండారి, కుమారి నిర్మలా దేశపాండే, పట్నాయక్ వంటి మేధావులెందరో ఈ ఉద్యమాన్ని వ్యతిరేకించారు. ఆరోజు జె.పి.గారి ఆరోగ్యం సరిగ్గా లేకపోయినప్పటికీ బీహారు ఉద్యమాన్ని సమర్థిస్తూ ఏకధాటిగా రెండు గంటలు ఉపన్యసించారు. వారు అడిగిన ప్రశ్నలకు సమాధానం ఇచ్చారు. చివరి రోజు సమావేశం పోనారు ఆశ్రమంలో వినోబాజీ సమక్షంలో జరిగింది.

సర్వోదయంలో సమస్యలు సంఖ్యాబలంతో తీర్మానం పొందవు. అవి సర్వసమ్మతితో సర్వానుమతితో ఆమోదం పొందేవి. అధిక సంఖ్యాకులు జె.పి. ఉద్యమాన్ని సమర్థించారు అయినా ఏ నిర్ణయం జరగలేదు. చివరి నిర్ణయం వినోబాజీకి వదిలేయడం జరిగింది. “వ్యక్తిగతంగా బీహారు ఉద్యమంలో పాల్గొనే అధికారం ప్రతి వారికీ ఉన్నదని తమ అంతరాత్మ బోధిస్తున్నదని ఉద్యమం జయప్రదమైతే అంతా సంతోషిస్తారని లేకపోతే గుణపాఠం నేర్చుకుంటారని వినోబాజీ అన్నారు. “ఇండిరాగాంధీని, వినోబాజీ సమర్థిస్తున్నార”ని తెల్లవారి ప్రతికల్లో ప్రకటన వెలువడింది.

బీహార్ ఉద్యమ సమయంలో జె.పి. ఎన్నో సభల్లో ప్రసంగించారు. వారి ఉపన్యాసాలను కొందరు కాంగ్రెస్ నాయకులు చిల్ల

చిలవలు, పలవలుగా చేసి విపరీత ప్రచారం సాగించారు. క్రమంగా ఈ ఉద్యమం భారతదేశం అంతటా విస్తరించారంభించింది. “తమ ఉద్యమలక్ష్యం కాంగ్రెస్ పార్టీని అధికారం నుంచి దించి, మరొక పార్టీకి అధికారం అప్పగించడంకాదని దానివల్ల ఏమీ ప్రయోజనం ఉండదని జె.పి. స్పష్టీకరించారు. జాతీయ జీవనంలో మౌలిక సమస్యలను పరిష్కరించడం ద్వారానే ఆర్థిక, సాంఘిక రాజకీయ పరివర్తన తేవడం సాధ్యమని అన్నారు. నిజాయితీ నిష్కళంక ప్రవర్తనగల వారినీ, ప్రజాహితం కోరేవారినీ ప్రజాప్రతినిధులుగా ఎన్నుకోవాలనీ అటువంటివారే స్వరాజ్య ఫలితాలను ప్రజలకు అందిస్తారనీ అన్నారు. నవంబర్ 4 వరకు బీహారులో 31 వేల మంది కార్యకర్తలు అరెస్టయ్యారు. చివరకు జె.పి. కూడా లాఠీ దెబ్బలకు గురికావలసి వచ్చింది. ఆయన వెంట ఉన్న కార్యకర్తల మీద లాఠీ ఛార్జి చేశారు. జె.పి. వై జరిగిన అత్యాచారానికి ఇందిరాగాంధీ క్షమాపణ చెప్పుకోవాలని శ్రీ దాదా ధర్మావికారి ప్రకటించారు కమ్యూనిస్టు నాయకులు శ్రీ జ్యోతిబసు, జనసంఘ నాయకులు ఎల్.కె. అద్వానీ భాగల్ పూర్ విశ్వవిద్యాలయ ఉపాధ్యక్షులు-దేవేంద్ర ప్రసాద్ సింగ్ వంటి ఎందరో మహానీయ నాయకులు ప్రభుత్వ చర్యను ఖండించారు. తరవాత చౌదరీ చరణ్ సింగ్ సూచనపై ప్రతిపక్షాలన్నీ ఏకమై ఒక కొత్త పార్టీ ఏర్పాటు చేసుకున్నారు. అదే జనతా పార్టీకి నాంది.

గడచిన ఎన్నికలలో శ్రీమతి ఇందిరా గాంధీ అవినీతికి పాల్పడ్డారని ఆమె ఎన్నిక చెల్లవని ఆమె ప్రత్యర్థి శ్రీ రాజనారాయణ్ అలహాబాద్ హైకోర్టులో రిట్ పీటిషన్ దాఖలు చేసుకున్నారు. 1975 జూన్ 12 న అలహాబాదు హైకోర్టు న్యాయమూర్తి, జస్టిస్ సిన్హా శ్రీమతి గాంధీ ఎన్నికలలో అవినీతికి పాల్పడినట్లు రుజువైందని ఆమె సెక్షన్ 123 (7) చట్టం క్రింద శిక్షార్హురాలని తీర్పు ఇచ్చారు. శ్రీమతి గాంధీ పదవి వదులుకోలేదు. ఆమెకు వెంటనే ‘స్టే’ ఆర్డరు లభించింది. కాంగ్రెస్ నాయకులు ‘ఇందిరాయే ఇండియా’ అని ప్రకటించి, ఆమెను

రాజీనామా చేయవద్దని ప్రోత్సహించారు. దేశంలో కట్టోలిత పరిస్థితి ఏర్పడింది. అర్దికల్ 352, 359 అనుసరించి 1975 జూన్ 21న అత్యవసర పరిస్థితిని ప్రభుత్వం ప్రకటించింది. అదేరోజు రాత్రి శ్రీ జయప్రకాశ్, మురార్జీదేశాయ్ వంటి నాయకులేకాక ఎందరో సర్వోదయ, తదితర కార్యకర్తలు అరెస్టయ్యారు. వీరిలో విద్యార్థులు, ఉపాధ్యాయులు, సర్వోదయ తదితర రాజకీయ నాయకులు పాత్రికేయులున్నారు. అత్యవసర పరిస్థితులలో లక్షా నలభై వేలమంది అరెస్టయ్యారు. ఈ పరిస్థితిచూసి 'వినాశకాలే విపరీతబుద్ధి' అన్నారు. జె.పి. 'భగవదేచ్ఛ' అన్నారు మురార్జీ. శ్రీమతి గాంధీ 20 అంశాల పథకం, శ్రీ సంజయగాంధీ (5) అంశాల పథకాలు అమలులోకి వచ్చాయి. ఈ ఉత్తర్వులు నిర్లక్ష్యం చేసిన ముఖ్యమంత్రులు పదవులు కోల్పోయారు. ఏ అధికారంలేని సంజయ్ గాంధీ సర్వాధికారాలు చెలాయించనారంభించారు.

జైలులో జె. పి. ఆరోగ్యం ఖీణించింది. మూత్రపిండాలు పనిచేయకుండా పోయాయి. ఆయన చికిత్సకోసం బొంబాయిలోని జెస్ లోక్ హాస్పిటల్ లో చేరారు. అక్కడ ఆయనకు 'డయాలిసిస్' చికిత్స చేశారు. 1975 డిసెంబర్ 4వ తేదీన జె. పి. పై ఉన్న అంక్షలు తొలగించారు. తలవని తలంపుగా 1977 మార్చినెలలో పార్లమెంట్ మధ్యంతర ఎన్నికలు జరుగుతాయని ప్రభుత్వంవారు ప్రకటించారు. 1977 జనవరి 23వ తేదీన 27 మంది సభ్యులతో జనతాపార్టీ ఏర్పడింది - ఈపార్టీ ఆశయం అధికార వికేంద్రీకరణ. దీనిద్వారా గ్రామాదులలో నివసించేవారు కూడా తమ అవసరాల గురించిన నిర్ణయాలు తామే తీసుకోగలుగుతారు. అధికార దుర్వినియోగం జరగదు. ఈ సందర్భంతో బాబూ జగజీవన్ రాంతోపాటు ఎందరో కేంద్రమంత్రులు కాంగ్రెస్ సంస్థను వదిలివేశారు. ఎన్నికలు సక్రమంగా జరిగాయి. 1977 మార్చి 20వ తేదీ నుంచి ఎన్నిక ఫలితాలు ప్రకటించారు. శ్రీమతి గాంధీ ఓడిపోయారు. ఆమె ప్రత్యర్థి

శ్రీ రాజ్ నారాయణ విజయం ప్రకటించారు. జనతాపార్టీకి 299 స్థానాలు కాంగ్రెస్ సంస్థకు 153 స్థానాలు వచ్చాయి. ఉత్తరదేశ్ మంతా జనతాపార్టీ విజయం సాధించింది. ఆంధ్ర, కర్ణాటక రాష్ట్రాలు మాత్రమే కాంగ్రెస్ కు దక్కాయి. శ్రీమతి గాంధీ రాజీనామా చేశారు. శ్రీ మురార్జీ ప్రదానమంత్రి పదవి చేపట్టారు. జె. పి. తమ జీవిత ద్యేయం సిద్ధించిందని ఈ ఎన్నికల ద్వారా తాము తలపెట్టిన 'సంపూర్ణ విప్లవం' ద్వారా గ్రామస్వరాజ్యం సిద్ధించి, అధికార వికేంద్రీకరణ జరుగుతుందని ఆశించారు. కానీ వారి ఆశలు అడియాసలయ్యాయి. అనతికాలంలోనే ప్రభుత్వంలోకి వచ్చిన జనతాపార్టీలో చీలికలు వచ్చాయి. ప్రదానమంత్రి పదవిలో ఉన్న మురార్జీనితోసి రాజని నలుగురు మంత్రులు తామే ప్రదానమంత్రి మాదిరిగా వేరువేరు ప్రకటనలు చేయడం మొదలుపెట్టారు. వ్యవహారదక్షుడు, అనుభవజ్ఞుడు అయిన మురార్జీ అతికష్టంగా 2½ సంవత్సరాలు పరిపాలించగలిగారు. జె. పి. నిస్సహాయస్థితిలో బొంబాయిలోని జెస్టోక్ ఆస్పత్రిలో ఉన్నారు. ఏరోజుకారోజు జనతాపార్టీలోని కల్లోల వార్తలు భరించలేక "నేను ఎందుకు బతికి ఉన్నాను" అనే నిరాశా నిస్సృహ వాక్కులు వారి నోటినుంచి విసాల్సివచ్చింది. ఆ తరువాత కొద్దికాలానికే వారు పరలోకగతులయ్యారు. ప్రతిదినం జనతాపార్టీలోని చీలికలు అధికమయ్యాయి. శ్రీ మురార్జీదేశాయి భారత ప్రదానమంత్రి పదవి నుంచి తొలగిపోయారు. చౌదరి చరణ్ సింగ్ కాంగ్రెస్ మద్దతుతో ప్రదానమంత్రిగా ప్రమాణస్వీకారం చేశారు. కానీ ఆయన పదవి ఎంతోకాలం నిలవలేదు. భారతదేశంలోని ఏపార్టీకి ప్రభుత్వం స్థాపించలేని పరిస్థితి ఏర్పడింది. చివరకు నాటి రాష్ట్రపతి శ్రీ నీలం సంజీవరెడ్డి లోక్ సభను రద్దుచేసి ఎన్నికలు జరపడానికి ఉత్తర్వులు జారీచేశారు. ఈ ఎన్నికల్లో కాంగ్రెస్ పార్టీ తిరిగి ఘనవిజయం సంపాదించింది. ఎన్నో ఆశలు పెంచుకున్న ప్రజలు జనతాపార్టీ అనైక్యత వ్యవహారాలతో విసిగిపోయారు. తిరిగి శ్రీమతి గాంధీ అత్యధిక మెజార్టీతో ఘనవిజయం సాధించింది. ఆమె తిరిగి ప్రదానమంత్రి పదవి అలంకరించారు.

ఈ సంఘర్షణల పర్యవసానంగా 'సర్వోదయ' సమాజంలోని కార్యకర్తలు 31 బాగాలుగా విడిపోయారు. ఒక వర్గం ఏ రాజకీయ పక్షాన్ని సమర్థించక అధికార రాజకీయాలకు అతీతంగా ఉండి, తాము తలపెట్టిన నిర్మాణ కార్యక్రమాలు నిర్వహించే వర్గం—శ్రీ వినోబాజీ ఆదినుండి బోధించిన పద్ధతి ఇదే. రెండోపక్షం యథా ప్రకారం నిర్మాణ కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తూ కాంగ్రెస్ పార్టీకి వ్యతిరేకంగా జనతాపార్టీని, జనతాదళ్ ను ఎన్నికల సమయంలోను, తదితర కీలక సమయంలోను సమర్థించే వర్గం—ఇక మూడో వర్గం నిర్మాణ కార్యక్రమాల్లో నిమగ్నమై ఉండి సాంఘికంగాను, నైతికంగాను కాంగ్రెస్ పక్షాన్ని సమర్థించే వర్గం. పర్యవసానం సర్వోదయ సమాజం తన పూర్వ జైన్నత్యాన్ని కోలుపోయింది. ప్రకటించిన గ్రామదాన గ్రామాలు తమ పూర్వ స్వరూపాలు దాల్చాయి. కొత్త భూదానాలు ఆగిపోయాయి. లభించిన భూదానాలు పంపిణీ చేయడానికి ప్రభుత్వం నుంచి ఆర్థిక సహాయంలేక ఎన్నో ప్రాంతీయ భూదాన కమిటీలు రద్దయ్యాయి. పంపిణీ అవగా మిగిలిన భూములు ప్రభుత్వ పరం అయ్యాయి.

'శ్రేయాంసి బహు విఘ్నాని - భవంతు మహాతామపి' అనే ఆర్యోక్తి అనుసరించి మంచి పనులలో మహాత్ములకు ^{మహాత్ములకు} బహువిఘ్నాలు సంభవిస్తాయి. మహాపురుషులు ఈ లోకంలోకి వచ్చిన సత్యాహింసల సందేశాల నిచ్చి వెళ్ళిపోతుంటారు. శరీరాలు శాశ్వతాలు కావు. వారి సందేశాలు నిత్యం శాశ్వతాలు. మానవులు నిరుత్సాహపడటం వ్యవహార దక్షత కాదు. కాబట్టి సర్వ సమస్యల పరిష్కార మార్గం మహాపురుషులు ఉపదేశించిన, సత్యాహింసలకు నిలయమైన సర్వోదయమే ఏకైక మార్గం.

ముగింపు

గోహత్యా నివారణ

1976 ఏప్రిల్ 29 నాడు మహారాష్ట్ర ప్రాంతంలో ఆచార్య కుల్ సమావేశం జరిగింది. ఆ సందర్భంలో ప్రసంగిస్తూ వినోబాజీ ఆచార్యులు గోరక్ష కార్యక్రమాన్ని చేపట్టాలని తెలిపారు. అనంతరం మే 17న మహారాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రి శ్రీ శంకర్ రావు చౌహాన్ వినోబాను దర్శించేందుకు పసనూరు ఆశ్రమానికి వచ్చారు. ఆ సందర్భంలో వారితో దేశ పరిస్థితిని బట్టి సెప్టెంబర్ 11వ తేదీ నుంచి గోరక్ష గురించి ఉపవాసం ఆరంభించదలిచానని తెలిపారు. అదే విధంగా 1976 మే 29వ రోజున కార్యకర్తలతో దేశంలో గోహత్య నివారణ జరగకపోతే తాము సెప్టెంబర్ 11 నుంచి ఉపవాసం చేస్తామని అది తమ బాధ్యత అని ప్రయత్నించడానికి ఇంకా 3 మాసాల వ్యవధి వుందని ప్రకటించారు.

1976 జూన్ 2న వినోబా తల్లిగారి శతజయంతి. ఆమెను బాబా ప్రతిరోజూ గుర్తు తెచ్చుకునేవారు. ఆ తల్లి తమ జీవితంలో ప్రతిరోజూ భోజనానికి ముందు తమ పిల్లలకు తులసి తీర్థం తాగించే వారు. ఆమె తమ కుమారుడితో 'వినయా నువ్వు గోమాతకు ఏమైనా చేయాలి. నువ్వు దాన్ని రక్షించాలి' అనేవారు.

వినోబాగారి 81 సం॥ పూర్తి కావడానికి మూడు మాసాలు మిగిలి వుంది. ఈ మిగిలిన వ్యవధిలో గోరక్షా ఆహుతికై వినియోగిస్తానని ప్రకటించారు. ఈ కార్యంలో బాబా మరణించినా గోరక్షణ జరిగితే బాబా తృప్తి పొందుతారు. ఒకవేళ బాబా మరణించినా గోవు రక్షణ పొందకపోతే వారు తమ కర్తవ్యపాలన చేసినవారవుతారు. గోరక్ష ఈశ్వరకృపపై ఆధారపడిందని బాబా తెలిపారు.

1976 జూన్ 13న వినోబా ఉపవాస విషయం 'మైత్రి' పత్రికలో ప్రచురించారు. ఆ ప్రతులు 4,200 మొ॥ ప్రభుత్వం వారు పవనారు అశ్రమం నుంచి తరలించారు. బాబా ఈ దృశ్యంచూసి కరతాళ ధ్వనులు చేశారు. బాబా ఉపన్యాసం ప్రకటించడానికి సాహసించని పత్రికలకు దన్యావాదాలు తెలిపారు. 'యుగధర్మ', 'గాంధీకరీ', 'భూమిపుత్ర' 'ధరతీమాత' అనే పత్రికలు ఈ విషయాన్ని ప్రకటించడానికి సాహసించినందుకు కృతజ్ఞతలు తెలిపారు. శ్రీ శంకర, రామానుజ, జీసస్ క్రిస్తు, హజరతు మహమ్మదుల కాలంలో పత్రికలు లేవు. అయినా వారి ప్రచారం నేటికన్నా అధికంగా జరిగిందని బాబా అన్నారు.

మృత్యువుకే మృత్యువు

1976 జూలై నుంచి బాబా క్రమంగా ప్రాపంచిక విషయాలు మరిచారు. ప్రతిరోజూ సాయంత్రం పడుకునేముందు మృత్యుదర్శన అభ్యాసం చేసేవారు. మరణించిన తరువాత ఏం జరగాలో ఈరోజు ఇప్పుడే జరగాలనేవారు. వారు తమ మృత్యుదర్శనం చేసుకున్నామని అది "అనుపమ సమారోహము" అని అనేవారు. మరణానికి ముందు గడచిన విషయాలన్నీ మరవాలనీ, గాంధీగారు అట్లా మరిచారు, కనకనే వారు మరణ సమయంలో హేరామ్ అనగలిగారని వినోబాజీ గుర్తు చేశారు.

ఏప్రిల్ 76 నుంచీ వినోబా క్రమంగా ఆహారం తగ్గించారు. మనం ఎంతకాలం జీవించాలో మన స్వాధీనంలో లేదని మనం ఎంత భుజించాలో అది మన స్వాధీనంలో వుందని, మనం అధికంగా తింటే ఈ భూమిమీద మన భోజనం పూర్తి అయితే తొందరగా మరణిస్తామని బాబాకు తమ తల్లిగారు చెప్పేవారు. వారు ఆహారం తగ్గించడానికి రెండో కారణం ఉపవాసం మొదలు ఆహారం క్రమంగా తగ్గించడం విశేషమని తెలిపారు.

1976 ఆగస్టు 17న భారతదేశంలో గోరక్ష ఉపవాసం ప్రారంభమయిందిగా ప్రకటించారు. ఆ ప్రకటన తరువాత సెప్టెంబరు 8న వినోబా ఈ విధంగా అన్నారు.

“గోరక్ష సమస్య భారతదేశంలో చాలావరకు పరిష్కరించారు. దీనికి కారకులు (1) భగవంతుడు (2) మాతామహి (వినోబాజీ తల్లి) (3) గాంధీజీ (4) శ్రీమతి ఇందిర. మొదటి ముగ్గురు ఇప్పుడు పరలోకంలో ఉన్నారు. చివరివారు భూలోకంలో ఉన్నారు. వారికి నా ధన్యవాదాలు అని బాబా తెలిపారు.

ఈరోజుల్లో వినోబా నిరంతరం, పూర్వకాలంలో అస్సాంలో జన్మించిన శంకరదేవ్ అనే మహాపురుషుని వాక్యం స్మరించేవారు. ‘రాజనీతి రాక్షసశాస్త్రం’ అందువల్ల రాజకీయాలను మరవమని శ్రీ శంకరదేవ్ గారు ఉపదేశించేవారు. ప్రపంచంలోకి ఎందరో రాజులు, మహారాజులు వచ్చి పాలించారు. ప్రజలు వారిని మరిచారు. కాని సత్పురుషుల వాక్యాలు అందరికీ గుర్తున్నాయి. కాబట్టి గాంధీ సూచించిన ఖాదీ గ్రామోద్యోగాలనే ఆచరణలో పెట్టాలని బాబా నిరంతరం బోధించేవారు. పాకిస్తాన్ తో కలిసి భారతదేశంలో 7 లక్షల గ్రామాలున్నాయి. ప్రతి గ్రామంలో ఒక్కో కార్యకర్తను నిలపాలి. అతడు ప్రజలకు మార్గదర్శకత్వం సమకూరుస్తారని చెప్పేవారు అని తెలిపారు.

సర్వోదయం వారు రాజనీతి విషయమై ఆలోచిస్తే సర్వోదయం విభజనపొంది తునకలై నామరూపాలు లేకుండా సశిస్తుంది. కాబట్టి సర్వోదయంవారు అధికార రాజకీయాలను మరచి నిర్మాణ కార్యక్రమాలు ఆలోచించాలని బాబా బోధించారు.

హిందూ, మహ్మదీయ క్రైస్తవ సంప్రదాయం మాదిరిగా బాబా సంప్రదాయం అనేది ఉండదు. ఆయన సర్వగ్రంథాలను, సర్వ సంప్రదాయాలను అభ్యసించారు. కాబట్టి వీరికి ప్రత్యేక సంప్రదాయం అనేది ఉండదని తెలిపారు. రెండోవిషయం ఒక గురువు తన తరువాత తన శిష్యపరంపరలను నిలిపితే అది సంప్రదాయంగా నిలుస్తుంది. అటువంటి శిష్యపరంపరలను బాబా నిలుపలేదు. కాబట్టి బాబా సంప్రదాయం అనేది ఉండదు అని ప్రకటించారు. తమ జీవితంలోని చివరి ఘడియలు సమీపిస్తున్నకొద్దీ బాబా క్రమంగా కర్మ విముక్తమయ్యారు. 'శ్వాస, శ్వాసపర్ రాం కహే' వృధాశ్వాస ముఘ్టఖోయే' (శ్వాసను వృధానుపొనినక ప్రతిశ్వాసతో రామనామ స్మరణ చేయాలి) శ్వాసను పీల్చేప్పుడు రాం అని, వదిలేప్పుడు 'హరి' అని ప్రతిశ్వాసకు ప్రతిసారీ ఉచ్చరించాలని బాబా ఉపదేశించారు.

ఇప్పుడు బెంగాల్, బొంబాయి, కేరళ దేశాల్లో గోహత్యలు జరుగుతున్నాయి. అందువల్ల నా హృదయం వ్యధాభరితం అవుతోంది. గోవును భగవంతుడే రక్షిస్తాడు. మనం గోమాత సేవచేయగలుగుతాం. గోసేవమనం ఎంతవరకు చేయగలుగుతామో చేయాలి. అవసరమయితే జీవితం సమర్పించడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాను. సుప్రీంకోర్టు తీర్పు ప్రకారం గోవుకు సంపూర్ణ రక్షణ, ఎద్దుకు కనీసం 15 సం॥ వరకు రక్షణ కలగాలి. ఈవిధంగా ఎద్దుకూ రక్షణ అవసరమే. దీనికోసం ప్రచారం చేయాలి. బొంబాయిలోని దేవనారులో ఎద్దులను కోస్తారు. గోవులను, ఎద్దులను హత్యచేయకుండా సత్కార్యక్రమం చేయాలని బాబా తెలిపాడు.

సమాధి

1982 నవంబర్ 5న బాబాకు సాధారణ గుండెపోటు వచ్చింది. అది క్రమంగా నవంబర్ 7 వరకు నిదానించింది. నవంబర్ 8న రాత్రి 8-15 నుంచి బాషదం ఆహారం మానివేశారు. వారు చూసం వహించారు. వారు చివరివరకు మంచి స్పృహలో వున్నారు. వారి శరీరం సంపూర్ణంగా ఆరోగ్యంగా వుంది. నవంబర్ 15వ రోజున ప్రాన్ను నుండి ఒక కన్య బాబా దర్శనం కోసం వచ్చింది. నీళ్ళు తాగమని బాబాను కోరింది. బాబా ఆమెను ఆశీర్వదించి నీటి గ్లాసును తిరిగి ఆమె చేతికిచ్చి ఆమెనే తాగమన్నారు. 'రామహరి' అని రాసిన పటాన్ని ఆమెకు చూపారు. ప్రాయోపవేశ సమయంలో నిరంతర ద్యాననిమగ్నులై వున్నారు. భగవద్గీతలోని శ్లోకాలు చదివే వారు. నవంబర్ 14న డాక్టర్ సుశీలానయ్యర్ బాబాకు ఉపచారం చేస్తూ నీళ్ళు తాగించడానికి యత్నించారు. అది గ్రహించి బాబా నీటి గ్లాసు క్రిందపెట్టి బయటికి నడవమని సంజ్ఞ చేశారు. ఈ విధంగా వారు తమ అంత్యధశలో కూడా మంచి స్పృహలో, ఎంతో జాగ్రత్తతో వున్నారు.

మహా నిర్యాణం

1982 నవంబర్ 15వ తేదీన ఉదయం 9-30 గంటలకు బాబా జీవితం సమాప్తమైంది. ఇలాంటి దీపావళి రోజుననే మహా వీరుడు జైన ముని నిర్యాణం జరిగింది. వినోబా నిర్యాణంకూడా ఇదేరోజు కావడం విశేషం.

రామహరి

జయ జగత్

ముఖ్య సవరణలు

పేజీ	పంక్తి	తప్పు	సవరణ
4	17	ధర	ధారా
52	11	సాలార్ జంగ్	మూడవ సాలార్ జంగ్
92	1	మొదటి పంక్తి	బద్దం ఎల్లారెడ్డితో
		మొదట్లోనే	అరంభించాలి
104	6	బాలెం	బాలెంల
110	2	బాలెం	బాలెంల
128	20		హోంశాఖా మంత్రి
			సుబ్బరాయన్,
			విజయ రాఘవన్,
			డి.ఐ.జి.
179		ఈజవా	ఈసాయీ

